

מדד

הדמוקרטיה

הישראלית

2014

תמר הרמן

אלה הלר | חנן כהן | גלעד בארי | יובל לבל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2014

תמר הרמן

אלה הלר | חנן כהן | גלעד בארי | יובל לבל

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2014

Tamar Hermann

Ella Heller, Chanan Cohen, Gilad Be'ery, Yuval Lebel

עריכת הטקסט: דפנה לביא
עבודת השדה: מכון המחקר של חברת "דיאלוג"
עיצוב הסדרה: סטפני ורותי עיצוב
עיצוב הכריכה: טרטקובר עיצוב גרפי – טל הרדה
כריכה: יוסי ארזה
סדר: אירית נחום
הדפסה: דפוס אופסט נתן שלמה בע"מ

מסת"ב: ISBN 978-965-519-152-3

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ה
Copyright © 2014 by The Israel Democracy Institute
Printed in Israel

המכון הישראלי לדמוקרטיה
רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:
החנות המקוונת: <http://tinyurl.com/idi-store>
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300867; פקס: 02-5300800, 1-800-20-2222

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

תוכן העניינים

11	תוכנות וממצאים עיקריים	
19	מבוא	
24	כלכלה וחברה	פרק 1
24	1.1 המצב הכלכלי האישי	
34	1.2 ידע כלכלי	
40	1.3 המערכת הכלכלית-חברתית ותפקודה	
50	1.4 "מי אשם"?	
59	1.5 מה אפשר לעשות?	
68	1.6 סיכום	
70	מדינה ושלטון	פרק 2
70	2.1 המצב הכללי הלאומי והאישי	
75	2.2 אופייה של המדינה – יהודית? דמוקרטית?	
	2.3 הערכת האיכות הדמוקרטית, הייצוג והתפקוד השלטוני	
80	2.4 סדר העדיפויות הלאומי	
87	2.5 יחסי שלטון-אזרחים	
96	2.6 עניין ומעורבות בפוליטיקה	
106	2.7 אמון במוסדות	
117	2.8 סיכום	
127	חברה, שוויון זכויות וכבוד האדם	פרק 3
127	3.1 סולידריות חברתית-לאומית	
136	3.2 שוויון זכויות	
146	3.3 מתחים בחברה הישראלית	
151	3.4 כבוד האדם	
160	3.5 סיכום	
162	הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית	פרק 4
162	4.1 הצגת המדרים	
166	4.2 למי משווים?	
	4.3 מדדי הדמוקרטיה 2014: ישראל בהשוואה למדינות אחרות	
167	4.4 ישראל 2014 בהשוואה לישראל 2013	
172	4.5 ניתוח הממצאים	
174	4.6 המדרים הבינלאומיים במבט משווה	
200	4.7 סיכום	
203		

נספחים

- 204 נספח 1: שאלון 2014: התפלגות התשובות
- 233 נספח 2: התפלגות נתוני מדד 2014 לעומת נתוני העבר
- 248 נספח 3: ההרכב החברתי-דמוגרפי של כלל המדגם
- 250 נספח 4: התפלגות ההגדרות העצמיות

255 צוות המחקר

257 تبصّرات ونتائج رئيسية

iii Major Insights and Findings

תרשימים

פרק 1

- 25 תרשים 1.1 האם הכנסתכם המשפחתית הכוללת היא מעל הממוצע, כמו הממוצע או מתחת לממוצע? (כלל המדגם ולפי לאום)
- 26 תרשים 1.2 עד כמה אתה מרוצה או לא מרוצה מהמצב הכלכלי של המשפחה שלך? (לפי לאום)
- 29 תרשים 1.3 האם אתה מרגיש כיום שאתה עני או לא מרגיש כך? (כלל המדגם ולפי לאום)
- 32 תרשים 1.4 מה המצב שלך באופן אישי? (כלל המדגם)
- 34 תרשים 1.5 איך היית מגדיר את רמת ההבנה שלך בענייני כלכלה? (כלל המדגם)
- 36 תרשים 1.6 התפלגות סולם הידע הכלכלי (כלל המדגם)
- 37 תרשים 1.7 התפלגות רמות הידע הכלכלי (כלל המדגם)
- 41 תרשים 1.8 השיטה הכלכלית המועדפת (כלל המדגם)
- 44 תרשים 1.9 "מדינה שיש בה פערים גדולים מאוד ברמת ההכנסות של האזרחים לא יכולה להיות דמוקרטיה אמיתית" (כלל המדגם)
- 47 תרשים 1.10 עוצמת המתח בין עשירים לעניים (לפי רמת ידע כלכלי)
- 48 תרשים 1.11 מידת האמון במשרד האוצר ובבנקים (כלל המדגם)
- 51 תרשים 1.12 מי אחראי לרמת החיים של האזרחים – הממשלה או האזרחים עצמם? (כלל המדגם ולפי לאום)
- 53 תרשים 1.13 "מדינת ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים מצליחה להשפיע על ראשי השלטון לקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האזרחים הפשוטים" (כלל המדגם)
- 54 תרשים 1.14 "לוועדי העובדים הגדולים יש יותר מדי כוח" (כלל המדגם)
- 56 תרשים 1.15 "העניים אחראים במידה רבה למצב שלהם כי אם היו מתאמצים, הם היו יכולים לצאת מן העוני" (כלל המדגם ולפי לאום)
- 58 תרשים 1.16 האם בטווח הארוך עבודה קשה מבטיחה הצלחה כלכלית? (לפי לאום)
- 59 תרשים 1.17 "כאשר מחשבים את מספר העניים בישראל צריך להוריד מהחשבון את הערבים והחרדים ואז יתברר לנו שבסך הכול אין כל כך הרבה עניים בישראל" (כלל המדגם)

- תרשים 1.18 האם אתה מסכים או לא מסכים לשלם מסים גבוהים יותר אם הם ישמשו לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל? (כלל המדגם) 60
- תרשים 1.19 האם אתה מסכים או לא מסכים לשלם מסים גבוהים יותר אם הם ישמשו לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל? (כלל המדגם); לפי רמת ידע כלכלי) 61
- תרשים 1.20 האם להערכתך, הפגנות מחאה יכולות או לא יכולות להשפיע על המדיניות הכלכלית של הממשלה? (כלל המדגם) 64
- תרשים 1.21 האם להערכתך, הפגנות מחאה יכולות או לא יכולות להשפיע על המדיניות הכלכלית של הממשלה? (כלל המדגם); לפי השתתפות במחאת 2011) 65
- תרשים 1.22 הערכת ההשפעה של מינוי נשים לתפקידים כלכליים בכירים על עומק הפערים הכלכליים-חברתיים (כלל המדגם) 66

פרק 2

- תרשים 2.1 המצב הכללי של המדינה (כלל המדגם) 70
- תרשים 2.2 המצב הכללי של המדינה (טוב מאוד או טוב; כלל המדגם); לפי שנים) 71
- תרשים 2.3 המצב הכללי של המדינה (כלל המדגם); לפי מצב אישי) 72
- תרשים 2.4 ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי שנים) 75
- תרשים 2.5 ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת) 77
- תרשים 2.6 ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי דתיות) 78
- תרשים 2.7 "פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית מאשר היום" (לפי לאום) 81
- תרשים 2.8 "פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית מאשר היום" (כלל המדגם; לפי גיל) 82
- תרשים 2.9 "הכנסת היא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי" (כלל המדגם ולפי לאום) 83
- תרשים 2.10 מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה? (כלל המדגם) 85
- תרשים 2.11 מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה? (מטפלת בדרך טובה מאוד או די טובה; כלל המדגם; לפי שנים) 86

88	2.12	תרשים מתוך היעדים הבאים בתחומי החברה והכלכלה – באיזה יעד הכי חשוב שהממשלה תתרכז בעדיפות ראשונה? (לפי לאום)
91	2.13	תרשים מתוך היעדים הבאים בתחום המדיני-ביטחוני – באיזה יעד הכי חשוב שהממשלה תתרכז בעדיפות ראשונה? (לפי לאום)
93	2.14	תרשים ובאיזה משני היעדים שציינת חשוב יותר שהממשלה תתרכז? (לפי לאום)
95	2.15	תרשים באיזה משני היעדים שציינת חשוב יותר שהממשלה תתרכז? (כלל המדגם; לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת)
96	2.16	תרשים באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם)
97	2.17	תרשים באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה רבה מאוד או די רבה; כלל המדגם; לפי שנים)
99	2.18	תרשים "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (כלל המדגם)
100	2.19	תרשים "הפוליטיקאים לא מתחשבים בדעתו של האזרח ברחוב" (כלל המדגם)
102	2.20	תרשים "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם" (כלל המדגם ולפי לאום)
103	2.21	תרשים איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות? (כלל המדגם)
105	2.22	תרשים "כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל" (כלל המדגם ולפי לאום)
107	2.23	תרשים באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? (לפי לאום)
109	2.24	תרשים האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? (לפי לאום)
110	2.25	תרשים באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (לפי לאום)
111	2.26	תרשים עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (לפי לאום)
113	2.27	תרשים עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (מאוד גאה או די גאה; כלל המדגם; לפי מיקום עצמי ימין-שמאל מדיני-ביטחוני)
114	2.28	תרשים "יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל" (כלל המדגם ולפי לאום)
115	2.29	תרשים "כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחרי מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (לפי לאום)

116	תרשים 2.30	"כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחרי מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (כלל המדגם; לפי גיל)
117	תרשים 2.31	עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה? (די הרבה או הרבה מאוד אמון; לפי לאום)
119	תרשים 2.32	אמון בתקשורת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
119	תרשים 2.33	אמון בבית המשפט העליון (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
120	תרשים 2.34	אמון במשטרה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
120	תרשים 2.35	אמון בנשיא המדינה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
121	תרשים 2.36	אמון בכנסת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
121	תרשים 2.37	אמון בצה"ל (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
122	תרשים 2.38	אמון בממשלה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)
122	תרשים 2.39	אמון ברבנות הראשית/אנשי דת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים)

פרק 3

128	תרשים 3.1	הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (לפי לאום)
129	תרשים 3.2	הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (כלל המדגם; לפי מרגיש עני/לא עני)
130	תרשים 3.3	הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (כלל המדגם; לפי מרגיש/לא מרגיש חלק מישראל ובעיותיה)
131	תרשים 3.4	הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (כלל המדגם; לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני)
134	תרשים 3.5	לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך – חזקה או חלשה? (כלל המדגם)
137	תרשים 3.6	"בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים" (לפי לאום)

139	תרשים 3.7 "מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (לפי לאום)
140	תרשים 3.8 "מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (כלל המדגם; לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני)
141	תרשים 3.9 האם אתה מסכים או לא מסכים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל? (לפי לאום)
143	תרשים 3.10 "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי" (לפי לאום)
144	תרשים 3.11 "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי" (מסכימים מאוד או די מסכימים; לפי שנים)
145	תרשים 3.12 "החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (לפי לאום)
147	תרשים 3.13 עוצמת המתחים בחברה הישראלית (כלל המדגם)
152	תרשים 3.14 "רק במשטרים דמוקרטיים נשמר כבוד האדם במשמעות האמיתית של המושג" (כלל המדגם)
153	תרשים 3.15 כבוד האדם – אוניברסלי או תרבותי ייחודי? (כלל המדגם ולפי לאום)
154	תרשים 3.16 "בחקירה של קשר לטרור מותר לחוקרים מטעם כוחות הביטחון לפגוע בכבוד האדם של החשוד" (לפי לאום)
155	תרשים 3.17 "אם מישהו פוגע בכבוד של אחרים לא צריך לכבד אותו" (לפי לאום)
157	תרשים 3.18 באיזו מידה כל אחד מן המוסדות הבאים מכבד או לא מכבד את האזרחים שנמצאים אתו בקשר או נזקקים לשירותיו? (מכבד מאוד או די מכבד; כלל המדגם)
159	תרשים 3.19 האם אתה מרגיש שבדרך כלל הכבוד שלך כאדם נשמר או לא נשמר? (כלל המדגם ולפי לאום)

פרק 4

169	תרשים 4.1 מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2014
183	תרשים 4.2 חופש פוליטי ואזרחי
184	תרשים 4.3 חופש עיתונות
185	תרשים 4.4 תרבות פוליטית דמוקרטית

186	זכויות אזרחיות	תרשים 4.5
187	ייצוג ואחריותיות	תרשים 4.6
188	יעילות הממשלה	תרשים 4.7
189	מעורבות אזרחית	תרשים 4.8
190	שחיתות פוליטית	תרשים 4.9
191	חופש כלכלי	תרשים 4.10
192	(אי-)שוויון מגדרי	תרשים 4.11
193	מדד הפיתוח האנושי	תרשים 4.12
194	שביעות רצון מהחיים	תרשים 4.13
195	קהילתיות	תרשים 4.14
196	מדיניות כלכלית	תרשים 4.15
197	מדיניות חברתית	תרשים 4.16
198	הכלה חברתית	תרשים 4.17
199	יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור	תרשים 4.18

תוכנות וממצאים עיקריים

רקע מדד הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2014 הוא המדד ה-12 בסדרת מדדי הדמוקרטיה, שראשיתה בשנת 2003. מטרתו, כבשנים קודמות, לבדוק, בתדירות קבועה, היבטים מבניים, תהליכיים ותפיסתיים של הדמוקרטיה הישראלית. בדיקה תדירה זו מאפשרת להציג בפרספקטיבה של זמן תהליכים שהדמוקרטיה הישראלית עוברת. נוסף על כך הוא מזמן השוואה באמצעות מדדים בינלאומיים למתרחש בדמוקרטיות אחרות ברחבי העולם. השנה התמקד סקר מדד הדמוקרטיה הישראלית בנושא הכלכלי-חברתי, אשר לו מוקדש הפרק הראשון של הדוח; בפרק השני אנחנו מטפלים בהיבטים השונים של המערכת המדינתית והשלטונית; בפרק השלישי אנחנו עוסקים בנושאי חברה, בעיקר בשאלת שוויון הזכויות האזרחי ובנושא כבוד האדם; בפרק הרביעי והאחרון אנחנו מציגים 16 מדדי דמוקרטיה שחושבו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים ובודקים את מקומה של ישראל בהם בהשוואה לעצמה בעבר ולמדינות אחרות ברחבי העולם בהווה.

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2014 מבוסס על סקר שנערך במרץ-אפריל 2014 בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל.

כלכלה וחברה

נושא הציר של מדד הדמוקרטיה הישראלית 2014 הוא עמדות הציבור בנוגע להיבטים שונים של המצב הכלכלי-חברתי בישראל והשפעתו על מצב הדמוקרטיה. ברקע להחלטה להאיר זוויית זו עומדת הבולטות העולה של נושא זה בשיח הציבורי בשנים האחרונות, בעיקר מאז גל המחאה הכלכלית-חברתית של קיץ 2011. בולטות זו נרמזה כבר בממצאים של סקרי המדד בשנים הקודמות ואוששה ביתר שאת במדד 2014: כאשר התבקשו המרואיינים לבחור בין היעד החברתי-כלכלי כיעד החשוב ביותר בעיניהם ובין יעד החוץ והביטחון כיעד החשוב ביותר, התשובה השכיחה בכלל המדגם הייתה העדפה של היעד החברתי-כלכלי. יתרה מזו, רוב בקרב המשיבים אפיינו את המתח בין עניים לעשירים בישראל כיום כ"חזק", שני רק למתח שבין יהודים לערבים, וחזק יותר ממתחים שבעבר שלטו בכיפה, כמו המתח שבין ימין לשמאל מדיני-בטחוני.

כיצד אפוא מאבחנים אזרחי ישראל את המצב החברתי-כלכלי?

באשר למצב האישי, בהחלט פלח לא קטן באוכלוסייה מדווח על קושי: כשליש מכלל המדגם דיווחו על הכנסה משפחתית מתחת לממוצע. הקושי הכלכלי ניכר יותר בקרב הציבור הערבי, שבו הרוב מדווחים על הכנסה מתחת לממוצע. כחמישית מכלל המדגם אמרו שהם מרגישים את עצמם עניים – תחושת העוני גדולה יחסית בקרב הערבים (לעומת היהודים), יוצאי מדינות אסיה ואפריקה ובמידה פחותה יותר יוצאי חבר המדינות (לעומת

צברים דור שני ויוצאי מדינות אירופה ואמריקה), וכן בקרב המשייכים את עצמם לימין הפוליטי מבחינה מדינית (לעומת המרכז והשמאל). עם זאת, לא מעטים דיווחו על הכנסה ממוצעת ומעלה, ובד בבד – בשאלת שביעות הרצון מהמצב הכלכלי המשפחתי – נטה המשיב הממוצע לדווח על שביעות רצון מתונה. בהמשך לכך, כאשר שאלנו את המרואיינים על הרגשתם האישית הכללית (ולא רק הכלכלית) הרי שרוב הדר-משמעי 65.9% מקרב המשיבים בכלל האוכלוסייה הגדירו את מצבם האישי "טוב" או "טוב מאוד", אם כי, שלא במפתיע, הרבה יותר מהמרגישים עניים – בהשוואה למי שלא מרגישים עניים – מדווחים על מצב אישי לא טוב.

באשר למערכת החברתית-כלכלית הכללית: הציבור ברובו מביע חוסר אמון כלפי שחקנים מרכזיים בה – משרד האוצר, הבנקים וועדי העובדים הגדולים. בהמשך לכך, רוב המשיבים רואים בהשפעת בעלי ההון על קבלת ההחלטות השלטוניות פגיעה בדמוקרטיה. בה בעת, לא כל בעייתיות בהקשר הכלכלי מתפרשת כפגיעה בדמוקרטיה. כך למשל, רק כמחצית מהציבור רואים בפערים כלכליים גדולים כשלעצמם פגיעה בדמוקרטיה.

אם אכן הציבור סבור שיש צורך בתיקון מהותי במרחב החברתי-כלכלי, באיזה כיוון צריך להיעשות תיקון זה ובאיזו דרך? רוב המשיבים אינם מוכנים לשלם יותר מסים כדי לצמצם פערים, וכשני שלישים סבורים כי המצב מצדיק יציאה למחאה חברתית נוספת, מתוכם הרוב אף חושבים כי למחאות מסוג זה השפעה של ממש על מדיניות הממשלה. נראה, אם כן, שהציבור נוטה להאמין שהמפתח לפתרון נתון בידי השלטון ולא בידי המלמדים שהנטייה השכיחה היא להטיל על הממשלה את האחריות לרמת החיים של האזרחים, ולא באזרחים עצמם, ושיש התנגדות רבתי לעמדה שהעניים אחראים למצבם הירוד ושאלו היו עובדים קשה יותר, מצבם היה שפיר יותר.

לא הסתפקנו בבחינת העמדות של הציבור כשלעצמן, והוספנו לה בדיקה של המשקפיים שהציבור מרכיב בעת שהוא מתבונן בזירה החברתית-כלכלית. רכיב חשוב של ה"משקפיים" הללו הוא הידע הכלכלי. ניסינו להעריך את רמת הידע הזה באמצעות מקבץ של חמש שאלות ויצירת סולם של רמות ידע. נמצא כי רמת הידע השכיחה היא הרמה הבינונית. לשליש מהאוכלוסייה יש ידע ברמה נמוכה, ולכרבע רמת ידע גבוהה. הידע הכלכלי נמצא כגורם המגביר את מידת הביקורתיות על המצב הכלכלי-חברתי: מי שרמת הידע הכלכלי שלהם גבוהה סבורים, יותר מאחרים, כי המתח בין עשירים לעניים חזק, רוחשים אמון נמוך לשחקנים המרכזיים במערכת הכלכלית ופחות ביקורתיים כלפי העניים בהקשר של האחריות שלהם עצמם למצבם. כמו כן מצאנו כי לפי הפרמטרים שבדקנו, קבוצות משנה מסוימות באוכלוסייה מתאפיינות ברמת ידע כלכלי נמוכה יחסית:

ערבים, נשים, יהודים שמוצאם במדינות אסיה-אפריקה, עולים מחבר המדינות, בעלי השכלה נמוכה, מצביעי ש"ס ומצביעי מפלגת הליכוד-ישראל ביתנו. ניתן לשער כי חוסר הידע הכלכלי מכביד עוד יותר על התנהלותן הכלכלית של אוכלוסיות אלו, הפגיעות בלאו הכי.

עניין אחר שבדקנו השנה הוא התפיסות הערכיות והאידאולוגיות של הציבור בתחום החברתי-כלכלי. הממצא הבולט בהקשר זה הוא שרוב הציבור – ובלי קשר למצב הכלכלי האישי – מזדהה עם גישה כלכלית סוציאל-דמוקרטית, כלומר מעורבות ממשלתית ממשית בזירה הכלכלית. רק כחמישית תומכים בשיטה קפיטליסטית של שוק חופשי ובמעורבות ממשלתית נמוכה. מעניין כי רוב המתנגדים לתפיסה הקפיטליסטית המובהקת מצאנו גם בקרב המזדהים עם הימין המדיני-ביטחוני וכן בקרב מצביעי מפלגות שמציעהן כוללים גישה נאו-ליברלית. כלומר, רוב הציבור הישראלי, לגוניו, מעוניין במעורבות מסוימת עד עמוקה של המדינה בענייני המשק ואינו סומך על "היד הנעלמה" שתווסת נכונה את כלכלת המדינה או תדאג להסדיר את רווחת אזרחיה.

מדינה ושלטון

גם השנה ביקשנו מהציבור להעריך את מצבה הכללי של המדינה. קרוב למחצית מהנשאלים סברו כי מצבה של ישראל "טוב" (במידות שונות), וכשליש מהמשיבים סברו כי מצב המדינה "ככה-ככה". מדובר במגמה חיובית נמשכת בחמש השנים האחרונות בהערכת מצב המדינה. נראה שהציבור הישראלי מעריך ביתר חיוב את המצב האישי והלאומי מכפי שמשתקף בתקשורת ומכפי שמעריכים חלק מן המומחים בתחומים השונים. בהקשר זה יש לציין כי הערכת המצב הכללי של המדינה הייתה מעט פחות חיובית בקרב נשים, חרדים, חילונים ומי שמזהים את עצמם כשמאל מדיני-ביטחוני.

הציבור מגלה רמה גבוהה של פטריוטיות: רוב גדול בקרב הנשאלים גאים בהיותם ישראלים ומדווחים כי הם מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה. יצוין כי בשאלות אלה נמצא רוב גם בקרב מרואיינים ערבים, גם אם מדובר ברוב קטן בהרבה.

למרות הנטייה החיובית בהערכה הכללית מתברר כי הציבור רוחש רמות נמוכות של אמון למוסדות המדינה והשלטון. אנו מזהים ירידה באמון בכל המוסדות שסקרנו בהשוואה לסקר 2013. שלושת המוסדות היחידים שנהנים מאמון של רוב הציבור היהודי הם צה"ל, בית המשפט העליון ונשיא המדינה. לעומתם, הרוב מביעים אמון מועט בממשלה, במשטרה, בכנסת, ברבנות הראשית וב"כ"ב השמירה של הדמוקרטיה – התקשורת. סולם האמון של המרואיינים הערבים שונה משל היהודים: מוביל בראש בית המשפט העליון, ואחריו, בסדר יורד, המשטרה, נשיא המדינה וצה"ל.

בתחתית הרשימה בסולם האמון של הערבים נמצאות הממשלה, התקשורת והכנסת. כאשר פילחנו את קבוצת המדגם היהודית לפי רמות דתיות גילינו, שלא במפתיע, כי המוסד שעליו חילוקי הדעות הם החריפים ביותר הוא בית המשפט העליון, אשר זוכה לאמון גבוה מאוד בקרב חילונים ומסורתיים ולאמון נמוך בקרב הדתיים והחרדים. הדתיים, לעומת זאת, רוחשים אמון גבוה יחסית לרבנות הראשית, בעוד החרדים והמסורתיים רוחשים לה אמון בינוני והחילונים אמון נמוך ביותר.

הרמות הנמוכות של האמון הציבורי במוסדות הללו שלובות בתחושת יכולת פוליטית נמוכה יותר (ואולי נגזרות ממנה). רוב גדול מאוד בציבור חשים כי הם אינם יכולים להשפיע על עיצוב המדיניות של הממשלה, דבר שעלול לגרור אדישות אזרחית ואולי אף דה-לגיטימציה של השלטון. נציין כי בשלוש השנים 2011-2013 נרשמה ירידה מסוימת בתחושת חוסר ההשפעה של האזרחים. לעומת זאת השנה ניכרת, כאמור, התחזקות של תחושה זו בסדרי גודל דומים לשנים שקדמו לפרוץ המחאה החברתית. בהמשך לכך מצאנו כי הרוב בציבור סבורים שהפוליטיקאים אינם מתחשבים בדעתו של האזרח ברחוב ושהם מונעים מאינטרסים אישיים. שיעור גדול אף סבורים כי המערכת המדינתית לוקה בשחיתות. עם זאת, רוב בציבור היהודי (ולא בציבור הערבי) עדיין מעידים על עצמם שהם מתעניינים בפוליטיקה, ורוב בכלל המדגם מתנגדים לעמדה שלהצבעה בבחירות אין משמעות וסבורים שהצבעה שונה יכולה לשנות את המצב. נעיר כי בהיבט אחרון זה חלה הרעה מסוימת לעומת המדד של השנה שעברה, שבו רבים היו אופטימיים באשר לסיכוי שהצבעה תשנה את המצב במדינה.

מנוף חשוב לשאלת ההזדהות עם המדינה בטווח הארוך הוא התפיסה הרווחת באשר לזהותה ויעדיה של המדינה ומירת ההתאמה של התנהלותה לזהות וליעדים האלה. בתעודת הזוהות הנוכחית של מדינת ישראל, כפי שהיא מופיעה בחוקי היסוד, היא מוגדרת בהגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית". עם זאת, רק כרבע מהמרוואיינים בסקר המדד מחשיבים את שני הרכיבים במידה שווה. לרוב המרוואיינים יש העדפה לאחד מרכיבי ההגדרה, עם יתרון ל"יהודית" על פני ה"דמוקרטית" (38.9% לעומת 33.5%). נתון זה ממשיך את מגמת הירידה שאנו מזהים בשנים האחרונות בתמיכת הציבור בהגדרה הכפולה ובהתחזקותן של ההגדרות הנשענות על יסוד אחד בלבד. התמיכה ברכיב ה"יהודי" של המדינה בולטת במיוחד אצל אנשים המזהים את עצמם עם הימין המדיני-ביטחוני ואצל חרדים, דתיים ומסורתיים-דתיים. התמיכה ברכיב ה"דמוקרטי" של המדינה בולטת במיוחד אצל אנשי המרכז והשמאל הפוליטי וכן אצל החילונים. התמיכה בהגדרה המעורבת שכיחה במיוחד אצל המסורתיים הלא-דתיים. מבט במימוש בפועל של זהויות אלה מגלה שרוב גדול מעריכים כי קידום הרכיב היהודי באמת חשוב להנהגת המדינה. אשר לרכיב הדמוקרטי –

רוב גדול בציבור היהודי סבורים שהוא חשוב להנהגת המדינה, לעומת כמחצית בלבד מן הציבור הערבי.

בדקנו גם מה סדר העדיפויות של הציבור בנושאים שבתחום אחריותה של הממשלה. ובכך, בתחום החברתי-כלכלי נתגלה הבדל של ממש בין ערבים ליהודים: בקרב יהודים התשובה השכיחה ביותר הייתה צמצום הפערים החברתיים-כלכליים. בקרב הערבים, לעומת זאת, התשובה השכיחה ביותר הייתה שיפור היחסים בין היהודים לערבים בישראל – יעד שאצל היהודים כמעט שלא קיבל שום תמיכה. בתחום החוץ והביטחון התשובה השכיחה ביותר בכלל המדגם הייתה השגת הסכם שלום עם הפלסטינים. העדפה זו הייתה שכיחה במיוחד בציבור הערבי. עם זאת, בקרב המחזיקים בעמדה מדינית-ביטחונית ימנית השגת שלום עם הפלסטינים קיבלה תמיכה נמוכה במיוחד. את הבכורה הם שמרו ליעדים של חיזוק הכוח הצבאי של ישראל ושיפור מעמדה הבינלאומי.

חברה, שוויון זכויות וכבוד האדם

בפרק זה ניסינו לעמוד על הערכת מידת הלכידות של החברה בישראל. ככלל, הציבור מעריך את הלכידות החברתית בישראל כלא גבוהה. התחושות השליליות יותר התקבלו ממי שמרגישים מחוץ לזרם המרכזי בחברה – ערבים, מי שמשייכים את עצמם לשמאל המדיני-ביטחוני ומי שמרגישים עניים. חרף ההבדלים הללו יש לומר כי רמת הסולידריות בחברה הישראלית היהודית קיבלה, באופן שיטתי, ציונים גבוהים יותר מהציונים שקיבלה רמת הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה.

כפי שניתן לצפות, מצאנו כי המעמד הכלכלי של הנשאלים קשור לשיוך העצמי שלהם לקבוצות חזקות או חלשות – העניים יותר ממקמים את עצמם בקבוצות חברתיות חלשות יותר. עם זאת, הרוב בציבור ממקמים את עצמם במרכז, דהיינו בקבוצות החזקות בחברה או באלה הסמוכות להן, ולא בשוליים. לכך שייך גם הממצא שכבר הזכרנו שלפיו השסע השני בעוצמתו בעיני המרואיינים הוא המתח שבין עשירים לעניים.

למרות החשיבות העולה של השסע הכלכלי, המתח היהודי-ערבי עדיין נתפס כקו השסע החזק ביותר במדינה – היהודים, בשיעורים גבוהים יותר מן הערבים, מגדירים אותו "חזק". נציין כי המתח היהודי-ערבי עומד בראש מבחינת הערכת עוצמתו בכל מדדי הדמוקרטיה בשנים האחרונות. נוסף על כך מצאנו בסקר השנה כי פחות ממחצית מהמשייכים הערבים מיקמו את עצמם בקבוצות חזקות. ממצא זה משקף מן הסתם את תחושת האי-שוויון של קבוצת המיעוט הערבית מול הרוב היהודי במדינה.

באשר לשאלה אם הציבור היהודי תומך ביחס מפלה כלפי הציבור הערבי מצאנו כי כשני שלישים מהמרואיינים היהודים מתנגדים להיגרד שליהודים במדינה צריכות להיות יותר זכויות מלערבים. עם זאת, בשאלות מעשיות

הנוגעות למתח שבין יהודים לערבים, עמדות הציבור היהודי הן פחות חדר-משמעיות. וכך, הציבור חלוק בדעתו בשאלה אם ישראל כמדינה יהודית צריכה להזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים משהיא מזרימה ליישובים ערביים; יש רוב גורף לעמדה שהחלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי (עמדה שתומכים בה אפילו רבים מהמגדירים את עצמם שמאל מדיני-ביטחוני); יש גם רוב בקרב היהודים המצדדים בעמדה שגם בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות החלטות גורליות למדינה להתקבל ברוב יהודי.

בהמשך לפרויקט גדול בנושא כבוד האדם שיזם המכון הישראלי לדמוקרטיה בשנה החולפת בדקנו במדד 2014 את עמדות הציבור כלפי רכיבים שונים של כבוד האדם – הן להלכה הן למעשה. ובכן, ברמה העקרונית מתברר כי הציבור הישראלי מחזיק בעמדות בנוגע לכבוד האדם שעולות בקנה אחד עם עקרונות הדמוקרטיה הליברלית. וכך, רוב המרואיינים סבורים שיש קשר הכרחי בין כבוד האדם לדמוקרטיה ושכבוד האדם הוא מושג אוניברסלי שתכניו אינם תלויי תרבות. עם זאת, רוב המשיבים תומכים בהטלת מגבלות על מתן כבוד לאדם, למשל במקרים שחסרה הדדיות בנתינת הכבוד; במקרים של התנגשות הערך של כבוד האדם עם ערך חשוב אחר, למשל ביטחון לאומי; ובמקרים של חקירה ביטחונית המכוונת למנוע מעשה טרור. חשוב לשים לב כי בסוגיה זו של חקירה ביטחונית למניעת טרור לא מצאנו בציבור הערבי הסכמה עם הטענה שבמקרה זה על עקרון כבוד האדם לסגת.

ומן ההלכה אל המעשה: מה חושבים אזרחי ישראל על מידת השמירה על כבוד האדם שלהם במצבים של מגע עם הרשויות למיניהן? מתברר שוב, ובניגוד למה שניתן להסיק מדיווחי התקשורת, כי בסך הכול רוב הישראלים – גם האזרחים הערבים, אם כי במידה פחותה – מרגישים כי כבודם האישי נשמר במגעיהם עם הרשויות. המוסדות הבולטים לטובה מבחינה זו בסקר 2014 הם צה"ל ובתי החולים. המוסדות הסוגרים את הרשימה (וגם הם עם אחוזים לא נמוכים של מי שאמרו שהם כן שומרים על כבוד האדם של מקבלי השירות מהם) הם הבנקים, המשטרה והמוסד לביטוח הלאומי. צה"ל ורשויות הבידוק בשדות התעופה קיבלו בשאלה זו ציונים נמוכים יותר בקרב הנשאלים הערבים.

השנה בחנו 7 מדדים בינלאומיים בתחומי משטר, משילות וזכויות, 8 מדדים בנושאי חברה וכלכלה, ומדד אחד בנושא הקונפליקט הפנימי והחיצוני. ההשוואה נעשתה בין ישראל לבין 27 מדינות אחרות וכן בין ציוניה של ישראל במדדים הללו בשנה שעברה (2013) לבין הציונים שניתנו לה השנה (באותם מדדים שהשוואה כזו הייתה אפשרית, בהינתן שתי מדידות עוקבות).

ישראל 2014
בהשוואה
בינלאומית

במדדים בתחום המשטר, המשילות והזכויות עולה התמונה הזאת: מן הצד האחד, ישראל עומדת ללא ספק בדרישות ה"רזות" יחסית של מדרד החופש של ארגון Freedom House ונחשבת על פי הקריטריונים שלו למדינה חופשית. היא גם מקבלת ציון גבוה ברמת היעילות הממשלתית (מדרד של הבנק העולמי). כלומר, מתקיים בה שירות ציבורי איכותי יחסית ועצמאי מלחצים פוליטיים והממשלה שלה מסוגלת לעצב מדיניות ולהיות מחויבת אליה.

מן הצד האחר, בהיבטים דמוקרטיים אחרים ישראל מקבלת ציונים בינוניים: השוואה בינלאומית מורה כי בישראל מתקיים חופש עיתונות (המדרד של Freedom House), אם כי היא נמצאת ממש בתחתית קבוצת המדינות שמוגדרות חופשיות, ומתקיימות בה רמות בינוניות של תרבות פוליטית דמוקרטית (מדרד של *The Economist*) ושל ייצוג ואחריותיות (מדרד של הבנק העולמי), בהיבטים של השתתפות האזרחים בבחירת הממשלה ורמת חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות במדינה.

בשני היבטים נוספים בתחום המשטר והמשילות ישראל מקבלת ציונים נמוכים: מתקיימת בה רמה נמוכה של שמירה על זכויות אזרחיות (על פי *The Economist*) בהיבטים של חופש המחאה, חופש הדת, חופש ההתאגדות, שוויון לפני החוק ורמת הביטחון האישי. כמו כן נמצא כי בישראל מתקיימת רמה נמוכה של מעורבות אזרחית (מדרד של OECD), כלומר האמון של האזרחים בשלטון נמוך יחסית, ויש להם יכולת השפעה נמוכה על תהליכי חקיקה.

אם כן, על אף סיווגה הברור של ישראל כחלק ממשפחת המדינות הדמוקרטיות, המצב טעון שיפור מבחינת השמירה על החירויות הדמוקרטיות, הפנמת הערכים הדמוקרטיים על ידי האזרחים ורמת האמון של האזרחים בשלטון (כפי שראינו גם בתוצאות הסקר שלנו).

בחינת המדדים בתחומי הכלכלה והחברה מעלה תמונה מורכבת: ישראל מקבלת ציון גבוה יחסית בתחום הפיתוח האנושי (מדרד הפיתוח של האו"ם). כלומר, היא מדינה שתוחלת החיים בה גבוהה יחסית, רמת הבריאות והחינוך שלה משיעת רצון, ורמת השוויון בין המינים בה גבוהה יחסית. גם ברמת החופש הכלכלי (מדרד של קרן Heritidge) ישראל ממוקמת גבוה יחסית, כלומר מתקיימים בה עקרונות השוק החופשי והכלכלה הנאו-ליברלית. נציין כי מי שאוחזים בגישה כלכלית סוציאל-דמוקרטית יראו בציון זה מגרעת ולא יתרון. שביעות הרצון של האזרחים (מדרד של OECD) היא גבוהה יחסית (בדומה לסקר שלנו). לישראל ציון גבוה יחסית גם באיכות המדיניות הכלכלית של הממשלה (מדרד של ארגון Bertelsmann Stiftung), כפי שהיא באה לידי ביטוי בהיבטים כמו רמת האינפלציה, גובה הגירעון הממשלתי וגובה התוצר הלאומי.

עם זאת, בשני מדדים שעניינם חברה וכלכלה ישראל מקבלת ציונים בינוניים בלבד: רמת השחיתות הפוליטית (מדד של ארגון השקיפות הבינלאומי) ורמת הקהילתיות (מדד של OECD), כלומר תחושת הביטחון של האזרחים בכך שפרושה למענם רשת ביטחון קהילתית, רמת הנכונות שלהם לסייע לאנשים זרים ומידת ההשתתפות שלהם בפעילויות התנדבותיות – כולן ברמה נמוכה יחסית. ולבסוף, מדיניות הממשלה בנושאים חברתיים-כלכליים, ובעיקר בתחומי חינוך, בריאות, משפחה וצמצום אי-שוויון, טעונה שיפור. הוא הדין ברמת ההכלה החברתית כפי שהיא באה לידי ביטוי באי-שוויון בין עניים לעשירים, בין יהודים לערבים, בין מזרחים לאשכנזים ובין גברים לנשים.

עיון במדדים שבודקים את רמת הקונפליקט הפנימי והחיצוני מעלה, כצפוי, תמונה עגומה: במדד היציבות הפוליטית והיעדר הטרור הציון של ישראל נמוך מאוד. אין ספק שהסכסוך הלא פתור בין ישראל לפלסטינים והמתח המתמשך בין ישראל לשכנותיה, ובכלל זה ארגוני הטרור, הם מאפיין חשוב ביותר של החיים במדינת ישראל; ואין ספק שלמאפיין הזה, על שלל רכיביו, יש השלכות פוליטיות, דמוקרטיות, כלכליות וחברתיות מרחיקות לכת.

מבוא

מדד הדמוקרטיה הישראלית 2014 הוא המדד ה־12 בסדרה שיסד פרופ' אשר אריאן ז"ל ואשר הרוח הראשון בה ראה אור בשנת 2003. מטרתו של הפרויקט לבדוק, בתדירות קבועה, היבטים מבניים, תהליכיים ותפיסתיים של הדמוקרטיה הישראלית. לפיכך ניתוח הנתונים נעשה, גם השנה, הן בהתייחס לנקודת הזמן שבה נערך סקר 2014 והן בהתייחס לנתוני עבר רלוונטיים. מטרת הרוח שלהלן היא אפוא לנסות ולהציג תמונה רבת פנים ועדכנית ובר בבר לאבחן מגמות של שינוי ורכיבים של יציבות בעמדות הציבור בישראל בקשר להיבטים שונים של הזירות הפוליטית והכלכלית-חברתית.

מבנה הרוח

השנה התמקד הסקר בנושא הכלכלי-חברתי, אשר לו מוקדש פרק 1 של הרוח. בהקשר זה בדקנו את תפיסת המצב הכלכלי האישי של המרואיינים, את רמת הידע הכלכלי שלהם, את השקפותיהם בנוגע להיבטים שונים של תפקוד המערכת הכלכלית-חברתית, את הערכתם "מי אשם?" בבעיות הכלכליות-חברתיות, ולבסוף בחנו מכיוונים שונים את שאלת מיליון הדולר – מה לדעתם אפשר לעשות כדי לשפר את פני הדברים. רוב השאלות שמדווחות בפרק זה הן חדשות ונכתבו במיוחד לסקר זה, כך שאין להן מקבילות מן העבר.

בפרק 2 טיפלנו כבשנים קודמות בהיבטים שונים של המערכת המדינתית והשלטונית. בהקשר זה התייחסנו להערכת המצב הכללי של המדינה ולהערכת המצב האישי הכללי, לאופייה של המדינה ובעיקר לשאלת הגדרתה כיהודית ודמוקרטית, להערכת האיכות הייצוגית של הדמוקרטיה הישראלית והתפקוד השלטוני, לסדר העדיפויות הלאומי, ליחסי שלטון אזרח, למידת העניין והמעורבות בפוליטיקה ולמידת האמון במוסדות. בפרק זה, וכן בפרק שלאחריו, יש שאלות רבות שכבר נשאלו בעבר. חזרנו עליהן בעיקר כדי לראות את השינויים – אם היו כאלה – בתבנית התשובות של המרואיינים.

בפרק 3 עסקנו בנושאי חברה תוך התמקדות בשאלת שוויון הזכויות האזרחי ובנושא כבוד האדם. הנושא האחרון עמד בשנה החולפת במוקד פרויקט גדול של המכון הישראלי לדמוקרטיה – "מחליטים: כבוד האדם".¹ בפרק זה טיפלנו בשאלות הקשורות למידת הסולידריות החברתית והלאומית, בנושא עקרונות זכויות האדם ויישומיהם, במתחים העיקריים בחברה

1 על הפרויקט "מחליטים: כבוד האדם" אפשר ללמוד באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הישראלית, וכן כאמור – בשאלות הקשורות לכבוד האדם ולאופן שבו הוא נשמר או לא נשמר בישראל.

בפרק 4 אנו מציגים 16 מדדי דמוקרטיה שחושבו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים. ישראל ממוקמת בכל אחד מהם בהתאם למקומה היחסי בהשוואה ל-27 מדינות אחרות וכן בהשוואה למקומה ברוב מדדים אלה בשנים קודמות. כבעבר, גרענו מרשימת המדדים של השנים הקודמות את אלה שלא היה עבורם חישוב חדש השנה, וכן הוספנו תחתיהם כמה מדדים חדשים שנראו לנו רלוונטיים לשאלות שעלו השנה בשיח הציבורי או לנושא הכלכלי-חברתי, המוביל בדוח הנוכחי.

בסוף הדוח מובאים ארבעה נספחים: בנספח 1 מוצגת התפלגות התשובות לכל השאלות (כלל המדגם, יהודים, ערבים). נספח 2 מציג את כל השאלות החוזרות עם התפלגות התשובות לאורך השנים.² נספח 3 מציג את ההתפלגות הסוציו-דמוגרפית העובדתית של המדגם, ואילו בנספח 4 מצויות התפלגויות התשובות באשר להגדרות עצמיות (למשל רמת דתיות).

חשוב לומר כי הסקר נערך באביב 2014, קודם למבצע "צוק איתן" (יולי-אוגוסט 2014). ייתכן שמנקודת המבט של אחרי המלחמה וכל שהתחולל בה מבית בתקופה סוערת זו, חלק מהנתונים נראים תמוהים משהו בדיעבד. ואולם יש לזכור כי הם היו יפים לזמנם, וייתכן שהם כבר חזרו, או יחזרו, לאפיין את החברה הישראלית, כשישקע אבק המבצע. למעשה, את התוקף שלהם מעבר לזמן המדידה המקורי יהיה ניתן לאשש או להפריך במידה רבה של ביטחון רק בבדיקה חוזרת בשנה הבאה. נוסף על כך יש לזכור כי סקר, ככזה, מודד תחושות, עמדות והערכות של הציבור הרחב ואינו הערכת מצב "אובייקטיבית" או מקצועית של המרוויינים. היות שעיוותי תפיסה הם תופעה שכיחה ברמה האישית וברמה הקולקטיבית כאחת, לא

2 השוואת ממצאים לאורך זמן (או מה שקרוי "סדרה עתית") מעוררת בעיות מתודולוגיות. להלן הפתרונות שמצאנו להן: (1) מגבלות של היקף השאלון ושל זמן הריאיון מאפשרות לחזור רק על חלק מהשאלות מן העבר בכל מדד. לפיכך שאלות מסוימות נותרות בלא נתון בשנים מסוימות. בנספח 2 הושארו התאים של שנים אלו ריקים מנתונים בתוספת הציון ל"נ (= לא נשאל); (2) לפעמים, מסיבות שונות – למשל שינויים בשימוש הנוהג במילים ובמושגים לאורך זמן – היו הברלי נוסח בשאלות עצמן אף שהן בודקות אותו משתנה. בנספח 2 מצוינים הברלים. קרה שהיו הברלים גם במספר קטגוריות התשובה לאותה שאלה במועדי מדידה שונים. הנתונים של כל קטגוריות התשובה מוצגים בנספח 2. עם זאת לצורך התרשימים המשווים לאורך זמן ביצענו במקרים מסוימים – לשם הבהירות החזותית – קיבוץ של קטגוריות סמוכות (למשל "מאוד מסכים" ו"די מסכים"); (3) במקרים אחרים, בעקבות שינוי במספר קטגוריות התשובה לאורך השנים, נדרשת השוואה באותה שאלה בין מספר לא זוגי של תשובות למספר זוגי של תשובות. השיטה להשוואה במקרים כאלה הייתה אחידה: חלוקה לשתי העמדות המובהקות (למשל, "מסכים" ו"מתנגד") של המשיבים שבחרו בקטגוריית האמצע (לרוב "לא בטוח") יחסית לגודלן. בנספח 2 מצוינים הברלים במספר קטגוריות התשובה ובתוכנן.

מן הנמנע שהציבור רואה דברים באופן שיוכח בעתיד, או כבר בהווה (לדעת מומחים), כלא נכון או לא מדויק. ואף על פי כן תפיסות, עמדות, דעות ורגשות ממלאים תפקיד חשוב ביותר בהתנהגות הציבור, ובכלל זה בהעדפותיו האלקטורליות, ולפיכך יש הצדקה מלאה בעינינו להקדיש מאמץ ומשאבים, כפי שעשינו, כדי לתהות על קנקנם.

מתודולוגיה

השאלון

שאלון סקר מדד הדמוקרטיה של השנה נבנה במרץ-אפריל 2014 וכלל 63 שאלות תוכן, חלקן מרובות סעיפים (סך הכול 85 שאלות), ו-12 שאלות סוציודמוגרפיות. מתוך שאלות אלה מעט פחות ממחצית היו שאלות חוזרות. שאלות מסוימות, מפאת מטענן הרגשי או הרלוונטיות הספציפית שלהן, הוצגו רק למדגם היהודי, למשל שאלה 10, בנוגע להעדפת מדינה יהודית או מדינה דמוקרטית. בנספחים 1 ו-2 יש סימון מיוחד לשאלות אלה.

איסוף הנתונים

איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", בתקופת הזמן שבין 28 באפריל ל-29 במאי 2014.

השאלון תורגם מראש לרוסית ולערבית. המראיינים ברוסית ובערבית היו דוברים ילידיים של השפות הללו. בשפה הערבית רואיינו 148 מרואיינים, ובשפה הרוסית – 59.

באשר לשיטת איסוף הנתונים הטלפונית: רוב הראיונות נערכו בקווי טלפון ביתיים. ואולם כדי להתגבר על הקושי המוכר לכל מי שעוסק היום באיסוף נתונים על ידי סקרים להגיע למרואיינים צעירים השתמשנו גם במדגם של 219 ראיונות דרך טלפונים סלולריים.

המדגם

המדגם כלל הפעם 1,007 מרואיינים – 842 הגדירו את עצמם "יהודים ואחרים",³ 146 "ערבים", ו-19 לא השיבו לשאלת ההגדרה העצמית. טעות הדגימה המרבית למדגם בגודל זה היא $\pm 3.2\%$ לכלל המדגם ($\pm 3.4\%$ ליהודים ו- $\pm 8.3\%$ לערבים). נתוני הסקר שוקללו במשטני ההגדרה העצמית של דתיות היהודים והגיל.

3 ההגדרה "אחרים" אומצה על ידי הל"מ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) בשנות התשעים כדי לציין אנשים שאינם יהודים על פי ההלכה אך אינם ערבים. לרוב מדובר בעולים מחבר המדינות שהם זכאי עלייה לישראל על פי חוק השבות אף שאינם יהודים על פי ההלכה. בסקר הנוכחי אנו מתייחסים אליהם כחלק מקבוצת הרוב היהודית ובוחרים הברלים בין קבוצת היהודים והאחרים מחד גיסא ובין מדגם הישראלים הערבים מאידך גיסא.

ניתוח הנתונים

כדי לנתח את הנתונים בדקנו כמה וכמה משתנים "קלסיים". כמו בסקר של השנה שעברה, גם השנה משתנה הגיל כמעט שלא סייע בהסבר העמדות בנושאים שנבדקו. הוא הדין בפילוח לפי ההצבעה בבחירות לכנסת ב־2013, אשר התבררה כמשתנה בעל הסבריות נמוכה. בשלב זה בחיי הדמוקרטיה הישראלית הצבעה כנראה אינה מחוון (אינדיקטור) טוב לעמדות הציבור, משום שהמפלגות שחקו עד דק את תפקידן כמנגנון המקשר בין האזרחים לשלטון וכגוף שמנהיר למצביעים את העולם הפוליטי-כלכלי-חברתי ומדריך אותם בגיבוש דעתם בנושאים השונים. גם משתנה המין התגלה רק לעתים רחוקות כמשפיע.

לעומת זאת משתנים שנתגלו כבעלי כושר הסברי חזק היו השנה: המשתנה הלאומי (יהודים ואחרים לעומת ערבים), משתנה ההגדרה העצמית הדתית (יהודים)⁴ ומיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. לעומת זאת משתנה המיקום העצמי על הרצף הכלכלי-חברתי, הנמתח בין סוציאל-דמוקרטיה לקפיטליזם, ומשתנה ארץ המוצא התבררו כבעלי יכולת הסבר בינונית ומטה. היות שהשנה עמד במרכז המדר הנושא הכלכלי-חברתי, השתמשנו הפעם בשני משתנים חדשים שהתבררו כמשפיעים מאוד על העמדות: רמת הידע הכלכלי של המרוויינים וכן התשובה לשאלה אם הם מרגישים עניים או לא עניים. גם משתנה ההכנסה ביחס לממוצע התברר כבעל כושר הסברי טוב.

התמצאות ברוח

כדי להקל על העיון וההתמצאות ברוח הוכנסו בשולי הטקסט שתי הפניות – האחת לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 1 (השאלון עם התפלגות התשובות לכל השאלות העמדתיות בתבנית משולשת: כלל המדגם, יהודים, ערבים) והשנייה לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 2 (הכולל רק את השאלות החוזרות מן העבר, שם מופיעה ההשוואה של נתוני השאלה לאורך השנים). הפניות אלה נראות אפוא כך:

ישראל – מצב כללי

שאלה 1

נספח 1, עמ' 204

נספח 2, עמ' 233

הוא הדין בנספחים: לצד כל שאלה בנספח מופיעה הפניה לעמוד בטקסט שבו נדונה השאלה.

4 משתנה זה לא נותח במדגם הערבי שכן לא הגדרנו מראש ייצוג מדויק לתת-קטגוריות בגלל גודלו הקטן של המדגם שלא אפשר זאת.

אנו מקווים כי הנתונים הרבים שמובאים בדוח, ואשר ניתן היה לנתחם בעוד דרכים ומזוויות שונות ורבות, יסייעו לרבים להבין את מפת העמדות בחברה הישראלית כיום בנושאים הקשורים, במישרין ובעקיפין, למהותה הדמוקרטית של ישראל וישמשו אותם לצורכי כתיבה ומחקר נוספים. לשם כך אנו גם מעמידים לרשות הציבור את קובץ הנתונים הגולמיים של המדר (SPSS) באתר מרכז גושמן, שנמצא בתוך אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פרק 1 כלכלה וחברה

הנושא הכלכלי-חברתי, על היבטיו השונים, נבחר כאמור לעמוד השנה (2014) בלב סקר מדד הדמוקרטיה בגלל בולטותו הרבה בשיח הציבורי בשנים האחרונות, בעיקר מאז גל המחאה הכלכלית-חברתית בקיץ 2011, וכן משום שלהערכתנו עדיין לא מוצה העניין המחקרי בקשר שבין תפיסות כלכליות-חברתיות לתפיסות דמוקרטיות ובין מצב כלכלי-חברתי לבין מיקום עצמי פוליטי. לסיבות אלה יש להוסיף את הממצא החוזר בשנים האחרונות שבעיני הציבור הישראלי כיום השאלות הכלכליות-חברתיות אינן נופלות בחשיבותן הלאומית מהשאלות המדיניות-ביטחוניות. אדרבה, בעיקר בעתות רגיעה חשיבותן של הראשונות אף עולה על חשיבותן של האחרונות.⁵ פרק זה נועד לתרום להבנת הקשרים הללו ולמקם את הנושא הכלכלי-חברתי בתוך המכלול הדמוקרטי.

בקטע הראשון של הניתוח נתמקד בתפיסת המרוויינים את מצבם הכלכלי האישי, בהנחה שכמדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, על כל חלקיה, הם משמשים מראָה אמינה למצבו של כלל הציבור בארץ.

התחלנו בשאלה העובדתית על רמת הכנסתם המשפחתית של המרוויינים בהשוואה לממוצע ההכנסה הארצי (בעת עריכת הסקר – 13,500 ש"ח למשפחה). בכלל המדגם התשובה השכיחה (37.5%) הייתה שההכנסה המשפחתית היא מתחת לממוצע: 19.2% כמו הממוצע ו-27.2% מעל הממוצע. השאר (16.1%), שיעור גבוה מן המצוי בשאר השאלות, לא ידעו או סירבו להשיב (תופעה שכיחה כשמדובר בדיווחים על הכנסה).

אצל היהודים השיעור המצרפי של מי שהכנסתם הייתה מעט או הרבה מתחת לממוצע (34.8%) עלה על שיעור המצרפי של מי שהכנסתם הייתה מעט או הרבה מעל הממוצע (29.5%). 19.8% דיווחו כי הכנסתם המשפחתית היא כמו הממוצע הארצי. התמונה בציבור הערבי הייתה גרועה יותר. כאן השיעור המצרפי של מי שהכנסתם הייתה מעט או הרבה מתחת לממוצע (54.8%) עלה בהרבה על השיעור של מי שהכנסתם כמו הממוצע (17.8%) או השיעור המצרפי מעליו (16.4%), ואף על הסכום של שתי הקטגוריות האחרונות.⁶

5 ראו דיון בנושא ההעדפות הלאומיות בפרק 2.

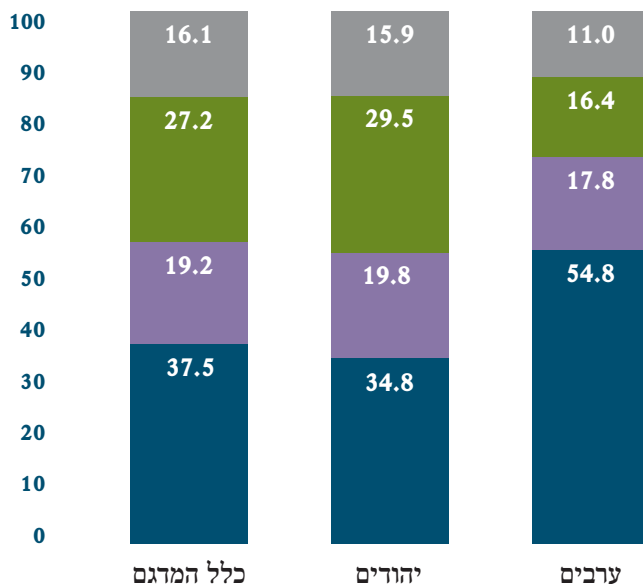
6 על הפערים בהכנסות בין עובדים יהודים לעובדים ערבים ראו "הכנסות של שכירים מסקר הוצאות משק הבית 2012", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 5.11.2013.

1.1 המצב הכלכלי האישי

הכנסה משפחתית בהשוואה לממוצע הארצי, נספח 3

עמ' 248

תרשים 1.1: האם הכנסתכם המשפחתית הכוללת היא מעל הממוצע, כמו הממוצע או מתחת לממוצע? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)*

■ מתחת לממוצע ■ כמו הממוצע ■ מעל הממוצע ■ לא יודע / מסרב

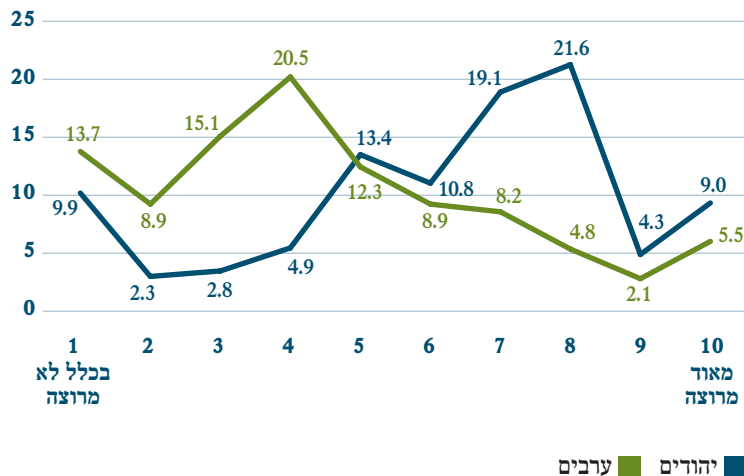
* הסיבה ששיעור המשיבים לא יודע/מסרב בשאלה זו בכלל המדגם גבוה משיעורם בקרב שתי הקטגוריות היהודים וערבים היא ש-19 מרואיינים לא סיפקו תשובה חד-משמעית על שאלת הלאום.

שביעות רצון מהמצב הכלכלי המשפחתי
שאלה 16
נספח 1, עמ' 212

מכאן עברנו לשאלה יותר סובייקטיבית, שעניינה שביעות הרצון הכלכלית. שאלנו: "עד כמה אתה מרוצה או לא מרוצה מהמצב הכלכלי של המשפחה שלך?". אפשרויות התשובה התפרשו על סולם של 10 דרגות שבו 1 פירושו לא מרוצה כלל ו-10 פירושו מרוצה מאוד.

תרשים 1.2 מציג בבירור את הפער הרחב בין התפלגות ציוני שביעות הרצון של המרואיינים היהודים (הקו הכחול) לבין התפלגות שביעות הרצון של המרואיינים הערבים (הקו הירוק). התפלגות היהודים מראה כי שביעות הרצון נוטה לכיוון החיובי, ואילו אצל הערבים שביעות הרצון נוטה לכיוון השלילי.

תרשים 1.2: עד כמה אתה מרוצה או לא מרוצה מהמצב הכלכלי של המשפחה שלך? (לפי לאום; באחוזים)

דרך אחרת לבחון את השאלה הזו בכלל ואת ההבדל בין יהודים לערבים בפרט היא באמצעות ציוני שביעות הרצון הקבוצתיים הממוצעים: הממוצע לכלל המדגם היה 5.9, למרואיינים היהודים 6.2 ולמרואיינים הערבים 4.4. במילים אחרות, הציון הממוצע הקבוצתי של היהודים (ומכאן גם הממוצע לכלל המדגם) הוא גבוה מן הציון החציוני (5), ואילו הממוצע של הערבים הוא מעט נמוך ממנו.

ניתחנו את התשובות לשאלת שביעות הרצון על פי כמה משתנים נוספים. כאן נציג רק את הניתוחים לפי הכנסה משפחתית ביחס לממוצע (בכלל המדגם), רמת דתיות (יהודים) ומיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני (יהודים).

מלוח 1.1 עולה קשר ברור וצפוי בין מצב כלכלי או בייקטיבי (הכנסה משפחתית ביחס לממוצע הארצי) לשביעות הרצון מן המצב הכלכלי המשפחתי: ככל שהמצב הכלכלי של המשפחה טוב יותר ביחס לשכר הממוצע בארץ, כך הציון הממוצע של שביעות הרצון הוא גבוה יותר. אגב, הפער (בגודל 1.1) בציון הקבוצתי של שביעות הרצון בין מי שהכנסתם כמו הממוצע למי שהכנסתם מתחת לממוצע ממש זהה לפער בין הציון הקבוצתי של מי שהכנסתם כמו הממוצע לציון הקבוצתי של מי שהכנסתם היא מעל הממוצע.

לוח 1.1

שביעות רצון מן המצב הכלכלי המשפחתי: ציון שביעות רצון ממוצע קבוצתי לפי הכנסה ביחס לממוצע	
4.9	הכנסה משפחתית מתחת לממוצע
6.0	הכנסה משפחתית כמו הממוצע
7.1	הכנסה משפחתית מעל הממוצע

ואולם, כפי שאפשר ללמוד מלוח 1.2, הקשר בין שני הפרמטרים – הכנסה אובייקטיבית ושביעות רצון מן המצב הכלכלי המשפחתי – הוא למעשה מורכב יותר. פילוח לפי דתיות למשל מראה שקבוצות שהכנסתן המשפחתית נמוכה מהממוצע הן לא בהכרח פחות שבעות רצון באותו יחס ממצבן הכלכלי.⁷ מתברר כי הדתיים (יהודים), שלפי הלמ"ס מצבם הכלכלי פחות טוב מהממוצע,⁸ הם המרוצים ביותר מהמצב הכלכלי של משפחותיהם, והחילונים, שבממוצע מצבם טוב יותר, פחות מרוצים מהם. הוא הדין בחרדים, שמצבם הכלכלי המשפחתי בממוצע פחות טוב מהמסורתיים לקבוצותיהם והם אחת הקבוצות העניות ביותר בחברה הישראלית, ובכל זאת – בממוצע – הם מרוצים יותר מן המצב הכלכלי המשפחתי שלהם.

לוח 1.2

ציון שביעות רצון ממוצע קבוצתי מהמצב הכלכלי המשפחתי	
6.2	חרדים
6.8	דתיים
6.1	מסורתיים דתיים
6.1	מסורתיים לא־דתיים
6.4	חילונים

פילוח של שביעות הרצון מן המצב הכלכלי של המשפחה לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני העלה כי בממוצע אנשי המרכז הם המרוצים ביותר (6.2), ואחריהם אנשי השמאל והימין – שניהם 6.1 בקירוב). פילוח לפי השקפת עולם כלכלית-חברתית העלה כי המרוצים

7 ממצא דומה אפשר למצוא בסקר הלמ"ס החדש (2014) על רמת החיים בישראל. ראו דיווח על כך אצל אביטל להב, "סקר הלמ"ס: באיזו עיר הכי טוב להיות?", ynet, 23.9.2014.

8 "הסקר החברתי 2011", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ביותר מן המצב הכלכלי של משפחתם (בכלל המדגם) הם מי שמחזיקים בהשקפת עולם קפיטליסטית (ציון ממוצע 6.1), מתחתם חסידי הגישה הכלכלית המעורבת (5.9), ולבסוף, בתחתית הסולם, אם כי במרחק קטן, חסידי הסוציאלי-דמוקרטיה (5.8).

פילוח לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב-2013 העלה כמה ממצאים מעניינים: ראשית, המרוצים ביותר ממצבה הכלכלי של משפחתם הם מצביעי מפלגות התנועה ומרצ (אשר מצבם האובייקטיבי הוא מן הטובים במשק לפי ממצאינו כאן). הלא מרוצים ביותר הם מצביעי המפלגות הערביות (ממצא לא מפתיע לנוכח העובדה שבממוצע מצבו הכלכלי של הציבור הערבי בישראל הרבה פחות טוב ממצבו של הציבור היהודי).

ככלל ניתן לומר כי הציונים הממוצעים האלה מורים כי המרואיינים בכל הקבוצות ולפי כל הפילוחים הם לא ממש שבעי רצון ממצבם הכלכלי (בשום פילוח לא נמצאה קבוצה ששביעות הרצון שלה היא מעל 7.5). ממצא זה לא מפתיע לנוכח הדיווח הקודם על רמות ההכנסה המשפחתית בהשוואה להכנסה הממוצעת במשק (המרחק בין החציון לממוצע מרמז על הפערים הגדולים). עם זאת הציונים הממוצעים הקבוצתיים לפי הפילוחים השונים מורים שהמרואיינים גם אינם נמצאים בשפל המדרגה מבחינת שביעות רצונם מן המצב הכלכלי של משפחותיהם. יתרה מזו, עובדת אי-שביעות הרצון הכלכלית אינה שנויה במחלוקת, אך כפי שנראה מיד הנתונים בסקר שלנו מציעים שהיא לא בהכרח צובעת בשחור את הערכת המצב האישי בכללותו, מה שמרמז שהכלכלה, ואפילו המצב הכלכלי האישי, אינם חזות הכול כשמדובר באיכות חיים.

תחושת עוני

שאלה 58

נספח 1, עמ' 230

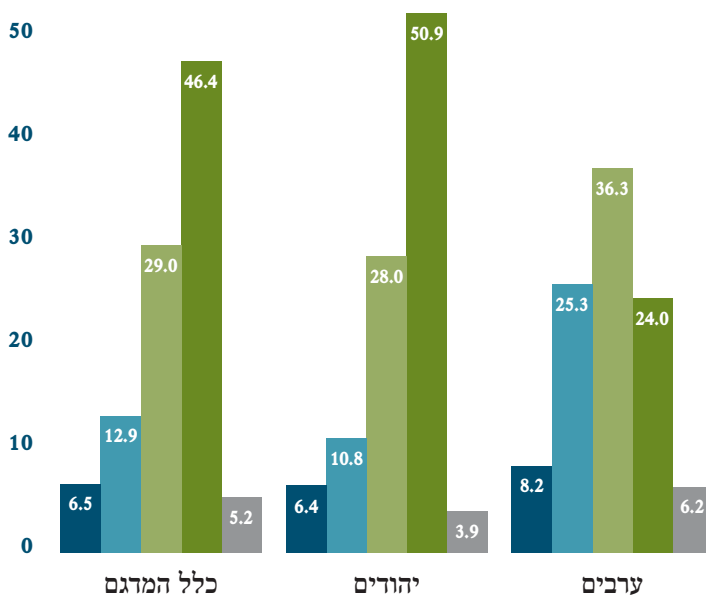
נספח 4, עמ' 252-253

השאלה השלישית והאחרונה במקבץ זה הייתה סובייקטיבית ורגישה מאוד. שאלנו: "האם אתה מרגיש כיום שאתה עני או לא מרגיש כך?". הנתונים מורים כי בציבור היהודי תחושת עוני אינה שכיחה ביותר. רוב קטן (כ-51%) השיבו כי "כלל" אינם מרגישים עניים. 28% השיבו שהם "לא כל כך" מרגישים עניים. 10.8% השיבו שהם "די" מרגישים עניים ו-6.4% שהם "מאוד" מרגישים עניים (סך הכול כ-17%).

התמונה בציבור הערבי גרועה בהרבה: התשובה השכיחה כאן היא "לא כל כך מרגיש עני" (36.3%), אבל 33.5% מרגישים עניים (25.3% "די" מרגישים עניים ו-8.2% "מאוד" מרגישים כך) – כמעט פי שניים מאשר בציבור היהודי! – ורק 24%, דהיינו כרבע, "בכלל לא" מרגישים עניים, לעומת, כאמור, יותר ממחצית בקרב המרואיינים היהודים.

לצורך פישוט הצגת הנתונים בתרשים ובלוחות שלהלן חילקנו את המרואיינים לשתי קבוצות: מי שאינו מרגיש עני ("בכלל לא מרגיש עני" או "לא כל כך מרגיש עני") ומי שמרגיש עני ("די מרגיש עני" או "מרגיש מאוד עני").

תרשים 1.3: האם אתה מרגיש כיום שאתה עני או לא מרגיש כך? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ מרגיש מאוד ■ די מרגיש
■ לא כל כך מרגיש ■ בכלל לא מרגיש ■ לא יודע / מסרב

בשנים האחרונות התייחסנו כמה וכמה פעמים לתחושת מרכזיות או פריפריאליות/שוליות בחברה. בסקרים אחדים ניסחנו זאת במונחים של מיקום עצמי בקבוצות חזקות או חלשות בחברה. כפי שמורה לוח 1.3, יש חפיפה רבה בין תחושת עוני לבין מיקום עצמי במערך החברתי: מי שמרגישים עניים ממקמים את עצמם בקבוצות החלשות בחברה יותר מפי שניים ממי שאינם מרגישים עניים (54.3% לעומת 25.3%, בהתאמה).

לוח 1.3 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	שייך לקבוצה חלשה או די חלשה	שייך לקבוצה חזקה או די חזקה	
100	5.1	54.3	40.6	מרגיש עני
100	10.0	25.3	64.7	לא מרגיש עני

על רקע כל הפרסומים על הפערים המגדריים בשכר בישראל ביקשנו לדעת אם נשים מרגישות עצמן יותר עניות מגברים. כמו בנושא הערכת המצב האישי שנציג להלן, לא מצאנו הבדל של ממש בדפוס הכללי – בשתי הקבוצות יש רוב ברור למי שאינם מרגישים עניים (בקרב הגברים ככלל לא מרגיש עני או לא כל כך מרגיש עני – 78%, ובקרב הנשים – 73.3%). בקרב הנשים שיעור המרגישות עצמן עניות עולה במעט על השיעור המקביל בקרב גברים (21.3% לעומת 17.3%).

הדיונים בשאלת הרלוונטיות העכשווית של השאלה העדתית הביאו אותנו לבדוק אם יש הבדל בתחושת העוני לפי מוצא. כפי שמראה לוח 1.4, תחושת העוני אינה מתפלגת באופן שוויוני בין הקטגוריות: יוצאי אסיה-אפריקה (וילדיהם) מגדירים עצמם עניים בשיעור גבוה יותר מיוצאי מקומות אחרים (כמעט פי שניים מיוצאי אירופה-אמריקה וילדיהם!). מעניינת – ומחייבת עיון – היא העובדה שעולי חבר המדינות, שהגיעו ארצה אחרי 1989, והם למעשה הקבוצה החדשה ביותר בארץ מבין הקבוצות הנבחנות כאן, מרגישים עצמם (וכן ילדיהם) פחות עניים ממה שמרגישים עצמם יוצאי אסיה-אפריקה וילדיהם.⁹

לוח 1.4 (באחוזים)

אסיה-אפריקה	אירופה-אמריקה	חבר המדינות	ישראל-ישראל ¹⁰	
24	12.7	18.4	13.4	מרגיש עני
75	86.1	79.4	83.1	לא מרגיש עני
1	1.2	2.2	3.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	סך הכול

פילחנו את התשובות לשאלה אם אתה מרגיש עני לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. בכל הקבוצות הרוב הגדול אינם

9 בהקשר זה ראו מומי דהן, "האם כור ההיתוך הצליח בשדה הכלכלי?", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 10.9.2013.

10 ישראל-ישראל: מי שנולד בישראל וגם אביו נולד כאן.

מרגישים עצמם עניים. אבל נראה שבקרב מי שמיקמו עצמם בשמאל מצוי השיעור הנמוך ביותר של מי שמרגישים עצמם עניים (13.4%), ואילו השיעור הגבוה ביותר הוא בקרב מי שמיקמו עצמם בימין (20.6%).

לוח 1.5 (באחוזים)

מרגיש עני	לא מרגיש עני	לא יודע / מסרב	סך הכול
20.6	77.4	2	100
15.7	81.7	2.4	100
13.4	84.8	1.8	100

אף שמשנתנה ההצבעה בבחירות לכנסת התברר ברוב המקרים כמשתנה בעל כושר הסברי נמוך, רצינו לדעת אם יש הבדלים בתחושת העוני בין מצביעי המפלגות השונות. לוח 1.6 מצביע על הבדלים גדולים: בקרב מצביעי המפלגות הערביות (בעיקר חד"ש ורע"מ-תע"ל) תחושות העוני הן החזקות ביותר. בקרב מצביעי המפלגות היהודיות יש תמיד רוב למי שאינם מרגישים עצמם עניים, ואולם רוב זה הוא הקטן ביותר בקרב מצביעי ש"ס. השיעור הגבוה ביותר של מי שאינם מרגישים עצמם עניים נמצא אצל מצביעי הבית היהודי, שלאורך כל הסקר מתגלים כמי שמרגישים שמזלם האישי שפר עליהם, והם גם מחזיקים בעמדות חיוביות יותר כלפי המצב הכלל-לאומי, כולל תפקוד השלטון.

לוח 1.6 (באחוזים)

מרגיש עני	לא מרגיש עני
18.4	85.3
11.4	85.4
16.1	81.6
3.0	97.0
28.6	65.7
10.7	85.7
19.4	80.6
20.8	79.2
16.7	80.0
52.5	47.4
53.3	46.6
23.5	64.7

המשתנה של תחושת העוני ישמש אותנו במקרים רבים לניתוח תשובות לאורך הדוח. בעינינו תחושת העוני מסייעת להסבר עמדות ודעות בשאלות כלכליות ואחרות הנידונות בדוח זה לא פחות, ואולי אפילו יותר, מדיווח עובדתי על רמת הכנסה ביחס למוצע.

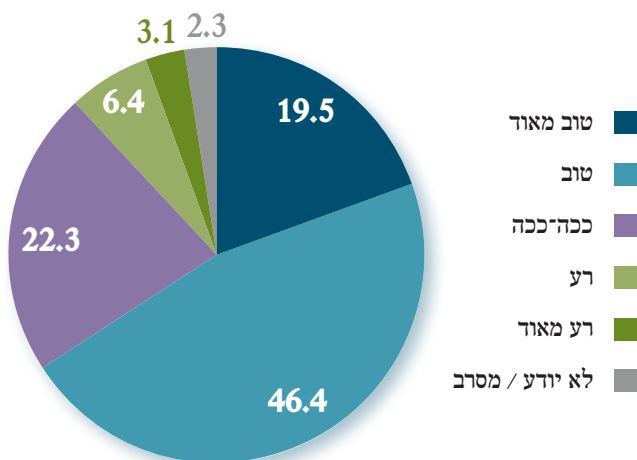
כבר רמזנו לעיל כי הקשר בין המצב הכלכלי לבין התחושה הכללית האישית הוא קשר מורכב. שאלנו את המרואיינים מה מצבם באופן אישי. אף על פי שבהשפעת הכתבות הרבות באמצעי התקשורת בשנים האחרונות שכיחה הנטייה לחשוב שרוב אזרחי ישראל שרויים בתחושת מצוקה ברמה האישית,¹¹ מתברר שבכלל המדגם שלנו רוב הדר־משמעי (65.9%) ענו השנה שמצבם האישי טוב מאוד או טוב. בקרב היהודים שיעור זה היה אפילו גבוה יותר – 69.1%, ובקרב הערבים – 50%. ככל הקבוצות השכיח היה "מצב טוב".

הערכת המצב האישי

שאלה 2

נספח 1, עמ' 204

תרשים 1.4: מה המצב שלך באופן אישי? (כלל המדגם; באחוזים)

11 כמובן, יש בתקשורת גם כאלה הסבורים שהמצב סביר. למשל, אדם רוטר, "תפסיקו לקטר: המצב הכלכלי שלנו השתפר", ynet, 26.9.2014.

פילוח התשובות לשאלה זו לפי תשובות הנשים והגברים לא העלה הבדל של ממש. זהו ממצא מעניין, שכן כפי שנראה בפרק הבא מציאנו הבדלים על בסיס זה כשמדובר בהערכת מצבה הכלכלי של המדינה – שם נשים נטו לראות את המצב הלאומי באופן שלילי יותר מגברים. כלומר, הערכת המצב הלאומית אינה נגזרת מהערכת המצב האישי על בסיס מגדרי.

פילחנו את התשובות לשאלת המצב האישי גם לפי רמת דתיות (יהודים). והנה מתברר כי בקרב החרדים, שבממוצע מצבם הכלכלי ירוד בהשוואה לקבוצות אחרות בציבור הישראלי, שיעור מי שהגדירו את מצבם האישי טוב מאוד או טוב היה הגבוה ביותר (חרדים – 76.5%, דתיים – 74.5%, מסורתיים-דתיים – 62.3%, מסורתיים לא-דתיים – 65.4%, חילונים – 70.3%)!

פילוח התשובות לשאלת המצב האישי לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני העלה כי המרכז והימין מגדירים את מצבם טוב מאוד או טוב בשיעורים גבוהים יותר מאשר השמאל, אם כי גם בקבוצה באחרונה יש רוב למעריכים את מצבם טוב מאוד או טוב (בימין – 70.3%, במרכז – 69.3% ובשמאל – 64.6%).

הצלבנו את התשובות (בכלל המדגם) לשאלה בדבר הערכת המצב האישי של המרואיינים עם התשובות לשאלה בדבר תחושתם אם הם עניים אם לא, ואין ספק שיש קשר בין הדברים: בקרב מי שאינם מרגישים עניים שיעור המגדירים את מצבם האישי טוב מאוד או טוב (73.4%) גבוה בהרבה מהשיעור בקרב מי שמרגישים עצמם עניים (40.8%). עם זאת יש לשים לב שגם בקבוצת מי שמרגישים עצמם עניים השכיח הוא מצב אישי טוב מאוד או טוב, משום שככל הנראה, כפי שטענו לעיל, הערכת המצב האישי אינה נסמכת אך ורק על המצב הכלכלי.

לוח 1.7 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מצב אישי רע או רע מאוד	מצב אישי ככה-ככה	מצב אישי טוב מאוד או טוב	מרגיש עני
100	2.5	23.5	33.2	40.8	מרגיש עני
100	1.5	5.3	19.8	73.4	לא מרגיש עני

נראה אם כן שהערכת המצב האישי הכלכלי אינה נסמכת אך ורק, ואפילו לא בעיקר, על המצב הכלכלי או הפוליטי, ויש גורמים אחרים, אולי תחושת שייכות חברתית או קהילתית, המפצים על המצב הכלכלי הלא מזהיר. הצעה זו, אגב, יכולה להסביר מדוע המחאה החברתית בקיץ 2011 לא התפתחה לכדי מרי אזרחי, או אפילו מהפכה, מהסוג שהתפתח ברבות ממדינות האזור, שכן המחקרים מורים כי תחושת דחק אישי היא אחד

הגורמים המרכזיים, אם כי לא בהכרח המרכזי ביותר, שדוחף אנשים לצאת לרחובות.

1.2 ידע כלכלי

הנושא הכלכלי-חברתי כיכב בשנים האחרונות בשיח הציבורי, בזירה הפוליטית ובתקשורת בגלל המורכבות הרבה שלו ובגלל היעדר חינוך לאוריינות כלכלית בארץ.¹² משום כך ביקשנו לדעת איך מעריך הציבור את הידע שלו בנושאי כלכלה. בדומה להערכת המצב הכלכלי, עשינו זאת בשתי דרכים: הערכה עצמית ו"מבחן ידע".

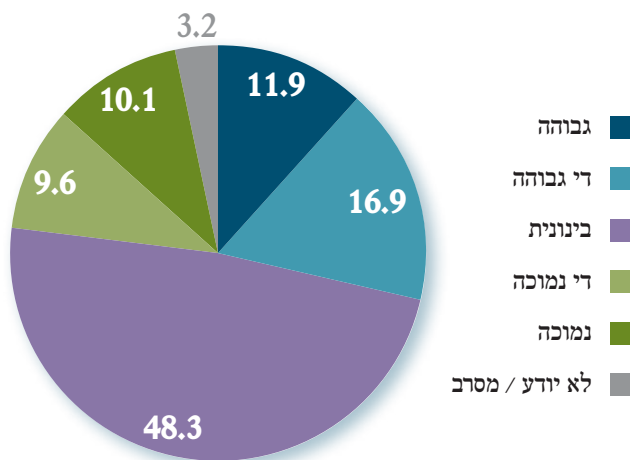
הערכה עצמית של רמת ההבנה הכלכלית

שאלה 47

נספח 1, עמ' 225

שאלנו: "איך היית מגדיר את רמת ההבנה שלך בענייני כלכלה?". תרשים 1.5 מציג את ההתפלגות ברמת כלל המדגם. ככלל המדגם התשובה השכיחה היא רמת הבנה בינונית (48.3%). 28.8% העריכו את רמת ההבנה הכלכלית שלהם די גבוהה וגבוהה, ואילו מיעוט (19.7%) הגדירו את רמת ההבנה הכלכלית שלהם די נמוכה ונמוכה.

תרשים 1.5: איך היית מגדיר את רמת ההבנה שלך בענייני כלכלה? (כלל המדגם; באחוזים)

Zeev Rosenhek and Daniel Maman, "Financial Education is about 12 Everybody's Self-Regulation: Financial Literacy as a Moralizing Project," Paper presented at the 6th Critical Finance Studies Conference, Amsterdam, August 13–15, 2014

פילוח לפי לאום מצביע על הבדלים: רוב קטן בציבור היהודי (51.1%) הגדירו את רמת ההבנה שלהם בנושאי כלכלה בינונית. שיעור המגדירים את הבנתם בנושאים כאלה די גבוהה או גבוהה הגיע ל-28.8%, הרבה מעבר לשיעורם של מי שהגדירו את הבנתם הכלכלית די נמוכה או נמוכה (18.7%). כלומר, הציבור היהודי באופן כללי מרגיש שהוא די "שוחה" בדיון הכלכלי. גם בציבור הערבי התשובה השכיחה היא רמה בינונית של הבנה כלכלית (37%), אבל כאן החלוקה בין מי שמגדירים את הבנתם הכלכלית גבוהה או די גבוהה (28.7%) לבין מי שמגדירים אותה די נמוכה או נמוכה (24.6%) היא פחות חד-משמעית מזו שבקרב היהודים (שיעור הלא יודעים/מסרבים להשיב בקרב הערבים הוא גבוה משיעורם בקרב היהודים – 9.7% לעומת 1.4%).

פילוח של הערכה עצמית את ההבנה הכלכלית של המרואיינים לפי מין העלה כי נשים מעריכות את הבנתן הכלכלית פחות מגברים (שיעור המגדירות את רמת ההבנה הכלכלית שלהן גבוהה הוא פחות מרבע לעומת למעלה משליש בקרב הגברים). בהמשך נראה שההערכה העצמית הפחותה הזו מקבלת אישוש בסולם הבדיקה האמפירית, כלומר אין מדובר רק בהטיה בגין חוסר ביטחון עצמי על בסיס מגדרי.

לוח 1.8 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	הבנה כלכלית גבוהה: הערכה עצמית	הבנה כלכלית בינונית: הערכה עצמית	הבנה כלכלית נמוכה: הערכה עצמית	
100	3.4	22.8	49.9	23.9	נשים
100	2.9	35.9	46.5	14.7	גברים

פילחנו את ההערכה העצמית של ההבנה הכלכלית גם לפי תחושת המרואיינים אם הם עניים או לא עניים. לא נמצאו הבדלים דרמטיים, והשכיח בשני המקרים הוא הערכה עצמית של הבנה בינונית. ואולם, באופן לא מוסבר, התברר כי מי שמרגישים עצמם עניים מעריכים בשיעור גבוה יותר כי הבנתם הכלכלית גבוהה (מרגיש עני – 35.7%, לא מרגיש עני – 27.9%). בהמשך נראה כי לפי סולם הבדיקה האמפירית המצב הוא הפוך – מי שאינם מרגישים עניים מגלים ידע כלכלי גבוה ממי שמרגישים עניים.

סולם ידע כלכלי

שאלות 59-63

נספח 1, עמ' 231-232

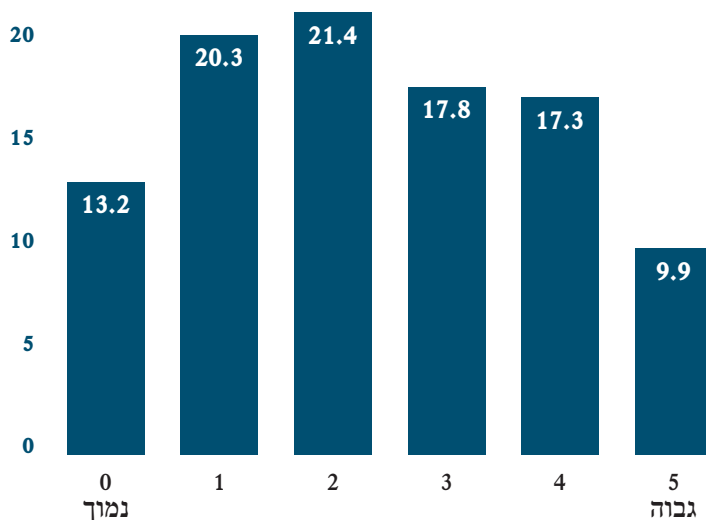
כאמור, מלבד ההערכה העצמית של רמת ההבנה הכלכלית בנינו מבחן, ובעקבותיו סולם ידע כלכלי, שהורכב מ-5 שאלות: (1) מהו שכר המינימום לחודש לשכיר בישראל? (שיעור תשובות נכונות: יהודים – 72.8%; ערבים – 45.2%); (2) מהו, בערך, השכר הממוצע במשק, ברוטו? (שיעור תשובות נכונות: יהודים – 39.1%; ערבים – 10.3%); (3) מהו חוק ההסדרים? (שיעור תשובות נכונות: יהודים – 34.4%; ערבים – 13%); (4) מיהו היום

נגיד בנק ישראל? (שיעור תשובות נכונות: יהודים – 63.1%; ערבים – 21.9%); (5) האם שיעור האבטלה בישראל בשנה הנוכחית הוא בערך: כ-1%, כ-7%, כ-10%, כ-20% (שיעור תשובות נכונות: יהודים – 48.7%; ערבים 34.9%)¹³.

הציון הכולל של כל מרואיינין על הסולם היה יכול לנוע בין 0, במקרה שהמשיב ענה לא נכון על כל השאלות, ל-5, אם הוא ענה נכון על כולן.

תרשים 1.6: התפלגות סולם הידע הכלכלי (כלל המדגם; באחוזים)

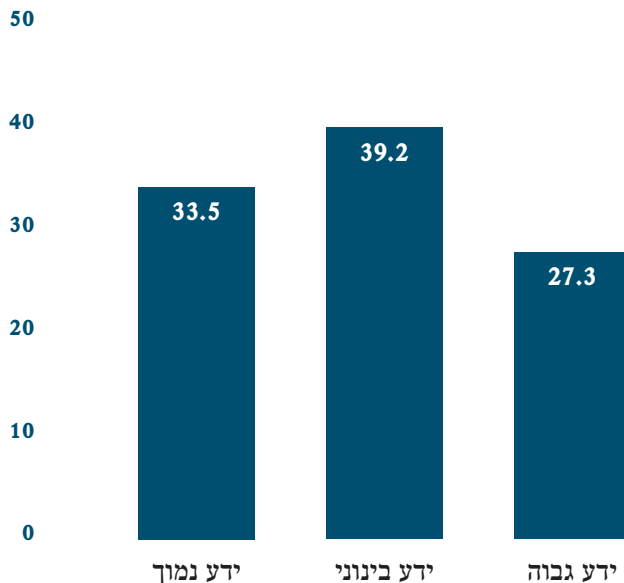
25

קיבצנו את הציונים שקיבלו המרואיינים ל-3 רמות ידע כלכלי: נמוכה (ציונים 0-1), בינונית (2-3) וגבוהה (ציונים 4-5). תרשים 1.7 מתאר את התפלגותן. בכלל המדגם השכיח הוא, כצפוי, ידע כלכלי בינוני (39.2% מכלל המרואיינים), אחריו באה במרחק לא גדול בשכיחותה רמת הידע הכלכלי הנמוך (33.5%), ולבסוף רמת הידע כלכלי הגבוה (27.3%).

13 התשובות הנכונות לשאלות אלה הן: (1) 4,300 ש"ח; (2) 9,200 ש"ח; (3) חוק שנחקק יחד עם תקציב המדינה וכולל בדרך כלל רפורמות כלכליות שהכנסת מצביעה על כולן יחד באותה הצבעה; (4) קרנית פלוג; (5) כ-7%.

תרשים 1.7: התפלגות רמות הידע הכלכלי (כלל המדגם; באחוזים)

פילוח של רמות הידע הכלכלי לפי משתנים מסוימים הראה הבדלים גדולים בין קבוצות: מיון הציונים לפי לאום הראה הבדלים גדולים מאוד בין ערבים ליהודים. בהנחה שהמדגם שלנו אכן מייצג, כי אז רמת הידע הכלכלי של הציבור הערבי כפי שהוא נמדד בסולם שלנו נמוכה באופן מוחלט וכן נמוכה בהשוואה לרמת הידע של היהודים. רוב גדול (66%) מן הערבים קיבלו ציון נמוך במבחן הידע הקצרצר שלנו, ומיעוט קטן (5%) קיבלו בו ציון גבוה.

לוח 1.9 (באחוזים)

סך הכול	ידע כלכלי גבוה	ידע כלכלי בינוני	ידע כלכלי נמוך	
100	4.8	28.8	66.4	ערבים
100	31.7	41.3	27.0	יהודים

דרך אחרת להבין את הנתונים היא להציגם בציונים ממוצעים: ציון הידע הכלכלי הממוצע של יהודים הוא 2.5 (מתוך 5 לכל היותר) ושל ערבים – 1.2. אין ספק שלפער הזה יכולים להיות הסברים רבים – הערבים מתאפיינים בבעיית שפה, בניכור גבוה יותר מן המדינה, ברמות השכלה

והכנסה נמוכות יותר, באוריינטציה כלכלית שונה, למשל יותר לוקלית ופחות כלל-לאומית, ועוד. מכל מקום, ברור על סמך הממצא לעיל כי לקשיים הכלכליים הנלווים לאפליה, לרמת הכנסה נמוכה ולתפיסה עצמית של עוני נוסף כאן משתנה שלילי של מחסור בידע כלכלי רלוונטי להתנהלות אישית או קבוצתית במרחב הכלכלי הישראלי. שיפור הידע הכלכלי היה יכול מן הסתם לטייב את הביצועים הכלכליים של ציבור זה.

במשתנה זה מצאנו גם הבדלים גדולים מאוד בין גברים לנשים (בכלל המדגם). וכך, ציוני הגברים בסולם הידע הכלכלי היו גבוהים במידה ניכרת מציוניהן של הנשים: מקרב הגברים 37% קיבלו ציון ידע כלכלי גבוה לעומת 19% בלבד מן הנשים.

לוח 1.10 (באחוזים)

סך הכול	ידע כלכלי גבוה	ידע כלכלי בינוני	ידע כלכלי נמוך	
100	37.4	34.6	28.1	גברים
100	18.8	43.2	38.1	נשים

מוצא גם הוא משתנה המשחק תפקיד בתחום הידע הכלכלי. כפי שמראה לוח 1.11, ילידי אירופה-אמריקה וילדיהם הם בעלי הידע הרב ביותר בתחום זה, ואילו ילידי אסיה-אפריקה וילדיהם הם בעלי הידע הכלכלי הנמוך ביותר, בחפיפה להתפלגויות תחושת העוני ושביעות הרצון הנמוכה מן המצב הכלכלי. אגב, בהקשר זה מצבם של עולי חבר המדינות, בממוצע, אינו טוב בהרבה ממצבם של ילידי אסיה-אפריקה וילדיהם. מפאת חוסר מקום לא ניכנס כאן לאינטראקציות בין גיל למוצא, אם כי ייתכן מאוד שהן בקבוצת יוצאי אסיה-אפריקה והן בקבוצת עולי חבר המדינות קיימים הבדלים בין-דוריים גדולים, וקבוצות הגיל הצעירות כבר מצוידות בידע כלכלי רב יותר מקבוצות הגיל המבוגרות.

לוח 1.11 (באחוזים)

ישראל- ישראל	חבר המדינות	אירופה- אמריקה	אסיה- אפריקה	
21	36.5	10	39	ידע כלכלי נמוך
44	40	48	33	ידע כלכלי בינוני
35	23.5	42	28	ידע כלכלי גבוה
100	100	100	100	סך הכול

פילוח של ציוני סולם הידע הכלכלי של היהודים לפי הצבעה בבחירות האחרונות לכנסת (2013) מראה כי השיעור הגבוה ביותר של בעלי הידע

הכלכלי הנמוך נמצא בקרב מצביעי ש"ס (38.2%) ומצביעי הליכוד-ישראל ביתנו (29.6%), ואילו השיעור הגבוה ביותר של בעלי הידע הכלכלי הגבוה נמצא בקרב מצביעי מרצ (58.3%) ויהדות התורה (50%).

ברקנו אם יש קשר בין ההערכה העצמית את רמת ההבנה הכלכלית לבין רמת הידע הכלכלי לפי הסולם שבנינו. כפי שמראה לוח 1.12, ההתאמה אינה מלאה, אבל השכיח הוא דירוג מקביל בין ההערכה העצמית של ההבנה הכלכלית לרמת הידע הכלכלי. בהערת אגב נוסיף כי מי שהעריכו שהבנתם הכלכלית גבוהה "פספסו" ביותר מקרים, כלומר דייקו פחות, ממי שהעריכו שרמת ההבנה הכלכלית שלהם נמוכה...

לוח 1.12 (באחוזים)

הערכה עצמית של הבנה כלכלית			
גבוהה	בינונית	נמוכה	
26.6	27.4	50.8	ידע כלכלי נמוך
31.7	46.1	38.1	ידע כלכלי בינוני
41.7	26.5	11.1	ידע כלכלי גבוה
100	100	100	סך הכול

הבדלים של ממש בידע הכלכלי נמצאו גם לפי הרגשת המרואיין אם הוא עני או לא עני. כפי שמראה לוח 1.13, למי שמרגישים עניים ידע כלכלי נמוך בהרבה ממי שאינם מרגישים עניים – מבין הראשונים רק ל-11% ידע כלכלי גבוה על פי הציון שקיבלו בסולם שלנו, לעומת 32% מבין האחרונים, שקיבלו ציון גבוה באותו הסולם. סיבה ומסובב כאן אינם ברורים – ייתכן שמי שיש לו ידע כלכלי אינו מרגיש עני (או שאכן אינו עני), וייתכן שמי שמרגיש עני (ואפשרי בהחלט שהוא אכן עני) נמצא במצב זה בין היתר בגלל היעדר ידע כלכלי, שהוא כמובן פונקציה של השכלה והכנסה.

לוח 1.13 (באחוזים)

לא מרגיש עני	מרגיש עני	
26	55	ידע כלכלי נמוך
42	34	ידע כלכלי בינוני
32	11	ידע כלכלי גבוה
100	100	סך הכול

פילחנו את רמת הידע הכלכלי לפי השכלה. כפי שמורה לוח 1.14, השפעתה של ההשכלה על רמת הידע הכלכלי היא אדירה, ובמידה מסוימת חושפת לביקורת את הסולם שלנו כמוטה השכלה. כלומר, ייתכן שלו היינו בוחנים ידע כלכלי על סמך שאלות כמו מחיר מוצרי צריכה שגרתיים, התוצאות היו שונות ולא בהכרח בעלי ההשכלה הגבוהה יותר או הלא עניים היו מקבלים ציונים גבוהים יותר. ביקורת אחרת יכולה להיות שהשאלות שלנו נוגעות יותר בידע אינפורמטיבי ופחות בהבנה של מנגנונים וסיבתיות כלכלית.

לוח 1.14 (באחוזים)

ציון ממוצע קבוצתי של ידע כלכלי	
1.2	השכלה יסודית
1.9	השכלה תיכונית חלקית או ללא תעודת בגרות
2.0	השכלה תיכונית עם תעודת בגרות
2.4	השכלה על-תיכונית לא אקדמית
2.8	השכלה אקדמית חלקית
3.0	השכלה אקדמית מלאה

האם יש הבדל בידע הכלכלי לפי מיקום עצמי על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני? מתברר כי יש הבדלים, אך הם אינם דרמטיים: המרכז מקבל את הציון הממוצע הקבוצתי הגבוה ביותר (2.8), אחריו השמאל (2.7) ולבסוף הימין (2.4).

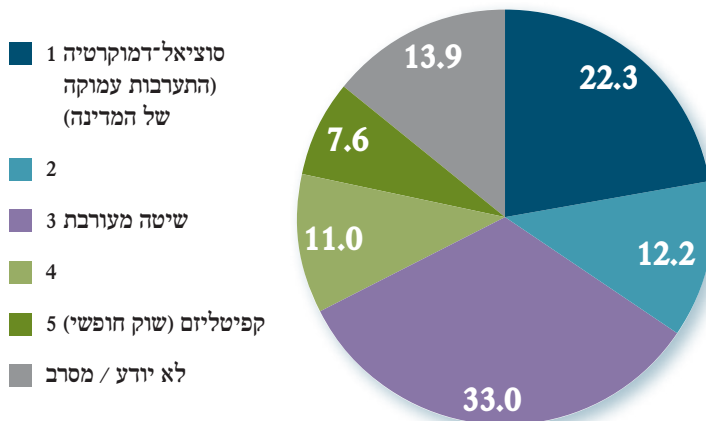
סולם הידע הכלכלי שימש אותנו במהלך כתיבת דוח זה לניתוח התשובות בשאלות רבות.

בסעיף זה בפרק הכלכלי-חברתי נעבור לדיון בתפיסת הציבור את המערכת הכלכלית-חברתית הישראלית בעת הזו.

ראשית ביקשנו לסרטט את המפה התפיסתית באשר לשיטה הכלכלית הרצויה. שאלנו: "היכן אתה ממוקם את עצמך מבחינת השיטה הכלכלית-חברתית שאתה מעדיף?" (ראו לוח 3 בנספח 4). התשובות האפשריות היו שיטות כלכליות-חברתיות על רצף שבין 1 ל-5. תשובות 1 או 2 פירושו שיטה שהמדינה מתערבת בה מאוד בנושאים כלכליים-חברתיים (סוציאל-דמוקרטיה) ותשובות 4 או 5 הן שיטות שבהן המדינה אינה מתערבת בכלל בנושאי כלכלה וחברה, והשוק חופשי (קפיטליזם). דרגת הביניים היא 3, והיא כונתה בסקר שלנו, ואחר כך גם בדוח, שיטה מעורבת.

1.3 המערכת הכלכלית-חברתית ותפקודה

תרשים 1.8: השיטה הכלכלית המועדפת (כלל המדגם; באחוזים)

כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.8, השיעור הגבוה ביותר (אם כי לא רוב) הם חסידי הגישה הסוציאל-דמוקרטית (34.5%), חלק דומה הם חסידי השיטה המעורבת (33%), ורק מיעוט מחזיקים בעמדות של משק חופשי קפיטליסטי (18.6%).¹⁴

ביקשנו לדעת אם יש קשר בין התפיסה הכלכלית-חברתית המועדפת לבין רמת הידע הכלכלי של המרואיינים. כפי שאפשר ללמוד מלוח 1.15, בקרב בעלי הידע הכלכלי הנמוך יש יותר תמיכה בדגם הסוציאל-דמוקרטי מאשר בקרב בעלי הידע הכלכלי הבינוני והגבוה (46.7% לעומת 38.0% ו-36.1%, בהתאמה). בקרב בעלי הידע הכלכלי הגבוה שיעור התמיכה הגבוה ביותר ניתן לשיטה המעורבת (43.7%, לעומת 38.3% בקרב בעלי הידע הכלכלי הבינוני ו-32.6% בקרב בעלי הידע הכלכלי הנמוך). בכל רמות הידע הכלכלי רק מיעוט (דומה מאוד בגודלו) תומכים בגישה הקפיטליסטית לגוניה.

14 התפלגות זו עולה בקנה אחד עם ממצאי העבר. ראו למשל דרור וולטר, "מדינה או שוק? – על (חוסר) המשמעות של עמדות הציבור הישראלי היהודי כלפי הקפיטליזם והסוציאליזם", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 8.1.2011.

לוח 1.15 (באחוזים)

סך הכול	קפיטליזם	שיטה מעורבת	סוציאל-דמוקרטיה	
100	20.7	32.6	46.7	ידע כלכלי נמוך
100	23.7	38.3	38.0	ידע כלכלי בינוני
100	20.2	43.7	36.1	ידע כלכלי גבוה

נשאלת השאלה אם קיים קשר בין תחושת היותו של המרואיין עני או לא עני לבין התפיסה הכלכלית-חברתית המועדפת, למשל אם מי שאינו מרגיש עני הוא יותר "קפיטליסט". אכן הנתונים בלוח 1.16 מורים כי מי שמרגישים עניים נוטים יותר לתמוך בשיטה הסוציאל-דמוקרטית, בשעה שמי שאינם מרגישים עניים נוטים יותר לתמוך בשיטה המעורבת. בשתי הקבוצות רק מיעוט תומך בשיטה הקפיטליסטית.

לוח 1.16 (באחוזים)

סך הכול	קפיטליזם	שיטה מעורבת	סוציאל-דמוקרטיה	
100	22.3	33.7	44.0	מרגיש עני
100	21.6	39.6	38.8	לא מרגיש עני

הצלכנו גם בין עמדות בנושא הכלכלי-חברתי לבין מיקום על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. מצאנו, כצפוי, כי מי שממקם את עצמו בשמאל המדיני-ביטחוני נוטה יותר מן הקבוצות האחרות לתמוך בסוציאל-דמוקרטיה (51%, לעומת מרכז – 33.2% וימין – 38.2%), אבל מידת ההלימה רחוקה מלהיות מלאה. כך או כך, בשלושת המחנות הפוליטיים במובן המדיני-ביטחוני רק מיעוט תומכים בשיטה הקפיטליסטית (ימין – 23.4%; מרכז – 22.1%; שמאל – 16.3%).

לוח 1.17 (באחוזים)

סך הכול	קפיטליזם	שיטה מעורבת	סוציאל-דמוקרטיה	
100	23.4	38.4	38.2	ימין
100	22.1	44.7	33.2	מרכז
100	16.3	32.7	51.0	שמאל

פילחנו את העדפת השיטה הכלכלית גם לפי דתיות ומצאנו כי בכל הקבוצות רק מיעוט מצהירים על העדפה לשיטה הקפיטליסטית. בקרב

החרדים, המסורתיים-דתיים והחילונים ההעדפה השכיחה היא לשיטה הסוציאל-דמוקרטית (46.4%, 45.9% ו-40.9%, בהתאמה); בקרב הדתיים והמסורתיים הלא-דתיים ההעדפה השכיחה היא לשיטה המעורבת (39.7% ו-42.9%, בהתאמה).

פילוח לפי השכלה העלה כי גם כאן השיטה הקפיטליסטית עדיפה רק בעיני מיעוט, ללא קשר לרמת ההשכלה. התמיכה הגבוהה ביותר בשיטה הסוציאל-דמוקרטית נמצאה בקרב בעלי השכלה יסודית ומטה (52.6%). התמיכה הגבוהה ביותר בשיטה המעורבת נמצאה בקרב בעלי ההשכלה האקדמית (44%).

פילוח לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב-2013 הראה כי בקרב מצביעי כל המפלגות מיעוט בלבד מעדיפים את השיטה הקפיטליסטית (בין חמישית לרבע ממי שדיווחו שהצביעו למפלגה מסוימת). ואולם המצביעים נחלקים לפי מפלגות בשאלה מהי ההעדפה השכיחה – סוציאל-דמוקרטיה או שיטה מעורבת. לוח 1.18 מציג (בטור הימני) את המפלגות שמצביעיהן מעדיפים שיטה כלכלית סוציאל-דמוקרטית ולעומתם (בטור השמאלי) את המפלגות שההעדפה השכיחה של מצביעיהן היא השיטה המעורבת (בסוגריים – שיעור התומכים בשיטה). מעניין לראות כי מצביעי הליכוד-ישראל ביתנו מעדיפים את השיטה הסוציאל-דמוקרטית, העדפה המנוגדת למדיניות הרשמית של מפלגותיהם בעשורים האחרונים.

לוח 1.18 (באחוזים)

מפלגות שההעדפה השכיחה של מצביעיהן היא השיטה המעורבת	מפלגות שההעדפה השכיחה של מצביעיהן היא השיטה הסוציאל-דמוקרטית
קדימה (60) ¹⁵	חד"ש (57.9)
רע"מ-תע"ל (53.3)	בלד (50)
התנועה (44.4)	יהדות התורה (47.6)
יש עתיד (41.3)	מרצ (44.5)
הבית היהודי (37.3)	עבודה (44.2)
	הליכוד-ישראל ביתנו (41.8)
	ש"ס (40)

15 כמו בבחירות עצמן, שיעור מצביעי קדימה במדגם שלנו הוא קטן מאוד ולפיכך הממצאים הנוגעים לה אינם מדויקים. כללנו אותה בלוח זה ובהמשך, שכן הכלל שקבענו לעצמנו הוא להציג בלוחות את מלוא הממצאים לגבי מצביעי כל המפלגות שעברו את אחוז החסימה, ורק הן.

לסיכום הנקודה הזו: נראה כי אמנם יש הבדלים בין קבוצות משנה בציבור הישראלי באשר לשיטה הכלכלית המועדפת, אבל נכון להיום הפופולריות של גרסאות השיטה הקפיטליסטית היא תמיד נמוכה יותר מזו של גרסאות השיטות הסוציאל-דמוקרטיות והמעורבת. כלומר, הציבור הישראלי, לגונוי, רוצה גם רוצה מעורבות מסוימת עד עמוקה של המדינה בענייני המשק ואינו סומך על "היד הנעלמה" שתווסת נכונה את כלכלת המדינה או תדאג להסדיר את הרווחה של אזרחיה.

מכאן עברנו לברוק את התפיסה העקרונית של המרואיינים בדבר הכרחיות או אי-הכרחיות הקשר בין צורת המשטר הדמוקרטית לבין התפלגות ההכנסות בחברה. במובן מסוים שאלה זו קשורה לדיון אם דמוקרטיה יכולה להיות שלמה אם היא פורמלית בלבד, או שמא יש עניינים מהותיים, כמו רמת שוויון מסוימת, מעבר להקצאת הזכויות והחובות ולשמירה על מבנים ותהליכים פורמליים.

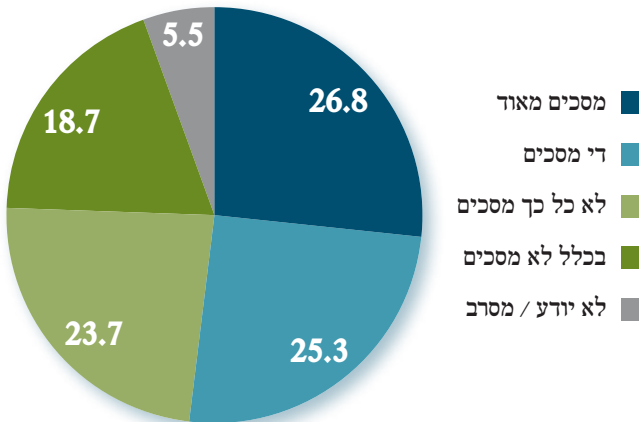
שאלנו אפוא את דעתם של המרואיינים על ההיגד: "מדינה שיש בה פערים גדולים מאוד ברמת ההכנסות של האזרחים לא יכולה להיות דמוקרטיה אמיתית". כפי שמראה תרשים 1.9, הרוב (52.1%) אמנם הסכימו עם היגד זה, אבל מיעוט גדול (42.4%) לא הסכימו אתו, כלומר לא ראו קשר מחייב בין מידת הדמוקרטיה של המשטר לבין חלוקת ההכנסות בחברה.

דמוקרטיה ופערי הכנסות

שאלה 32

נספח 1, עמ' 220

תרשים 1.9: "מדינה שיש בה פערים גדולים מאוד ברמת ההכנסות של האזרחים לא יכולה להיות דמוקרטיה אמיתית" (כלל המדגם; באחוזים)

פילחנו את התשובות לפי התפיסה הכלכלית-חברתית של הנשאלים. כצפוי, השיעור הגבוה ביותר של המסכימים עם ההיגד הוא בקרב חסידי הסוציאל-דמוקרטיה. ואולם באופן מפתיע גם בקרב חסידי הקפיטליזם גבוה שיעור המסכימים עם ההיגד משיעורם של מי שמתנגדים לו (אם כי שיעור המסכימים כאן נמוך במובהק משיעורם בקרב חסידי הסוציאל-דמוקרטיה).

לוח 1.19 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע	לא מסכים	מסכים	
100	2.9	38.6	58.5	סוציאל-דמוקרטיה
100	2.7	47.3	50.0	גישה מעורבת
100	3.2	47.1	49.7	קפיטליזם

שלא במפתיע, בשאלה זו מצאנו הבדלים ניכרים בין מצביעי המפלגות השונות: הסכימו בשיעורים הגדולים ביותר עם טענת הקשר בין פערים גדולים בהכנסות לבין הדמוקרטיה של המדינה מצביעי מרצ (69.4%) ומצביעי ש"ס (65.7%). לא הסכימו עם היגד זה בשיעורים הגבוהים ביותר מצביעי הבית היהודי (55.2%) ומצביעי התנועה (53.6%).

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הרגשת המרואיין אם הוא עני או לא עני העלה כי, שוב כצפוי, ההסכמה עם היגד זה גבוהה יותר בקרב המרגישים עניים. בקרב מי שאינם מרגישים עניים הדעות נחלקות כמעט שווה בשווה, עם יתרון קל בלבד למסכימים עם ההיגד הקושר בין הדמוקרטיה לפערי הכנסות.

לוח 1.20 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע	לא מסכים	מסכים	
100	4.1	33.7	62.2	מרגיש עני
100	4.2	46.1	49.7	לא מרגיש עני

רצינו לדעת אם יש קשר בין הסכמה או ההתנגדות להיגד שלעיל לבין רמת הידע הכלכלי. מצאנו כי בעוד שבין בעלי הידע הכלכלי הנמוך והבינוני יש רוב למסכימים (54.1% ו-52.2%, בהתאמה), בקרב בעלי הידע הכלכלי הגבוה שיעור המסכימים עם ההיגד נמוך מעט יותר, אם כי הוא בהחלט לא מבוטל (48.7%).

מכאן עברנו לבדוק איך הציבור תופס את עומק הקיטוב בישראל בין עשירים לעניים.

המתח בין עשירים לעניים

שאלה 48.4

נספח 1, עמ' 226

נספח 2, עמ' 247

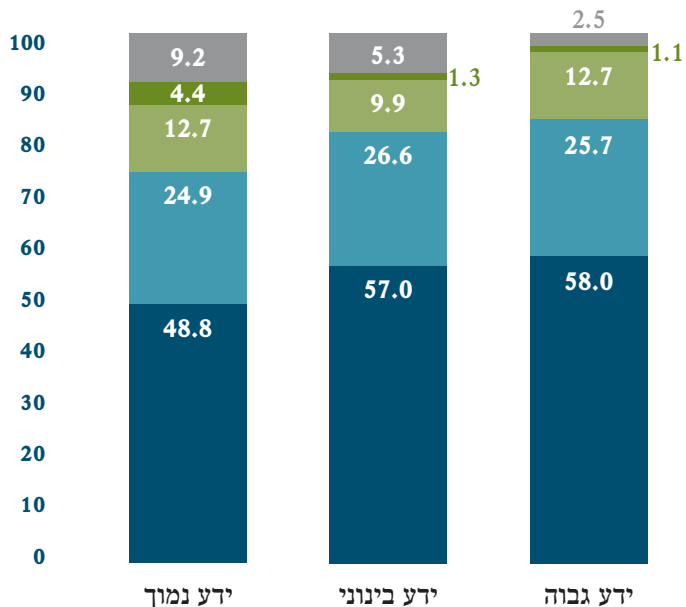
כבשנים קודמות ברקנו גם השנה איך המרוויינים מעריכים את עוצמת המתחים בין קבוצות בתוך החברה הישראלית, ובכללם גם המתח בין עשירים לעניים, שאת הנתונים בעניינו נציג כאן.¹⁶ בקרב המרוויינים היהודים 58.1% הגדירו מתח זה כחזק. מכל המתחים שהצגנו (בין ערבים ליהודים, מזרחים לאשכנזים ועוד) מתח זה הוגדר חזק על ידי השיעור הגבוה ביותר של המשיבים לאחר מי שהגדירו כך את המתח בין יהודים לערבים (שהוגדר כחזק על ידי 60.9% מהמרוויינים היהודים). כלומר, בקרב המרוויינים היהודים שיעורם של מי שתפסו את המתח בין עשירים לעניים כחזק היה גבוה יותר משיעורם של מי שתפסו כך את המתחים האחרים, למעט זה היהודי-ערבי. בקרב הערבים כמעט לא היה הברל בין הערכות העוצמה של המתחים השונים, שהיו כמעט כולן נמוכות מן ההערכות של הציבור היהודי. המתח בין עשירים לעניים קיבל פחות או יותר אותן הערכות כמו שאר המתחים (37% הגדירו אותו כחזק). למעט המתח היהודי-ערבי, שכבעבר וכמו בציבור היהודי "זכה" במקום הראשון בהערכת עוצמתו (45.2%).

פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי רמות ידע כלכלי (תרשים 1.10). התוצאות מעניינות וכלל לא מובנות מאליהן: מתברר שככל שהידע הכלכלי גבוה יותר, כן גבוה יותר שיעור אלה המגדירים את המתח הזה חזק. חשוב לציין שאיננו טוענים כאן לכיוון הסיבתיות, למשל שידע כלכלי גבוה יותר תורם להבנה שהמתח חזק יותר, שכן הכיוון יכול להיות גם הפוך – מי שחושבים שהמתח חזק מתעניינים יותר בכלכלה וציוני הידע הכלכלי שלהם הם אפוא גבוהים יותר.

לא נמצאו הברלים בהערכה של עוצמת המתח בין עשירים לעניים לפי רמת הכנסה משפחתית ביחס לממוצע. מכאן עברנו לנתח את התשובות לפי הרגשת המרוויינים אם הם עניים או לא (כלל המדגם). מצאנו כי אמנם בשתי הקבוצות הרוב מגדירים מתח זה כחזק, אבל בקרב מי שאינם מרגישים עניים שיעור המגדירים כך את המתח בין עשירים לעניים בישראל עולה במידה מסוימת על שיעורם בקרב מי שאמרו שהם מרגישים עניים (56.8% לעומת 51.8%). ייתכן כי הדבר מעיד על חשש בקרב השכבות המבוססות מהצטברות זעם אצל מי שמרגישים עצמם עניים בשל העמקת הפערים. לחלופין אפשר שהדבר מעיד על רמת מודעות גבוהה יותר לפערים הקיימים.

פילוח לפי גישה כלכלית-חברתית (בכלל המדגם) לא העלה הברלים של ממש בין חסידי הסוציאליזם-דמוקרטיה, חסידי הגישה המעורבת וחסידי הגישה הקפיטליסטית. פילוח לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב-2013 העלה כי מצביעי מרצ נמצאים בראש סולם המעריכים את המתח בין עשירים לעניים כחזק (86.1%), ואחריהם, במרחק ניכר, מצביעי יש עתיד (62.3%).

תרשים 1.10: עוצמת המתח בין עשירים לעניים (לפי רמת ידע כלכלי; באחוזים)

■ מתח חזק ■ מתח בינוני ■ מתח חלש ■ אין מתח ■ לא יודע / מסרב

פילוח לפי מידת דתיות (יהודים) העלה הבדלים ניכרים – בקרב החרדים רק מיעוט, אם כי לא מבוטל, הגדירו את המתח שבו אנחנו דנים כחזק (43.8%) לעומת רוב ברור בקרב החילונים שהגדירו אותו כך (66%). ייתכן שפער זה נובע מן העובדה ששאלת הפערים הכלכליים מתגמדת בעיני החרדים לעומת פערים אחרים בחברה, ובעיקר הפער בין מי שהם דתיים למי שאינם כאלה, כפי שנראה בדיון בפרק 3.

השאלות האחרונות במסגרת "האבחון המערכתי" הכלכלי-חברתי נגעו בשאלות של אמון במוסדות בעלי השפעות פיננסיות – משרד האוצר והבנקים.

אמון במשרד האוצר

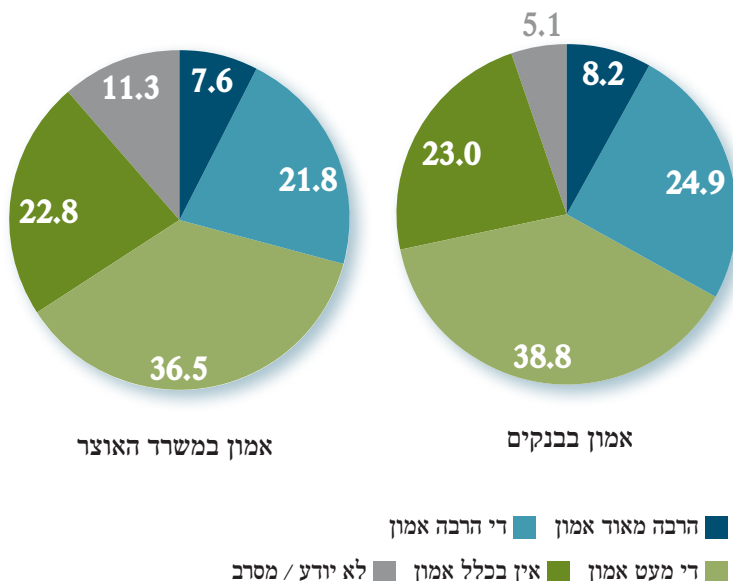
שאלה 9.10

נספח 1, עמ' 207

במסגרת בדיקת האמון של המרוויינים במוסדות של המדינה החלטנו הפעם לשאול גם על מידת האמון במשרד האוצר ובבנקים. כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.11, בכלל המדגם מצאנו רוב ברור (59.3%) למי שאין להם אמון במשרד האוצר.

תרשים 1.11: מידת האמון במשרד האוצר ובבנקים (כלל המדגם; באחוזים)

מתברר שבתחום האמון מצד הציבור היהודי מצבו של משרד האוצר גרוע כמו מצבה של הממשלה כולה: 61.9% אינם נותנים בו אמון (61% אינם נותנים אמון בממשלה) לעומת 26.5% בלבד שכן נותנים בו אמון.

כאופן מפתיע משהו, למרות מצבם הכלכלי הירוד של הערבים ביחס ליהודים והאפליה הממוסדת נגדם בתחום זה, הם מאוזנים יותר בעמדתם בנושא. יתרה מזו, שיעור נותני האמון במשרד האוצר בקרבם גבוה בעליל משיעורם בקרב היהודים, תופעה שתחזור בהמשך בדיון על האמון בבנקים (נותנים אמון במשרד האוצר – 47.2%, לא נותנים אמון – 45.9%).

פילחנו את האמון במשרד האוצר גם לפי תחושת המרואיניים אם הם כן או לא עניים. למרבה ההפתעה לא מצאנו הבדלים של ממש בין שתי הקבוצות – בשתייהן כ-62% אינם רוחשים אמון למשרד האוצר.

פילוח התשובות לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2013 העלה כי מצביעי מפלגת יש עתיד נמצאים במקום דומה מאוד מבחינת האמון במשרד האוצר למצביעי הליכוד-ישראל ביתנו ומספר רב של מפלגות אחרות. כלומר, העובדה שמשרד האוצר נמצא בידי מפלגתם לא גרמה למצביעי

יש עתיד לרחוש לו אמון רב במיוחד. את האמון הנמוך ביותר במשרד האוצר נותנים מצביעי יהדות התורה (83.3% – אין בכלל או יש די מעט אמון) ומצביעי מרצ (69.3%).

פילוח התשובות לפי המיקום העצמי על פי השיטה הכלכלית-חברתית המועדפת העלה הבדלים קטנים בלבד.

פילוח התשובות לשאלה זו לפי ציון בסולם הידע הכלכלי העלה כי ההבדל המהותי הוא בין בעלי הידע הבינוני והגבוה, ששיעור מי שאינם נותנים אמון במשרד האוצר בקרבם הוא גבוה (64.8% ו-63.3%, בהתאמה), לבין בעלי הידע הכלכלי הנמוך, שמהם רק 49.6% אינם נותנים אמון במשרד האוצר. ובמילים אחרות: מי שיודעים יותר, מאמינים פחות. ייתכן כמובן גם ההסבר ההפוך – היות שאינם נותנים אמון, הם משקיעים יותר בלימוד הנושא הכלכלי ואז רמת הידע שלהם עולה.

פילוח לפי רמת ההכנסה של המרווייין העלה תמונה דומה לניתוח לפי רמת הידע הכלכלי – אף שבכלל הקבוצות שיעור מי שאינם נותנים אמון עולה על שיעורם של נותני האמון, בעלי ההכנסות הנמוכות מהממוצע נותנים אמון במשרד האוצר יותר מבעלי ההכנסות הבינונית והגבוהות, שכפי שראינו רמת הידע הכלכלי שלהם גבוהה יותר.

אמון בכנקים

שאלה 9.9
נספח 1, עמ' 207

ומה באשר לבנקים, שהוצגו בתקשורת בתקופה האחרונה לא פעם ולא פעמיים כ"אויבי העם"? בכלל המדגם שוב מצאנו רוב של מי שאין להם אמון בבנקים (61.8%), שיעור גבוה רק במעט משיעור מי שאינם רוחשים אמון למשרד האוצר.

פילוח לפי לאום העלה כי כשני שלישים מהמשיבים היהודים (64.4%) אמרו שאין להם אמון בבנקים לעומת 30.8% בלבד שיש להם אמון. בציבור הערבי יש כאמור איוון בין מי שאין להם אמון בבנקים למי שיש להם (47.9% בשני המקרים). ייתכן שהדבר נובע ממידה נמוכה יותר של מעקב אחר השיח הכלכלי בתקשורת בארץ, מה שאולי גם מסביר את רמת הידע הכלכלי הנמוכה יותר במוצא שעליה עמדנו לעיל.

פילוח התשובות לשאלת האמון לפי הרגשת העוני העלה תוצאות דומות לתוצאות השאלה בדבר האמון במשרד האוצר. וכך, חוסר האמון של מי שאינם מרגישים עצמם עניים עולה על חוסר האמון של מי שמרגישים עצמם עניים (66.6% לעומת 55.9%). פילוח התשובות לפי ציון בסולם הידע הכלכלי העלה כי בכל הקבוצות עולה שיעור חוסר האמון על שיעור האמון. עם זאת ככל שעולה רמת הידע הכלכלי, עולה גם החשדנות כלפי הבנקים.

לוח 1.21 (באחוזים)

שיעור מי שאין להם כלל אמון או שיש להם די מעט אמון בבנקים	
50.0	ידע כלכלי נמוך
66.4	ידע כלכלי בינוני
69.5	ידע כלכלי גבוה

תמונה דומה מתקבלת בנוגע לרמת ההכנסה – בעלי ההכנסות כמו הממוצע ומעליו נותנים פחות אמון בבנקים ממי שהכנסתם נמוכה מן הממוצע.

לוח 1.22 (באחוזים)

שיעור מי שאין להם כלל אמון או שיש להם די מעט אמון בבנקים	
55.6	הכנסה מתחת לממוצע
68.9	הכנסה כמו הממוצע
65.8	הכנסה מעל הממוצע

לנוכח אי-שביעות הרצון והביקורת הכלכלית-חברתית שאיתרנו לעיל, ניסינו לבדוק מי נתפס כ"אשם" בעיני הציבור במצב הכלכלי-חברתי שנוצר.

1.4 "מי אשם"?

"המועמדת הטבעית" לעמוד במוקד ההאשמה היא כמוכח הממשלה. הצבנו אפוא לפני המרוויינים שני היגדים ושאלנו אותם עם איזה מהשניים הם מסכימים יותר: "הממשלה היא זו שצריכה לקחת אחריות לכך שלכל האזרחים תהיה רמת חיים טובה" או: "האזרחים צריכים לדאוג בעצמם לרמת החיים שלהם".

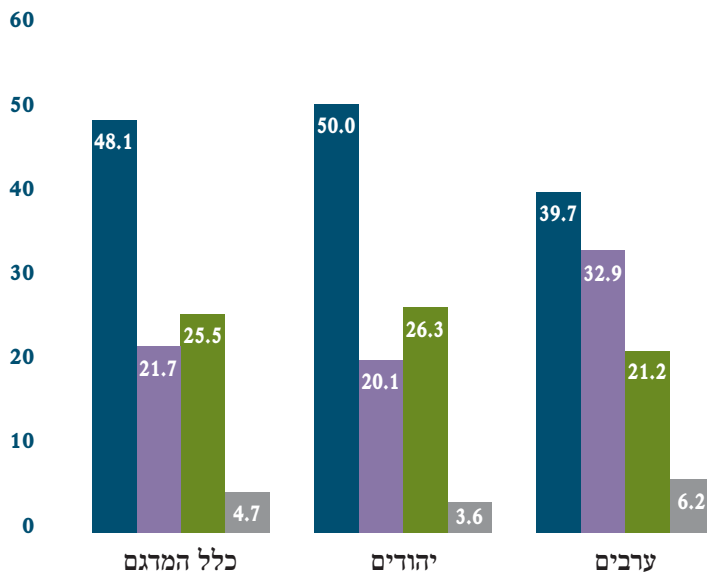
אחריות הממשלה לרמת החיים של האזרחים

שאלה 56

נספח 1, עמ' 229

בקרוב המשיבים היהודים שיעור גבוה בהרבה (50%) הטילו את האחריות לרמת החיים של האזרחים על הממשלה. רק מיעוט (20.1%) סברו שהאחריות מוטלת על האזרחים, ומיעוט נוסף טענו כי האחריות צריכה להתחלק בין הממשלה לאזרחים. אצל המרוויינים הערבים, לעומת זאת, שיעור המצפים כי הממשלה תקבל אחריות על רווחת האזרחים היה נמוך במידה ניכרת (39.7%), ושיעור גבוה בהרבה מהשיעור בקרב היהודים סברו כי על האזרחים לדאוג לעצמם (32.9%). התפלגות זו היא מן הסתם תוצאה של ניסיונם הלא מוצלח של הערבים לאורך השנים עם ממשלת ישראל כשמדובר בטיפול ברמת חייהם הם.

תרשים 1.12: מי אחראי לרמת החיים של האזרחים – הממשלה או האזרחים עצמם? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

הממשלה ■ האזרחים ■

גם הממשלה וגם האזרחים באותה מידה ■ לא יודע / מסרב ■

פילוח התשובות לשאלה זו לפי ידע כלכלי העלה כי אין הבדלים של ממש בין בעלי רמות הידע הכלכלי השונות בעניין זה. לעומת זאת פילוח התשובות לפי התשובה לשאלה אם המרוויינים מרגישים או אינם מרגישים עניים מראה כי מי שמרגישים עניים נוטים יותר ממי שאינם מרגישים עניים להטיל את האחריות לרווחת האזרחים על הממשלה. ואולם בשתי הקבוצות השיעור הנמוך ביותר מטיל את מלוא האחריות על האזרחים.

לוח 1.23 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	הממשלה והאזרחים אחראים באותה מידה (לא הוקרא)	האזרחים אחראים	הממשלה אחראית	מרגיש עני
100	3.1	21.9	18.9	56.1	מרגיש עני
100	2.1	27.1	23.2	47.6	לא מרגיש עני

פילוח ההעדפות בעניין זה לפי שיטה כלכלית-חברתית העלה, כצפוי, כי מי שמצדדים בשיטה הסוציאל-דמוקרטית מאמינים באחריות של הממשלה לרמת החיים של האזרחים יותר מהמצדדים בשיטה כלכלית-חברתית מעורבת או קפיטליסטית, ואולם גם כאן השיעור הגבוה ביותר מטיל את האחריות לרמת החיים על הממשלה והשיעור הנמוך ביותר על האזרחים. הדבר מלמד כי בקרב מי שהצהירו שהם אווזים בגישה קפיטליסטית יש רבים שאינם מאמינים באחד מעקרונות היסוד של גישה זו.

לוח 1.24 (באוזים)

	הממשלה האזרחים אחראים	הממשלה והאזרחים אחראים	לא יודע סך הכול		
סוציאל-דמוקרטיה	59.1	19.0	19.9	2.0	100
גישה מעורבת	43.2	24.9	29.7	2.2	100
קפיטליזם	44.1	25.5	28.7	1.7	100

התשובות לשאלה זו נותחו גם לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת. מצאנו כי מצביעי ש"ס ויש עתיד הם המטילים את האחריות לרווחת האזרחים על הממשלה בשיעורים הגבוהים ביותר (57.1% ו-56.9%, בהתאמה). אצל מצביעי הבית היהודי (שגם בקרבם הרוב חושבים שהממשלה אחראית) נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שמטילים את האחריות על האזרחים עצמם (30.3%).

אם כך, לרעת המרוויינים הממשלה היא האחראית לרמת החיים של האזרחים, ואם רמת החיים אינה מספקת, מן הסתם הממשלה היא האשמה בכך. אבל האם היא האחראית הבלעדית? שאלנו את המרוויינים מה דעתם על האמירה: "מדינת ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים מצליחה להשפיע על ראשי השלטון לקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האזרחים הפשוטים". כפי שמראה תרשים 1.13, רוב בכלל המדגם (55.3%) מסכימים עם אפיון חמור זה!

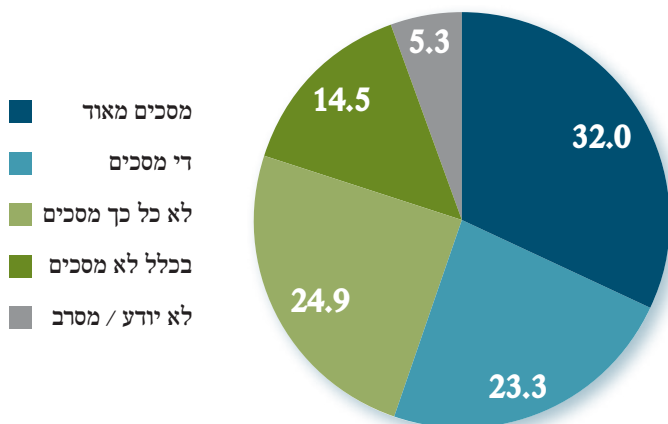
פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי הרגשת המרוויינים אם הם עניים או לא (בכלל המדגם). כפי שמראה לוח 1.25, שיעור ההסכמה עם ההיגד שלעיל הוא גבוה יותר בכירור בקרב מי שמרגישים עצמם עניים (66%, לעומת 53.2% ממי שאינם מרגישים עניים). עם זאת גם בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים יש רוב המסכימים עם ההיגד בדבר ההשפעה האינטרסנטית של העשירים על מקבלי החלטות.

ישראל אינה דמוקרטיה אמיתית בגלל השפעת העשירים על קבלת החלטות

שאלה 23

נספח 1, עמ' 214

תרשים 1.13: "מדינת ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים מצליחה להשפיע על ראשי השלטון לקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האזרחים הפשוטים" (כלל המדגם; באחוזים)

לוח 1.25 (באחוזים)

מסכים	לא מסכים	לא יודע / מסרב	סך הכול
66.0	29.4	4.6	100
53.2	42.4	4.4	100

פילחנו את התשובות גם לפי תפיסה כלכלית-חברתית (בכלל המדגם) ומצאנו, כצפוי, כי שיעור ההסכמה עם היגד זה גבוה במיוחד בקרב חסידי הגישה הסוציאלי-דמוקרטית (64.3%, לעומת חסידי הגישה המעורבת – 50.5% וחסידי הגישה הקפיטליסטית – 54%).

פילוח התשובות לשאלה זו לפי ידע כלכלי (בכלל המדגם) העלה כי האי-הסכמה עם ההיגד דווקא עולה עם העלייה בידע הכלכלי.

לוח 1.26 (באחוזים)

מסכים	לא מסכים	לא יודע / מסרב	סך הכול
56.1	33.5	10.4	100
56.2	40.4	3.4	100
53.3	45.6	1.1	100

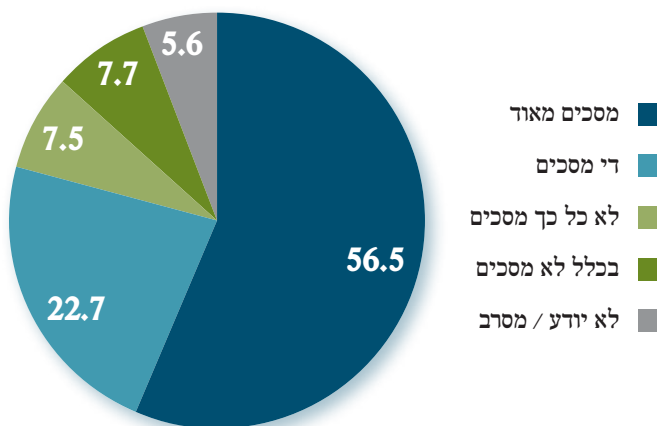
חוזקם של הוועדים הגדולים

שאלה 40

נספח 1, עמ' 223

עוד "אשמים" פוטנציאליים במצב הכלכלי-חברתי הלא משיבוע רצון הם האיגודים המקצועיים החזקים. ביקשנו אפוא מהמרוויינים להביע הסכמה או לחלופין התנגדות להיגר: "לוועדי העובדים הגדולים, למשל לוועד של חברת החשמל, רכבת ישראל, הנמלים והבנקים, יש יותר מדי כוח". כפי שניתן לראות בתרשים 1.14, רוב גדול מאוד בכלל המדגם (79.2%) מסכימים עם ההיגר הזה.

תרשים 1.14: "לוועדי העובדים הגדולים יש יותר מדי כוח" (כלל המדגם; באחוזים)

יש לציין כי בשאלה זו מצאנו הבדלים גדולים מאוד בין יהודים לערבים – מבין היהודים 84.4% (!) מסכימים עם ההיגר, שעה שמבין הערבים שיעור התומכים בהיגר קטן בהרבה (52.7%), אף ששיעור היהודים המאוגדים באיגודים המקצועיים הללו עולה בהרבה על שיעור הערבים המאורגנים במסגרות אלה.

פילחנו את התשובות לשאלה לפי רמת ידע כלכלי (בכלל המדגם) ומצאנו כי אמנם בכל רמות הידע הכלכלי יש רוב למסכימים עם ההיגר, אבל רוב זה קטן יותר בקבוצה בעלת הידע הכלכלי הנמוך.

לוח 1.27 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מסכים	מסכים	
100	12.1	24.3	63.6	ידע כלכלי נמוך
100	3.3	10.6	86.1	ידע כלכלי בינוני
100	1.1	10.9	88.0	ידע כלכלי גבוה

האם התפיסה הכלכלית-חברתית משחקת כאן תפקיד, שהרי סוציאלי-דמוקרטיה מחייבת את קיומם של איגודי עובדים חזקים? מתברר כי גם בקרב מי שתומכים בשיטה הסוציאלי-דמוקרטית יש (בכלל המדגם) רוב גדול (אם כי מעט קטן יותר מהרוב שבקרב חסידי הגישה המעורבת והגישה הקפיטליסטית) המצדדים בהיגד שהצגנו כאן.

לוח 1.28 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מסכים	מסכים	
100	3.2	21.9	74.9	סוציאלי-דמוקרטיה
100	4.8	12.7	82.5	גישה מעורבת
100	2.7	12.2	85.1	קפיטליזם

ומה בדבר תחושת העוני – האם מי שמרגישים עניים רואים גם הם בעין רעה את חוזקם של האיגודים המקצועיים הגדולים? שוב, הן בקרב מי שמרגישים עניים והן בקרב מי שאינם מרגישים עניים יש רוב למסכימים עם ההיגד, אבל אצל מי שמרגישים עניים שיעור ההסכמה נמוך במידה ניכרת משיעורו אצל מי שאינם מרגישים כך (בכלל המדגם; 64.6% ו-83.3%, בהתאמה).

העניים אחראים למצבם?

שאלה 34

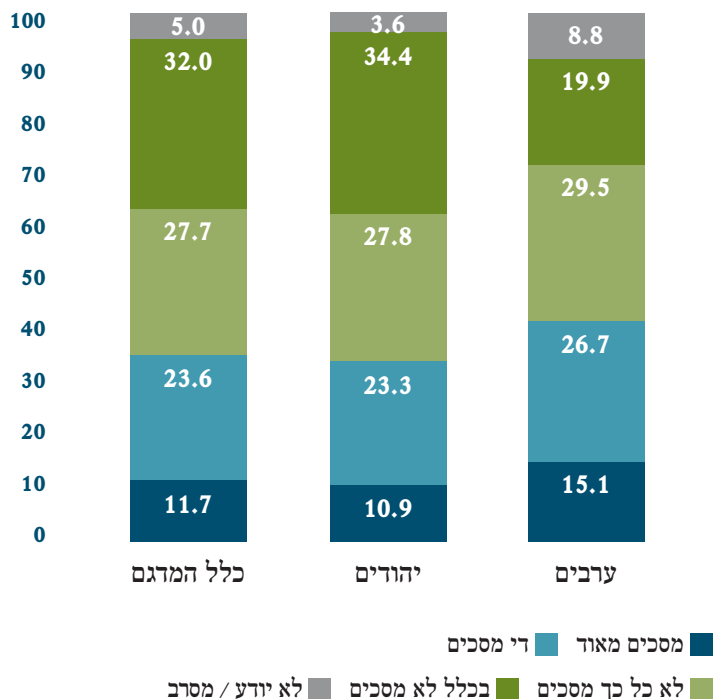
נספח 1, עמ' 220

אפשרות נוספת, המושמעת לא פעם מפי חסידי השוק החופשי, היא שהעניים הם האחראים למצבם. הצגנו לפני המרואיינים את ההיגד הבא וביקשנו את חוות דעתם עליו: "העניים אחראים במידה רבה למצב שלהם כי אם היו מתאמצים, הם היו יכולים לצאת מן העוני". תרשים 1.15 מלמד כי רוב המרואיינים לא הסכימו עם היגד זה, אם כי מיעוט לא קטן (35.3%) תמכו בו.

ההתנגדות להיגד בדבר אחריות העניים למצבם נמצאה בסקר זה חזקה יותר אצל המרואיינים היהודים (62.2%) לעומת ההתנגדות לו מצד המרואיינים הערבים (49.4%).

תרשים 1.15: "העניינים אחרים במידה רבה למצב שלהם כי אם היו מתאמצים, הם היו יכולים לצאת מן העוני" (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

האם מי שתומכים בשיטה הסוציאל-דמוקרטית משיבים אחרת על שאלה זו ממני שתומכים בשיטה המעורבת או בשיטה הקפיטליסטית? כפי שאפשר ללמוד מלוח 1.29 (כלל המדגם), הקו המבדיל עובר בין הסוציאל-דמוקרטים ותומכי השיטה המעורבת מצד אחד לתומכי השיטה הקפיטליסטית מן הצד האחר. בעוד שבקרב שתי הקבוצות הראשונות יש רוב ברור למתנגדי הטלת האחריות למצבם על העניינים, בקרב הקבוצה השלישית הדעות חצויות כמעט באמצע.

לוח 1.29 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מסכים	מסכים	
100	3.2	65.4	31.4	סוציאל-דמוקרטיה
100	3.0	64.5	32.5	גישה מעורבת
100	4.3	50.5	45.2	קפיטליזם

ואיך משפיעה רמת הידע הכלכלי על העמדה בנושא? כאן הקו המפריד (בכלל המדגם) עובר בין בעלי הידע הכלכלי הנמוך לבין בעלי הידע הבינוני והגבוה. בקרב בעלי הידע הנמוך שיעור המתנגדים להיגרד (54.4%) נמוך יותר משיעורו בקרב בעלי הידע הכלכלי הבינוני או הגבוה (62.5% ו-62.2%, בהתאמה).

מעניין במיוחד היה לבדוק אם יש הבדלים בעמדות כלפי היגרד זה בין מרואיינים שמרגישים עניים למי שאינם מרגישים כך (בכלל המדגם). כצפוי, מי שמרגישים עניים דוחים ביתר שאת את הטענה שהעניים הם בעצם האחראים למצבם, אם כי גם בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים יש רוב ברור שאינם סבורים כי על העניים מוטלת האחריות למצבם.

לוח 1.30 (באחוזים)

מסכים	לא מסכים	לא יודע / מסרב	סך הכול
28.1	68.8	3.1	100
37.5	58.8	3.7	100

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב־2013 מעלה תוצאות מעניינות. מצביעי קדימה ומרצ הם המתנגדים העזים ביותר להטלת האחריות למצבם של העניים על העניים עצמם, ואילו מצביעי הבית היהודי ובל"ד הם אלה ששיעור ההתנגדות שלהם להיגרד הוא הנמוך ביותר.

לוח 1.31 (באחוזים)

מסכים	לא מסכים
42.3	53.4
27.9	68.0
36.8	61.1
42.4	53.0
38.2	61.8
40.7	55.6
13.9	86.1
16.7	75.0
-	100
31.6	63.2
40	60
50	41.7

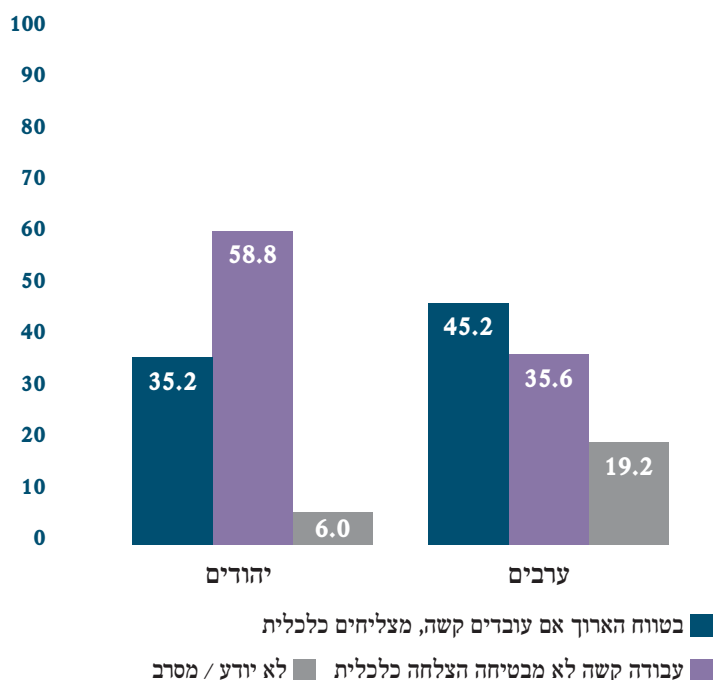
עבודה קשה והצלחה כלכלית

שאלה 54

נספח 1, עמ' 228

אז אולי אשמים במצב הכלכלי שלהם מי שאינם עובדים קשה די הצורך? ביקשנו מן המרואיינים לבחור בין שני היגדים: "בטווח הארוך, אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית" או "עבודה קשה לא מבטיחה הצלחה כלכלית". כאן מצאנו הבדל גדול מאוד בין מרואיינים ערבים ליהודים: בעוד שאצל הערבים השיעור הגבוה ביותר (45.2%) בחרו בהיגד שאם עובדים קשה מצליחים כלכלית, הרי הרוב בקרב היהודים (58.8%) בחרו בהיגד ההפוך – עבודה קשה אינה מבטיחה הצלחה כלכלית.

תרשים 1.16: האם בטווח הארוך עבודה קשה לא מבטיחה הצלחה כלכלית (לפי לאום; באחוזים)

פילוח התשובות לפי הרגשת המרואיינים אם הם עניים או לא (בכלל המדגם) העלה הבדלים קלים בלבד – בשתי הקבוצות הרוב סבורים שאין קשר הכרחי בין עבודה קשה להצלחה כלכלית, ואולם שיעור המרגישים עניים המסכימים עם הדעה שעבודה קשה אינה מבטיחה הצלחה כלכלית עולה על שיעורם של המסכימים עם דעה זו בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים (62.2% ו-54.3%, בהתאמה).

וכיצד משפיע ידע כלכלי על הבחירה באחת משתי האפשרויות הללו? מתברר כי הקו המפריד (בכלל המדגם) עובר בין בעלי הידע הכלכלי הנמוך, שנחלקים פחות או יותר שווה בשווה בין ההיגדים (40.1% סבורים

כי עבודה קשה מביאה הצלחה כלכלית ו-45.1% סבורים שאין קשר (הכרחי בין הדברים) לבין בעלי הידע הכלכלי הבינוני והגבוה, שאצלם רוב ברור גורסים שעבודה קשה אינה מביאה בהכרח הצלחה כלכלית (60.8% ו-57.5% בהתאמה).

ניתוח של התשובות לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב-2013 (בכלל המדגם) מעלה כי השיעור הגבוה ביותר של מי שחושבים שעבודה קשה אינה מביאה הצלחה כלכלית בטווח הארוך הם מצביעי העבודה (71.3%) ומצביעי ש"ס (67.6%).

1.5 מה אפשר לעשות?

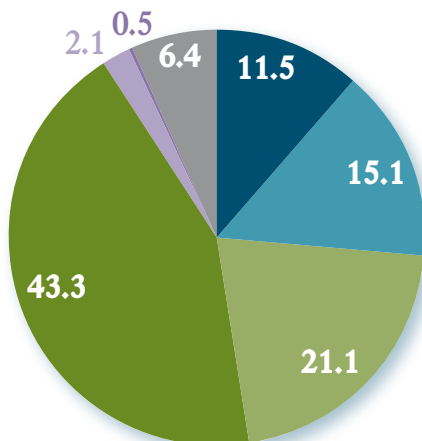
איך לחשב את שיעור העוני?

שאלה 38

נספח 1, עמ' 222

הפתרון הקל ביותר וחסר המשמעות ביותר לטיפול בבעיית העוני הוא משחק במספרים. כזכור, בשעתו טען ראש הממשלה בנימין נתניהו כי "אם מנכים את הערבים והחרדים ממדדי האי-שוויון – אנחנו נמצאים במצב מצוין".¹⁷ על רקע זה שאלנו את המרואיינים בסקר אם הם מסכימים או מתנגדים להיגד: "כאשר מחשבים את מספר העניים בישראל צריך להוריד מהחשבון את הערבים והחרדים ואז יתברר לנו שבסך הכול אין כל כך הרבה עניים בישראל". רוב ברור בכלל המדגם (64.4%) התנגדו להיגד.

תרשים 1.17: "כאשר מחשבים את מספר העניים בישראל צריך להוריד מהחשבון את הערבים והחרדים ואז יתברר לנו שבסך הכול אין כל כך הרבה עניים בישראל" (כלל המדגם; באחוזים)

■ מסכים מאוד ■ די מסכים ■ לא כל כך מסכים ■ בכלל לא מסכים
■ להוריד מהחשבון רק את הערבים (לא הוקרא) ■ להוריד מהחשבון רק את החרדים (לא הוקרא) ■ לא יודע / מסרב

17 הילה ויסברג, מוטי בסוק וצבי זרחיה, "גם כשמוציאים מהמשוואה את הערבים והחרדים, יש בישראל בעיית עוני", אתר דה-מרקר, 8.4.2012.

רצינו לדעת אם ועד כמה נגיעה אישית בעניין מעוררת הסכמה או אי-הסכמה להיגד זה. פילחנו את התשובות לשאלה לפי לאום ומצאנו כי שיעור ההתנגדות להיגד בקרב היהודים אפילו עולה במעט על שיעור בקרב הערבים (65.4% ו-61.7%, בהתאמה). פילוח לפי דתיות (יהודים בלבד) העלה כי כמעט אין הבדלים בין הקבוצות – בכולן למעלה משני שלישים מתנגדים להיגד זה. גם רמת ידע כלכלי וגישה כלכלית-חברתית לא נמצאו כגורמים מבחינים בנושא זה בין מסכימים למי שאינם מסכימים להיגד הנידון. במילים אחרות, בעניין זה שורר קונסנזוס שערכים וחרדים הם חלק בלתי נפרד מהגוף הישראלי הרלוונטי לטיפול בנושאים כמו עוני.

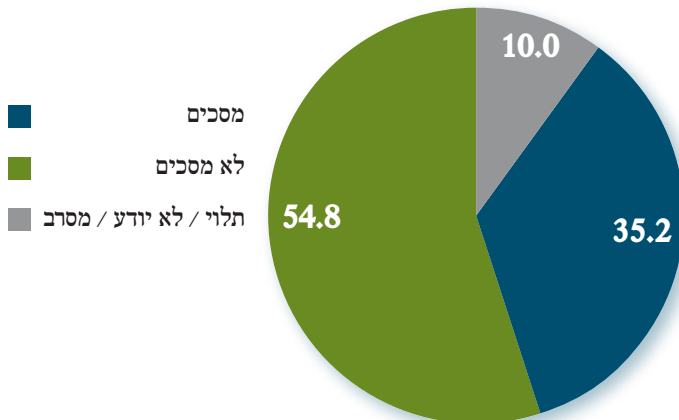
אחת האפשרויות המעשיות להתגבר על הפערים הכלכליים-חברתיים היא העלאת מסים. שאלנו אפוא: "האם אתה מסכים או לא מסכים לשלם מסים גבוהים יותר אם הם יישמשו לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל?". בשנה שעברה, בשאלה דומה, אם כי עקיפה יותר, השיבו הרוב שהם מוכנים שהרוב ישלמו יותר מסים כדי לצמצם פערים (62.5%). לעומת זאת השנה, בשאלה ישירה על נכונות אישית לתשלום יותר מסים למען מטרה זו, רק מיעוט ענו בחיוב (35.2%).

תשלום מסים גבוהים כדי לתרום לצמצום פערים

שאלה 28

נספח 1, עמ' 217

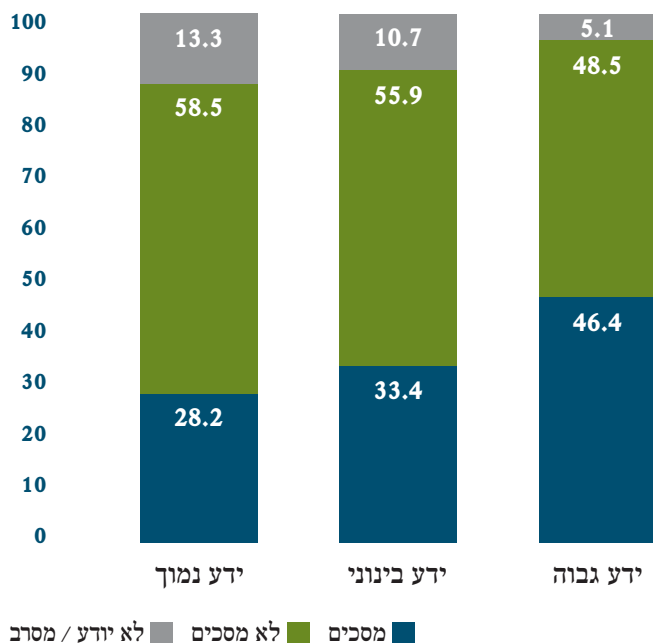
תרשים 1.18: האם אתה מסכים או לא מסכים לשלם מסים גבוהים יותר אם הם יישמשו לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל? (כלל המדגם; באחוזים)

יש לציין כי ב־2012 נשאלה שאלה דומה, שהתייחסה אמנם לא לצמצום פערים חברתיים אלא למימון תחומים שיש צורך לתגברם כלכלית. התשובות לפני שנתיים בעניין זה היו דומות לתשובות שקיבלנו השנה הרבה יותר משהיו דומות לתשובות של השנה שעברה. כך, לצורך מימון נושאי חינוך 25.4% היו מוכנים ב־2012 לשלם יותר מסים, לנושאי ביטוח לאומי – 31.2%, לבעיות דיור – 33.4% ולבריאות – 34.6%.

בדקנו את הנכונות לשלם יותר מסים לפי משתנה הידע הכלכלי ומצאנו הבדלים גדולים בין הקבוצות (תרשים 1.19).

תרשים 1.19: האם אתה מסכים או לא מסכים לשלם מסים גבוהים יותר אם הם ישמשו לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל? (כלל המדגם; לפי רמת ידע כלכלי; באחוזים)

אמנם בכל רמות הידע הכלכלי שיעור הממאנים לשלם יותר מסים גבוה משיעור המסכימים לכך, ובכל זאת יש הבדלים ניכרים בנכונות – בעלי הידע הכלכלי הגבוה (שכפי שהראינו לעיל הם מבוססים יותר כלכלית) מוכנים יותר מן האחרים לשלם עוד מסים למען המטרה הזו.

גם את הנושא הזה בדקנו לפי השיטה הכלכלית המועדפת, כשהציפייה הייתה שמי שמחזיק בגישה סוציאל-דמוקרטית יהיה נכון יותר לשלם עוד מסים למען צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים. הנחה זו הופרכה, שכן (בכלל המדגם) לא נמצאו הבדלים מובהקים בין חסידי הסוציאל-דמוקרטיה לחסידי הגישה המעורבת או לחסידי הגישה הקפיטליסטית בכל הנוגע לנכונותם לשלם יותר מסים כדי לתרום לצמצום הפערים הכלכליים-חברתיים בישראל.

רוב מקרב מי שמרגישים עצמם עניים ומי שלא מרגישים עצמם כך (בכלל המדגם) אינם מוכנים לשלם יותר מסים כדי לתרום לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים, אך שיעור אי-ההסכמה בקרב מי שמרגישים עצמם עניים, שמן הסתם מצבם הכלכלי גרוע יותר, הוא גבוה יותר (62.2% ו-53.1%, בהתאמה).

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב-2013 (בכלל המדגם) מראה כי רק בקרב מצביעי מרצ הרוב (88.9%) מוכנים לשלם יותר מסים כדי לצמצם את הפערים הכלכליים-חברתיים.

דרך פעולה אחרת לנסות ולהביא לשינוי לטובה במצב הכלכלי-חברתי היא כמובן מחאה שתדחף לשינוי מדיניות הממשלה. שאלנו שאלות אחדות בהקשר זה.

רצינו לדעת אם לנוכח האי-אמון במוסדות הכלכליים ואי-שביעות הרצון בתחום הכלכלי-חברתי הציבור חושב שיש מקום לחידוש המחאה הכלכלית-חברתית שפרצה בקיץ 2011 ושההובים מסוימים שלה ראינו גם בקיץ 2012. שאלנו אפוא: "לדעתך, עד כמה המצב הכלכלי היום מצדיק או לא מצדיק יציאה של הציבור לרחובות כדי להפגין נגד הממשלה?". כשני שלישים בציבור היהודי (66.2%) ובציבור הערבי (63%) השיבו שהמצב מצדיק יציאה לרחובות. התשובות החיוביות הללו עומדות באור פחות משכנע לנוכח הידיעה שעל פי ההערכות בזמן אמיתי רק כרבע מהציבור היהודי והרבה פחות מכך בציבור הערבי השתתפו במחאת קיץ 2011 (לשאלה בנידון שהצגנו בסקר שלנו ענו 21.7% מהיהודים ו-11.6% מהערבים שהם השתתפו בהפגנות לפני שלוש שנים).

פילוח התשובות בשאלה זו לפי הצבעה (בכלל המדגם) מראה כי גם בקרב מצביעי מפלגות שלא תמכו במחאה או שלא היו מזוהות עמה (למעט מצביעי חד"ש) מצדיקים כיום את חידוש המחאה הכלכלית-חברתית, אם כי בשיעור נמוך יותר ממצביעי מפלגות השמאל והמרכז.

חידוש המחאה הכלכלית-חברתית

שאלות 49, 51

נספח 1, עמ' 227

לוח 1.32 (באחוזים)

חידוש המחאה מוצדק	
55.8	הליכוד-ישראל ביתנו
67.2	יש עתיד ¹⁸
77.6	העבודה
58.2	הבית היהודי
68.6	ש"ס
71.4	התנועה
83.3	מרצ
54.2	יהדות התורה
80.0	קדימה
36.8	חד"ש
60.0	רע"מ-תע"ל
75.0	בל"ד

שיעור הנשים (בכלל המדגם) הסבורות כי יש מקום כיום לחידוש המחאה עולה על שיעורם של הגברים הסבורים כך (67.5% לעומת 62.2%).¹⁹

פילוח התשובות לפי הרגשת העוני מצביע על הבדל לא גדול בין הקבוצות – בשתייהן יש רוב למצדיקים את חידוש המחאה: 70.6% בקרב מי שמרגישים עצמם עניים ו-65.3% בקרב מי שאינם מרגישים כך.

כשבוחנים את התשובות לפי רמת הידע הכלכלי מוצאים כי השיעור הגבוה ביותר התומכים בחידוש המחאה הכלכלית-חברתית נמצא בקרב בעלי הידע הבינוני (68.1%), אחריהם בקרב בעלי הידע הגבוה (64.7%) ולבסוף בקרב בעלי הידע הנמוך (62.0%).²⁰

תפיסת האפקטיביות של מחאה

שאלה 50

נספח 1, עמ' 227

על רקע התמיכה הרחבה בחידוש המחאה הכלכלית-חברתית ביקשנו לדעת אם לדעת המרואיינים שלנו הפגנות מחאה יכולות או לא יכולות להשפיע

18 מפלגת יש עתיד, שרוב גדול ממצביעיה תומכים בחידוש המחאה, הוקמה ב-2012, כלומר לאחר סיום מחאת קיץ 2011.

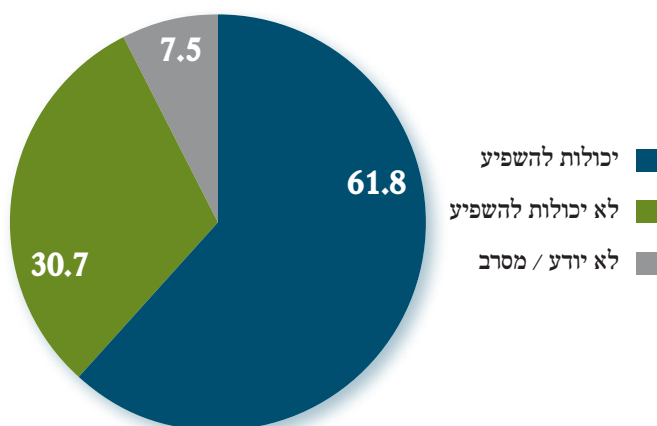
19 מעניין ששיעור הנשים המעידות על עצמן שהשתתפו במחאת קיץ 2011 עולה על שיעור הגברים – 22.2% לעומת 17.5%.

20 בין קבוצות הידע הכלכלי נמצאו גם הברלים בדיווח על ההשתתפות במחאת קיץ 2011: בקרב בעלי הידע הנמוך 18.7% מעידים על עצמם שהשתתפו, וכן 19.5% בקרב בעלי הידע הבינוני. בקרב בעלי הידע הגבוה השיעור המקביל היה גבוה יותר – 22.5%.

על המדיניות הכלכלית של הממשלה. כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.20, הערכת האפקטיביות של הפגנות בנושא הכלכלי אינה נמוכה כלל, ממצא מפתיע למדי לנוכח ההערכה השכיחה כיום, בעיקר באמצעי התקשורת, שהמחאה בקיץ 2011 לא השיגה חלק גדול מאוד ממטרותיה: בכלל המדגם 61.8% (64.1% מהיהודים ו-54.1% מהערבים) סבורים כי ניתן להשפיע על המדיניות הכלכלית בעזרת הפגנות.

תרשים 1.20: האם להערכתך, הפגנות מחאה יכולות או לא יכולות להשפיע על המדיניות הכלכלית של הממשלה? (כלל המדגם; באחוזים)

הצלבנו בין התשובות לשאלה בדבר הצדקה ליציאה למחאה מחודשת לבין הערכת האפקטיביות של מחאה כזו. מצאנו כי הן בקרב מי שחושבים שמחאה יכולה להשפיע והן בקרב מי שאינם חושבים כך יש רוב לסבורים כי יש מקום לחידוש המחאה, אבל בעוד שבקרב מי שמאמינים ביכולתן של הפגנות מחאה להשפיע רוב זה מגיע ל 72.5%, בקרב מי שמפקקים באפקטיביות של מחאה כלכלית-חברתית רק 56.6% סבורים כי יש הצדקה כיום לחדש את המחאה.

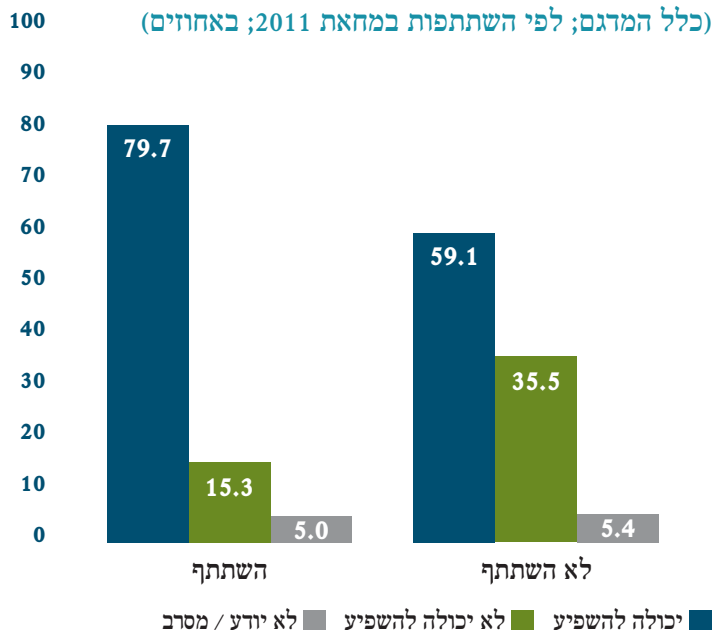
בהזדמנות זו בדקנו גם אם לתחושת יכולת ההשפעה האישית יש או אין השפעה על ההערכה בדבר האפקטיביות של מחאה כלכלית-חברתית (ראו שאלה 7 בפרק 2 וכן בנספח 1), שהרי היה צפוי שמי שסבור שאין לו ולחבריו אפשרות להשפיע על מדיניות הממשלה ייטה גם להפחית מן האפקטיביות המיוחסת להפגנות מחאה. ואכן מצאנו כי הדברים קשורים זה בזה במידה מסוימת: שיעור המייחסים אפקטיביות להפגנות מחאה כלכלית-חברתית הוא גבוה יותר בקרב מי שמאמינים שיש להם יכולת להשפיע על מדיניות הממשלה.

לוח 1.33 (באחוזים)

חושב שהוא וחבריו יכולים להשפיע	חושב שהוא וחבריו אינם יכולים להשפיע	
72.9	60.3	הפגנות מחאה כלכלית- חברתית יכולות להשפיע
23.6	32.5	הפגנות מחאה כלכלית- חברתית אינן יכולות להשפיע
3.5	7.2	לא יודע / מסרב
100	100	סך הכול

בדקנו את תפיסת האפקטיביות של הפגנות מחאה כלכלית-חברתית גם לפי השתתפות או אי-השתתפות בהפגנות 2011. יש לומר כי הדיווח של המרואיינים על השתתפותם או אי-השתתפותם במחאת 2011 תאם במידה רבה את הסטטיסטיקות המוכרות בנידון: 21.7% מהיהודים ו-11.6% מהערבים דיווחו כי הם השתתפו בפעילות המחאה לפני שלוש שנים (ראו שאלה 51 בנספח 1). כפי שאפשר ללמוד מתרשים 1.21, גם בקרב מי שמעידים על עצמם שהשתתפו במחאת 2011 וגם בקרב מי שאומרים שלא השתתפו, הרוב, בשיעורים שונים, סבורים כי למחאה כלכלית-חברתית יש השפעה (השתתפו - 79.7%; לא השתתפו - 59.1%).

תרשים 1.21: האם להערכתך, הפגנות מחאה יכולות או לא יכולות להשפיע על המדיניות הכלכלית של הממשלה? (כלל המדגם; לפי השתתפות במחאת 2011; באחוזים)

מגדר וכלכלה

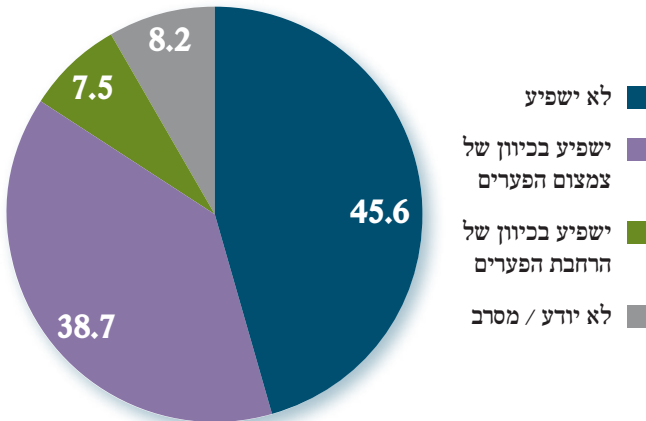
שאלה 15

נספח 1, עמ' 211

לבסוף רצינו לדעת אם יש בעיני המרוויינים שלנו פער מגדרי בנוגע לתפיסות כלכליות ושאלנו: "בישראל יש מצב חדש שבו נשים ממלאות היום תפקידים כלכליים בכירים ביותר (למשל, בבנק ישראל, במשרד האוצר ובבנקים הגדולים). איך, אם בכלל, ישפיע לדעתך המצב החדש הזה על עומק הפערים החברתיים-כלכליים בישראל?". אף שבכלל המדגם הדעה השכיחה (45.6%) הייתה שמינוי נשים לא ישפיע על עומק הפערים החברתיים-כלכליים, בכל זאת שיעור הסבורים כי הוא ישפיע בכיוון של צמצום הפערים (38.7%) עולה בהרבה על שיעור הסבורים ההפך – שהוא יביא להתרחבותם (7.5%).

בשאלה זו מצאנו הבדלים מעניינים בין דעות המרוויינים היהודים לדעות המרוויינים הערבים. בקרב היהודים שיעור גבוה יותר סברו שלמינוי של נשים לא תהיה השפעה על עומק הפערים הכלכליים-החברתיים (49.9%). לעומת זאת המרוויינים הערבים דווקא תלו תקוות גבוהות במינוי של נשים לתפקידים בכירים בתחומי הכלכלה – 58.2% מהם מאמינים כי מינויים אלה יתרמו לצמצום הפערים!

תרשים 1.22: הערכת ההשפעה של מינוי נשים לתפקידים כלכליים בכירים על עומק הפערים הכלכליים-החברתיים (כלל המדגם; באחוזים)

פילוח התשובות לשאלה זו לפי נשים-גברים העלה כי הדעות בקרב הנשים היו חצויות בין מי שסברו כי למינויים אלה לא תהיה השפעה על הפערים (42.7%) לבין מי שצפו לכך השפעה חיובית (41.4%). 5.5% מהנשים חששו שמינויים אלה יביאו להעמקת הפערים). לעומת זאת בקרב הגברים עלה בהרבה מספר מי שהעריכו שלא תהיה למינויים אלה השפעה (49%) על מספרם של מי שחשבו שתהיה להם השפעה בכיוון של צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים (35.6%), כל שכן על מספר מי שחשבו שמינויים אלה יביאו להעמקת הפערים (9.9%).

בין מי שמרגישים עצמם עניים למי שאינם מרגישים עצמם כך לא נמצאו הבדלים בנושא זה. ואולם פילוח התשובות לשאלה זו לפי רמת הידע הכלכלי הראה כי בקרב בעלי הידע הנמוך יש אופטימיות רבה יותר שמינוין של נשים יביא לשיפור המצב לעומת שיעורי הסבורים כך בקרב בעלי הידע הכלכלי הגבוה יותר.

לוח 1.34 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע	ישפיע בכיוון של העמקת פערים	ישפיע בכיוון של צמצום פערים	לא ישפיע על צמצום הפערים	
100	13.6	9.5	43.2	33.7	ידע כלכלי נמוך
100	5.6	9.1	38.7	46.6	ידע כלכלי בינוני
100	4.7	2.9	33.5	58.9	ידע כלכלי גבוה

1.6 סיכום

המצב הכלכלי האישי

< קצת למעלה משליש המרוויינים בכלל המדגם (37.5%) דיווחו על הכנסה מתחת לממוצע, כמעט כמחצית (46.4%) דיווחו על הכנסה ממוצעת או מעליה. בציבור הערבי הרוב דיווחו על הכנסה מתחת לממוצע. בקרב היהודים התשובה השכיחה (20.5%) אמנם הייתה "מעט מעל לממוצע", אבל השיעור המצרפי של מי שהכנסתם הייתה מעט או הרבה מתחת לממוצע (34.8%) עלה על השיעור המצרפי של מי שהכנסתם הייתה מעט או הרבה מעל הממוצע (29.5%).

< 19.4% מהמשיבים בכלל המדגם מרגישים עצמם עניים. מצב זה נפוץ יותר בקרב ערבים, בקרב יהודים שמוצאם ממדינות אסיה-אפריקה ובקרב מי שרואים עצמם ימנים מבחינה מדינית-ביטחונית.

< התפיסה העצמית כעני נמצאה כמשתנה הקשור בדפוסים מובחנים של עמדות. מי שרואה עצמו עני הוא בממוצע גם בעל ידע כלכלי נמוך יותר, רואה יותר בממשלה את האחראית להבטחת הרווחה הכלכלית ותומך יותר במשטר שבו המדינה מתערבת יותר בכלכלה.

< המשיבים ייחסו לפערים הכלכליים בישראל חשיבות חברתית גדולה: המתח בין עשירים לעניים מזוהה על ידי רוב המשיבים היהודים כ"חזק". למעשה הוא שני רק למתח שבין יהודים לערבים וחזק יותר ממתחים "מסורתיים" (דתיים-חילונים, מזרחים-אשכנזים).

< רוב הנשאלים הביעו עמדות ביקורתיות וחוסר אמון כלפי שחקנים מרכזיים בכלכלה הישראלית: משרד האוצר, הבנקים וועדי העובדים הגדולים. בקרב הציבור הערבי הן תחושת המתח והן חוסר האמון במוסדות הכלכליים מאוזנים יותר.

< הקישור בין מצב כלכלי לדמוקרטיה מורכב: הציבור חצוי כמעט שווה בשווה בשאלה אם יש בקיומם של פערים כלכליים משום פגיעה בדמוקרטיה. לעומת זאת הרוב רואים בהשפעה של בעלי הון על קבלת ההחלטות השלטוניות פגיעה בדמוקרטיה.

ידע כלכלי

< במענה לשאלות על הידע הכלכלי נמצא כי המצב השכיח הוא של ידע כלכלי בינוני. בד בבד נמצא כי לכשליש מהאוכלוסייה ידע נמוך ולכרבע ידע גבוה.

< נמצא כי הידע הכלכלי רגיש למאפיינים סוציו-דמוגרפיים. הידע הכלכלי מועט יותר בקרב נשים (לעומת גברים); בקרב ערבים (לעומת יהודים); בקרב מי שמוצאם מחבר המדינות וממדינות אסיה-אפריקה (לעומת "צברים" ומי שמוצאם ממדינות אירופה-אמריקה); ובקרב מי שהשכלתם נמוכה (לעומת מי שהשכלתם גבוהה).

< הידע הכלכלי נמצא גם הוא כמשתנה הקשור בדפוסים מובחנים של עמדות. מי שהידע הכלכלי שלו גבוה יותר: תומך על פי רוב בשיטה כלכלית מעורבת (בין סוציאל-דמוקרטיה לקפיטליזם), סבור יותר כי המתח בין עשירים לעניים חזק, מגלה ביקורתיות רבה יותר כלפי שחקנים מרכזיים במבנה הכלכלי הנוכחי, מגלה ביקורתיות נמוכה יותר כלפי העניים ואחריותם על מצבם ומגלה נכונות גבוהה יותר לשלם מס כדי לצמצם פערים.

העדפות למדיניות כלכלית-חברתית

< רק מיעוט מקרב אזרחי ישראל תומכים בשיטה כלכלית קפיטליסטית, שבה הממשלה מתערבת בשוק החופשי במידה מועטה. רוב הציבור מתחלק באופן שווה בקירוב בין תמיכה בשיטה של התערבות רבה (סוציאל-דמוקרטיה) לתמיכה בשיטה מעורבת.

< למרות ההשפעה המסוימת של העוני על התמיכה במשטר מתערב כמשק, לתמיכה במשטרים מתערבים יש רוב גם בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים.

עמדות ופעולה פוליטית

< הציבור אינו משתכנע מהטיעון של חלק מקברניטי הכלכלה שלמעשה אין בעיה במצב העוני בישראל משום שהוא שפיר אם מוציאים מהחישוב את החרדים והערבים. עם זאת הרוב, גם בקרב תומכי השיטות הכלכליות המתערבות, אינם מסכימים לשלם מסים גבוהים יותר כדי לצמצם את הפערים.

< כשני שלישים מהמשיבים סבורים כי המצב הכלכלי הנוכחי מצדיק יציאה למחאה כלכלית נוספת, ורובם אף סבורים כי למחאות כאלה השפעה ניכרת על מדיניות הממשלה.

פרק 2 מדינה ושלטון

עד כה דנו בנושאים שונים הקשורים להערכת הציבור את ההיבט הכלכלי-חברתי של המצב בארץ. בפרק זה נציג את הממצאים בנוגע לשאלות שעניינן המדינה והשלטון. היות שהמדד מוקדש הפעם לענייני כלכלה וחברה, גם כאן יהיו הניתוחים במקרים רבים לפי המשתנים בעלי האופי הכלכלי-חברתי שבהם דנו בפרק הקודם.

בפרק הקודם הצגנו וניתחנו את תשובות המרואיינים באשר למצבם האישי, וראינו שככלל ההערכה נטתה לכף זכות, אם כי היו הבדלים בין קבוצות משנה באוכלוסייה.

גם השנה חזרנו על השאלה שאנחנו שואלים מדי שנה ושעניינה המצב הכללי של מדינת ישראל בעיני המרואיינים. התשובה השכיחה בכלל המדגם היא "ככה־ככה" (36.6%). ואולם אם מצרפים את שתי הקטגוריות "טוב מאוד" ו"טוב", הן עולות בשיעורן המצרפי (44.3%) על השכיחה ומגיעות כמובן הרבה מעל לצירוף של שתי הקטגוריות השליליות ("רע מאוד" ו"רע" – 17%).

2.1 המצב הכללי הלאומי והאישי

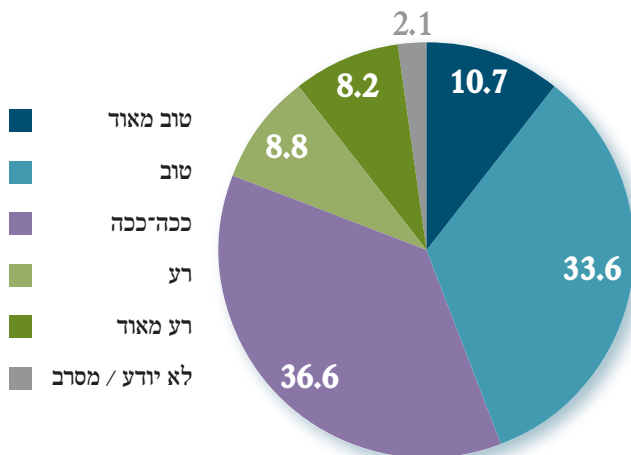
מצב כללי של ישראל

שאלה 1

נספח 1, עמ' 204

נספח 2, עמ' 233

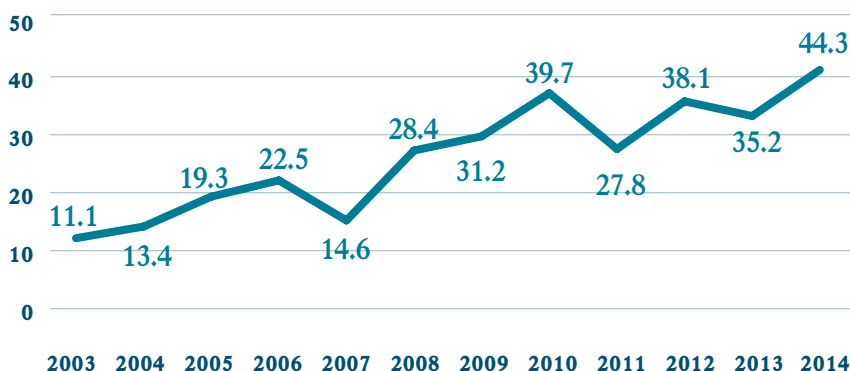
תרשים 2.1: המצב הכללי של המדינה (כלל המדגם; באחוזים)

מצאנו תבנית יחסים דומה אצל המרואיינים היהודים ואצל המרואיינים הערבים (נספח 1). מתברר אפוא כי אמנם שיעור המעריכים בחיוב את המצב האישי גבוה בהרבה ("טוב מאוד" ו"טוב" – 65.9%), אבל גם באשר להערכה של המצב הכללי במדינה נוטה ההערכה לצד החיוב יותר משהיא נוטה לצד השלילה. כבשנים קודמות גם השנה אנחנו רואים כי הציבור חיובי בהערכת המצב האישי והלאומי יותר מכפי שמשקף בתקשורת ומכפי שמעריכים חלק מן המומחים בתחומים השונים.

בדיקת התשובות לשאלה זו לאורך זמן מעלה כי נתונים אלה הם בבחינת שיפור בהשוואה לשנה שעברה. מדובר בהמשך המגמה מאז 2009 של שיפור בהערכת מצבה של המדינה באופן כללי (נספח 2).

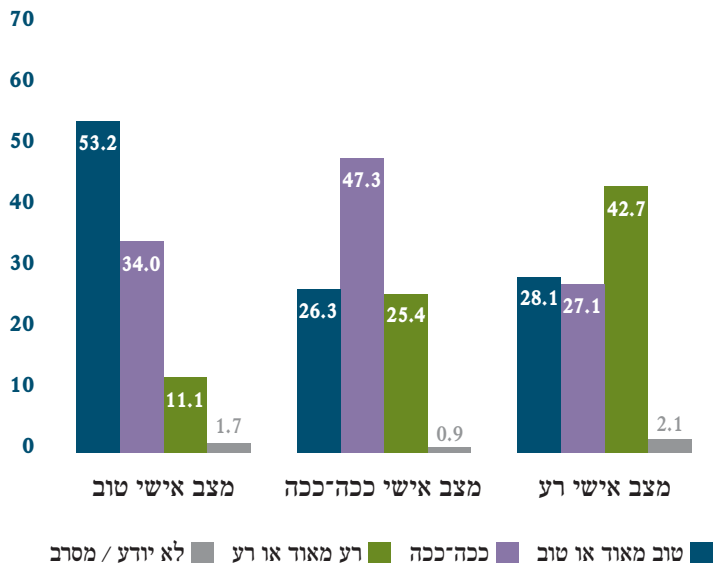
תרשים 2.2 המצב הכללי של המדינה (טוב מאוד או טוב; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

הצלחנו בין התשובות של המרואיינים בנוגע למצבם האישי לבין הערכתם את מצב המדינה. כפי שאפשר ללמוד מתרשים 2.3, ניתוח התשובות לשתי השאלות העלה כי יש ביניהן קשר הדוק: בקרב מי שהגדירו את מצבם טוב יש רוב למי שהגדירו גם את מצבה של המדינה טוב; בקרב מי שהגדירו את מצבם ככה-ככה היה השיעור הגבוה ביותר של מי שהגדירו ככה-ככה גם את מצבה של המדינה; ואילו בקרב מי שהגדירו את מצבם רע התשובה השכיחה הייתה גם שמצבה של המדינה רע, שנאמר – "אדם בתוך עצמו הוא גר" ... במילים אחרות, המרואיינים שלנו נטו להשליך ממצבם האישי על מצבה של המדינה בכלל (או להפך, אם כי סביר יותר שהערכת המצב האישי משפיעה על הערכת המצב הלאומי).

תרשים 2.3: המצב הכללי של המדינה (כלל המדגם; לפי מצב אישי; באחוזים)

בדקנו גם משתנים אחרים מעבר להערכת המצב האישית כדי להבין אם יש קבוצות שנוטות יותר מאחרות להגדיר את מצבה של המדינה טוב או רע. היות שידוע כי בארץ הברלי עמדות בין גברים לנשים הם נדירים, הופתענו למצוא הפעם, בניגוד לסקרים קודמים, הבדל ממשי על בסיס זה בשאלה הנידונה. מתברר כי נשים (בכלל המדגם) מעריכות את מצבה של המדינה טוב פחות ממה שמעריכים הגברים. יתרה מזו, בקרב המרואיינות התשובה השכיחה הייתה כי מצבה הכללי של ישראל הוא ככה-ככה (41.9%), בשעה שאצל הגברים התשובה המצרפית השכיחה הייתה כי מצבה של ישראל טוב מאוד או טוב (54.8%). בהתאמה, שיעור הנשים המעריכות את מצבה של המדינה רע מאוד או רע (20.4%) עולה במידה ניכרת על שיעור הגברים המעריכים כך (13.0%). ממצא זה מעניין במיוחד, שכן לא מצאנו הבדלים בין נשים לגברים בהערכת המצב האישית.

לוח 2.1 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	רע מאוד או רע	ככה-ככה	המצב טוב מאוד או טוב	
100	2.4	20.4	41.9	35.3	נשים
100	1.7	13.0	30.5	54.8	גברים

פילוח התשובות לפי תחושת עוני (בכלל המדגם) העלה כי, כצפוי, שיעור ההערכות השליליות בנוגע למצבה הכללי של המדינה בקרב מי שאמרו כי הם מרגישים עצמם עניים עולה (פי שניים!) על שיעורן בקרב מי שאינם מרגישים עניים (28.4% לעומת 14%). ואף על פי כן גם בקרב המרגישים עצמם עניים, שיעור המעריכים את המצב הכללי של ישראל טוב מאוד או טוב (41.1%) גבוה בהרבה משיעור מי שמגדירים אותו רע מאוד או רע (28.4%).

לוח 2.2 (באחוזים)

המצב טוב מאוד או טוב	ככה־ככה או רע	רע מאוד לא יודע / מסרב	סך הכול
41.1	28.2	2.3	100
46.1	38.1	1.8	100

פילוח התשובות לשאלה זו לפי סולם הידע הכלכלי שהצגנו בפרק הקודם (בכלל המדגם) העלה כי הדפוס בשלוש רמות הידע דומה: שיעור המעריכים את המצב טוב עולה בהרבה על שיעור המעריכים אותו רע. אף על פי כן יש ביניהן הבדלים – עם עליית הידע הכלכלי שיעור ההערכות השליליות יורד ושיעור ההערכות החיוביות עולה.

לוח 2.3 (באחוזים)

המצב טוב מאוד או טוב	ככה־ככה או רע	רע מאוד לא יודע / מסרב	סך הכול
40.9	35.3	3.0	100
42.8	38.2	1.8	100
50.5	36.0	1.1	100

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הגדרה עצמית על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני העלה כי בימין ובמרכז ההערכות השכיחות הן החיוביות (48.3% ו-47.2%, בהתאמה), ואילו בשמאל ההערכה השכיחה היא ככה־ככה (40.9%). שיעור המעריכים את המצב הכללי של המדינה רע מאוד או רע בשמאל הוא גבוה בהרבה ממקבילו במרכז ובימין (שמאל – 25%; מרכז – 13.8%; ימין – 15.7%). כלומר, שלא במפתיע, הערכת השמאל המדיני-ביטחוני את המצב הכללי של המדינה טובה פחות מההערכה של האחרים.

לוח 2.4 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	רע מאוד או רע	ככה-ככה	המצב טוב מאוד או טוב	
100	2.2	15.7	33.8	48.3	ימין
100	0.4	13.8	38.6	47.2	מרכז
100	1.2	25.0	40.9	32.9	שמאל

פילוח לפי הצבעה הראה כי המפלגה שמצביעה העריכו את מצבה הכללי של ישראל הרע ביותר הייתה מרצ, ואילו מצביעה של מפלגת הבית היהודי הגדירו את המצב טוב מאוד וטוב בשיעורים הגבוהים ביותר.

ואיך משפיעה הגישה הכלכלית המועדפת על הערכת המצב הכללי של ישראל? התברר כי הבדלי ההעדפות בין סוציאל-דמוקרטיה, שיטה מעורבת וקפיטליזם אכן משפיעים על הערכת מצבה הכללי של ישראל. כך, בקרב חסידי הגישה הסוציאל-דמוקרטית רק 40.2% הגדירו את המצב טוב מאוד או טוב לעומת 47.6% מחסידי הגישה המעורבת ו-51.1% מחסידי הגישה הקפיטליסטית.

כזכור, מצאנו הבדלים בהערכת המצב האישי לפי דתיות. חזרנו ובדקנו זאת גם בנוגע להערכת המצב של המדינה. מלוח 2.5 אפשר ללמוד כי קבוצות הקצה, החרדים והחילונים, מעריכות פחות מן האחרות את המצב הלאומי טוב מאוד או טוב, ואילו קבוצת הדתיים היא המעריכה אותו כחיובי בשיעורים הגבוהים ביותר. קבוצות החרדים והחילונים הן גם המעריכות בשיעורים הגבוהים ביותר את מצבה הכללי של המדינה רע מאוד או רע, אם כי בשתי הקבוצות הללו ההערכה השכיחה היא ככה-ככה.

לוח 2.5 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	רע מאוד או רע	ככה-ככה	טוב מאוד או טוב	
100	2.4	23.8	38.8	35.0	חרדים
100	0	14.8	34.9	50.6	דתיים
100	0.9	13.2	40.6	45.3	מסורתיים- דתיים
100	4.3	13.5	37.3	44.9	מסורתיים לא-דתיים
100	2.0	19.1	40.5	38.4	חילונים

2.2 אופייה של המדינה – יהודית? דמוקרטית?

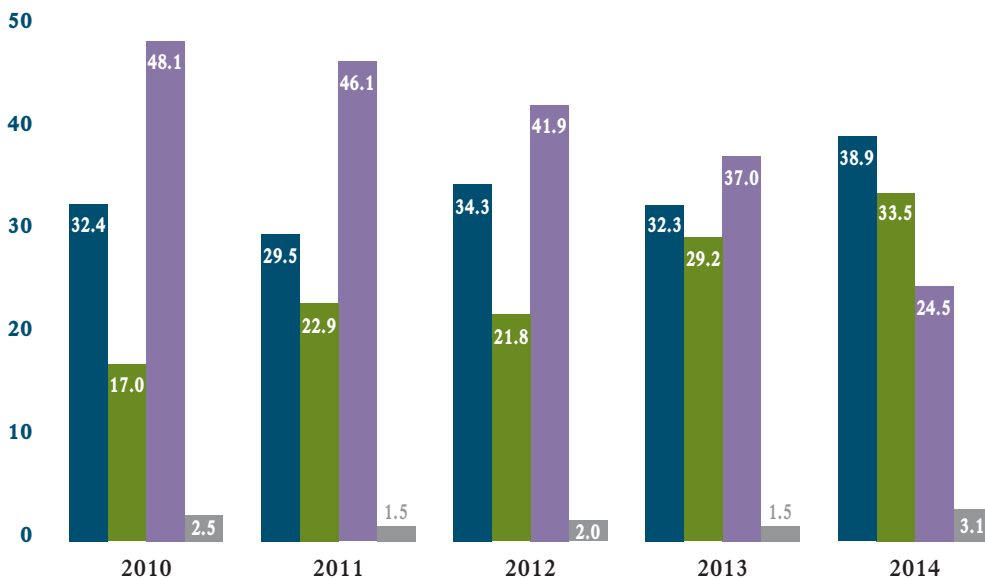
יהודית ודמוקרטית

שאלה 10
 נספח 1, עמ' 208
 נספח 2, עמ' 240

כבשנים הקודמות את השאלה הבאה הפנינו רק למרואיינים היהודים: "ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר?". בתרשים 2.4 מוצגת התפלגות התשובות לשאלה זו לפי שנים.

התרשים מורה כי השנה שיעור המרואיינים שהרכיב היהודי חשוב להם יותר הוא הגבוה ביותר (38.9%). אחריו ניצבת קבוצת מי שהרכיב הדמוקרטי חשוב להם ביותר (33.5%), ובסוף נשרכת ההגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית" עם 24.5% בלבד. אמת, ההגדרה הכפולה לא הוקראה למרואיינים, ורק מי שנקב בה בעצמו נכלל בקבוצת המעדיפים אותה. ואולם כך היה גם בשנים קודמות, ובכל זאת, כפי שאפשר ללמוד מן התרשים, היא זכתה בעבר ברוב הקולות! התרשים מאפשר לנו לראות את המגמה המתמשכת של ירידה הדרגתית בהעדפת הציבור היהודי להגדרה הכפולה "יהודית ודמוקרטית" ואת התחזקות הקטגוריות הבינריות "יהודית" או "דמוקרטית". הדבר מחזק, אולי, השערות בדבר קיטוב קרב בחברה היהודית בישראל והתפלגות אפשרית לקבוצה "דמוקרטית" מול קבוצה "יהודית".

תרשים 2.4: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי שנים; אחוזים)

מדינה יהודית ■ מדינה דמוקרטית ■ שניהם באותה מידה ■ לא יודע / מסרב

פילוח התשובות לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי ההעדפות באשר לאופייה הרצוי של המדינה קשורות קשר הדוק ביותר למיקום הפוליטי: השמאל מעדיף חד-משמעית את הרכיב הדמוקרטי (72.1%); בימין ההעדפה ברורה היא לרכיב היהודי (59%); והמרכז נמצא בתווך בין שני המחנות הקוטביים הללו, וכאן גם נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שהעלו את האפשרות של מדינה יהודית ודמוקרטית כעדיפה עליהם (33.3%, לעומת 20.6% בימין ו-19.1% בשמאל).

לוח 2.6 (באחוזים)

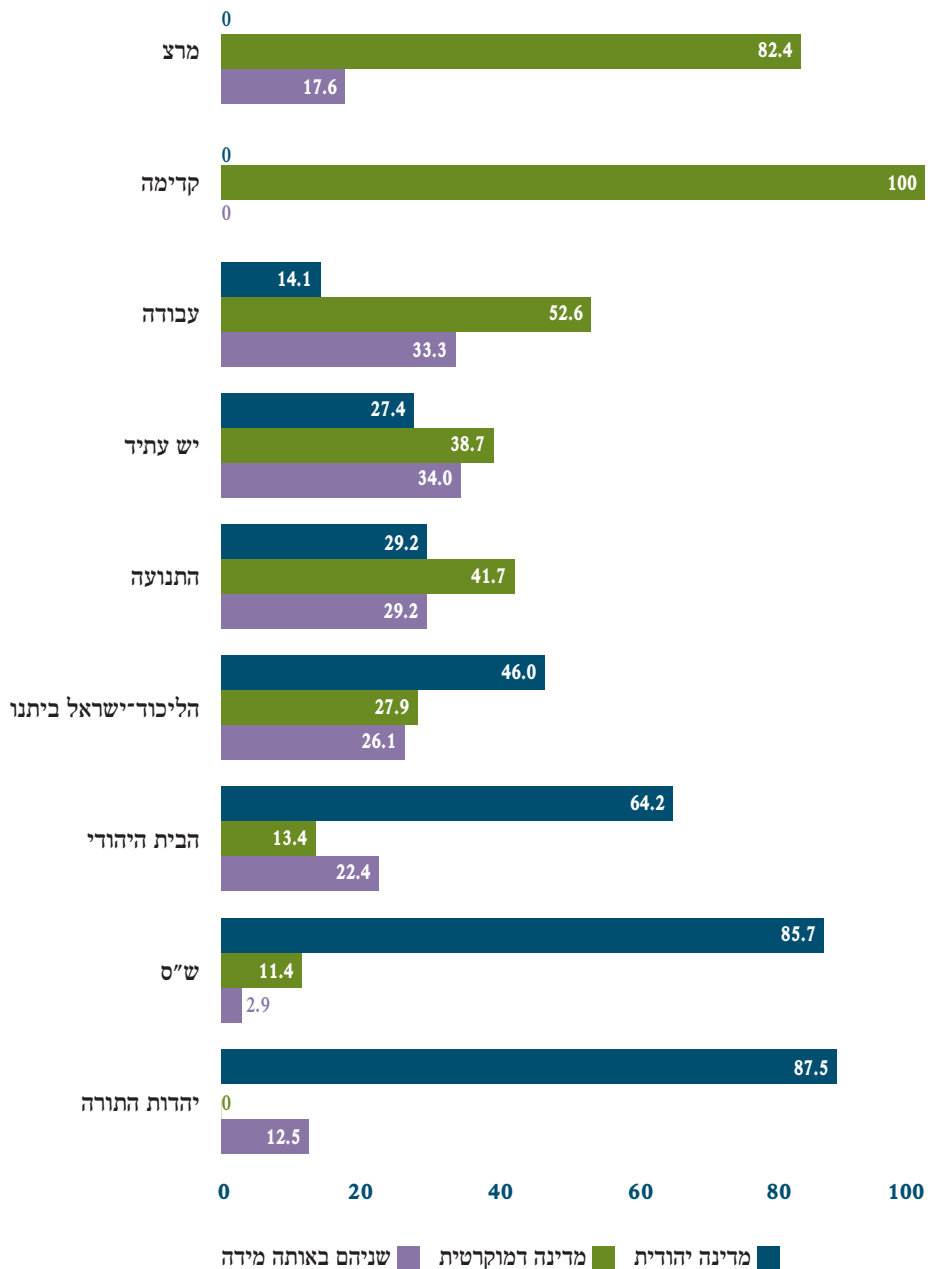
מדינה יהודית	מדינה דמוקרטית	שניהם באותה מידה	לא יודע / סך הכול	מסרב	ימין
59.0	19.8	20.6	100	0.6	ימין
21.8	44.0	33.3	100	0.9	מרכז
8.1	72.1	19.1	100	0.7	שמאל

תרשים 2.5 מתאר את ההעדפה של הרכיב היהודי או הדמוקרטי לפי הצבעה בבחירות 2013. כצפוי, ההעדפות נחלקות בין מצביעי המפלגות הדתיות ואלה הממוקמות בימין, המעדיפים את הרכיב היהודי, ובין מצביעי השמאל, המעדיפים את הרכיב הדמוקרטי.

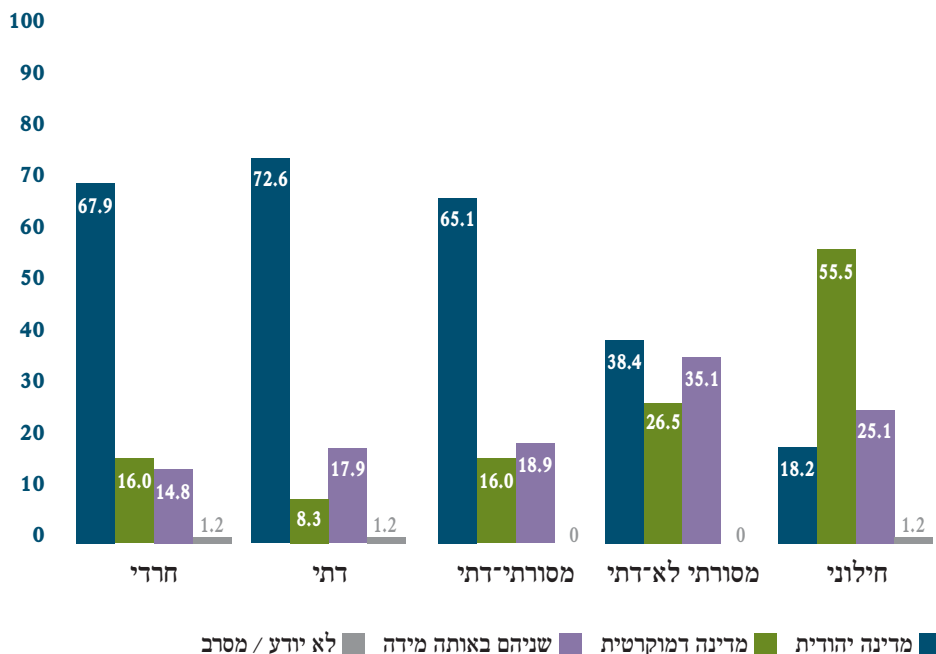
תרשים 2.6 (להלן), המציג את התשובות לשאלה על פי הגדרה עצמית של דתיות, מראה את הקיטוב בציבוריות הישראלית-יהודית בשאלה זו – הקבוצות הדתיות (כולל המסורתיים-דתיים) נמצאות מן העבר האחד של המתרס, המדגיש את יהודיות המדינה, החילונים נמצאים מן העבר השני, עם העדפה ברורה לרכיב הדמוקרטי, ורק המסורתיים הלא-דתיים מאזנים במידת מה בין שני רכיבי הגדרתה הרשמית של המדינה – יהודית ודמוקרטית.

רצינו לדעת באיזו מידה ההערכה היא ששמירת האופי היהודי של המדינה

תרשים 2.5: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת; באחוזים)

תרשים 2.6: ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר? (מדגם יהודים; לפי דתיות; באחוזים)

חשובה או לא חשובה להנהגת המדינה. שאלנו: "לדעתך, עד כמה שמירת האופי היהודי של מדינת ישראל חשובה באמת להנהגת המדינה?". בכלל המדגם הרוב (75.6%) מעריכים כי שמירת האופי היהודי באמת חשובה מאוד או די חשובה להנהגת המדינה (יהודים – 80.3%; ערבים – 55.5%). פילחנו את התשובות לפי דתיות (יהודים). בכל הקבוצות היה רוב למי שאישרו כי שמירת האופי היהודי חשובה להנהגה, אבל בעניין זה החרדים נבדלים משהו משאר הקבוצות, שכן רק מעט יותר ממחצית מהם (56.8%) סבורים כי זה המצב (מתוך כך – "חשובה מאוד" רק 37%), לעומת כ-82% בכל שאר הקבוצות.

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת הראה כי אכן מצביעי המפלגות החרדיות, ובעיקר מצביעי יהדות התורה (41.7% בלבד, לעומת 71.4% ממצביעי ש"ס ולמעלה מ-80% ממצביעי שאר המפלגות היהודיות²¹)

החשיבות שהנהגה מייחסת לשמירת האופי היהודי או הדמוקרטי של המדינה

שאלות 44, 45
נספח 1, עמ' 224

21 למעט קדימה, אשר כפי שציינו לעיל, בגין המספר הזעום של מצביעיה בסקר אין התוצאות הקשורות אליה מהימנות.

מפקקים יותר מאחרים בכך ששמירת האופי היהודי חשובה באמת להנהגת המדינה.²²

לוח 2.7 (באחוזים)

שמירת האופי היהודי של המדינה חשובה מאוד או די חשובה להנהגת המדינה	
84.5	הליכוד-ישראל ביתנו
81.1	יש עתיד
87.4	העבודה
85.1	הבית היהודי
71.4	ש"ס
89.3	התנועה
91.7	מרצ
41.7	יהדות התורה
50.0	קדימה
57.9	חד"ש
60.0	רע"ם-תע"ל
41.7	בל"ד

שאלנו שאלה מקבילה על החשיבות שהנהגת המדינה מייחסת לשמירת האופי הדמוקרטי של ישראל. בקרב היהודים כשלושה רבעים (74.9%) מעריכים כי הדבר חשוב מאוד או די חשוב להנהגת המדינה לעומת מעט יותר ממחצית (52.8%) בלבד מהמרוויינים הערבים, שיעור גדול למדי כשלעצמו אך נמוך בהשוואה ליהודים.

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת (בכלל המדגם) מראה הבדלים של ממש (לוח 2.8): ש"ס, חד"ש ומרצ הן המפלגות שבחוריהן ממעיטים יחסית בחשיבות שהנהגה מייחסת לשמירת האופי הדמוקרטי של ישראל. מצביעי התנועה, הבית היהודי והליכוד-ישראל ביתנו הם ה"מפרגנים" ביותר להנהגה בעניין זה.

22 יש להביא בחשבון שבעיני מצביעי מפלגות מסוימות השמירה על האופי היהודי או הדמוקרטי של המדינה היא מאפיין חיובי, בשעה שבעיני מצביעי מפלגות אחרות היא מאפיין שלילי. יתרה מזו, ייתכן שחלק מהמרוויינים הבינו את השאלה במשמעותה הנורמטיבית, כלומר עד כמה חשוב שהנהגה תייחס לכך חשיבות רבה, וחלק אחר הבינו זאת במשמעות האופרטיבית (שאליה בעצם התכוונו), כלומר עד כמה הדבר חשוב לה בפועל. בדיעבד מן הסתם היינו מנסחים את השאלה ניסוח חד-משמעי יותר כדי למנוע פרשנויות שונות.

לוח 2.8 (באחוזים)

שמירת האופי הדמוקרטי של המדינה חשובה מאוד או די חשובה להנהגת המדינה	
82.7	הליכוד-ישראל ביתנו
77.0	יש עתיד
66.7	העבודה
84.8	הבית היהודי
50.0	ש"ס
89.3	התנועה
55.6	מרצ
60.0	יהדות התורה
66.7	קדימה
52.6	חד"ש
66.7	רע"ם-תע"ל
75.0	בל"ד

השאלה הראשונה ששאלנו בהקשר זה נגעה לאיכות הדמוקרטיה של ישראל כיום לעומת העבר. גם השנה ביקשנו מהמרוויינים שלנו להעריך אם פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום. רוב היהודים לא הסכימו עם ראייה נוסטלגית זו, אבל אצל הערבים מצאנו כי שיעור הסבורים שפעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית מהיום עולה על שיעורם של מי שאינם סבורים כך. כלומר, הערבים נוטים לייחס לעבר איכויות חיוביות יותר משמייחסים לו היהודים.

2.3 הערכת האיכות הדמוקרטית, הייצוג והתפקוד השלטוני

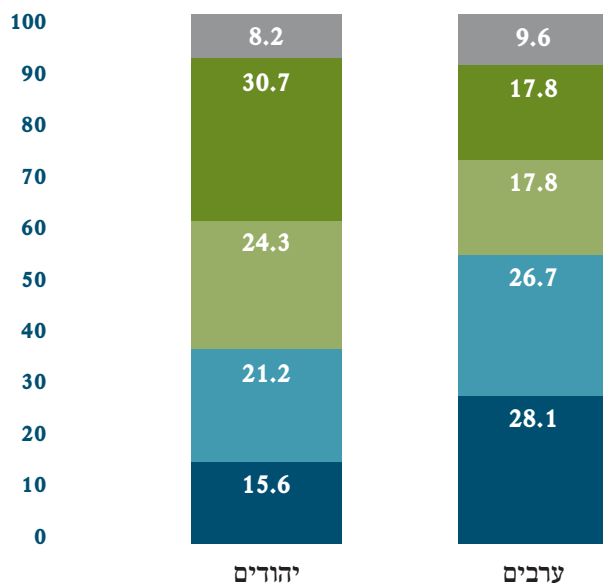
הדמוקרטיה בישראל
היום לעומת העבר

שאלה 31

נספח 1, עמ' 219

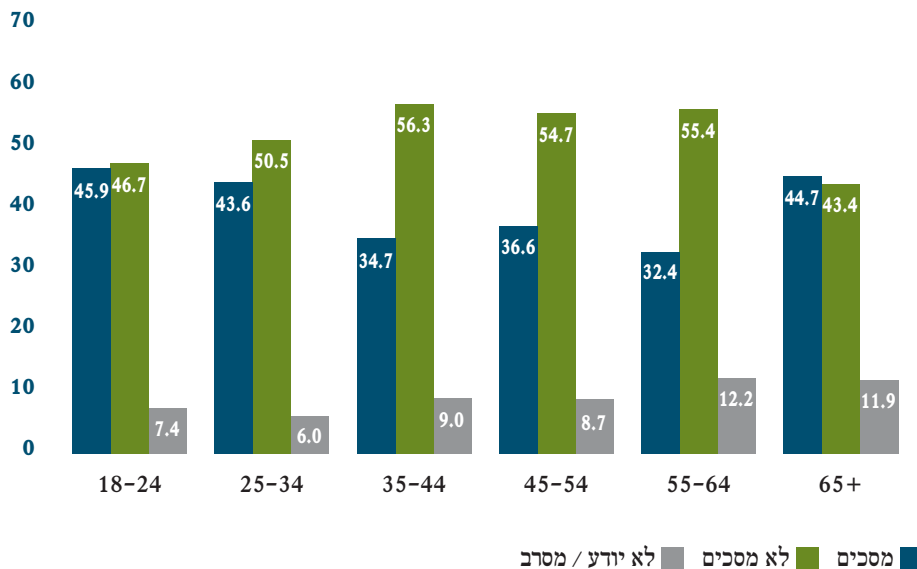
פילחנו את התשובות לשאלה זו לפי גיל (בכלל המדגם) כדי לראות אם קבוצות הגיל המבוגרות יותר הן נוסטלגיות יותר או פחות מהצעירות מהן. כפי שמראה תרשים 2.8, קבוצות הגיל המבוגרת ביותר והצעירה ביותר נחלקות כמעט שווה בשווה בין מי שמסכימים למי שאינם מסכימים עם היגד זה. לעומת זאת בשאר הקבוצות יש רוב ברור למי שאינם מסכימים שפעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית.

תרשים 2.7: "פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית מאשר היום" (לפי לאום; באחוזים)

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכימים
 ■ בכלל לא מסכימים
 ■ לא יודע / מסרב

תרשים 2.8: "פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית מאשר היום" (כלל המדגם; לפי גיל; באחוזים)

פילוח לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי בכל הקבוצות הרוב אינם מסכימים עם הקביעה שפעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום, אך שלא במפתיע – מי שמיקמו את עצמם בשמאל נוטים יותר ממי שמיקמו את עצמם בימין ובמרכז לצבוע בוורוד את העבר.

לוח 2.9 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	
100	6.6	34.9	58.5	ימין
100	6.1	35.8	58.1	מרכז
100	6.1	43.9	50.0	שמאל

פילוח לפי דתיות (יהודים) הצביע על חריגות של הקבוצה החרדית בלבד – בעוד שבשאר הקבוצות היה רוב למי שלא הסכימו עם ההיגד, בקרב המרואיינים החרדים היה רוב (53.1%) שהסכימו עם האמירה שפעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום. ייתכן שההסבר לכך טמון בגישה החרדית הבסיסית המאדירה את העבר על פני ההווה. לא נמצא כל הבדל בהערכת ההווה לעומת העבר לפי תחושת המרואיינים אם

הם עניים או לא. למרבה ההפתעה, גם פילוח לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת לא העלה הבדלים גדולים, ואפילו בקרב מצביעי העבודה, מפלגת השלטון ההיסטורית, שיעור מי שסבורים כי לא נכון שישראל הייתה פעם הרבה יותר דמוקרטית משהיא היום עולה על שיעור מי שכן חושבים כך.

עד כמה הכנסת מייצגת?

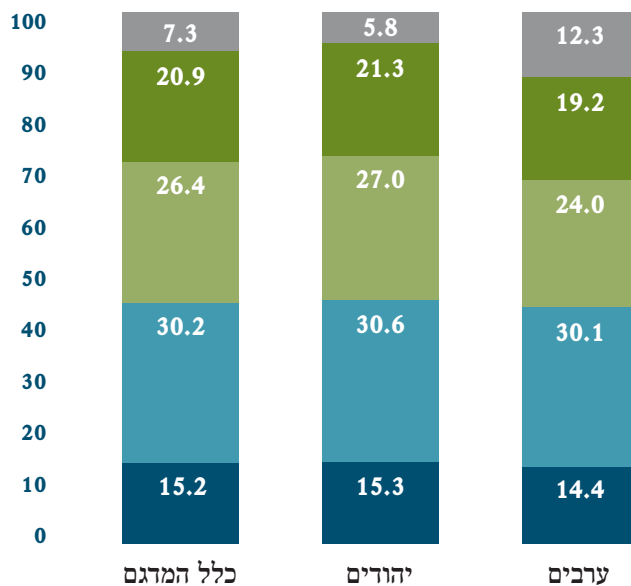
שאלה 22

נספח 1, עמ' 214

נספח 2, עמ' 242

רצינו לדעת באיזו מידה הציבור חושב שהרכבה של הכנסת הוא ייצוגי. ביקשנו אפוא מהמרואינים את חוות דעתם על ההיגד: "הכנסת היא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי". כפי שאפשר ללמוד מתרשים 2.9, הדעות בציבור – היהודי והערבי כאחד – חצויות למעשה כמעט שווה בשווה בעניין זה.

תרשים 2.9: "הכנסת היא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי" (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכים
 ■ בכלל לא מסכים
 ■ לא יודע / מסרב

בשנת 2013 (שהייתה כזכור שנת בחירות, והסקר נערך זמן קצר יחסית אחריהן) שיעור הסבורים (בכלל המדגם) כי הכנסת היא ייצוגית עלה בהרבה על שיעור מי שלא חשבו כך (58.9% לעומת 29.9%, בהתאמה) (נספח 2). נראה שכל שעבר הזמן, כך נשחקה בעיני הציבור ייצוגותה של הכנסת, מה שמן הסתם מסביר גם את רמת האמון הנמוכה בה, עניין שיידון בהמשך פרק זה.

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי מי שמיקמו את עצמם במרכז חושבים, יותר ממי שמיקמו את עצמם בימין או בשמאל, שהכנסת היא מוסד מייצג ושרק במרכז יש רוב לסבורים כי הכנסת אכן מייצגת כראוי את התפלגות הדעות בציבור (54.1%, לעומת ימין – 45.4% ושמאל – 45.1%).

האם ההרגשה של המרוויינים אם הם עניים או לא משנה משהו בעניין זה? כפי שאפשר ללמוד מלוח 2.10, הרוב (54.1%) בקרב מי שמרגישים עצמם עניים (בכלל המדגם) סבורים שהכנסת אינה ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בציבור הישראלי. רוב זה עולה בכיור על שיעורם של מי שסבורים כך בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים (45.5%).

לוח 2.10 (באחוזים)

מסכים	לא מסכים	לא יודע / מסרב	סך הכול
37.2	54.1%	8.7	100
48.6	45.5%	5.9	100

בשאלה זו השוינו את התשובות של מצביעי מפלגות היושבות בממשלה לאלה של מצביעי מפלגות שאינן חלק מן הקואליציה (בכלל המדגם). מתברר שהישיבה בממשלה או מחוצה לה אינה משמעותית לשאלה זו. כך, בעוד מצביעי הליכוד-ישראל ביתנו, מפלגת הציור המאוחדת של הקואליציה, נחלקים ממש באמצע בין מי שמסכימים עם ההיגד שהכנסת היא ראי מדויק לדעות בציבור לבין מי שאינם מסכימים עמו (47% לעומת 46.1%, בהתאמה), הרי בקרב מצביעי העבודה, שאינה חברה כיום בממשלה, יש רוב למסכימים עם ההיגד בדבר מידת הייצוג של הכנסת (55.8%). מצביעי מרצ, שאינה חברה בממשלה, חצויים גם הם בשאלה זו. אפילו המפלגות החרדיות אינן מציגות כאן חזית אחידה – בקרב מצביעי ש"ס הרוב (52.8%) סבורים שהכנסת ייצוגית, אבל בקרב מצביעי יהדות התורה הרוב (66.7%) סבורים שהיא אינה מייצגת את הדעות בציבור.

רוב בקרב מצביעי כל המפלגות הערכיות סבורים שהכנסת אינה מייצגת כראוי את התפלגות הדעות בציבור.

**הטיפול של הממשלה
בבעיות המדינה**

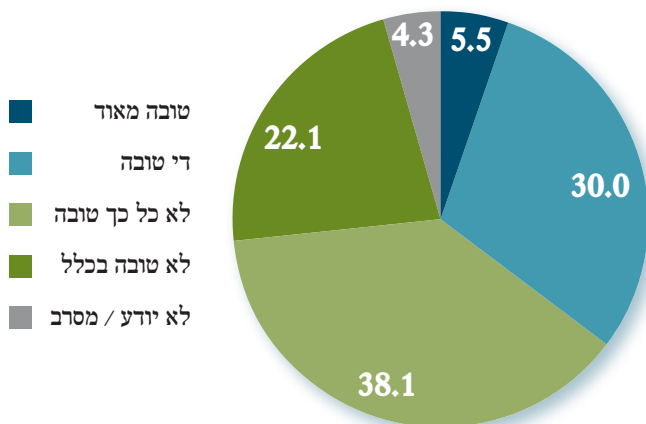
שאלה 3

נספח 1, עמ' 204

נספח 2, עמ' 234

למרות ההערכות החיוביות יחסית של מצב המדינה באופן כללי, ההערכה שניתנת לטיפול של הממשלה בבעיות שעל סדר היום נוטה לכך חובה.

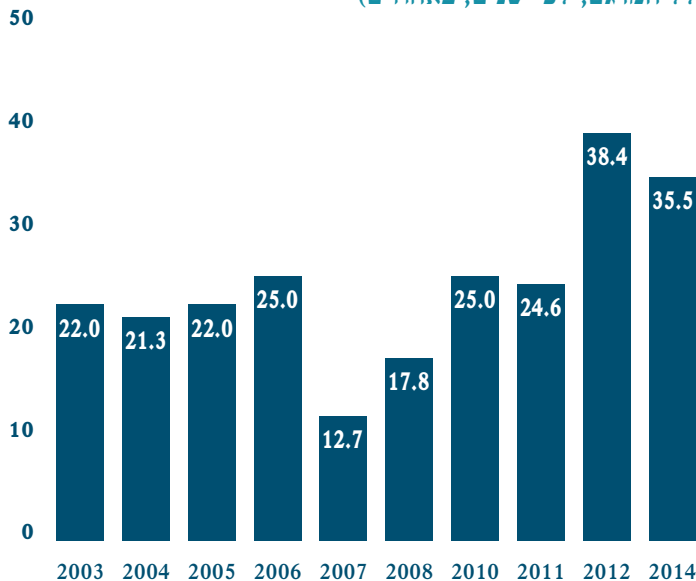
תרשים 2.10: מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה? (כלל המדגם; באחוזים)

בכלל המדגם רוב ברור (60.2%) חושבים כי הממשלה מטפלת בבעיות של המדינה בדרך לא כל כך טובה או בדרך לא טובה בכלל, לעומת 35.5% בלבד המעריכים את טיפולה כדי טוב או טוב מאוד. גם כאן הדפוס הכללי של תשובות המרואיינים היהודים והערבים דומה.

התפלגות התשובות לשאלה זו השנה כמעט זהה להתפלגותן בשנה שעברה, אם כי אפשר להבחין בירידה קלה בשיעור מי שמעריכים בחיוב את טיפולה של הממשלה בבעיות המדינה.

תרשים 2.11: מה דעתך על הדרך שהמשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה? (מטפלת בדרך טובה מאוד או די טובה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

גם בשאלה זו מצאנו הבדלים בין נשים לגברים (בכלל המדגם) – הנשים מחזיקות כזכור בהערכה שלילית של מצבה הכללי של המדינה, והן גם מסתייגות, יותר מהגברים, מאיכות הטיפול של המשלה בבעיות המדינה.

לוח 2.11 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מטפלת בדרך לא כל כך טובה או לא טובה בכלל	מטפלת בדרך טובה מאוד או די טובה	נשים
100	4.5	65.0	30.5	
100	3.9	54.4	41.7	גברים

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2013 (בכלל המדגם) העלה כי אין מפלגה שברוב מצביעה יש רוב של ממש לסבורים כי המשלה מטפלת בדרך טובה מאוד או די טובה בבעיות המדינה (למשל: הליכוד-ישראל ביתנו – 49.8%; הבית היהודי – 45.5%; יש עתיד – 30.1%; ש"ס – 22.9%; העבודה – 19.5%; מרצ – 2.8%).

פילוח לפי התשובות לשאלה אם המרואיין מרגיש עני או לא (בכלל המדגם) לא העלה הבדלים ברורים. פילוח לפי ידע כלכלי (בכלל המדגם) גם הוא לא העלה הבדלים מעניינים במיוחד – בכל הקבוצות ההערכות השליליות גוברות על ההערכות החיוביות, אם כי שיעור המחזיקים בדעה שלילית על הטיפול של הממשלה בבעיות המדינה בקרב בעלי הידע הכלכלי הגבוה עולה על שיעורם בקרב בעלי הידע הנמוך (בדרך לא כל כך טובה או לא טובה בכלל: בעלי ידע כלכלי גבוה – 65.7%; בעלי ידע כלכלי נמוך – 53.8%).

פילוח לפי גישה כלכלית-חברתית (בכלל המדגם) העלה כי בכל הקבוצות ההערכה הרווחת היא שלילית, בהבדלים מינוריים: שיעור הסבורים שטיפול של הממשלה בבעיות הוא לא כל כך טוב או לא טוב בכלל מגיע לכדי 64.6% בקרב חסידי הסוציאליזם-דמוקרטיה, לעומת 59% ו-59.6% (בהתאמה) אצל חסידי הגישה המעורבת והקפיטליסטית.

לעומת זאת פילוח לפי המיקום העצמי על פני הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני העלה הבדלים גדולים, אם כי גם בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין שיעור המחזיקים בהערכות שליליות לתפקוד הממשלה (56.4%) עולה על שיעורם של מי שמעריכים את תפקודה בחיוב (40.4%). בשמאל שיעור המחזיקים בהערכות שליליות הוא יותר מפי ארבעה משיעור המחזיקים בהערכות חיוביות (80.5%, לעומת 17.7% בלבד).

לוח 2.12 (באחוזים)

מטפלת בדרך טובה מאוד או די טובה	מטפלת בדרך לא כל כך טובה או לא טובה בכלל	לא יודע / סך הכול	מסרב	סך הכול
40.4	56.4	3.2	100	ימין
35	60.6	4.4	100	מרכז
17.7	80.5	1.8	100	שמאל

2.4 סדר העדיפויות הלאומי

בעקבות הערכה שלילית זו של תפקוד הממשלה בתחום פתרון הבעיות שהמדינה נדרשת להתמודד עמן ניסינו להבין מהו סדר העדיפויות הרצוי לדעת המרואיינים. הפעם נקטנו שיטה מעט מורכבת. ראשית הצגנו שורה של יעדים כלכליים-חברתיים, והמרואיינים התבקשו לדרג אותם על פי חשיבותם היחסית בעיניהם. בשלב הבא הצגנו לפניהם שורה של יעדים מדיניים-ביטחוניים, וגם אותם הם התבקשו לדרג. ולבסוף ביקשנו מהמרואיינים לדרג לפי חשיבות, זה מול זה, את היעד הכלכלי-חברתי שהם עצמם שמו בראש הרשימה ואת היעד המדיני-ביטחוני שהם עצמם העדיפו מכל האחרים.

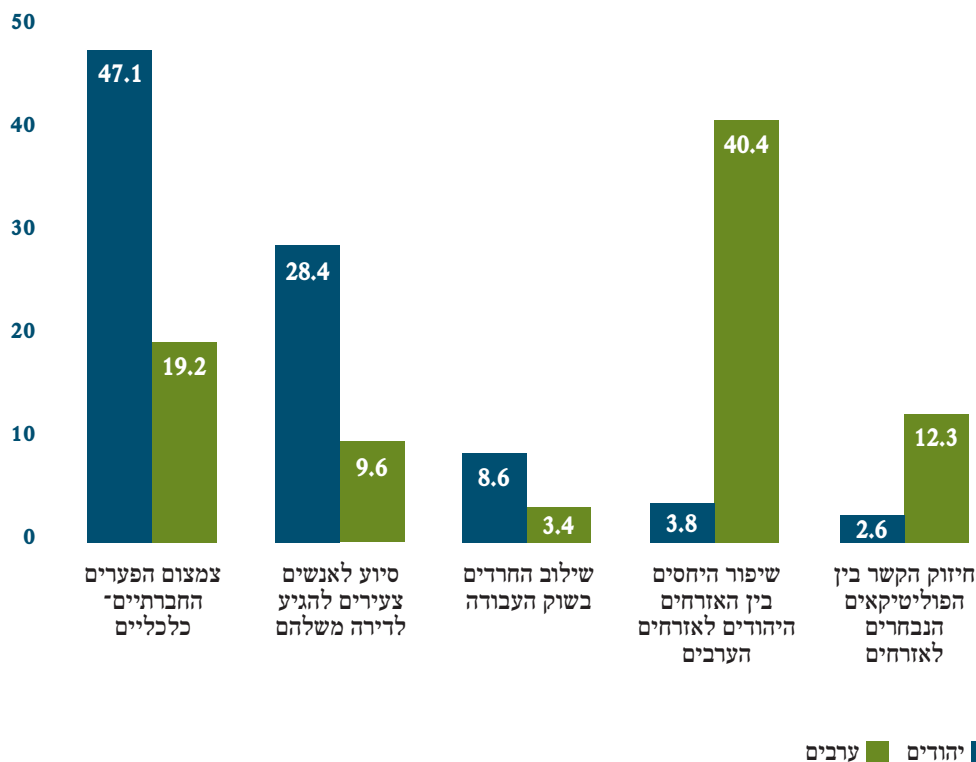
בתחום הכלכלי-חברתי היעד של צמצום הפערים קיבל את הבכורה אצל המרואיינים היהודים (47.1% העדיפו אותו מכל האחרים). ואולם בקרב המרואיינים הערבים הוא הוצב במקום השני, ואצל מיעוט בלבד (19.2%). במקום הראשון אצל המרואיינים הערבים ניצב היעד של שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לערבים במדינה (40.4%). בקרב היהודים נשרך יעד זה מאחור, עם 3.8% בלבד שייחסו לו חשיבות ראשונה במעלה (תרשים 2.12).

יעד כלכלי-חברתי ראשון במעלה לטיפול

שאלה 11

נספח 1, עמ' 209

תרשים 2.12: מתוך היעדים הבאים בתחומי החברה והכלכלה – באיזה יעד הכי חשוב שהממשלה תתרכז בעדיפות ראשונה? (לפי לאום; באחוזים)

יהודים ■ ערבים ■

השוואה בין המצביעים בבחירות 2013 לכנסת (בכלל המדגם) העלתה כי השיעור הגדול ביותר של התומכים ביעד של צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים נמצא אצל מצביעי מרצ (68.6%) ויש עתיד (54.1%). חשוב להעיר כי גם בקרב מצביעי מרצ היעד של שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לערבים משתרך מאחור – עם 11% בלבד הרואים בו את היעד הכלכלי-חברתי הראשון במעלה. מצביעי הליכוד-ישראל ביתנו העדיפו חד-משמעית את היעד של צמצום הפערים. אצלם נמצא גם השיעור הגבוה ביותר של מי שייחסו חשיבות לחיזוק הקשר בין הנבחרים למצביעיהם (24.4%).

פילוח ההעדפות על פי השאלה אם המרואיין מרגיש עני או לא (בכלל המדגם) העלה כי אמנם בשתי הקבוצות היעד השכיח הוא צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים והיעד אחריו הוא סיוע בדיוור לזוגות צעירים, אבל הפרופורציות אחרות: בקרב המרגישים עצמם עניים יש יותר דגש על הסיוע לזוגות צעירים מאשר אצל מי שאינם מרגישים עניים (28.4% לעומת 24.6%), ואצל מי שאינם מרגישים עניים הדגש על העניין המופשט-משהו של צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים חזק יותר מאשר אצל מי שמרגישים עניים (45.4% לעומת 34.5%).

לוח 2.13 (באחוזים)

סיוע לאנשים צעירים להגיע לדירה משלהם (מקום 2)	צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים (מקום 1)	
28.4	34.5	מרגיש עני
24.6	45.4	לא מרגיש עני

פילוח התשובות לפי ידע כלכלי (בכלל המדגם) העלה גם הוא הבדלים ניכרים: בעלי ידע כלכלי נמוך התלהבו הרבה פחות מהיעד הכלכלי של צמצום פערים כלכליים-חברתיים בהשוואה לבעלי ידע כלכלי בינוני או גבוה והעדיפו, יותר מבעלי הידע הגבוה, את היעד של סיוע בדיוור לאנשים צעירים.

לוח 2.14 (באחוזים)

סיוע לאנשים צעירים להגיע לדירה משלהם (מקום 2)	צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים (מקום 1)	
26	25.7	ידע כלכלי נמוך
27	46.7	ידע כלכלי בינוני
22	51.1	ידע כלכלי גבוה

ניתוח ההעדפות הכלכליות-חברתיות לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה תוצאות מעניינות – ראשית, בשלושת המחנות צמצום הפערים נמצא במקום הראשון, ומתברר שהמרכז מייחס ליעד זה את החשיבות הרבה ביותר (51.6% מהממקמים את עצמם במחנה זה הצביעו עליו כיעד הראשון במעלה, בהשוואה ל-48.5% בשמאל ו-43.5% בימין). שנית, בעוד שבימין ובמרכז אכן הסיוע לזוגות צעירים נמצא במקום השני מבחינת שיעור מי שבחרו בו בעדיפות ראשונה (29.2% ו-25.2%, בהתאמה), בשמאל רק 14.1% רואים זאת כך. במקום השני במחנה זה נמצא שיפור היחסים בין האזרחים היהודים ובין האזרחים הערבים במדינה (16.6%).

פילוח לפי גישה כלכלית-חברתית העלה כי בקרב חסידי כל הגישות היעד הראשון הוא צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים והשני – סיוע בדיור לזוגות צעירים. אבל אצל בעלי הגישה המעורבת הדגש ביעד הראשון חזק יותר (51.5%), לעומת 41.4% אצל חסידי הסוציאל-דמוקרטיה ו-41.2% אצל חסידי הקפיטליזם).

רצינו לדעת אם מידת דתיות משפיעה על ההעדפות הכלכליות-חברתיות. לוח 2.15 מציג את המקום הראשון והשני בכל אחת מן הקטגוריות. אנו רואים כי אצל החרדים יש פחות או יותר שוויון בין ההעדפה לסיוע בדיור ובין צמצום פערים, בשעה ששאר הקבוצות מעמידות בראש, ובכירור, את היעד של צמצום פערים.

לוח 2.15 (באחוזים)

יעד כלכלי-חברתי – מקום 1		יעד כלכלי-חברתי – מקום 2	
חרדים	סיוע בדיור (39.5)	צמצום פערים (38.3)	
דתיים	צמצום פערים (44.6)	סיוע בדיור (33.7)	
מסורתיים-דתיים	צמצום פערים (46.7)	סיוע בדיור (35.5)	
מסורתיים לא-דתיים	צמצום פערים (39.7)	סיוע בדיור (34.2)	
חילונים	צמצום פערים (55.3)	סיוע בדיור (20.2)	

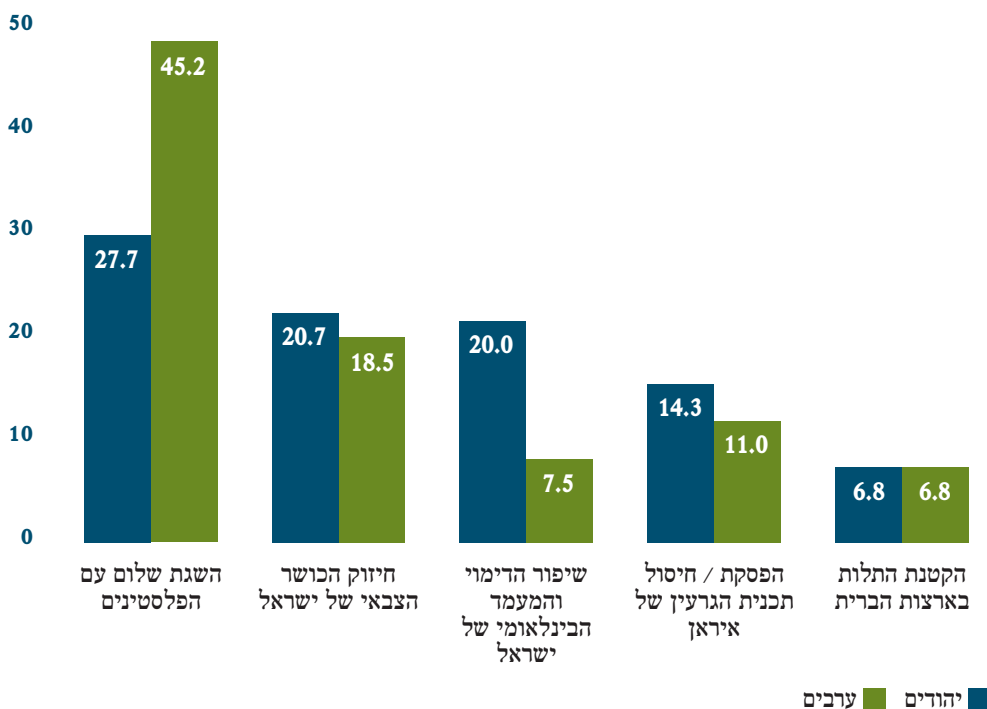
אגב, יש לשים לב שגם בקרב החרדים היעד של שילובם בשוק העבודה לא דורג גבוה, אם כי בכל זאת שיעור החרדים שדירגו את היעד הזה במקום הראשון היה גבוה משיעורם בקבוצות האחרות (חרדים – 12.3%; דתיים – 10%; מסורתיים-דתיים – 6.5%; מסורתיים לא-דתיים – 7.6%; חילונים – 6.6%).

יעד מדיני-ביטחוני ראשון במעלה לטיפול

שאלה 12
נספח 1, עמ' 209

כשמדובר ביעד המדיני-ביטחוני, בראש הסולם נמצא הסכם שלום עם הפלסטינים, אבל הפער בין שיעור התמיכה בו אצל היהודים לשיעור התמיכה בו אצל הערבים הוא גדול (יהודים – 27.7%; ערבים – 45.2%).

תרשים 2.13: מתוך היעדים הבאים בתחום המדיני-ביטחוני – באיזה יעד הכי חשוב שהממשלה תתרכז בעדיפות ראשונה? (לפי לאום; באחוזים)

פילוח ההעדפות לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני העלה כי בימין היעד המדיני-ביטחוני הניצב במקום הראשון הוא חיזוק הכושר הצבאי של ישראל, ואילו אצל המרכז והשמאל היעד החשוב ביותר הוא הגעה להסכם עם הפלסטינים. במקום השני, בכל המחנות, ניצב שיפור מעמדה הבינלאומי של ישראל.

לוח 2.16 (באחוזים)

יעד מדיני-ביטחוני – מקום 1	יעד מדיני-ביטחוני – מקום 2
ימין חיזוק הכושר הצבאי של ישראל (25.9)	שיפור המעמד הבינלאומי של ישראל (21.2)
מרכז השגת שלום עם הפלסטינים (34.8)	שיפור המעמד הבינלאומי של ישראל (19.7)
שמאל השגת שלום עם הפלסטינים (57.6)	שיפור המעמד הבינלאומי של ישראל (15.3)

השוואה בין העדפות מצביעי המפלגות השונות בשאלה זו (בכלל המדגם) העלתה כי בקרב מצביעי מרצ רוב מכריע (80.6%) שמים בראש את היעד של השגת הסכם עם הפלסטינים, ואחריהם באים מצביעי העבודה, שמחציתם (50.6%) מעמידים יעד זה מעל הכול. בקרב מצביעי קדימה נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שסבורים שהיעד המדיני-ביטחוני העליון הוא חיזוק הכושר הצבאי (50%), ואחריהם מצביעי הליכוד-ישראל ביתנו (31.1%).

האם גישה כלכלית-חברתית רלוונטית לעניין ההעדפות בתחום המדיני-ביטחוני? מתברר שבמידה מסוימת כן. ההבדלים ניכרים בעיקר בחשיבות המיוחסת להשגת הסכם עם הפלסטינים: המצדדים (בכלל המדגם) בגישה הסוציאל-דמוקרטית מדגישים עניין זה יותר מן האחרים – 38.2% הציבו זאת כיעד העליון לעומת 28.1% מחסידי הגישה המעורבת ו-27.8% מחסידי הגישה הקפיטליסטית.

פילוח לפי ידע כלכלי (בכלל המדגם) מצביע על כך שבקרב בעלי הידע הכלכלי הגבוה יש תמיכה מגובשת יותר בהשגת שלום עם הפלסטינים כיעד הראשון במעלה: ידע כלכלי גבוה – 36.3%; ידע כלכלי בינוני – 25.6%; וידע כלכלי נמוך – 27.5%.

מעניין שלא נמצאו בשאלה זו כל הבדלי העדפות בין גברים לנשים.

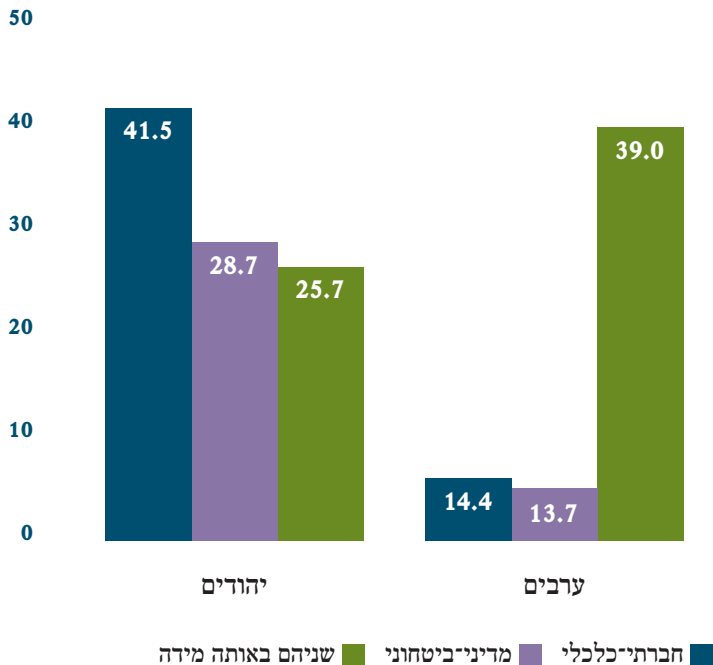
כאשר התבקשו המרואיינים לבחור בין היעד הכלכלי-חברתי ששמו בעדיפות עליונה ליעד המדיני-ביטחוני ששמו בראש סדר העדיפויות הלאומי, התקבלה התמונה הבאה: אצל המרואיינים הערבים התשובה השכיחה הייתה ששני היעדים חשובים באותה מידה (39%). לעומת זאת אצל היהודים הייתה העדפה בולטת ליעד הכלכלי-חברתי (41.5%). יש להזכיר כי הסקר נערך לפני ההידרדרות במצב הביטחוני שהחלה עם חטיפתם ורציחתם של שלושת הנערים (יוני 2014) ולפני תחילת מבצע "צוק איתן" (יולי-אוגוסט 2014).

יעד כלכלי-חברתי או יעד מדיני-ביטחוני?

שאלה 14

נספח 1, עמ' 211

תרשים 2.14: ובאיזה משני היעדים שצינת חשוב יותר שהממשלה תתרכז? (לפי לאום; באחוזים)

פילוח של העדפת יעד כלכלי-חברתי או מדיני-ביטחוני לפי השאלה אם המרוויין מרגיש עני או אינו מרגיש כך העלה כי בעוד שאצל מי שאינם מרגישים עניים היעד הכלכלי-חברתי הוא במקום הראשון והיעד המדיני-ביטחוני במקום השני, אצל מי שמרגישים עניים נמצאה במקום הראשון התשובה "שניהם אותו דבר", והיעד הכלכלי-חברתי הוצב אצלם במקום השני.

לוח 2.17 (באחוזים)

מקום 2	מקום 1
מרגיש עני	שניהם אותו דבר (38.3)
לא מרגיש עני	היעד הכלכלי-חברתי (38.3)
	היעד המדיני-ביטחוני (25.2)

פילוחים של התשובות לשאלה זו לפי עמדה מדינית-ביטחונית ולפי גישה כלכלית-חברתית לא הניבו תוצאות מובחנות, אבל פילוח לפי משתנה הידע הכלכלי הראה הבדלים מעניינים: אף שבשלוש הקבוצות היעד הכלכלי-חברתי עומד בראש והיעד המדיני-ביטחוני במקום השני, בקרב בעלי הידע

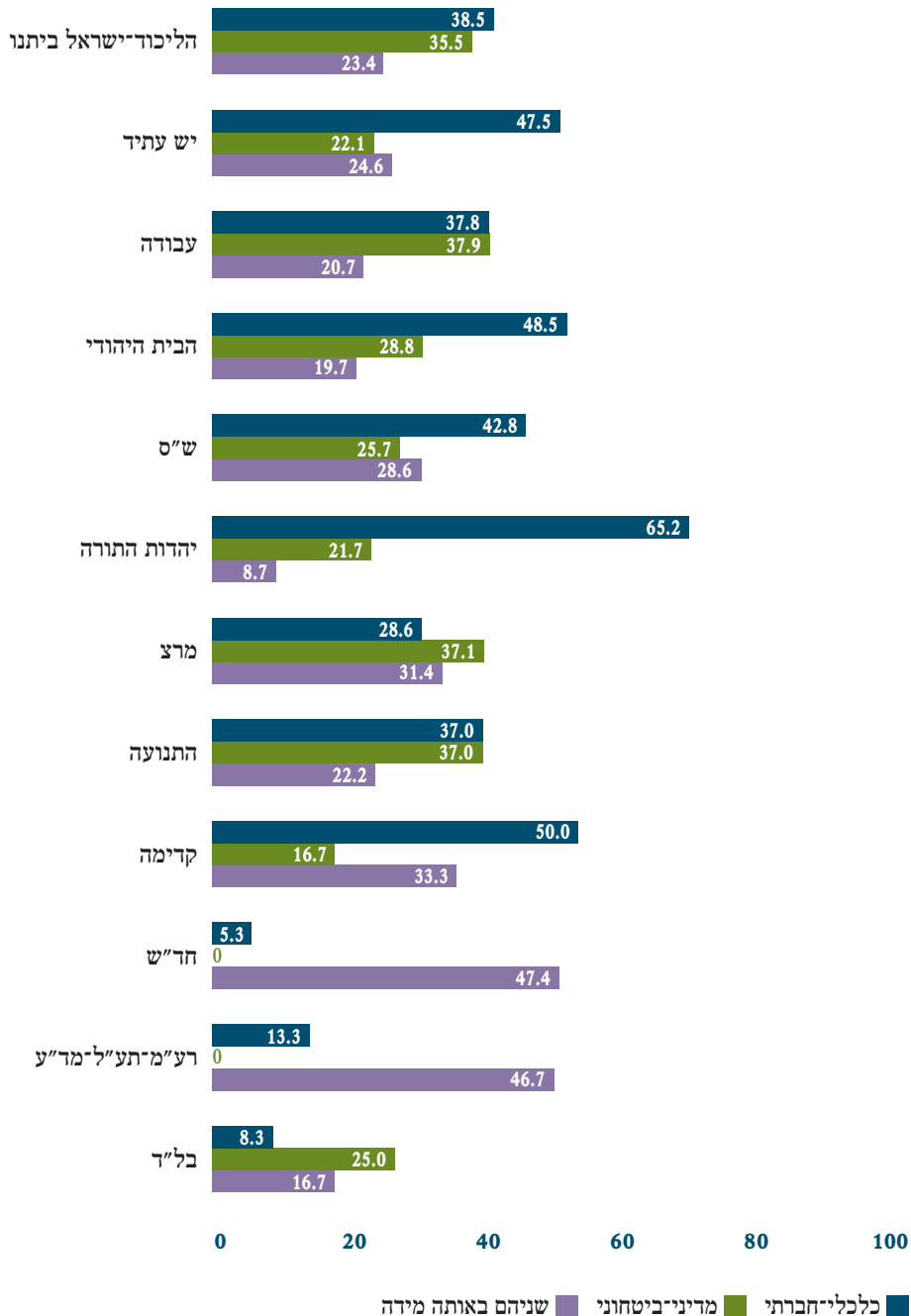
הכלכלי הגבוה יש "התקבצות" צפופה יותר סביב היעד הכלכלי-חברתי כראשון במעלה (45.6%, לעומת 36.7% אצל בעלי הידע הבינוני ו-30.5% אצל בעלי הידע הנמוך).

לוח 2.18 (באחוזים)

יעד כלכלי-חברתי	יעד מדיני-ביטחוני	
ידע כלכלי נמוך	30.5	31.4
ידע כלכלי בינוני	36.7	27.8
		(בדיוק כמו שיעור הגורסים "שניהם באותה מידה")
ידע כלכלי גבוה	45.6	27.8

תרשים 2.15 מציג את ההעדפה בדבר החשיבות היחסית של יעד כלכלי-חברתי או יעד מדיני-ביטחוני לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2013. מעניין לראות כי בקרב מצביעי מפלגות הימין, המרכז והמפלגות הדתיות (הליכוד-ישראל ביתנו, יש עתיד, הבית היהודי, ש"ס, יהדות התורה וקדימה) יש עדיפות ליעד הכלכלי-חברתי. לעומת זאת, בקרב מצביעי מפלגות המרכז-שמאל (התנועה, העבודה, מרצ) העדיפות היא ליעד המדיני-ביטחוני. בקרב מצביעי המפלגות הערביות (חד"ש ורע"מ-תע"ל, אבל לא בל"ד), מצאנו עדיפות ליעד המשולב של "שניהם באותה מידה".

תרשים 2.15: באיזה משני היעדים שציינת חשוב יותר שהממשלה תתרכז? (כלל המדגם; לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת; באחוזים)

היות שהנתונים מורים כי יש לציבור סדר עדיפויות ברור למדי, ביקשנו לדעת אם המרוויינים גם מרגישים שיש להם דרך להשפיע על מדיניות הממשלה.

2.5 יחסי שלטון-אזרחים

אפשרות להשפיע על מדיניות הממשלה

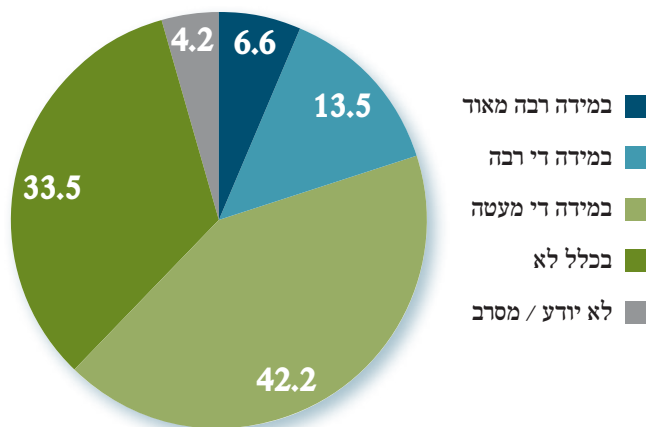
שאלה 7

נספח 1, עמ' 206

נספח 2, עמ' 235

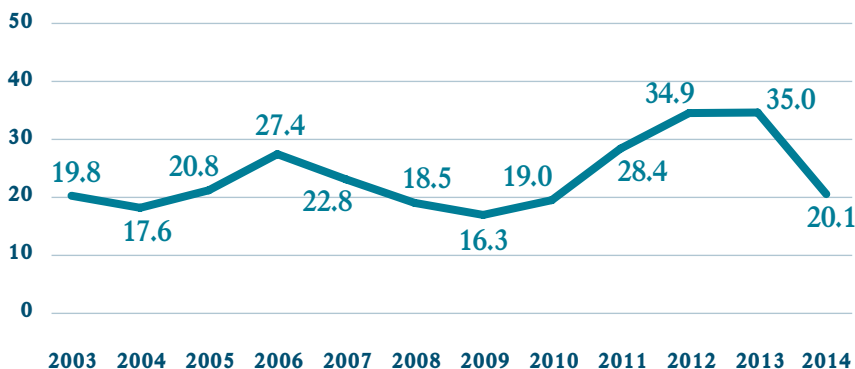
כפי שכבר הזכרנו בדיון בשאלת האפקטיביות של הפגנות מחאה כלכלית-חברתית, שאלנו גם על אפקטיביות פוליטית אישית, שאלה שעליה אנחנו חוזרים כמעט מדי שנה: "באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?". בעוד שבנוגע להפגנות המחאה נמצאה תפיסת אפקטיביות גבוהה, כשמדובר בהשפעתו של האזרח ככזה מצאנו מידה רבה של תחושת חוסר אונים – בכלל המדגם למעלה משלושה רבעים (75.7%) הרגישו שהם וחבריהם יכולים להשפיע במידה די מעטה או אינם יכולים להשפיע כלל על מדיניות הממשלה (תרשים 2.16). אין ספק שמדובר בבשורות רעות, אם כי לא חדשות, מבחינת איתנות הדמוקרטיה הישראלית, שכן ידוע שההרגשה של חוסר יכולת להשפיע גוררת אדישות אזרחית ולעתים גם דה־לגיטימציה של השלטון.

תרשים 2.16: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם; באחוזים)

בהשוואה לעבר, הנתונים של השנה מרמזים כי לאחר עלייה בתחושת ההשפעה וכך בכך ירידה בתחושת חוסר ההשפעה של האזרח בשנת המחאה החברתית ובשנתיים שאחריה (2011-2013), השנה ניכרת התחזקות בתחושת חוסר האונים בסדרי גודל דומים לשנים שלפני פרוץ המחאה החברתית. רק מדידות נוספות בעתיד יוכלו לסייע בקביעה אם מדובר השנה במדידה חריגה או בשינוי מגמה.

תרשים 2.17: באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (במידה רבה מאוד או די רבה; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

האם יש הבדל בתחושת ההשפעה האזרחית בין יהודים לערבים? מתברר כי בשתי הקבוצות רוב המשיבים חשים שאין להם יכולת להשפיע על מדיניות הממשלה, אבל תחושת חוסר האונים האזרחית בקרב היהודים עמוקה מזו שבקרב הערבים (78.2% לעומת 60.3%). ממצא לכאורה פרדוקסלי זה יכול להיות מוסבר על ידי רמת הציפיות השונה של שתי האוכלוסיות: היהודים מרגישים כי המדינה "שלהם", ולכן הם מאוכזבים יותר מהערבים כאשר מתברר להם, להוותם, כי יכולתם להשפיע על מהלכי השלטון קטנה.

לא מצאנו הבדלים בשאלה זו בין גברים לנשים – כשלושה רבעים משתי הקבוצות מרגישים שאין שביכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה. ממצא זה חוזר על ממצאי שנים עברו ומחזק את הקביעה שבמישור האזרחי נשים בישראל, ברוב החתומים, לא מרגישות או חושבות אחרת מגברים.

לעומת זאת פילוח התשובות לשאלה זו לפי הרגשת המרואיינים אם הם עניים או לא העלה תוצאה מעניינת מאוד: מי שלא מרגישים עצמם עניים נותנים ליכולתם להשפיע ציון נמוך יותר מהציון שנותרים לאותו עניין מי שמרגישים עצמם עניים. ההסבר לתופעה מוזרה לכאורה זו הוא שהמרגישים לא עניים, שהם כאמור לרוב יותר משכילים יותר, "קונים" פחות את האתוס הרשמי של הדמוקרטיה האומר, למשל, שמי שמצביע – משפיע. ככל הנראה, הם מודעים יותר ליכולת של מקבלי החלטות להתחבא מאחורי סממאות מעין אלה ולהתעלם בפועל מדעת הקהל.

לוח 2.19 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא יכול להשפיע על מדיניות הממשלה	יכול להשפיע על מדיניות הממשלה	מרגיש עניי
100	3.6	64.3	32.1	מרגיש עניי
100	4.1	78.4	17.5	לא מרגיש עניי

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי מעלה כי מי שמיקמו את עצמם במרכז מרגישים, יותר מהאחרים, אפילו מעט יותר מן השמאל, הנמצא הרחק מפרוודורי השלטון, תחושת חוסר אונים במובן של יכולת השפעה על מדיניות הממשלה. מעניין כי גם מי שממקמים את עצמם בימין, קרי המחנה הנמצא היום בשלטון, מרגישים מידה רבה של אי-יכולת להשפיע על מקבלי ההחלטות.

לוח 2.20 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא יכול להשפיע על מדיניות הממשלה	יכול להשפיע על מדיניות הממשלה	ימין
100	4.7	72.7	22.6	ימין
100	3.2	82.2	14.6	מרכז
100	1.8	80.5	17.7	שמאל

באופן מפתיע משהו, לתחושת האי-אונים במובן של יכולת השפעה על מדיניות הממשלה לא נלווית תחושה שלהצבעה לכנסת אין משמעות. ולראיה – ביקשנו את חוות הדעת של המרואיינים על ההיגד הבא: "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב". כפי שמראה תרשים 2.18, הציבור בכללותו כמעט חצוי בשאלה זו, עם נטייה קלה לכיוון מי שאינם מסכימים עם ההיגד (51.6% לעומת 45.4%). יש לציין כי ב-2013, שהייתה זכור שנת בחירות, שיעורם של מי שהסתייגו מההיגד שלא משנה למי מצביעים, המצב לא משתנה, היה גבוה (58.1%) משיעורם השנה. ככל הנראה הציבור אז, לאחר ההצבעה בבחירות, היה אופטימי יותר (לזמן קצר), בצפייה לשינוי במצב.

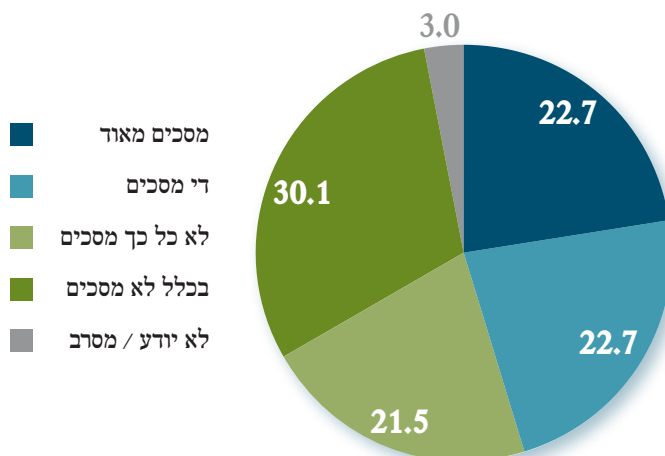
משמעות ההצבעה לכנסת

שאלה 35

נספח 1, עמ' 221

נספח 2, עמ' 244

תרשים 2.18: "לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב" (כלל המדגם; באחוזים)

בשאלה זו כמעט שלא נמצא הבדל בין יהודים לערבים. להערכה אם הנשאל וחבריו יכולים או לא יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה לא נמצאה השפעה על התפיסה אם משנה למי מצביעים ואיך זה משפיע או לא משפיע על המצב.

פילוח התשובות לפי השאלה אם המרואיין מרגיש עני או לא מעלה כי בקרב המרגישים עצמם עניים יש רוב (56.6%) לסבורים כי אכן ההצבעה לא משנה, לעומת מי שמרגישים לא עניים, שרובם (55.1%) סבורים שהיגד זה אינו נכון, כלומר שהצבעה כן חשובה והמצב יכול להשתנות.

רצינו לדעת אם מי שמתעניין בפוליטיקה מחזיק בדעה שונה על המשמעות של ההצבעה והשפעתה על המצב ממי שאינו מתעניין בפוליטיקה. כצפוי, מתברר כי בקרב מי שמתעניינים בפוליטיקה שיעור הסבורים כי לא משנה למי מצביעים נמוך ממי שסבורים שההצבעה משנה את המצב (42.5% לעומת 49.3%, בהתאמה). במילים אחרות, התעניינות בפוליטיקה מעלה את החשיבות המיוחסת לשאלה למי להצביע בבחירות לכנסת ולתפיסה שלהצבעה יש השפעה על המצב.

בר כבד עם בדיקת נושא האפקטיביות בדקנו גם השנה את ההערכה של מידת ההתחשבות של הפוליטיקאים בדעתו של ציבור הבוחרים שלהם. עשינו זאת על ידי בקשה מן המרואיינים להביע הסכמה או התנגדות להיגד: "הפוליטיקאים לא מתחשבים בדעתו של האזרח ברחוב". בהמשך לתחושת האי-אפקטיביות האזרחית, רוב ברור (62%) מכלל המדגם הביעו הסכמה עם ההיגד!

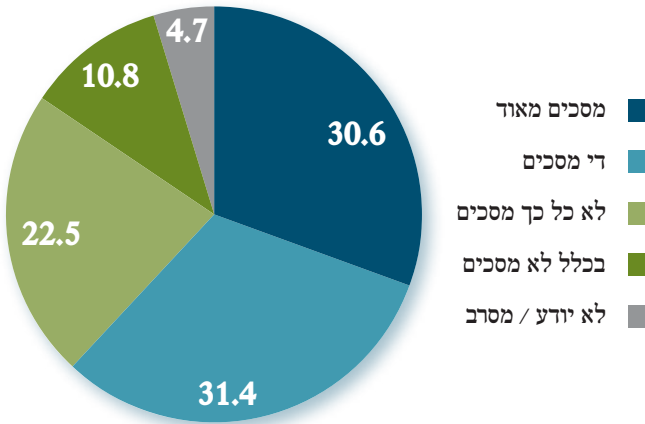
התחשבות בדעתו של האזרח

שאלה 17

נספח 1, עמ' 212

נספח 2, עמ' 241

תרשים 2.19: "הפוליטיקאים לא מתחשבים בדעתו של האזרח ברחוב" (כלל המדגם; באחוזים)

האם יש קבוצות בציבור שחושבות אחרת? במילים אחרות – האם תחושת חוסר הקשב מצד הפוליטיקאים ייחודית לקבוצות מסוימות ולא לאחרות? מתברר שלא. בין יהודים לערבים לא מצאנו הבדלים – רוב, כאן גם כאן, די מסכימים ומסכימים מאוד עם ההיגד. נשים, בהמשך לדעתן השלילית על המערכת הפוליטית שכבר נוכחנו בה לעיל, מסכימות, קצת יותר מגברים, עם טענת האי-קשב של הפוליטיקאים (63.7% לעומת 59.8%), אבל בשתי הקבוצות הרוב מחזיקים בדעה השלילית הזו. בכל קבוצות הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני יש רוב לדעה בדבר חוסר ההתחשבות של הפוליטיקאים בדעתם של האזרחים, אם כי רוב זה גדול קצת יותר בקרב מי שמיקמו את עצמם בשמאל (67.7%, לעומת כ-61% במרכז ובימין). הוא הדין במי שאינם מרגישים עניים לעומת מי שמרגישים כך – הרוב בקבוצה הראשונה גדול קצת יותר מהרוב בקבוצה האחרת (62.3% לעומת 56.1%).

ומה המצב בהשוואה לשנים קודמות? כפי שאפשר ללמוד מנספח 2, השנה אמנם חלה החמרה קלה בהערכת האי־קשב של הפוליטיקאים, ושיעור המסכימים עם ההיגד גבוה משיעורו בשנת 2011, אז נשאלה השאלה בפעם הקודמת (56.4%). ואולם בהסתכלות לאחור מתברר כי מאז 2003 שיעור ההסכמה עם ההיגד הוא פחות או יותר קבוע – קצת למעלה מ־60% ברוב השנים.

אם לא רצון הציבור – מה כן מנחה את הפוליטיקאים?

האינטרסים האישיים כ"כוכב הצפון" של הפוליטיקאים

שאלה 39

נספח 1, עמ' 222

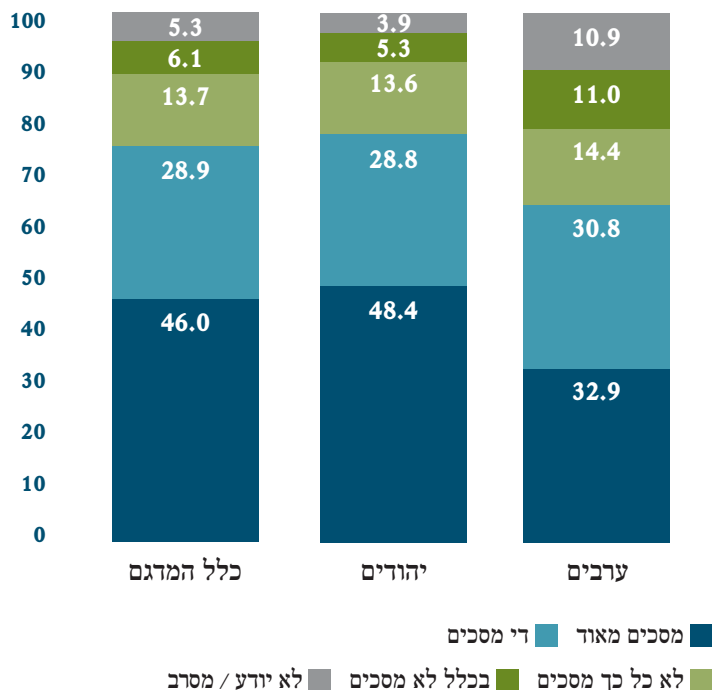
נספח 2, עמ' 245

לציבור תשובה חד־משמעית לשאלה זו: רוב ברור די מסכימים או מסכימים מאוד עם ההיגד "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם". בכלל המדגם שיעור ההסכמה היה כשלושה רבעים (74.9%) (תרשים 2.20 להלן). בקרב היהודים שיעור זה היה אפילו גבוה יותר (77.2%), ובקרב הערבים מעט נמוך יותר, אך עדיין רוב (63.7%).

במצא זה יש עלייה קלה לעומת השנה שעברה, אז 71.5% מהציבור הצביעו על האינטרסים האישיים כמנחים את הפוליטיקאים. אמנם מדובר בשינוי לא גדול, אבל הוא מלמד שהמגמה נותרת בעינה – אי־אמון ציבורי בכשרות המניעים של הפוליטיקאים, הגובר על האמון בהם (ראו נספח 2).

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני או העדפה של שיטה כלכלית-חברתית זו או אחרת לא הצביע על הבדלים של ממש. כך גם לא נמצאו הבדלים כלשהם בשאלה זו בין נשים לגברים. אמנם גם אצל מי שמרגישים עצמם עניים וגם אצל מי שאינם מרגישים כך (67.3% ו־78%, בהתאמה) יש המסכימים עם ההיגד, אבל ברור שמי שאינם מרגישים עצמם עניים מסכימים עמו יותר.

תרשים 2.20: "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם" (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

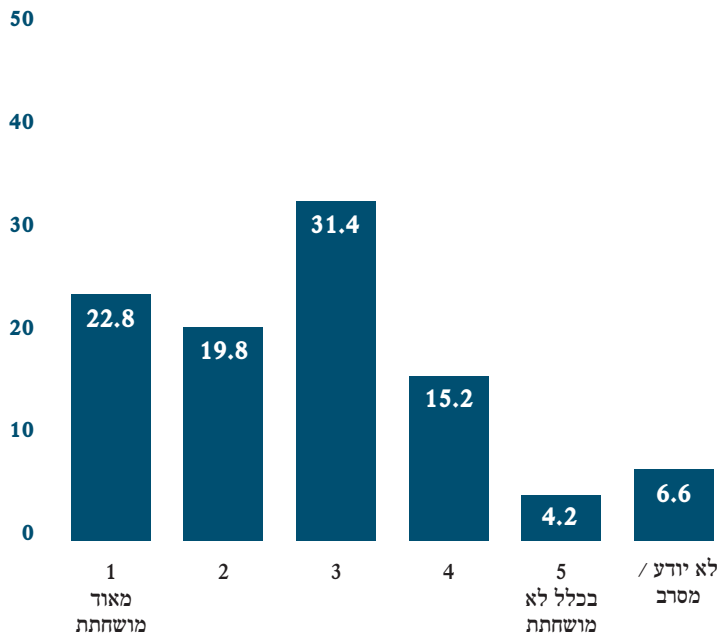
מצאנו אפוא כי בעיני הציבור הפוליטיקאים מונעים על ידי האינטרסים האישיים שלהם. האם פירוש הדבר שהם מושחתים בעיני האזרחים? שאלנו: "איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 הוא 'מאוד מושחתת' ו-5 הוא 'בכלל לא מושחתת'?" כפי שאפשר לראות מתרשים 2.21, השיעור המצרפי הגבוה יותר בין המשיבים בכלל המדגם (42.6%) סבורים כי התשובה על השאלה היא חיובית, כלומר שהנהגת ישראל היא מושחתת (בחרו באפשרויות תשובה (2+1). כשליש (31.4%) מצויים בתווך (התשובה השכיחה), ורק מיעוט מצרפי (19.4%) השיבו בשלילה (אפשרויות תשובה 4+5). ההבדלים בשאלה זו בין יהודים לערבים זניחים, והתבנית של התפלגות התשובות דומה.

שחיתות בצמרת

שאלה 57

נספח 1, עמ' 230

תרשים 2.21: איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות? (כלל המדגם; באחוזים)

מי חושב שההנהגה מושחתת ומי חושב שאיננה מושחתת? פילחנו את התשובות לפי כמה משתנים. הראשון שבהם היה ידע כלכלי. לוח 2.21 מורה כי (בכלל המדגם) ככל שעולה רמת הידע הכלכלי, יורד שיעור הסבורים שההנהגה בישראל מושחתת.

לוח 2.21 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	ההנהגה לא מושחתת (ציון 4+5)	באמצע (ציון 3)	ההנהגה מושחתת (ציון 1+2)	
100	13.6	15.1	27.0	45.3	ידע כלכלי נמוך
100	2.5	21.3	31.4	44.8	ידע כלכלי בינוני
100	2.6	22.2	36.7	38.5	ידע כלכלי גבוה

פילוח לפי מיקום עצמי על רצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי השיעור הנמוך ביותר של מי שסבורים שההנהגה מושחתת נמצא בקרב מי שהגדירו את עצמם מרכז (37.8%), מעליהם הימין (43%), ובראש הסולם – השמאל (53%).

פילוח לפי דתיות (יהודים) הראה כי רק בקרב החרדים יש רוב הסבורים שההנהגה מושחתת (50.6%). בשאר הקבוצות שיעור המגדירים את ההנהגה מושחתת נע בין 37% ל-46%.

בקרב מי שמרגישים עצמם עניים שיעור המעריכים את ההנהגה כמושחתת עולה בכיור על שיעורם בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים (53.8% לעומת 41.1%). נשים, קצת יותר מגברים, חושבות שהשחיתות פשתה בהנהגה בישראל (44.8% לעומת 40%).

פילוח לפי הצבעה בבחירות לכנסת ב-2013 העלה כי בקרב מצביעי ש"ס היה השיעור הגבוה ביותר של מי שהגדירו את הנהגת המדינה מושחתת (55.9%).

לנוכח הדעה הלא מחמיאה, ברובה, על המערכת השלטונית הצגנו לפני המרואיינים אפשרות מסוימת וביקשנו את דעתם עליה: "כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת וברעת הקהל". היגר זה מביא לידי ביטוי ערכים לא דמוקרטיים (כמיהה למנהיג חזק ובוז לסדרי הדמוקרטיה הליברלית), והוא אבן בוחן טובה לקיומה או לאי-קיומה של תרבות פוליטית דמוקרטית בציבור ובקבוצות שונות בקרב. כפי שאפשר לראות בתרשים 2.22, יש בעניין זה הבדל ניכר בין העדפות המרואיינים היהודים להעדפות המרואיינים הערבים. בקרב היהודים רוב (57.1%) לא כל כך או בכלל לא מסכימים שלנוכח בעיותיה יש לישראל צורך במנהיג חזק מהסוג המתואר בהיגר, ואילו בקרב הערבים שיעור המסכימים והמתנגדים להיגר זהה.

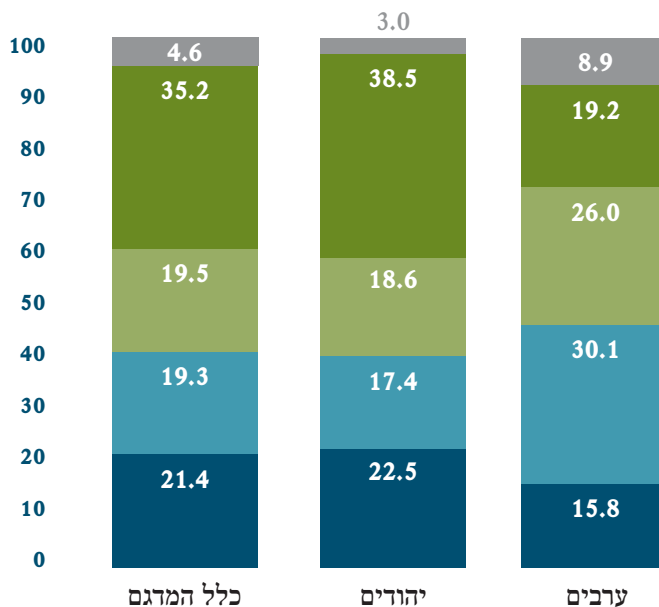
מנהיג חזק?

שאלה 37

נספח 1, עמ' 221

נספח 2, עמ' 244

תרשים 2.22: "כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל" (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

די מסכים ■ מסכים מאוד ■ לא כל כך מסכים ■ לא יודע / מסרב ■

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מיקום עצמי בימין, במרכז או בשמאל המדיני-ביטחוני מראה כי אמנם בכל הקבוצות הרוב דוחים את רעיון הצורך במנהיג חזק, אבל רוב זה עולה ככל שנעים שמאלה על הרצף.

לוח 2.22 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	
100	1.2	45.7	53.1	ימין
100	2.4	37.0	60.6	מרכז
100	6.7	29.1	64.2	שמאל

פילוח לפי הגדרה עצמית של דתיות מעלה כי רק בקרב קבוצת הדתיים הכף נוטה במעט לכיוון המסכימים שיש צורך במנהיג חזק (50%, לעומת 48.8% שאינם מסכימים). בכל שאר הקבוצות יש רוב ברור למתנגדים לרעיון זה.

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות 2013 לכנסת מעלה הברלים גדולים מאוד – השיעור הגבוה ביותר של התומכים ברעיון המנהיג החזק נמצא במפלגות החרדיות-דתיות והנמוך ביותר בקרב מצביעי מפלגות המרכז-שמאל.

לוח 2.23 (באחוזים)

שיעור מצביעי המפלגה התומכים ברעיון המנהיג החזק	
61.8	ש"ס
50.0	הבית היהודי
50.0	יהדות התורה
46.7	רע"מ-תע"ל
46.4	הליכוד-ישראל ביתנו
42.1	חד"ש
33.3	העבודה
33.3	קדימה
25.0	בל"ד
24.6	יש עתיד
22.2	התנועה
13.9	מרצ

בהקשר זה, אם כי בסטייה קלה מן הדיון, חשוב להתייחס לנושא העניין האישי בפוליטיקה, שכן הישראלים ידועים כחברה "פוליטית" מאוד. שאלנו: "באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?". בכלל המדגם כשני שלישים (62.5%) אמרו שהם מתעניינים במידה רבה מאוד או די רבה בפוליטיקה.

2.6 עניין ומעורבות בפוליטיקה

עניין אישי בפוליטיקה

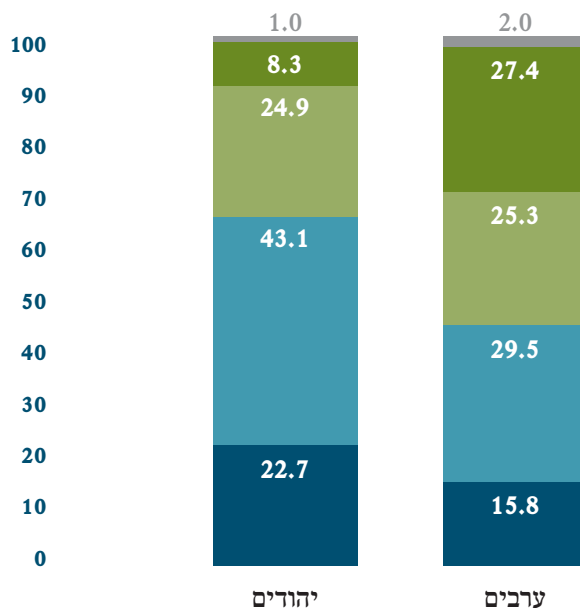
שאלה 6

נספח 1, עמ' 205

נספח 2, עמ' 235

גם השנה מצאנו הברלים עמוקים בעניין זה בין קבוצות אוכלוסייה שונות. כך, שיעור המרואיינים שדיווחו כי הם מגלים עניין (במידה רבה מאוד או די רבה) בפוליטיקה בקרב היהודים היה 65.8% לעומת 45.3% בלבד מבין הערבים.

תרשים 2.23: באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? (לפי לאום; באחוזים)

■ במידה רבה מאוד ■ במידה רבה ■ במידה די מעטה ■ בכלל לא ■ לא יודע / מסרב

בשאלה זו מצאנו הברלים ניכרים גם בין גברים לנשים – גברים מדווחים, יותר מנשים, על עניין גבוה בפוליטיקה, אף שבשתי הקבוצות יש רוב למעידים על עצמם שהם מתעניינים בנושא (לוח 2.24).

לוח 2.24 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מתעניין בפוליטיקה	מתעניין בפוליטיקה	
100	2.0	40.6	57.4	נשים
100	0.6	30.7	68.7	גברים

פילוח לפי תחושת עוני העלה הברלים, אם כי לא דרמטיים, בין שתי הקבוצות – בשתייהן מצאנו רוב למדווחים על עניין בפוליטיקה. בקרב מי שלא מרגישים עניים רמת העניין המדווח בפוליטיקה גבוהה יותר, אך ככל הנראה אין לפנינו קבוצה "ענייה" שבשל מצבה הכלכלי הגרוע ביצעה "יציאה" מן הזירה הפוליטית.

לוח 2.25 (באחוזים)

מתעניין בפוליטיקה	לא מתעניין בפוליטיקה	לא יודע / מסרב	סך הכול
58.7	39.8	1.5	100
64.4	34.8	0.8	100

בשאלה זו לא מצאנו הברלים לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני או לפי הגישה הכלכלית-חברתית המועדפת.

רצינו לדעת אם הרמה הגבוהה של העניין בפוליטיקה מתורגמת לפעילות מפלגתית. שאלנו: "האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?". הרוב המכריע בציבור היהודי (70.5%) אינו פעיל ואינו אוהד של מפלגה כלשהי, לעומת 50% מהציבור הערבי. מתברר שהציבור הערבי, על פי עדותו, הוא יותר "מפלגתי" מזה היהודי, אם כי, כפי שנראה להלן, שיעור החברים במפלגה נמוך כאן גם כן: רק 2.5% מהיהודים ו-9.6% מהערבים מעידים על עצמם שהם חברים פעילים במפלגה או חברים ובעלי תפקיד פעיל בה.²³

אף על פי שמספר חברי המפלגות והפעילים בהן נמצא זעיר בסקר זה, עיון בנספח 2 מראה כי הוא מעט גבוה ממה שמצאנו במדידות של השנים האחרונות (בסקר מדד הדמוקרטיה של שנת 2013 שאלה זו לא נשאלה, וייתכן כי העלייה, הגם שקטנה, היא "שארית" של הבחירות האחרונות, שהיו מלוות בגיוס מסיבי של מתפקדים למפלגות).

מעורבות מפלגתית

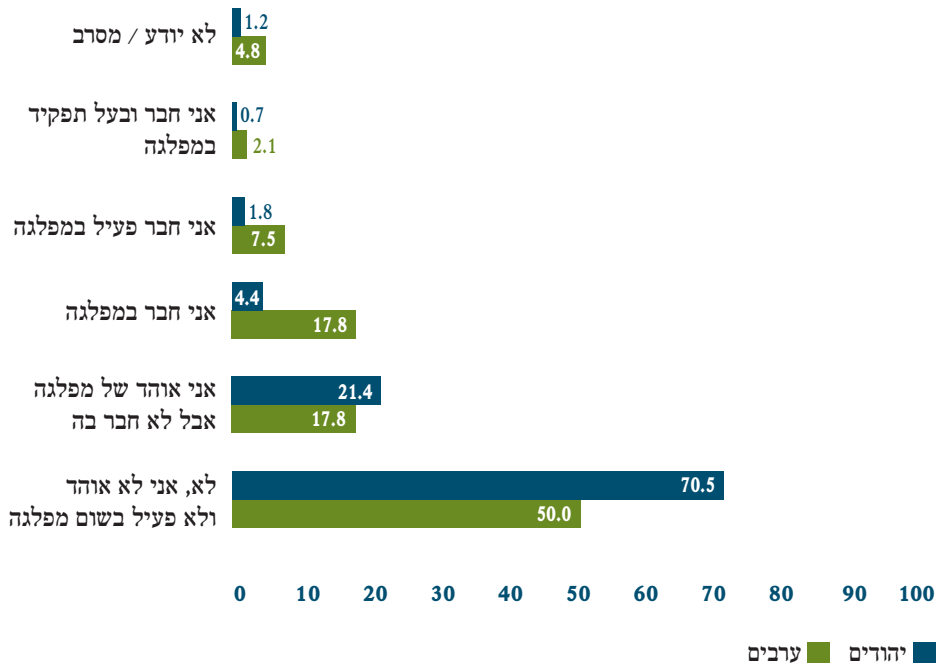
שאלה 24

נספח 1, עמ' 215

נספח 2, עמ' 243

23 שיעור גבוה הרבה יותר (אם כי עדיין מיעוט) העידו על עצמם שהם התנדבו בשנים האחרונות באופן סדיר בארגון חברתי כלשהו (יהודים – 29.7%; ערבים – 14.4%). ראו נספח 1, שאלה 25.

תרשים 2.24: האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? (לפי לאום; באחוזים)

בתשובות לשאלה זו מצאנו הבדלים גדולים מאוד בין המרואיינים לפי המיקום העצמי שלהם על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני (יהודים): בעוד שבקרב מי שמיקמו את עצמם במרכז רוב גדול (77.6%) העידו על עצמם שאינם פעילים ואינם אוהדים מפלגה כלשהי, בימין דיווחו כך 69.1%, ואילו בשמאל רק 49.1% ענו בשלילה על השאלה הזו. לא נמצא הבדל מקביל בהשוואה בין אוהדי השיטות הכלכליות-חברתיות השונות, וכך גם לא לפי ההרגשה עני או לא עני ורמת ידע כלכלי. שיעור הנשים שאינן פעילות מפלגתית עולה על שיעור הגברים (70% לעומת 64.1%).

הרגשת שייכות למדינת ישראל וגאווה בישראליות

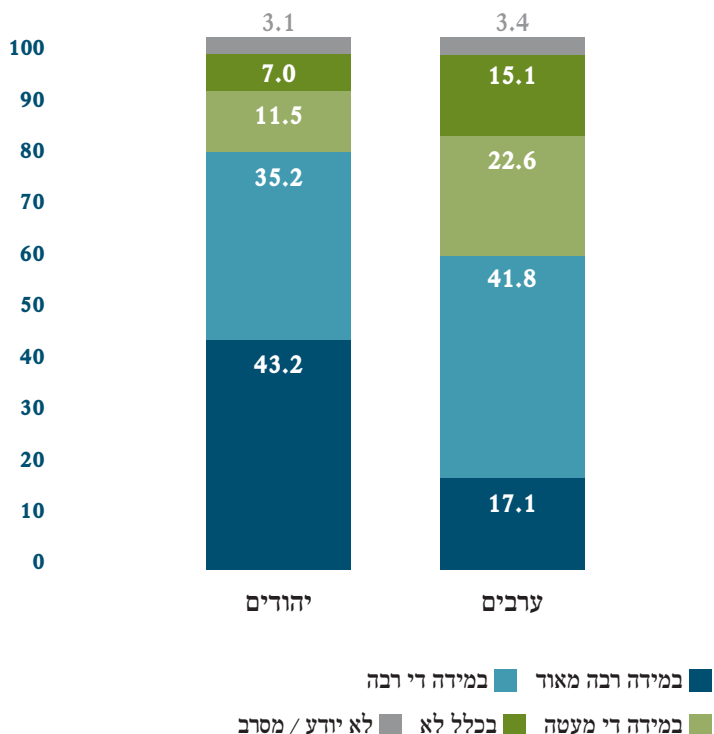
שאלות 4, 5

נספח 1, עמ' 205

נספח 2, עמ' 234-235

כבשנים עברו גם השנה הצגנו שתי שאלות בנושא זה: "כאיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?" וכן: "עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?". בכלל המדגם 75.1% חשים במידה רבה מאוד ודי רבה חלק מן המדינה ובעיותיה ו-81.8% גאים בישראליותם (76.5% בשנה שעברה). ואולם היות שבשאלות אלה מצאנו בעבר הבדלים גדולים בין המרואיינים היהודים למרואיינים הערבים, אנו מציגים כאן בנפרד את הנתונים של כל אחת מן הקבוצות.

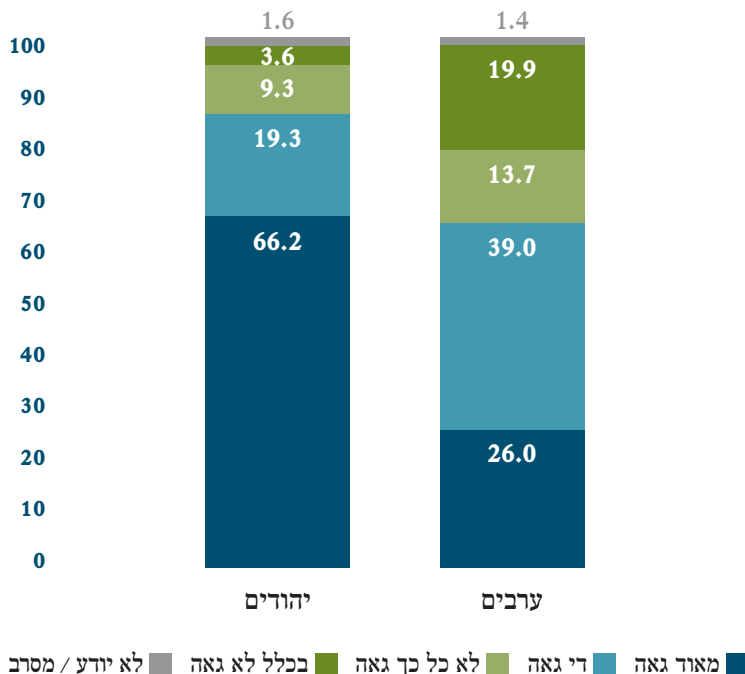
תרשים 2.25: באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (לפי לאום; באחוזים)

בקרוב היהודים שיעור מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה עולה על שלושה רבעים (78.4%). אצל הערבים שיעורם של מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה מגיע בסקר הנוכחי לכדי 58.9%. אמנם שיעור הערבים שמרגישים שייכות נמוך מזה של היהודים, אבל בהתחשב בעובדה שהמדינה מגדירה את עצמה "מדינה יהודית (ודמוקרטית)", ולא, למשל, "מדינת כל אזרחיה", יש הסבורים כי השיעור אינו נמוך, מה גם שהוא גבוה במידה ברורה משיעור מי שביטאו תחושת שייכות כזו בשנים עברו.²⁴

24 עלייה ביחס החיובי של אזרחי ישראל הערבים למדינה נמצאה בשלהי 2013 גם בסקר של פרופ' סמי סמוחה, שנערך מעט לפני הסקר שמדווח כאן ועומד לצאת לאור בקרוב בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה ואוניברסיטת חיפה (סמי סמוחה, לא שוכרים את הכלים: מדד יחסי ערבים-יהודים בישראל 2013, ירושלים וחיפה: המכון הישראלי לדמוקרטיה ואוניברסיטת חיפה [ברפוס]).

תרשים 2.26: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (לפי לאום; באחוזים)

כשמדובר בגאווה בישראליות, מתברר כי בקרב היהודים רוב חדי־משמעי (85.5%) מרגישים גם השנה גאווה בישראליותם (לעומת 83.3% בשנה שעברה). בקרב הערבים גם כן מדובר ברוב – 65% (לעומת 49.8% בשנה שעברה).

פילוח של כלל המדגם לפי תשובות המרואיינים לשאלה בדבר ההרגשה עני או לא עני העלה כי אמנם בשתי הקבוצות יש רוב למי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה, אבל שיעור המרגישים חלק מהמדינה בקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים עולה בעליל על חלקם בקרב מי שמרגישים עצמם עניים (77.1% לעומת 69.5%).

פילוח לפי הגדרה עצמית על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי בכל המחנות הפוליטיים הרוב מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה, ואולם רוב זה הוא הגדול ביותר בקרב מי שמיקמו את עצמם במרכז.

לוח 2.26 (באחוזים)

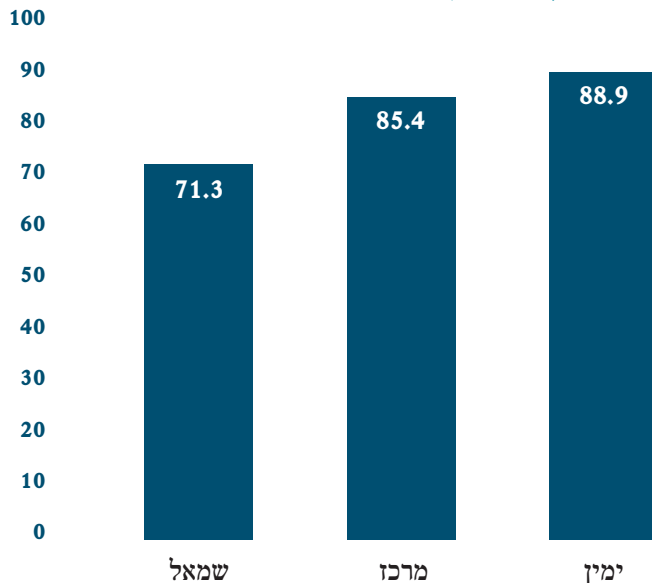
סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מרגיש חלק מן המדינה ובעיותיה	מרגיש חלק מהמדינה ובעיותיה	ימין
100	2.5	20.3	77.2	
100	2.0	16.3	81.7	מרכז
100	3.0	27.9	69.1	שמאל

פילוח לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2013 (יהודים) מצא בקרב מצביעי ש"ס את השיעור הנמוך ביותר של מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה (51.4%).

ובאשר לגאוה בישראליות – הן רוב מי שמרגישים עניים והן רוב מי שאינם מרגישים עניים (בכלל המדגם) גאים בישראליותם, ואולם שיעורם של הגאים בקרב הראשונים נופל מזה שבקרב האחרונים (מרגישים עניים – 74.5%; לא מרגישים עניים – 84.5%). כלומר, תחושת העוני מורידה את הגאוה בישראליות.

פילוח התשובות לשאלה זו לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי בכל המחנות הפוליטיים יש רוב מוצק למרגישים גאוה בישראליותם, אבל שיעור הגאים בקרב הממקמים את עצמם בשמאל נמוך באופן בולט משיעורם בקרב הממקמים את עצמם במרכז ובימין. בקרב מצביעי מרצ נמצא השיעור הנמוך ביותר של מי שאמרו שהם גאים להיות ישראלים (63.9%).

תרשים 2.27: עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (מאוד גאה או די גאה; כלל המדגם; לפי מיקום עצמי ימין-שמאל מדיני-ביטחוני; באחוזים)

האם העובדה ששיעור כה גבוה של ישראלים גאים בישראליותם ומרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה גורמת לכך שהם מרגישים שיש להגן עליה מביקורת? כפי שנראה, התפלגות התשובות אינה חד-משמעית.

היש לאסור ביקורת חריפה על המדינה?

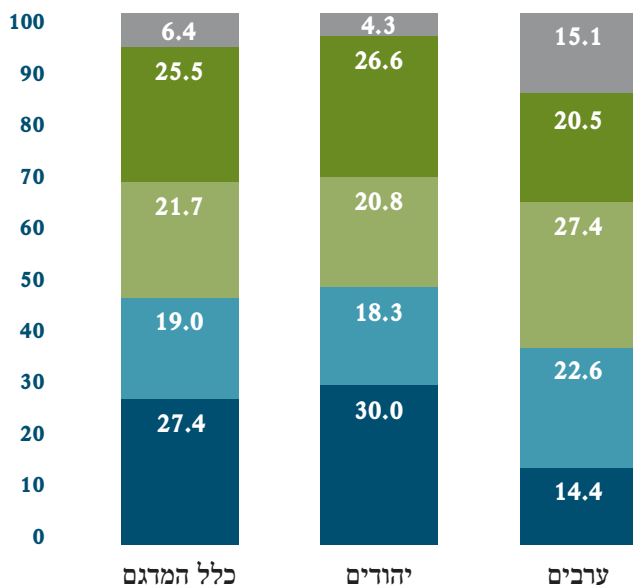
שאלה 18

נספח 1, עמ' 213

נספח 2, עמ' 241

ביקשנו מן המרואיינים להביע תמיכה או הסתייגות מן ההיגד: "יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל". תרשים 2.28 מורה כי הציבור חצוי בעניין זה. המרואיינים היהודים נחלקו בין 48.3% שהסכימו עם ההיגד בדבר הצורך לאסור ביטויי ביקורת חריפה בפומבי לבין 47.4% שלא הסכימו עמו. בקרב המרואיינים הערבים עלה בכיורו שיעור הלא מסכימים על שיעור המסכימים עם ההיגד (47.9% לעומת 37%).

תרשים 2.28: "יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל" (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכים
 ■ בכלל לא מסכים
 ■ לא יודע / מסרב

רצינו לדעת עד כמה משפיע המיקום העצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני על הנכונות להכיל ביקורת חריפה על המדינה. פילוח הנתונים לפי משתנה זה הוכיח כי מדובר בגורם רב השפעה – בימין יש רוב לתומכים באיסור על מתיחת ביקורת חריפה נגד המדינה (58.2%). לעומת זאת במרכז הרוב מתנגדים לאיסור זה (54.4%), ואילו בשמאל יש רוב גדול הרבה יותר של מתנגדים לאיסור הביקורת (65.2%).

גם דתיות משפיעה, אם כי במידה מתונה יותר. כך, בקרב החרדים, הדתיים והמסורתיים-דתיים מצאנו כ-56% של תומכים באיסור על מתיחת ביקורת פומבית על המדינה. לעומת זאת בקרב החילונים הרוב, בשיעור דומה (55.6%), נגד איסור שכזה.

בחננו את שאלת חופש הביטוי גם במרחב אחר, באינטרנט.

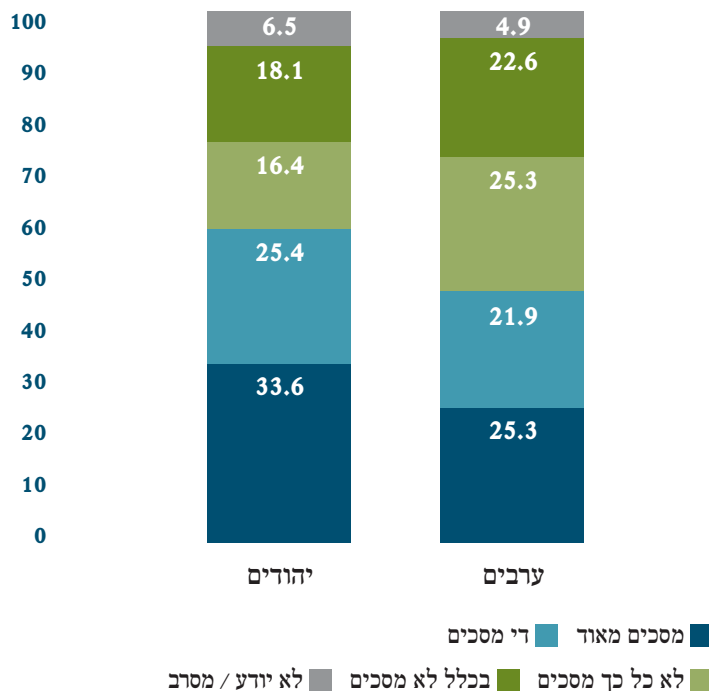
מעקב אחרי כתיבה באינטרנט

שאלה 42

נספח 1, עמ' 223

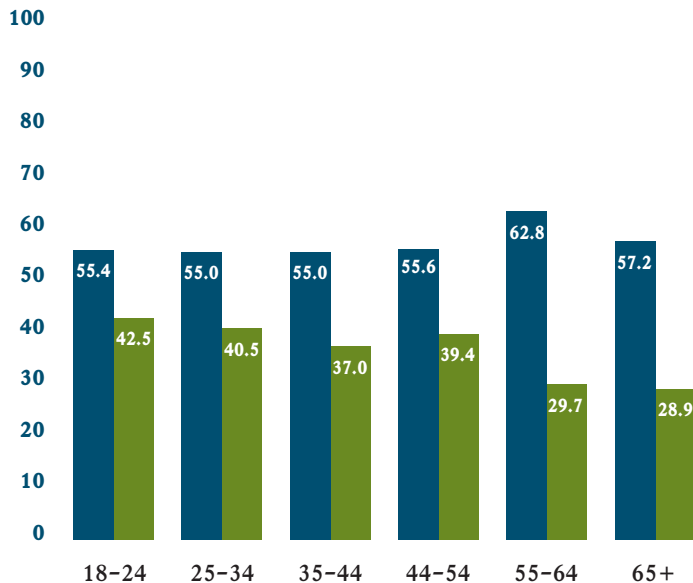
במיוחד לאור הוויכוח הסוער על שאלת חופש הביטוי והפרטיות שהתעורר בכל רחבי העולם הדמוקרטי עם גילויי המרעישים של אדוארד סנורן (Snowden) על המעקב של סוכנות הביטחון האמריקנית אחר תכתובות של אזרחים באינטרנט, ביקשנו מן המרואיינים להביע את דעתם על ההיגד: "כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחרי מה שאזרחיה כותבים באינטרנט". מצאנו כי בעוד הציבור הערבי נחלק ממש באמצע בשאלה זו, בציבור היהודי יש רוב ברור למסכימים עם ההיגד ואשר מוכנים גם להתיר למדינה לעקוב אחר הגולשים ברשת.

תרשים 2.29: "כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחרי מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (לפי לאום; באחוזים)

ציפינו כי קבוצות הגיל הצעירות יותר יהיו רגישות יותר למעקב אחר גלישה ברשת. להפתעתנו התברר כי הנחה זו נכונה רק בחלקה, שכן הרוב בכל קבוצות הגיל (בכלל המדגם, בהשפעת יתר המשקל של היהודים במדגם) תומכים בפיקוח של הרשויות על התכנים שמעלים אנשים לרשת כדי לשמור על ביטחון המדינה. עם זאת, כפי שמראה תרשים 2.30, שיעור המסתייגים מפיקוח כזה גבוה יותר בקבוצות הגיל הצעירות, אם כי, כאמור, מדובר במיעוט.

תרשים 2.30: "כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחרי מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (כלל המדגם; לפי גיל; באחוזים)

■ מסכים ■ לא מסכים

באיזו מידה השתייכות למחנה מדיני-ביטחוני כזה או אחר משפיעה על העמדה בשאלה הנידונה? פילוח התשובות לפי מיקום עצמי בימין, במרכז או בשמאל המדיני-ביטחוני העלה, כפי שאפשר ללמוד מלוח 2.27, כי הימין מוכן במידה רבה יותר להכפיף את הכתיבה באינטרנט לפיקוח של הרשויות, אם כי יש רוב התומכים בכך גם בקרב מי שמיקמו את עצמם במרכז המדיני-ביטחוני. רק בשמאל יש רוב, לא מאוד גדול, המתנגדים לכך שלרשויות יותר לעקוב אחר מה שאנשים כותבים באינטרנט כדי לשמור על ביטחון המדינה.

לוח 2.27 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	לא מסכים	מסכים	
100	3.7	29.4	66.9	ימין
100	4.5	36.3	59.2	מרכז
100	4.8	53.7	41.5	שמאל

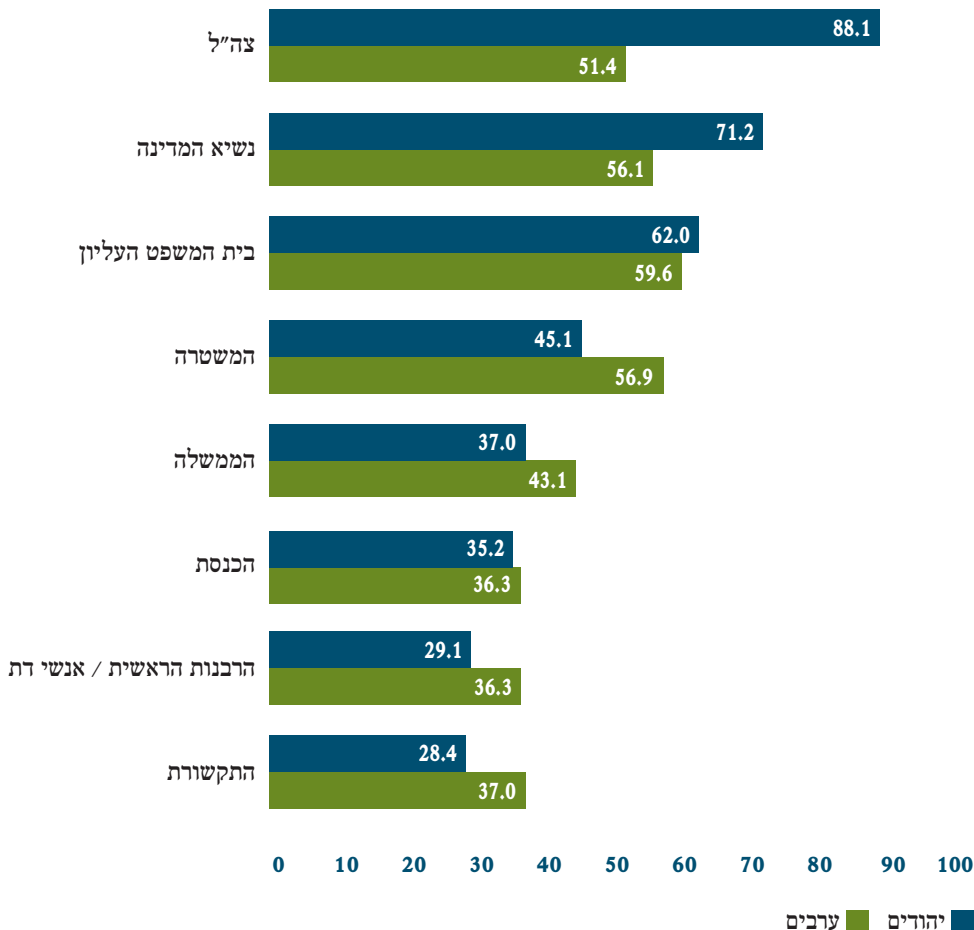
2.7 אמון במוסדות

לנוכח כל האמור לעיל, הנתונים הלא מחמיאים בדבר האמון הציבורי במוסדות הפוליטיים והאחרים לא אמורים להפתיע איש.

אמון במוסדות
 שאלות 9.10-9.1
 נספח 1, עמ' 207
 נספח 2, עמ' 236-240

חזרנו גם השנה על השאלה בנידון, אם כי בשינויים קלים: השנה הוצאנו מבדיקת האמון את ראש הממשלה והמפלגות ובמקומם הוספנו את מדידת האמון בבנקים ובמשרד האוצר. בפרק הקודם כבר הצגנו את נושא האמון בשני הגורמים האחרונים. כאן נציג את שאלת האמון בנוגע לתקשורת, בית המשפט העליון, המשטרה, נשיא המדינה, הכנסת, צה"ל, הממשלה והרבנות הראשית (לערבים – אנשי הדת).

תרשים 2.31: עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה? (די הרבה או הרבה מאוד אמון; לפי לאום) (באחוזים)

כמו בעבר גם השנה צה"ל הוא הגוף שקיבל במדגם היהודי את מידת האמון הגדולה ביותר (88.1%). במקום השני ניצב נשיא המדינה (71.2%), ואחריהם בית המשפט העליון (62%). רק שלושת מוסדות אלו זוכים לרוב יהודי נותנים בהם אמון. הבאים בתור הם: המשטרה (45.1%), הממשלה (37%) והכנסת (35.2%). בתחתית הסולם נמצאים הגופים שפחות משליש מהציבור היהודי נותנים בהם אמון: הרבנות הראשית (29.1%), התקשורת (28.4%) וכאמור (כפרק 1) – הבנקים ומשרד האוצר.

סולם האמון של המרואיינים הערבים שונה משל היהודים, וכך, בדומה לשנה שעברה, בראש מוביל בית המשפט העליון (59.6% הביעו בו אמון די רב או רב מאוד). אחריו, בסדר יורד: המשטרה (56.9%), נשיא המדינה (56.1%) וצה"ל (51.4%). בתחתית הרשימה הממשלה (43.1%), התקשורת (37%) והכנסת (36.3%).

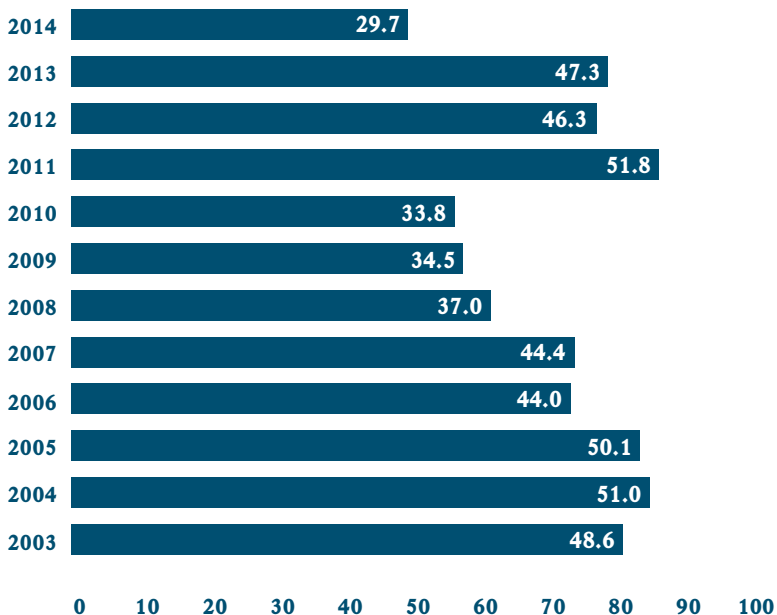
אם ננכה את מי שענו "יש לי די הרכה אמון" ונישאר רק עם בעלי האמון הרב מאוד, נמצא שבקרב המרואיינים היהודים רק צה"ל זוכה לאמון רב מאוד של רוב הציבור (60.4%). לכל שאר הגופים אין רוב כזה. בציבור הערבי אין שום גוף שזוכה לרוב בדרגת אמון כזו.

בהשוואה לסקר 2013 נמצאה בציבור היהודי ירידה באמון כמעט בכל הגופים, ואילו השינויים באמון המרואיינים הערבים דיפרנציאליים בהתייחס למוסדות השונים – בחלקם האמון התחזק, ובאחרים האמון לא השתנה או נחלש בהשוואה לסקר הקודם.

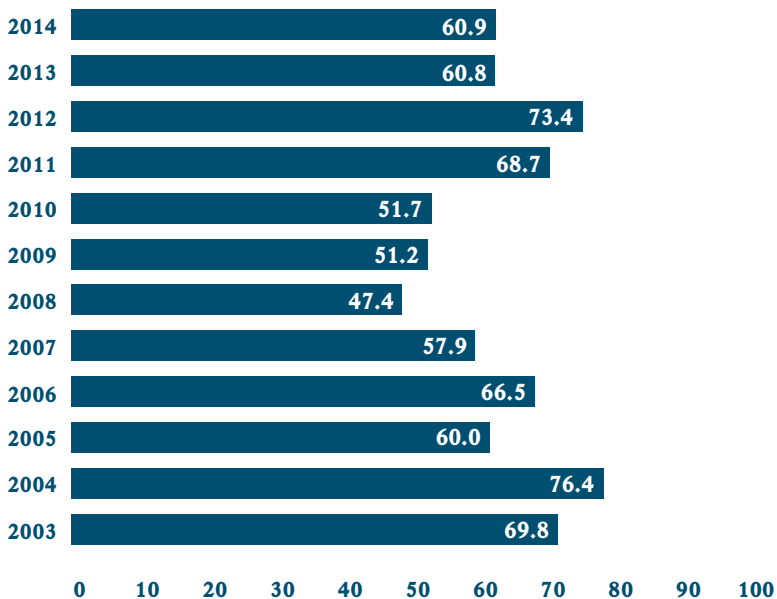
להלן ההשוואות הרב-שנתיות של כלל המדגם.²⁵

25 בהשוואה הרב-שנתית נהגנו בעבר להציג את כלל המדגם. כדי שלא לפגוע בהשוואות המשכנו בכך גם השנה, אף שלאורך הניתוח כולו כאן הפרדנו בין המרואיינים היהודים למרואיינים ערבים בגלל ההבדלים העמוקים במידות האמון של שתי הקבוצות.

תרשים 2.32: אמון בתקשורת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

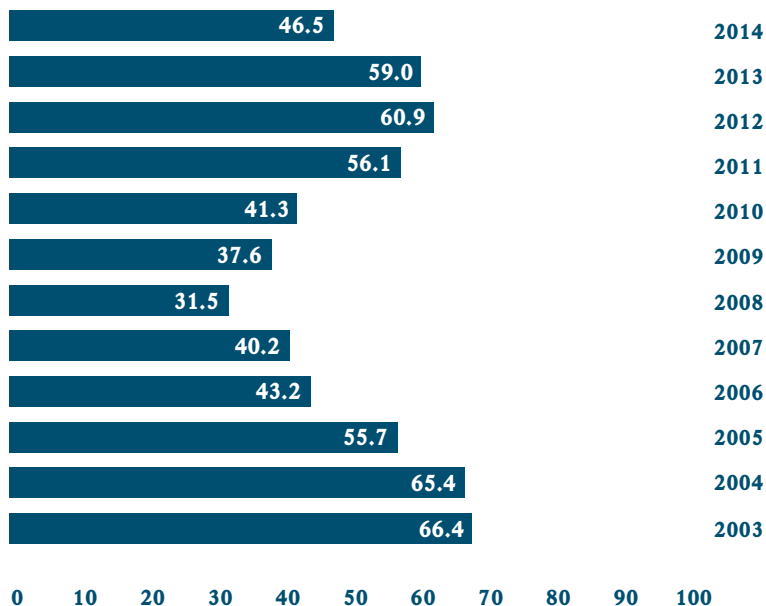

תרשים 2.33: אמון בבית המשפט העליון (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

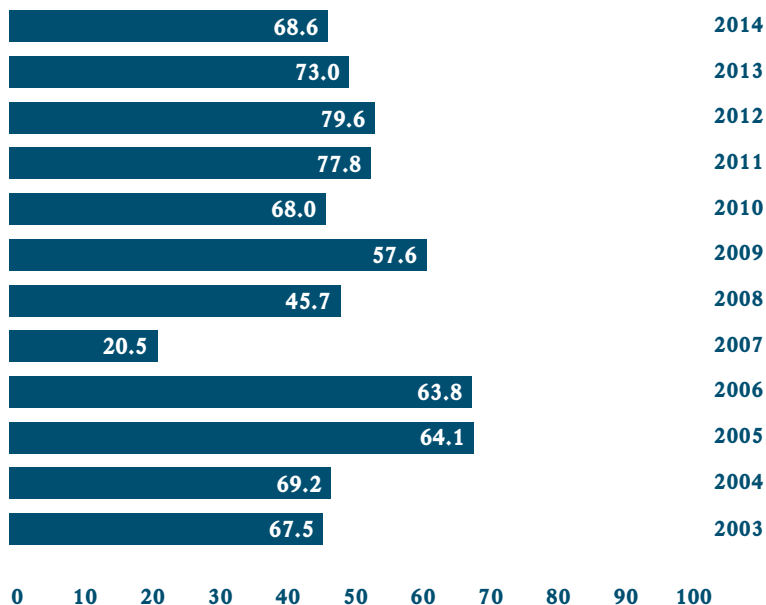

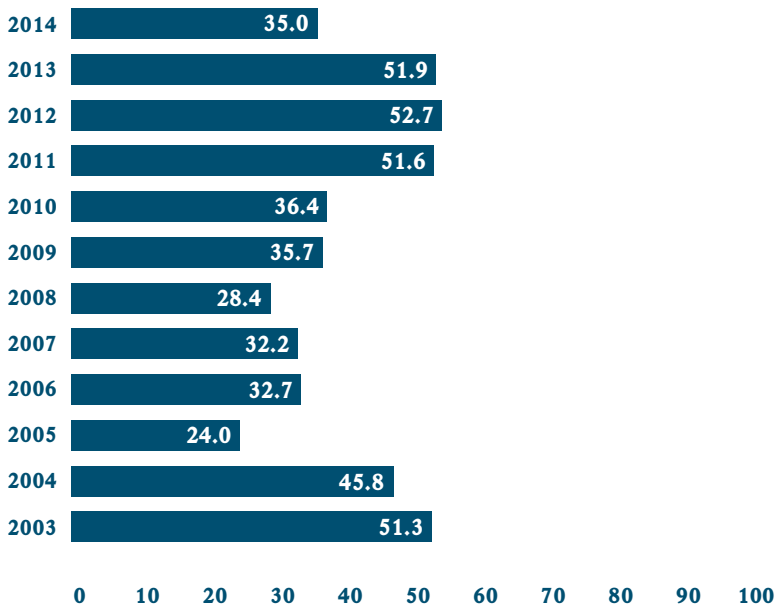
תרשים 2.34: אמון במשטרה (די הרבה או הרבה מאוד אמון;
כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

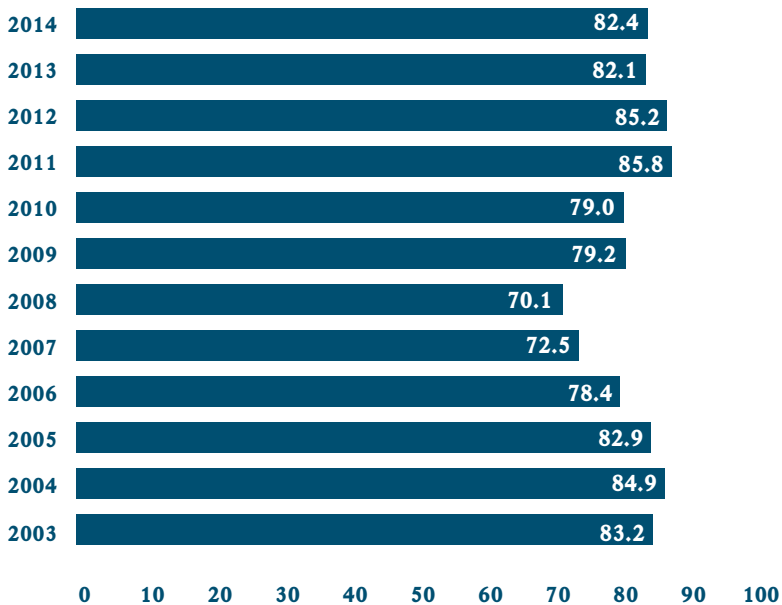
תרשים 2.35: אמון בנשיא המדינה (די הרבה או הרבה מאוד אמון;
כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

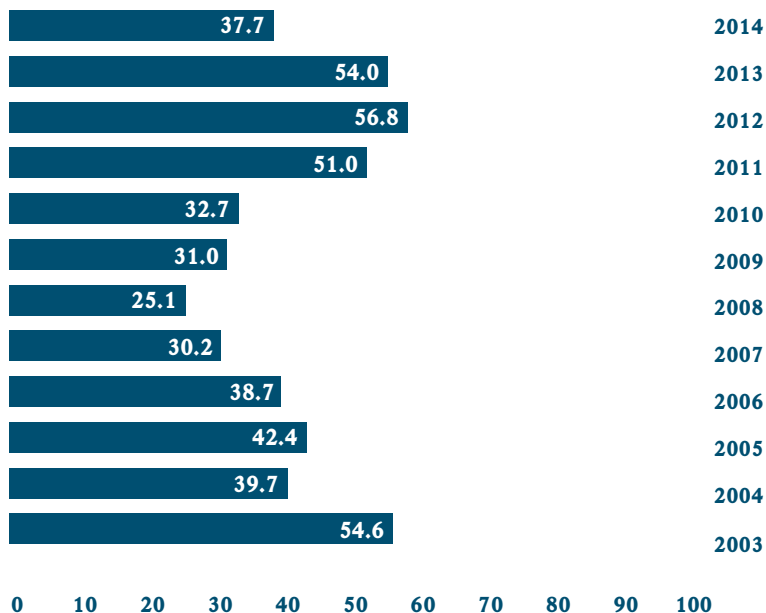
תרשים 2.36: אמוץ בכנסת (די הרבה או הרבה מאוד אמוץ; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

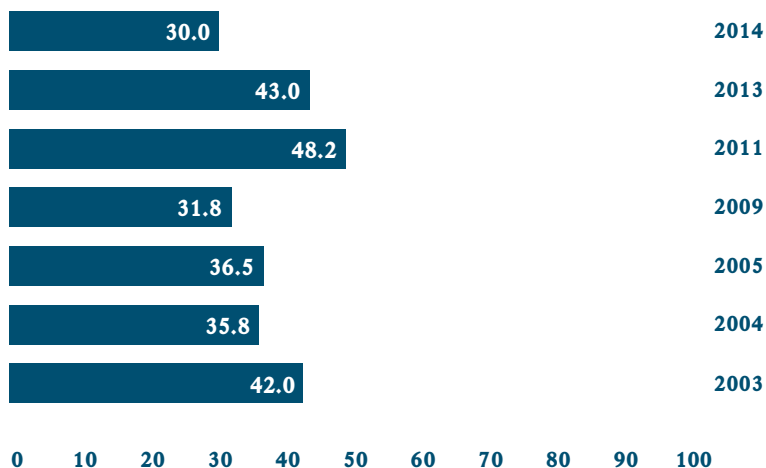
תרשים 2.37: אמוץ בצה"ל (די הרבה או הרבה מאוד אמוץ; כלל המדגם; לפי שנים; באחוזים)

תרשים 2.38: אמון בממשלה (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

תרשים 2.39: אמון ברכנות הראשית/אנשי דת (די הרבה או הרבה מאוד אמון; כלל המדרגים; לפי שנים; באחוזים)

באופן כללי האמון ברוב המוסדות ירד השנה והגיע כמעט עד לרמה הנמוכה שאפיינה אותו בשנות השפל ביחסים שבין אזרחי ישראל להנהגתם בשנים 2006-2010. וביתר פירוט: האמון בכלי התקשורת ירד השנה לנקודה הנמוכה ביותר בכל המדידות שערכנו במסגרת סקרי מדד הדמוקרטיה מאז 2003. גם האמון במשטרה, בכנסת, בממשלה וברבנות, ואפילו בנשיא המדינה ובצה"ל, ירדו במידה מסוימת בהשוואה לשלוש השנים הקודמות. פילוח של שאלות האמון לפי ההרגשה עני או לא עני מצביע על הבדלים מסוימים בין שתי הקבוצות, כפי שאפשר ללמוד מלוח 2.28. בעיקר בולט האמון הגבוה יותר של מי שמרגישים עניים ברבנות הראשית, ושל מי שאינם מרגישים עניים בנשיא המדינה ובכית המשפט העליון. ברור שהסיבה לכך טמונה בהרכב הכלכלי-חברתי והסוציו-דמוגרפי השונה של שתי הקבוצות.

לוח 2.28 (באחוזים)

נותן הרבה מאוד או די הרבה אמון								
הכנסת	הממשלה	בית המשפט	צה"ל	התקשורת	המשטרה	נשיא המדינה	הרבנות הראשית	הרבנות
העליון								
מרגיש עני	31.0	35.6	52.4	82.1	26.2	46.9	66.9	35.9
לא מרגיש עני	36.4	37.5	64.6	89.6	29.2	45.4	72.0	28.0

כבעבר ביקשנו גם השנה לבדוק את רמת האמון במוסדות ובאנשים הללו לפי הגדרה עצמית על רצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. שיעור המביעים אמון בבית המשפט העליון ובתקשורת עולה ככל שהגדרה העצמית שמאלית יותר. האמון בכנסת ובצה"ל הוא הגבוה ביותר במרכז. לעומת זאת האמון במשטרה, ברבנות הראשית ובממשלה עולה ככל שהגדרה העצמית ימנית יותר.

לוח 2.29 (באחוזים)

נותן הרבה מאוד או די הרבה אמון								
הכנסת	הממשלה	בית המשפט	צה"ל	התקשורת	המשטרה	נשיא המדינה	הרבנות הראשית	הרבנות
העליון								
ימין	38.5	45.1	54.7	90.6	23.1	47.1	66.8	41.3
מרכז	38.9	36.7	72.6	92.5	35.8	46.3	80.9	23.0
שמאל	24.4	15.0	81.3	76.2	38.3	43.3	76.6	7.9

גישה כלכלית-חברתית התבררה כמשתנה בעל יכולת הסבר נמוכה יחסית כשמדובר באמון במוסדות.

ברומה למדד השנה שעברה, פילוח לפי דתיות של המדגם היהודי מראה כי המוסד שבעניינו חילוקי הדעות הם החריפים ביותר הוא בית המשפט העליון, ונמצא כי אמונם של החילונים בו גבוה בהרבה מאמון כל שאר הקבוצות, והוא גם גבוה בהרבה מהאמון שהקבוצה החילונית נותנת בכנסת ובממשלה. החילונים נותנים אמון גבוה יותר בתקשורת בהשוואה לקבוצות האחרות, וכצפוי – אמון נמוך יותר ברכנות הראשית. החרדים רוחשים אמון נמוך יחסית ליותר מוסדות בהשוואה לקבוצות האחרות. הפערים בין החרדים לקבוצות האחרות בולטים באמון בכנסת, בממשלה, בבית המשפט העליון, בצה"ל, במשטרה ובנשיא המדינה.

לוח 2.30 (באחוזים)

נותן הרבה מאוד או די הרבה אמון									
	הכנסת	הממשלה	בית המשפט העליון	צה"ל	התקשורת	המשטרה	נשיא המדינה	הרבנות הראשית	
חרדים	16.3	17.5	15.0	73.8	16.3	30.0	42.5	41.3	
דתיים	44.0	47.6	42.9	95.2	7.1	52.4	53.6	56.6	
מסורתיים-דתיים	35.2	40.0	60.0	91.4	21.7	45.2	78.8	37.1	
מסורתיים לא-דתיים	39.5	47.8	70.3	95.1	25.9	48.1	82.2	38.6	
חילונים	33.4	31.1	72.4	86.8	37.0	43.7	74.5	9.4	

2.8 סיכום

היחס למדינה והערכת מצבה

< התשובה השכיחה בנוגע למצבה הכללי של המדינה היא "ככה-ככה" (36.6%). עם זאת 44.3% במצורף סבורים כי מצבה של ישראל טוב או טוב מאוד. מדובר במגמת שיפור מתמשכת מאז 2009 בהערכת מצב המדינה. הערכת מצב המדינה חיובית פחות אצל: מי שמצבם האישי הכללי גרוע יותר; מי שמרגישים עצמם עניים; נשים (לעומת גברים); מי שממקמים את עצמם בשמאל המדיני-ביטחוני; מי שתומכים בשיטה הכלכלית הסוציאל-דמוקרטית; בעלי ידע כלכלי נמוך; חרדים וחילונים (לעומת דתיים ומסורתיים-דתיים ולא-דתיים).

< רוב גדול מהמרוויינים גאים בהיותם ישראלים ומדווחים שהם מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה. במפתיע, רוב בשאלות אלה נמצא גם בקרב המרוויינים הערבים, אם כי מדובר ברוב קטן יותר.

יהודית ודמוקרטית

< רק כרבע מהמרוויינים היהודים ציינו כי הם מחשיבים את הרכיב היהודי והרכיב הדמוקרטי שבהגדרת המדינה שווה בשווה. נתון זה ממשיך את מגמת הירידה שאנו מזהים בשנים האחרונות בהזדהות עם ההגדרה הכפולה. לרוב המרוויינים העדפה לאחד מרכיבי ההגדרה, עם יתרון קל ל"יהודית" על פני ה"דמוקרטית". יתרון זה הופך לדעת הרוב בקרב בעלי השקפה מדינית-ביטחונית ימנית ובקרב הקבוצות הדתיות יותר באוכלוסייה.

< הנהגת המדינה נתפסת בעיני רוב המרוויינים כמי שחשוב לה הרכיב היהודי בהגדרת המדינה. לעומת זאת באשר לרכיב הדמוקרטי יש להבחין בין הציבור היהודי, שאצלו יש רוב למאמינים כי רכיב זה חשוב להנהגה, לעומת הציבור הערבי, החצוי בשאלה זו.

סדר העדיפויות הלאומי

< בשאלה איזה יעד כלכלי-חברתי הוא החשוב ביותר, התשובה השכיחה בקרב יהודים היא צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים. בקרב החרדים ישנה העדפה ליעד של סיוע לזוגות צעירים להגיע לדירה משלהם.

< בקרב הערבים ציון היעד של צמצום הפערים הכלכליים-חברתיים הרבה פחות שכיח. התשובה השכיחה אצלם בעניין זה היא שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים במדינה. רק מיעוט זעיר בקרב היהודים ציינו יעד זה כיעד החשוב ביותר.

< בשאלה איזה יעד הוא החשוב ביותר בנושא המדיני-ביטחוני, בכלל המדגם התשובה השכיחה היא "הסכם שלום עם הפלסטינים". תשובה זו שכיחה בהרבה בקרב הערבים. עם זאת בקרב המחזיקים בעמדה מדינית-ביטחונית ימנית הבכורה שמורה ליעד של חיזוק הכושר הצבאי של ישראל.

- < בשאלה אם להעדיף את היעדים המובילים בתחום הכלכלי-חברתי או בתחום המדיני-ביטחוני ליהודים הערפה בולטת לתחום הכלכלי-חברתי. התשובה השכיחה בקרב הערבים היא "שניהם באותה מידה".

עניין ומעורבות בפוליטיקה

- < כשני שלישים מהמרואיינים היהודים דיווחו על עניין בפוליטיקה. שיעור זה נמוך במידה ניכרת אצל נשים (לעומת גברים) ואצל מי שמרגישים עניים. אצל המרואיינים הערבים אין רוב למגלים עניין בפוליטיקה.
- < רוב המרואיינים סבורים שהם וחבריהם אינם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה, שהפוליטיקאים אינם מתחשבים בדעתו של האזרח ברחוב ושאותם פוליטיקאים גם מונעים על ידי אינטרסים אישיים יותר משהם מונעים על ידי האינטרס הציבורי. רוב זה נשמר גם בקרב הממקמים את עצמם בימין הפוליטי, המחנה שנמצא כידוע בשלטון.
- < בקרב המרואיינים היהודים רוב ברור מצדדים במעקב מדינתי אחר פעילות אינטרנטית לצורך שמירה על הביטחון, ואילו המרואיינים הערבים חצויים בשאלה זו.

אמון במוסדות

- < בהשוואה לסקר 2013, השנה נמצאה בציבור היהודי ירידה באמון כמעט בכל הגופים. שלושת המוסדות היחידים שמקבלים את אמונו של רוב הציבור היהודי הם צה"ל, נשיא המדינה ובית המשפט העליון. רוב הציבור היהודי אינו נותן אמון (או אמון מועט בלבד) במשטרה, בממשלה, בכנסת, ברבנות הראשית ובתקשורת.
- < סולם האמון של המרואיינים הערבים שונה משל היהודים: אצלם מוביל בראש בית המשפט העליון ואחריו, בסדר יורד, המשטרה, נשיא המדינה וצה"ל. בתחתית רשימת האמון של הערבים – הממשלה, התקשורת והכנסת.
- < בית המשפט העליון הוא המוסד מעורר המחלוקת ביותר. הוא זוכה לאמון מצד רוב היהודים החילונים והמסורתיים וכן מצד רוב הערבים. עם זאת אין רוב הרוחשים אמון למוסד זה בקרב יהודים דתיים וחורדים.

פרק 3 חברה, שוויון זכויות וכבוד האדם

מן הדיון בהיבט הכלכלי-חברתי והמשטרי-שלטוני נעבור בפרק זה להצגת וניתוח התשובות לשאלות בנושאים שונים הקשורים לחברה הישראלית וכן לערכי יסוד דמוקרטיים, בעיקר שוויון זכויות וכבוד האדם.

3.1 סולידריות חברתית-לאומית

הנושא הראשון שנבחן כאן בהקשר זה הוא ההערכה של רמת הסולידריות של החברה הישראלית.

רמת הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה

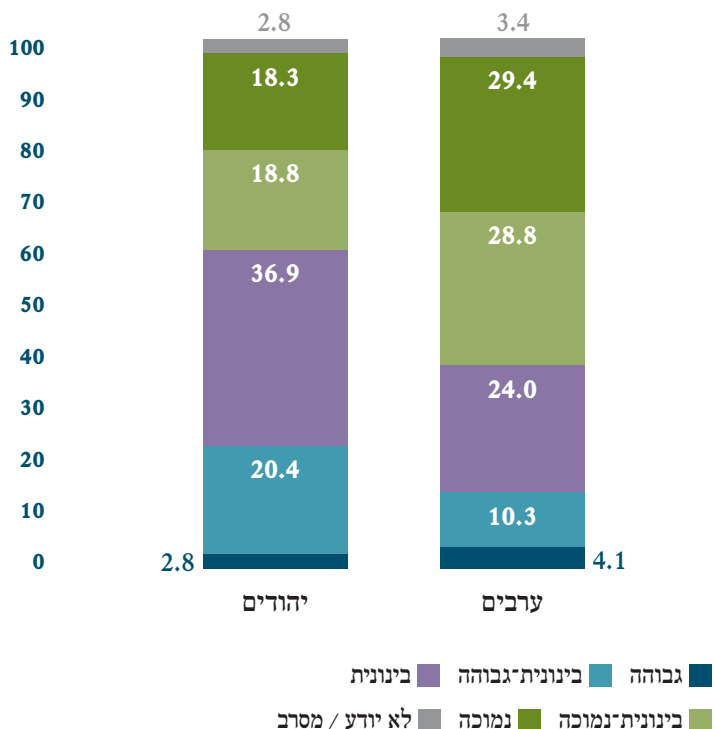
שאלה 29

נספח 1, עמ' 218

שאלנו: "איזה ציון אתה נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה'ביחד') של החברה הישראלית (יהודים, ערבים וכל שאר האזרחים)? תן ציון בסולם שבין 1 ל-10, שבו 1 משמעו 'אין בכלל סולידריות' וציון גבוה יותר עד 10 אם 'יש סולידריות רבה מאוד'". חילקנו את הסולם ל-5 רמות: סולידריות נמוכה (ציונים 1-2); סולידריות בינונית נמוכה (ציונים 3-4); סולידריות בינונית (ציונים 5-6); סולידריות בינונית גבוהה (ציונים 7-8); וסולידריות גבוהה (ציונים 9-10). מתברר שבעוד התשובה השכיחה אצל היהודים הייתה סולידריות בינונית ואחריה סולידריות בינונית גבוהה, אצל הערבים התשובה השכיחה הייתה סולידריות נמוכה וממש כמעט באתו שיעור – סולידריות בינונית נמוכה (תרשים 3.1). הציון הממוצע לכלל ההתפלגות של ערבים ויהודים מצביע גם הוא על השוני בין שתי האוכלוסיות (ציון קבוצתי ממוצע לערבים – 4.0; ליהודים – 4.8). אמנם היהודים מעריכים את מידת הסולידריות של החברה הישראלית גבוה מזה שמעריכים אותה הערבים, אבל גם הציון שלהם נמוך למדי. הנתונים השנה בנוגע ליהודים דומים לנתונים שנאספו בשאלה זו ב-2011, אבל אצל הערבים יש ירידה מציון ממוצע 4.5 במדידת 2011 לציון 4.0 השנה.

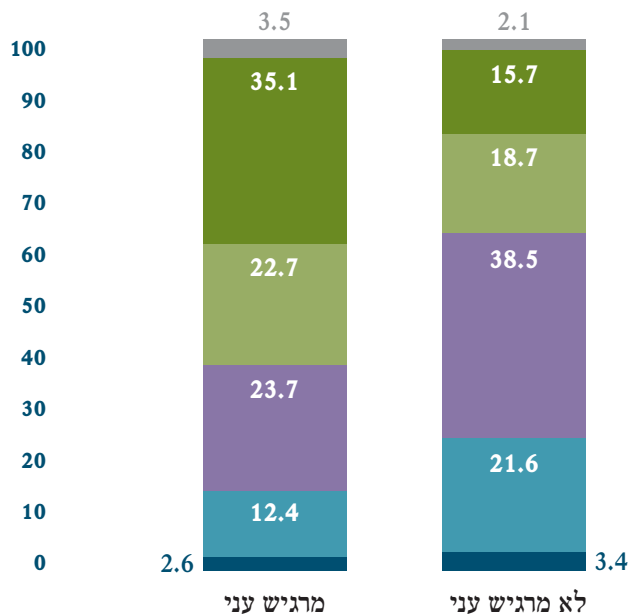

תרשים 3.1: הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (לפי לאום; באחוזים)

עניין אותנו לדעת אם יש הבדל בהערכת הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה לפי הרגשת המרווינים אם הם עניים או לא (בכלל המדגם). ובכן, מתברר כי מי שאינם מרגישים עניים סבורים כי החברה הישראלית בכללותה היא יותר סולידרית מההערכה שנותנים לה מי שמרגישים עניים (ציון סולידריות ממוצע של מי שאינם מרגישים עניים – 5.0, לעומת ציון ממוצע של 3.8 בקרב מי שמרגישים עניים) (תרשים 3.2). למעשה, הפער בין הקבוצות לפי תחושת עוני בשאלת הערכת הסולידריות בחברה הישראלית גדול מהפער בשאלה זו בפילוח לפי לאום!

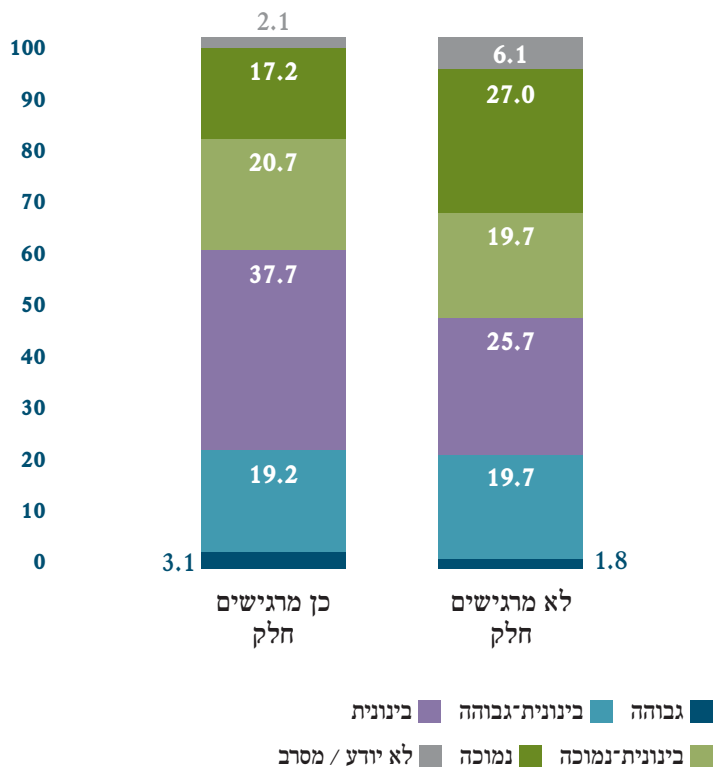
תרשים 3.2: הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (כלל המדגם; לפי מרגיש עני/לא עני; באחוזים)

■ גבוהה ■ בינונית-גבוהה ■ בינונית-נמוכה ■ נמוכה ■ לא יודע / מסרב

ראינו כי שיעור גבוה מאוד בציבור הישראלי מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה. לפיכך שאלנו את עצמנו אם יש הבדלים בין מי שמרגישים חלק מישראל ובעיותיה לבין מי שאינם מרגישים כך בהערכת הסולידריות של החברה הישראלית? תרשים 3.3 (כלל המדגם), וכן הציונים הממוצעים של שתי הקבוצות (מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה – 4.8; לא מרגישים חלק – 4.3) מראים שכצפוי, מי שמרגישים חלק ממדינת ישראל ובעיותיה גם מעריכים באופן חיובי יותר את מידת הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה. גם גאווה או אי-גאווה בישראליות משפיעה, כך מצאנו, על תפיסת הסולידריות של החברה בכללותה: בקרב מי שגאים בישראליות (בכלל המדגם) הציון הממוצע הוא 4.9, בעוד שבקרב מי שאינם גאים הציון הממוצע נמוך בהרבה (3.7).

תרשים 3.3: הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (כלל המדגם; לפי מרגיש/לא מרגיש חלק מישראל ובעיותיה; באחוזים)

ומה השפעתה של הנטייה הפוליטית על תחושת הסולידריות בחברה בכללותה? פילוח ההערכות לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני מעלה כי ההערכה שהסולידריות היא גבוהה שכיחה ביותר במרכז, ואילו בשמאל נמצא השיעור הגבוה ביותר של מי שסבורים כי הסולידריות בכלל החברה הישראלית היא נמוכה. בימין נמצא השיעור הגבוה ביותר הסוברים כי הסולידריות בכלל החברה היא בינונית. ובציונים קבוצתיים ממוצעים: מרכז – 5.1; ימין – 4.9; שמאל – 4.6.

תרשים 3.4: הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה (כלל המדגם; לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני; באחוזים)

■ גבוהה ■ בינונית-גבוהה ■ בינונית-נמוכה ■ נמוכה ■ לא יודע / מסרב

רמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית
 שאלה 30
 נספח 1, עמ' 219

מכאן עברנו לבדוק את הערכת רמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית בלבד. השוואת הציונים הממוצעים מראה בבירור כי זו מוערכת גבוהה מהסולידריות של החברה הישראלית בכללותה, אם כי גם היא לא גבוהה מאוד. בהערכה זו נרשמה עלייה לעומת המדידה של 2011. גם כאן הערכת הסולידריות של המרוואיינים הערבים נופלת מזו של המרוואיינים היהודים (את עצמם).

לוח 3.1

ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית	
ערכים	5.7 (4.0)*
יהודים	6.1 (4.8)
כלל המדגם	6.0 (4.7)

* לצורך הנוחות הבאנו כאן ובשני הלוחות הבאים בסוגריים את הציון בנוגע לחברה הישראלית בכללותה.

שוב פילחנו את הערכת הסולידריות, הפעם של החברה הישראלית-יהודית, לפי הרגשת המרואיין אם הוא עני או לא עני, ומצאנו כי גם בהתייחס לסולידריות זו מתקיים אותו דגם: המרגישים עניים ממעיטים בהערכת הסולידריות הישראלית-יהודית לעומת מי שאינם מרגישים עניים.

לוח 3.2

ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית	
מרגיש עני	5.3 (3.8)
לא מרגיש עני	6.2 (5.0)

הוא הדין כאשר להשפעת המיקום העצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני: הערכת הסולידריות הגבוהה ביותר של החברה הישראלית-יהודית נמצאה אצל המרכז. מיד אחרי המרכז בא הימין, ולבסוף ובמרחק גדול יותר כלפי מטה – השמאל.

לוח 3.3

ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית	
ימין	6.2 (4.9)
מרכז	6.3 (5.1)
שמאל	5.7 (4.6)

מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה נותנים לחברה הישראלית-יהודית ציון ממוצע גבוה מהציון שהם נותנים לחברה הישראלית בכללותה, ואף גבוה מהציון שנותנים לחברה הישראלית-יהודית מי שאינם מרגישים חלק ממנה.

לוח 3.4

ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית	ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה	
6.2	4.8	מרגיש חלק מהמדינה ובעיותיה
5.6	4.3	לא מרגיש חלק מהמדינה ובעיותיה

הציונים הממוצעים שנותנים לסולידריות של החברה הישראלית-יהודית מי שגאים בישראליותם ומי שאינם גאים בה גם יחד גבוהים מהציונים הממוצעים שהם נותנים לסולידריות של החברה הישראלית בכללותה, והציון הממוצע של הגאים גבוה בעליל מזה של מי שאינם גאים בישראליותם.

לוח 3.5

ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית-יהודית	ציון ממוצע לרמת הסולידריות של החברה הישראלית בכללותה	
6.1	4.9	גאה בישראליות
5.5	3.7	לא גאה בישראליות

לסיכום, ההערכה של מידת הסולידריות הן בחברה הישראלית בכללותה והן בזו הישראלית-יהודית אינה מרקיעה שחקים. בד בבד הערכת הסולידריות בחברה הישראלית-יהודית עולה בקביעות על הערכת הסולידריות בחברה הישראלית בכללותה. אשר לשני המשתנים הללו – נמצאו הבדלים בין קבוצות משנה בציבור הישראלי, והם תמיד באותו כיוון בשני המקרים.

השתייכות לקבוצה חברתית חזקה או חלשה

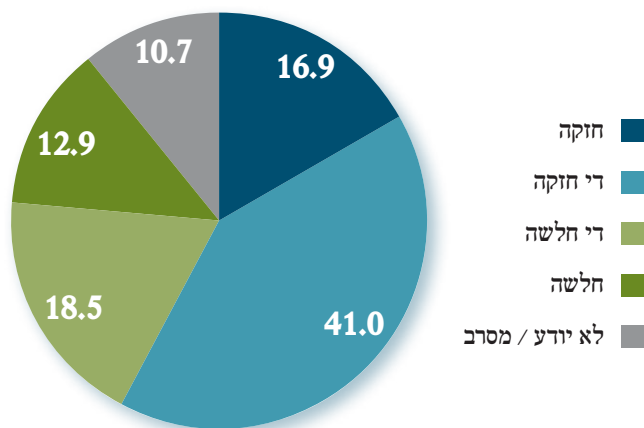
שאלה 46

נספח 1, עמ' 225

נספח 2, עמ' 245

במסגרת אותו דיון בסולידריות החברתית חזרנו גם השנה לבדוק היכן ממקמים את עצמם המרואיינים במרחב החברתי. חזרנו אפוא ושאלנו: "כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?". תרשים 3.5 מציג את התפלגות התשובות בכלל המדגם. מן התרשים ניתן ללמוד כי הרוב ממקמים את עצמם בקבוצה חזקה (16.9%) או די חזקה (41%). רק מיעוט ממקמים את עצמם בקבוצה די חלשה (18.5%) או חלשה (12.9%). לפחות מבחינת תפיסה עצמית, מדובר אפוא בחברה בעלת מרכז מוצק ושוליים שאינם רחבים ביותר.

תרשים 3.5: לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך – חזקה או חלשה? (כלל המדגם; באחוזים)

ומה המצב יחסית לעבר? לוח 3.6 מציג את ההשוואה לשנתיים הקודמות.

לוח 3.6 (באחוזים)

2012	2013	2014	
21.1	20.2	16.9	שייך לקבוצה חזקה
43.9	34.5	41.0	שייך לקבוצה די חזקה
17.3	21.4	18.5	שייך לקבוצה די חלשה
11.7	15.3	12.9	שייך לקבוצה חלשה
6.1	8.6	10.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

ההשוואה הבין-שנתית מראה שבסך הכול יש יציבות במיקום העצמי החברתי, עם שינויים קלים, בכלל זה עלייה בשיעור מי שמיקמו את עצמם השנה בקבוצה הדי חזקה, כמעט כמו השיעור שנמדד ב-2012, אבל ירידה מסוימת בשיעור מי שמיקמו את עצמם בקבוצה החזקה.

בעוד כלל המדגם מציג תמונה של חברה יחסית חזקה (השכיח בכל המדידות הוא מיקום עצמי בקבוצה הדי חזקה), הפילוח לפי משתנים שונים מורה שיש ציבורים המרגישים עצמם הרבה פחות חזקים מאחרים. לוח 3.7 מסכם את הפילוחים שבדקנו הפעם.

לוח 3.7 (באחוזים)

שיעור המשייכים עצמם לקבוצה חזקה או די חזקה	
לאום	
יהודים	61.1
ערבים	45.2
תחושת עוני	
מרגישים עניים	40.6
לא מרגישים עניים	64.7
הכנסה	
הכנסה מתחת לממוצע	49.7
הכנסה כמו הממוצע	57.2
הכנסה מעל הממוצע	76.0
דתיות	
חרדים	40.7
דתיים	69.0
מסורתיים-דתיים	46.2
מסורתיים לא-דתיים	63.6
חילונים	66.0
ארץ מוצא	
ישראל-ישראל	67.3
חבר המדינות	47.8
אירופה-אמריקה	62.1
אסיה-אפריקה	47.9
מין	
גברים	61.1
נשים	55.1

פילוח לפי לאום הראה כי שיעור היהודים הממקמים את עצמם בקבוצה חזקה או די חזקה עולה בהרבה על שיעורם של הערבים, אם כי גם כמעט מחצית מן הערבים ממקמים את עצמם בקבוצות החזקות בחברה.

הנושא הכלכלי משחק תפקיד משמעותי לא פחות. בדקנו זאת לפי פרמטר תחושת ועובדתי. מבחינה תחושתית – שיעור הלא מרגישים עצמם עניים

המקמים את עצמם בקבוצות החזקות הוא פעם וחצי משיעורם בקרב מי שכן מרגישים עצמם עניים. מבחינה עובדתית הפערים גדולים עוד יותר: מי שהכנסתם מעל הממוצע ממקמים את עצמם בקבוצות החזקות בשיעור הגבוה ביותר מכל הקבוצות בכל הפילוחים שעשינו (למעלה משלושה רבעים!).

פילוח לפי דתיות מראה כי בראש תחושת החוזק החברתי צועדים הדתיים ואחריהם החילוניים. חלשים במיוחד בהשוואה אליהם מרגישים המסורתיים-דתיים.

ארץ מוצא מתבררת רלוונטית מאוד לענייננו – חזקים במיוחד הם ילידי ישראל שגם אבותיהם נולדו כאן. חולשה יחסית מבטאים בפרמטר המיקום החברתי העולים מחבר המדינות ויוצאי אסיה-אפריקה וילדיהם.

ולבסוף, מצאנו הבדל ראוי לציון בין גברים לנשים. אמנם בשתי הקטגוריות הרוב ממקמים את עצמם בקבוצות החזקות בחברה, אבל רוב זה גדול בקרב הגברים בהשוואה לרוב שמצאנו בקרב הנשים (61.1% ו-55.1%, בהתאמה).

ההערכה הנמוכה בנוגע לסולידריות החברתית הובילה אותנו ישירות לנסות ולברוק באיזו מידה מושרש בציבור הישראלי הערך הדמוקרטי של שוויון זכויות. בהקשר זה רצינו לדעת אם המרואיינים מסכימים או מתנגדים להיגד: "בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים". כפי שמראה תרשים 3.6, רוב דומה של יהודים וערבים מתנגדים לאמירה מפלה זו (62.9% ו-65.1%, בהתאמה). בכל הנוגע למרואיינים היהודים יש כאן היפוך בהשוואה ל-47.3% בלבד שהתנגדו לאמירה זו בשנה שעברה. למעשה, התפלגות העמדות בשאלה זו השנה חזרה להתפלגות שנמצאה ב-2009.

3.2 שוויון זכויות

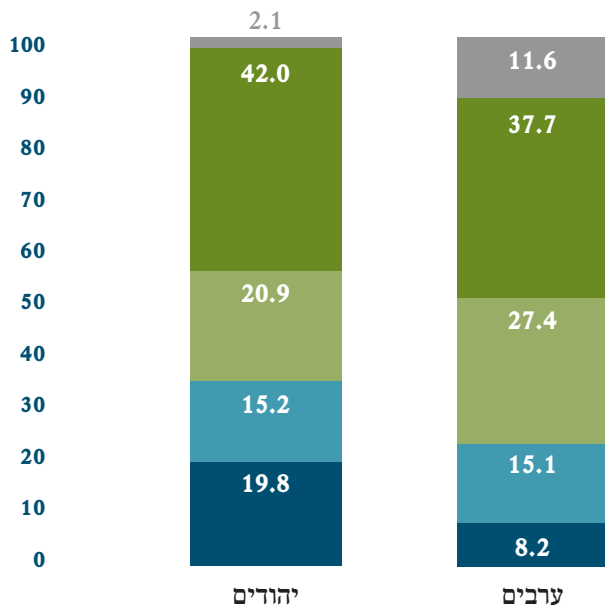
זכויות יתר ליהודים בישראל

שאלה 33

נספח 1, עמ' 220

נספח 2, עמ' 243

תרשים 3.6: "בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים" (לפי לאום; באחוזים)

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכים
 ■ בכלל לא מסכים / לא יודע / מסרב

שאלנו את עצמנו אם אנשים המרגישים עניים יהיו אמפתיים יותר או פחות כלפי הלא יהודים (בכלל המדגם). פילוח התשובות לשאלה זו לפי ההרגשה עני או לא עני העלה כי בשתי הקבוצות יש רוב ללא מסכימים שליהודים בישראל צריכות להיות יותר זכויות, אבל בקרב מי שמרגישים עצמם עניים שיעור ההסכמה עם ההיגד המפלה שבישראל צריכות להיות יותר זכויות ליהודים הוא גבוה יותר.

לוח 3.8 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	
100	1.5	40.3	58.2	מרגיש עני
100	3.6	30.5	65.9	לא מרגיש עני

הנחנו שנמצא הבדלים בין מי שממקמים את עצמם בימין, במרכז או בשמאל המדיני-ביטחוני (יהודים). ואכן ההבדלים שנתגלו גדולים מאוד: בשמאל שיעור המתנגדים להיגד הלא שוויוני הוא, כצפוי, גבוה ביותר (82.9%), ואילו בימין, אף שיש בו רוב קטן המתנגד גם הוא להיגד, נמצא השיעור הגבוה ביותר של המסכימים עמו (47.1%).

לוח 3.9 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	ימין
100	1.7	47.1	51.1	
100	2.5	28.0	69.5	מרכז
100	3.7	13.4	82.9	שמאל

פילוח התשובות לשאלה זו לפי גיל הראה כי בכל קבוצות הגיל שיעור המתנגדים להיגד המפלה עולה על שיעור המסכימים לו, ואולם שיעור ההתנגדות הקטן ביותר הוא בקבוצות הגיל הצעירה ביותר (18-24) והמבוגרת ביותר (+65) (54.1% ו-56.9%, בהתאמה). בשאר הקבוצות שיעור המתנגדים נע בין 62% ל-68%.

פילוח לפי הגדרה עצמית של דתיות מראה בבירור כי הדתיים, ואחריהם החרדים, הם התומכים ביותר במתן יתר זכויות ליהודים בישראל. הרוב בקרבם אף מצרדים בכך: דתיים – 58.8%; חרדים – 50.6%.

לוח 3.10 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	חרדים
100	0	50.6	49.4	
100	4.8	58.8	37.3	דתיים
100	2.8	37.7	59.4	מסורתיים-דתיים
100	1.1	37.8	61.1	מסורתיים לא-דתיים
100	2.0	23.1	74.9	חילונים

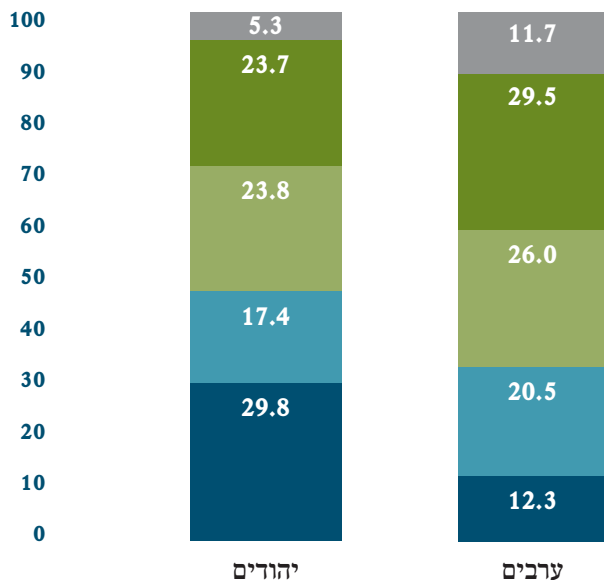
מן הרמה התאורטית עברנו לרמה המעשית וביקשנו מן המרואיינים להביע הסכמה או התנגדות להיגד: "מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים". כפי שמלמד תרשים 3.7, בשאלות קונקרטיות שכאלה המחויבות הדמוקרטית של המשיבים היהודים כבר נשחקת: שיעור המסכימים עם היגד מפלה זה זהה כמעט לשיעור המתנגדים לו (מסכימים – 47.2%; מתנגדים – 47.5%). בקרב הערבים רוב (55.5%) מתנגדים וכשליש (32.8%) מסכימים עם ההיגד.

הקצאת משאבי מדינה ליישובים יהודיים ולא יהודיים

שאלה 41

נספח 1, עמ' 223

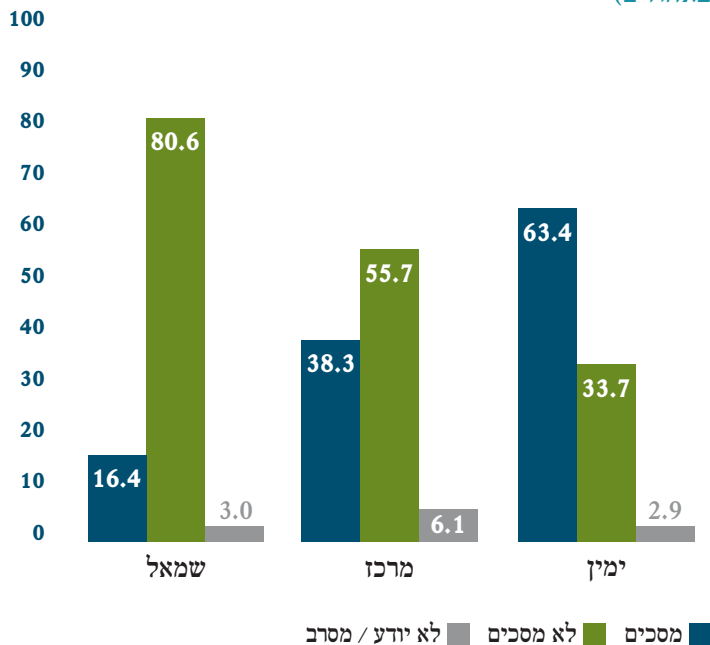
תרשים 3.7: "מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (לפי לאום; באחוזים)

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכים
 ■ בכלל לא מסכים
 ■ לא יודע / מסרב

בדקנו את התפלגות הדעות בשאלה זו לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. ההבדלים בין שלושת המחנות הפוליטיים גדולים מאוד בעניין זה (תרשים 3.8): בשמאל יש רוב גדול מאוד (80.6%) שאינם מסכימים עם ההיגד המפלה, לעומת רוב של כשני שלישים (63.4%) בימין המסכימים עם היגד זה. במרכז הרוב (55.7%) מתנגדים להיגד.

תרשים 3.8: "מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (כלל המדגם; לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני; באחוזים)

בחנו את התשובות לשאלה גם לפי הגדרה עצמית של דתיות. כפי שמורה לוח 3.11, רק בקרב החילונים יש רוב למתנגדים להיגד שהמדינה תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים. מי שהגדירו את עצמם דתיים הסכימו יותר משאר הקבוצות להזרמה לא שוויונית של תקציבי מדינה ליישובים יהודיים וערביים, והם גם הקבוצה שהסכימה יותר מאחרות כי ליהודים צריכות להיות במדינה יותר זכויות מלערבים.

לוח 3.11 (באחוזים)

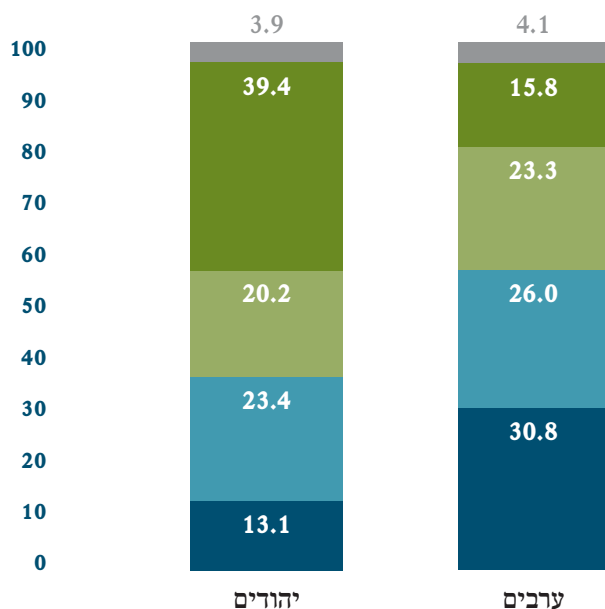
סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	
100	7.4	66.7	25.9	חרדים
100	4.8	72.3	22.9	דתיים
100	7.5	51.9	40.6	מסורתיים-דתיים
100	3.2	50.8	45.9	מסורתיים לא-דתיים
100	6.1	30.5	63.4	חילונים

האם האזרחים הערבים בישראל מקופחים בהשוואה ליהודים?

שאלה 8
נספח 1, עמ' 206
נספח 2, עמ' 236

בשלב הנוכחי כבר אחזנו את השור בקרניו ושאלנו את המרואיינים אם הם מסכימים או לא מסכימים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל. ובכן, מתברר שתפיסות היהודים והערבים הפוכות: בעוד שרוב היהודים (59.6%) אינם מסכימים עם קביעה זו (עלייה קלה בהשוואה לשיעור היהודים שהחזיקו בדעה זו במדידה הקודמת – 58.3%), שיעור דומה מאוד של הערבים (56.8%) דווקא מסכימים עמה (תרשים 3.9).

תרשים 3.9: האם אתה מסכים או לא מסכים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל? (לפי לאום; באחוזים)

מסכים מאוד ■ די מסכים ■ לא כל כך מסכים ■ בכלל לא מסכים ■ לא יודע / מסרב

חלוקה לפי מחנות מדיניים-ביטחוניים מראה שיש ביניהם הבדל עמוק בעניין זה. בימין רוב של כשלושה רבעים אינם מסכימים עם הטענה שהאזרחים הערבים בישראל מקופחים, המרכז נחלק באמצע בין מי שמסכימים למי שאינם מסכימים עם טענה זו, ואילו שלושה רבעים ממי שממקמים את עצמם בשמאל מסכימים כי הערבים מקופחים.

לוח 3.12 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	
100	1.1	23.6	75.3	ימין
100	3.3	46.9	49.8	מרכז
100	1.2	75.6	23.2	שמאל

הברדל של ממש מצאנו גם בין ההערכות של מי שמרגישים עצמם עניים לבין ההערכות של מי שאינם מרגישים עצמם עניים (בכלל המדגם): רוב גדול (68.4%) מקרב מי שמרגישים עצמם עניים אינם מסכימים עם הקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים בהשוואה לאזרחים היהודים, לעומת רוב קטן בלבד (54.2%) מקרב מי שאינם מרגישים עצמם עניים המסכימים עם טענה זו. כלומר, המצב הוא שרבים מהיהודים מסכימים עם עמדות מפלות ובה בשעה אינם מסכימים עם הטענה שהערבים מופלים לרעה, מן הסתם משום שהם רואים בזכויות יתר ליהודים בישראל זכות יתר "טבעית" ולפיכך לא מפלה.

ניגשנו לנושא שוויון הזכויות גם מכיוון אחר – שותפות שוויונית בקבלת החלטות הרות גורל למדינת ישראל. כבעבר חילקנו גם הפעם בין שותפות בקבלות החלטות בנושאים מדיניים-ביטחוניים להחלטות בנושאים כלכליים-חברתיים.

רוב של כשלושה רבעים (73.8%) מהמרוויינים היהודים הסכימו השנה כי החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי. למעשה רק כחמישית (21.5%) לא הסכימו עם העמדה הזו.

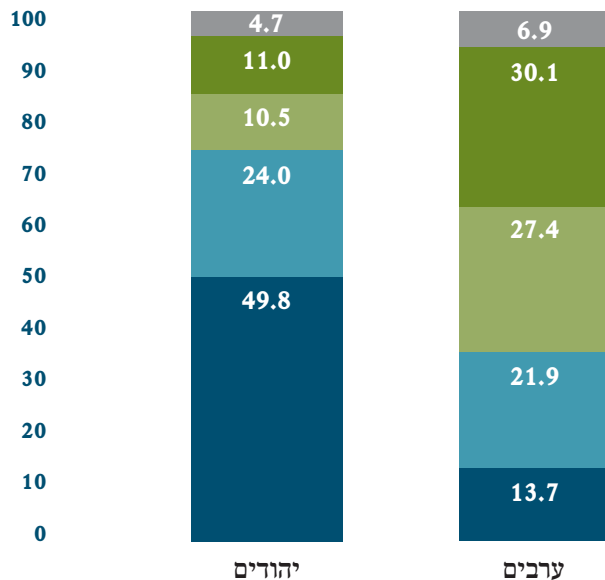
רוב יהודי להחלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון

שאלה 20

נספח 1, עמ' 213

נספח 2, עמ' 242

תרשים 3.10: "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי" (לפי לאום; באחוזים)

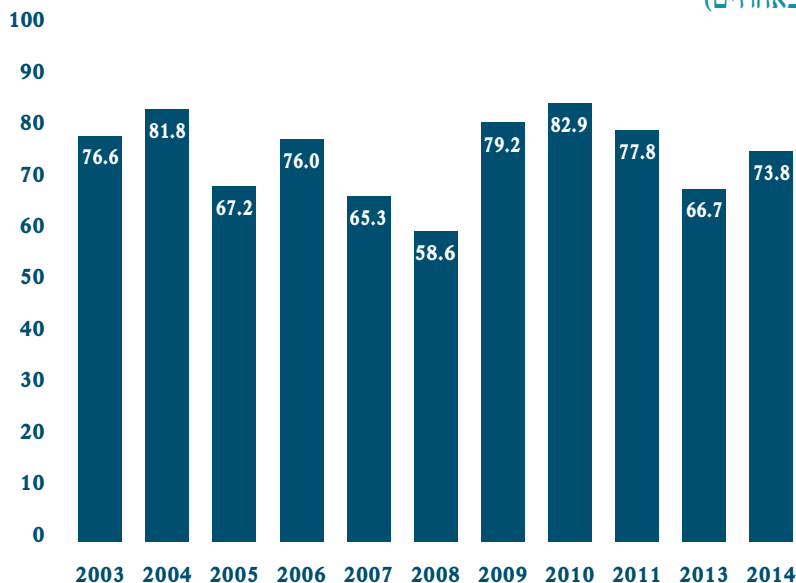

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכים
 ■ בכלל לא מסכים
 ■ לא יודע / מסרב

הנתונים שלעיל הם בבחינת עלייה משמעותית לעומת השנה שעברה בתפיסה שרוב יהודי הוא חיוני בהחלטות גורליות, אז כשני שלישים (66.7%) סברו כך. תרשים 3.11 מציג את שיעורי המסכימים עם הטענה בקרב המשיבים היהודים לאורך השנים שבהן נשאלה השאלה. השנה, כך אפשר לראות בתרשים זה, היא "שנת אמצע" – לא שיא ברצון ברוב יהודי אך גם לא מדירה נמוכה במיוחד.

תרשים 3.11: "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי" (מסכימים מאוד או די מסכימים; לפי שנים; באחוזים)

כבעבר פילחנו גם הפעם את תשובות המרואיינים לפי מיקומם העצמי לאורך הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני. כפי שאפשר ללמוד מלוח 3.13, בימין ובמרכז הרוב מחייבים טענה זו (81.4% ו-70.4%, בהתאמה), ואילו בקרב השמאל יש רוב קטן לשוללים אותה, אבל שיעור השוללים את עניין הרוב היהודי לצורך קבלת החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון עניין הרוב התומכים בו (51.2%) ושיעור התומכים בו (45.7%) קרובים זה לזה גם במחנה זה.

לוח 3.13 (באחוזים)

סך הכול	לא יודע / מסרב	מסכים	לא מסכים	
100	3.4	81.4	15.2	ימין
100	4.0	70.4	25.5	מרכז
100	3.0	45.7	51.2	שמאל

בחנו את התשובות לשאלה גם לפי הגדרה עצמית דתית של המרואיינים ומצאנו כי בכל הקבוצות יש רוב ברור למחייבים רוב יהודי בהחלטות כאלה, אלא שרוב זה נע מהנמוך ביותר אצל החילונים (69.1%) לגבוה ביותר אצל מי שהגדירו עצמם דתיים (90.5%).

מכאן עברנו לבדוק את אותה השאלה, אבל הפעם בנוגע להחלטות גורליות למדינה בנושאי פנים – שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה.

רוב יהודי להחלטות גורליות בנושאי ממשל, כלכלה וחברה

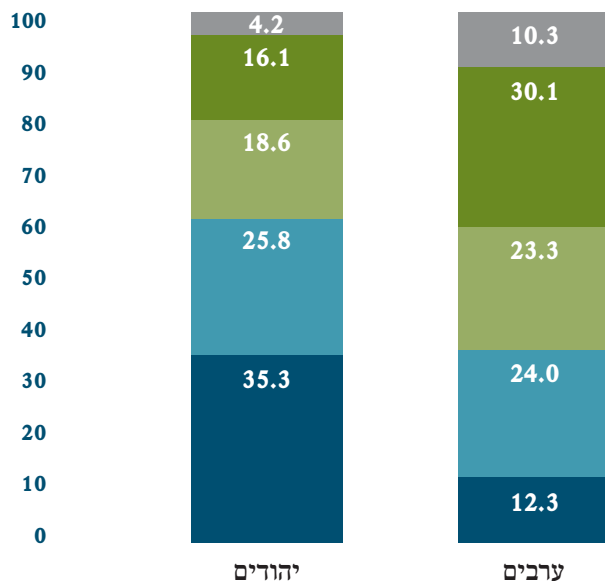
שאלה 21

נספח 1, עמ' 214

נספח 2, עמ' 242

את הרצון ברוב יהודי בהחלטות בנושאי שלום וביטחון ניתן אולי לייחס לִסְפֵק באשר לנאמנות הבסיסית של הערכים אזרחי המדינה – לאינטרס הפלסטיני או לזה הישראלי. אולם בקרב המרואיינים היהודים שיעור ההסכמה הגבוה להסתמכות על רוב יהודי גם במקרה של החלטות בנושא שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה (61.1%) אינו יכול להיות מוסבר אלא ברצון רחב ומתמשך אצל המרואיינים היהודים להדיר את הערכים הישראליים מקבלת החלטות בעלות משמעות במישור הלאומי הישראלי. גם בנושא זה מצאנו השנה עלייה בשיעור המחייבים רוב יהודי בהשוואה לשנה שעברה, אז 56.9% מהיהודים חייבו רוב יהודי בהחלטות גורליות בנושאי הפנים הללו.

תרשים 3.12: "החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (לפי לאום; באחוזים)

מסכים מאוד ■ די מסכים ■

לא כל כך מסכים ■ בכלל לא מסכים ■ לא יודע / מסרב ■

האם גם בשאלה זו יש השפעה כה חזקה למיקום העצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני? מתברר שכן. כפי שאפשר ללמוד מלוח 3.14, בימין יש רוב מוצק למי שמצדדים ברוב יהודי גם בשאלות ממשל כלכלה וחברה (70.5%), כך גם במרכז, אם כי הרוב כאן קטן יותר (52.4%), ואילו בשמאל יש רוב ברור (61.1%) למי שמסתייגים מכך.

לוח 3.14 (באחוזים)

סך הכל	לא יודע / מסרב	לא מסכים	מסכים	ימין
100	2.9	26.6	70.5	ימין
100	5.3	42.3	52.4	מרכז
100	1.2	61.1	37.2	שמאל

ממצא מעניין במיוחד נוגע להבדלים בשאלה זו בין בעלי ידע כלכלי נמוך, בינוני או גבוה: בעוד שבשתי הקבוצות הראשונות יש רוב למי שמסכימים שצריך רוב יהודי גם בהחלטות בנושאי ממשל, כלכלה וחברה (בשני המקרים 60.8%), בקבוצה האחרונה, בעלי הידע הגבוה, יש רוב קטן למתנגדים לעמדה זו (50.5%).

פילוח התשובה לשאלה זו לפי הגדרה עצמית של דתיות העלה כי גם במקרה זה מי שהגדירו את עצמם דתיים תמכו, יותר מהאחרים, בצורך ברוב יהודי בהחלטות אלו (81.0%), ואילו השיעור הנמוך ביותר של תמיכה בכך נמצא בקרב החילונים (50.1%).

על רקע ההבדלים שמצאנו בעמדות במגוון של נושאים בין מי שמרגישים עצמם עניים לבין מי שאינם מרגישים כך, בין ימין, מרכז ושמאל ובין חילונים לדתיים, וכמובן לנוכח הממצאים על התפיסות ההדדיות של יהודים וערבים, חזרנו גם השנה לבחון את שאלת המתחים בחברה הישראלית.

רשימת המתחים שלנו כללה השנה 6 תחומים: המתח בין אשכנזים למזרחים, בין עניים לעשירים,²⁶ בין ימין לשמאל, בין חילונים לדתיים, בין החרדים לציונים-דתיים ובין ערבים ליהודים. המרוויינים התבקשו להגדיר כל אחד מהמתחים הללו כחזק, בינוני, חלש או לא קיים. תרשים 3.13 מציג את ההערכות בכלל המדגם באשר למתחים הללו.

3.3 מתחים בחברה הישראלית

עד כמה כל אחד מהמתחים נראה חזק או חלש

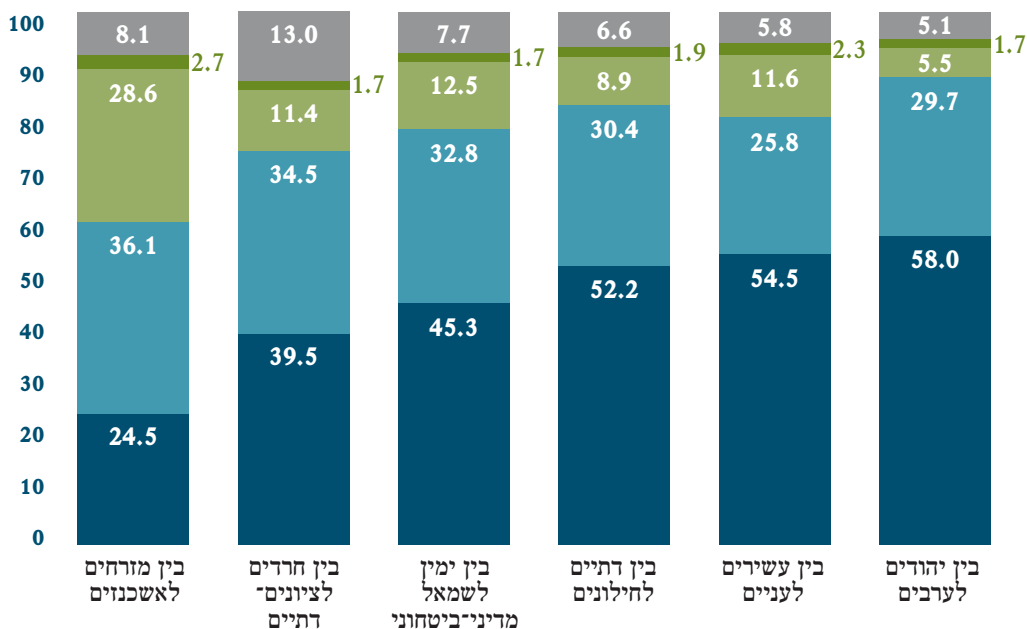
שאלה 48

נספח 1, עמ' 226

נספח 2, עמ' 246-247

26 מתח זה נדון כבר בפרק 1, והוא מובא כאן שוב בעיקר לצורך השוואה למתחים האחרים.

תרשים 3.13: עוצמת המתחים בחברה הישראלית (כלל המדגם; באחוזים)

■ חזקה ■ בינונית ■ חלשה ■ אין מתחים ■ לא יודע / מסרב

כפי שמורה התרשים, המתח הנתפס כחזק בשיעור הגבוה ביותר הוא בין יהודים לערבים (58%), ואולם לא הרבה מתחתי נמצא המתח בין עשירים לעניים (54.5%), ומיד אחריו המתח בין דתיים לחילונים (52.2%). לעומת זאת פחות ממצאת מהנשאלים הגדירו כחזק את המתח בין ימין לשמאל (45.3%). רק מעט למעלה משליש הגדירו כך את המתח בין החרדים לציונים-דתיים (39.4%), ופחות מכולם, גם השנה, שיעור מי שהגדירו כחזק את המתח בין אשכנזים למזרחים (24.5%).

האם מדובר בשינוי בהשוואה לשנים עברו? לוח 3.15 מציג את רשימת המתחים ואת השיעור (בכלל המדגם) שהגדירו כל אחד מהם כחזק בשנים 2012, 2013, 2014.

לוח 3.15 (באחוזים)

חזק (2012)	חזק (2013)	חזק (2014)	
70.6	68.0	58.0	המתח בין יהודים לערבים
55.7	57.9	54.5	המתח בין עשירים לעניים
59.7	55.7	52.2	המתח בין דתיים לחילונים
51.8	50.5	45.3	המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
-	-	39.4	המתח בין חרדים לציונים-דתיים
23.3	29.0	24.5	המתח בין מזרחים לאשכנזים

מבחינת העוצמה השינויים הם קלים, אבל בכל המקרים כאחד שיעור המגדירים השנה את המתח כחזק עומד בסימן ירידה. המתח היהודי-ערבי עמד בראש מבחינת הערכת עוצמתו בכל שלוש השנים, אבל לפחות בעת המדידה, באביב 2014, הוא הוערך כבירור כחזק פחות מאשר בשנים הקודמות, ממצא התואם את ממצאי הסקר על יחסי ערבים-יהודים שעורך מדי שנה פרופ' סמי סמוחה (ושאליו כבר הפנינו קודם לכן). המתח בין אשכנזים למזרחים מוערך כחזק בשיעור הנמוך מכולם, וב-2014 הוא חזר פחות או יותר לרמתו ב-2012, לאחר שב-2013 הייתה גאות מסוימת בשיעור המעריכים אותו כחזק. המתח בין דתיים לחילונים, שהיה השני בעוצמתו ב-2012, ירד למקום השלישי ב-2013 ונשאר בו גם השנה, ואף חלה ירידה מסוימת בשיעור המעריכים אותו כחזק (מ-59.7% ב-2012 ל-55.7% ב-2013 ול-52.2% ב-2014). המתח בין עשירים לעניים, גם השנה, כמו ב-2013, הוא השני בעוצמתו (היה שלישי ב-2012), וגם בו חלה ירידה קלה. ירידה מסוימת נמדדה זו השנה השנייה גם במתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני.

מכאן ניגשנו לבדוק את הערכת המתחים הללו אחד לאחד לפי הציבורים שהמתח המסוים הזה רלוונטי במיוחד עבורם.²⁷

הראשון שבדקנו היה המתח בין יהודים לערבים. התבוננו בו דרך המשקפת הלאומית (יהודים לעומת ערבים), דרך המשקפת ימין-שמאל מדיני-ביטחוני ודרך משקפת הדתיות (יהודים). לוח 3.16 מציג את שיעור מי שהגדירו מתח זה כחזק לפי החלוקות הללו.

27 בפרק 1 כבר הצגנו את הערכת המתח השני בעוצמתו (בין עשירים לעניים) לפי פרמטרים שונים, ולא נחזור עליהם כאן.

לוח 3.16 (באחוזים)

שיעור המגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק	
לאום	
יהודים	60.9
ערבים	45.2
מחנה מדיני-ביטחוני	
ימין	63.9
מרכז	52.0
שמאל	53.7
דתיות	
חרדים	69.1
דתיים	67.5
מסורתיים-דתיים	57.0
מסורתיים לא-דתיים	53.2
חילונים	62.0

הלוח מלמד אותנו שכמו בעבר, גם השנה היהודים מעריכים את המתח היהודי-ערבי כחזק בשיעורים גבוהים יותר לעומת השיעורים המעריכים אותו כך בקרב הערבים. בפילוח לפי עמדה מדינית-ביטחונית מתברר שבמיין ההערכה של המתח היהודי-ערבי כחזק עולה על זו שבמרכז ובשמאל. פילוח לפי דתיות מראה כי החרדים והדתיים הם המעריכים יותר משאר הקבוצות את המתח הזה כחזק, ואילו המסורתיים לסוגיהם מעריכים אותו כחזק בשיעורים הנמוכים ביותר.

את המתח בין דתיים לחילונים בדקנו, כצפוי, לפי הגדרה עצמית של דתיות. לוח 3.17 מראה את התפלגות התשובות לפי הקטגוריות השונות. מעניין, אם כי לא מפתיע ביותר, שקבוצות הקצה – החילונים והחרדים – מגדירות בשיעורים הגבוהים ביותר את המתח הזה כחזק (חילונים – 62.5%; חרדים – 59.3%). אחריהן נמצאת הקבוצה הדתית, עם מעט מעל למחצית המגדירים את המתח הדתי-חילוני כחזק (52.4%). הקבוצות המסורתיות הן אלה שהגדרתן את המתח הדתי-חילוני היא בשיעורים המתונים ביותר, כנראה משום שהן עצמן חוות אותו פחות בשלבן בחייהן רכיבים מן העולם הלא דתי ורכיבים מן המסורת היהודית.

לוח 3.17 (באחוזים)

שיעור המגדירים את המתח בין חילונים לדתיים כחזק	
59.3	חרדים
52.4	דתיים
48.6	מסורתיים-דתיים
49.2	מסורתיים לא-דתיים
62.5	חילונים

באותו אופן בדקנו גם את המתח בין חרדים לציונים-דתיים. החרדים, החילונים והדתיים מגדירים מתח זה בשיעורים הגבוהים ביותר, מעל 40% כחזק. לעומתם רק מיעוט (שליש ומטה) מהמסורתיים-דתיים והמסורתיים הלא-דתיים רואים מתח זה כך. בנושא זה כמעט לא היה הבדל בין שיעור היהודים לשיעור הערבים שהגדירו מתח זה כחזק (יהודים – 40.1%; ערבים – 39.0%).

לוח 3.18 (באחוזים)

שיעור המגדירים את המתח בין חרדים לציונים דתיים כחזק	
46.4	חרדים
40.5	דתיים
36.8	מסורתיים-דתיים
21.8	מסורתיים לא-דתיים
42.0	חילונים

כבר שנים רווחת ההערכה שבגין שינויים אזוריים ואחרים אין קו ההפרדה בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני מתאר עוד נכוחה את "קו פרשת המים" העיקרי בציבור הישראלי-יהודי, בוודאי בהשוואה לשנות השמונים והתשעים של המאה העשרים, אז היה הוא קו הפיצול העיקרי. ואכן, גם במדידות שלנו אנחנו רואים היטשטשות מסוימת כזו, במובן של ירידה בהערכה שמדובר במתח חזק. רצינו לדעת אם ההערכה בדבר עוצמת המתח הזו דומה או שונה במחנות הפוליטיים השונים. כפי שמורה לוח 3.19, אמנם בימין שיעור המגדירים את המתח ימין-שמאל כחזק הוא הגבוה ביותר ובמרכז – מטעמים ברורים – הוא החלש ביותר, ואולם בסך הכול הערכת המתח בכל שלושת המחנות דומה למדי ואינה מרקיעה שחקים.

לוח 3.19 (באחוזים)

שיעור המגדירים את המתח בין ימין לשמאל כחזק	
ימין	52.3
מרכז	40.5
שמאל	47.6

לבסוף פנינו אל המתח בין אשכנזים למזרחים, אשר באופן שיטתי מופיע אחרון מבחינת שיעור המרווינים המייחסים לו עוצמה חזקה. פילחנו את התשובות לפי מוצא. מצאנו כי השיעור הגבוה ביותר של המגדירים מתח זה כחזק נמצא בקרב ילידי אירופה-אמריקה וילדיהם (25.3%), ומיד אחריהם עולי חבר המדינות (23.0%). השיעור הנמוך ביותר נרשם אצל ילידי אסיה-אפריקה וילדיהם (16.7%). ילידי ישראל שגם אביהם נולד בישראל נמצאים בתווך (21.1%).

לוח 3.20 (באחוזים)

שיעור המגדירים את המתח בין אשכנזים למזרחים כחזק	
ישראל-ישראל	21.1
אירופה-אמריקה	25.3
עולי חבר המדינות	23.0
אסיה-אפריקה	16.7

3.4 כבוד האדם

הנושא האחרון שבו נטפל בפרק זה הוא כבוד האדם, אחד מעקרונות היסוד המובהקים ביותר של הדמוקרטיה.

דמוקרטיה וכבוד האדם

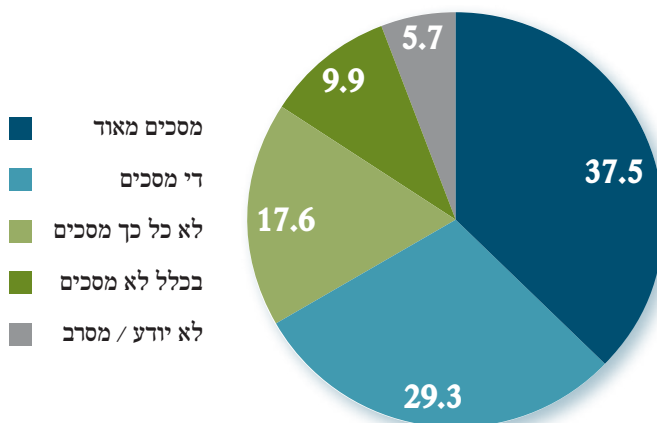
שאלה 19

נספח 1, עמ' 213

ביקשנו לדעת אם המרווינים רואים בכלל קשר בין הדמוקרטיה של המשטר לבין כיבוד זכויות האדם. ביקשנו מהם אפוא להביע את דעתם על ההיגד: "רק במשטרים דמוקרטיים נשמר כבוד האדם במשמעות האמיתית של המושג". כפי שמלמד תרשים 3.14, הרוב הסכימו עם היגד זה.

תרשים 3.14: "רק במשטרים דמוקרטיים נשמר כבוד האדם במשמעות האמיתית של המושג" (כלל המדגם; באחוזים)

אם כי היה רוב למסכימים הן בקרב המרואיינים היהודים והן בקרב המרואיינים הערבים, לא היה זה אותו הרוב: יהודים – 69%; ערבים – 56.8%. הבדלים בגודל הרוב נמצאו גם בפילוחים אחרים, למשל בין מחנות פוליטיים, אבל התמונה הייתה תמיד זהה – היגר זה זכה לרוב בכל אחת מן הקבוצות.

האם המושג כבוד האדם הוא אוניברסלי או תלוי תרבות? ביקשנו מן המרואיינים לומר לנו דעה מקובלת עליהם יותר: הדעה הראשונה, הגורסת כי לכל חברה ותרבות יש השקפה משלה על מהו כבוד האדם ויש לכבד את כל ההשקפות, או הדעה השנייה, האומרת כי כבוד האדם הוא אחד ויחיד, וכל החברות והתרבויות צריכות לכבד את ההשקפה הזאת.

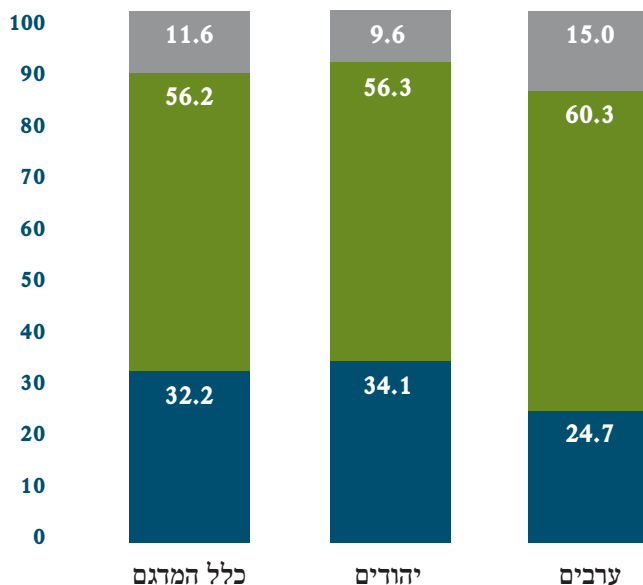
תרשים 3.15 מציג את התפלגות ההעדפות בשאלה זו.

כבוד האדם – מושג אוניברסלי או ייחודי?

שאלה 55

נספח 1, עמ' 229

תרשים 3.15: כבוד האדם – אוניברסלי או תרבותי ייחודי? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ תרבותי ייחודי ■ אוניברסלי ■ לא יודע

כפי שמראה התרשים, בכלל המדגם רוב (56.2%) מחזיקים בדעה שכבוד האדם הוא אחד ויחיד, כלומר אוניברסלי. רק כשליש (32.2%) מעדיפים את הדעה שלכבוד האדם יש פרשנויות תרבותיות ייחודיות ושיש לכבד אותן. ההבדלים בעניין זה בין יהודים לערבים קטנים, ונמצא כי שיעור היהודים המעדיפים את הפרשנות התרבותית הייחודית עולה על זה של הערבים (34.1% לעומת 24.7%). לא נמצאו הבדלים שיטתיים ומשמעותיים על בסיס מין או דתיות.

פילוח על פי מיקום עצמי בימין, במרכז או בשמאל המדיני-ביטחוני העלה כי בכל הקבוצות הרוב מחזיקים בתפיסה האוניברסלית של כבוד האדם, אך בימין רוב זה קטן יותר. ובהתאמה: במחנה זה, הימין, גדול יותר שיעור מי שחושבים שיש מקום לפרשנות תרבותית ייחודית של המושג.

לוח 3.21 (באחוזים)

סך הכול	כבוד האדם הוא אוניברסלי	כבוד האדם הוא תרבותי ייחודי	לא יודע / מסרב	ימין
100	53.2	40.0	6.9	ימין
100	61.0	32.1	6.9	מרכז
100	62.2	27.4	10.4	שמאל

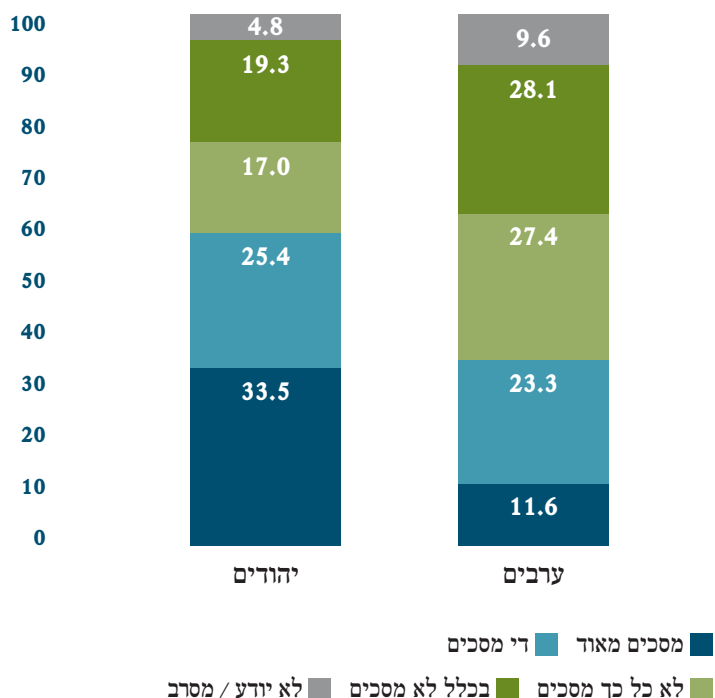
מניעת טרור וכבוד האדם

שאלה 36

נספח 1, עמ' 221

עד כאן טוב ויפה, אבל לתפיסתנו אין די בהסכמה עם ניסוחים מופשטים. לפיכך החלטנו להעמיד את המרואיינים שלנו במבחן האש ושאלנו את דעתם על ההיגד: "בחקירה של קשר לטרור מותר לחוקרים מטעם כוחות הביטחון לפגוע בכבוד האדם של החשוד". כפי שמראה תרשים 3.16, כשמדובר בחקירה בהקשר של טרור שיעור המוכנים למחול על כבוד האדם גבוה בקרב היהודים (58.9%). גם בקרב הערבים יש רוב דומה (55.5%) שאינם מסכימים עם ההיגד.

תרשים 3.16: "בחקירה של קשר לטרור מותר לחוקרים מטעם כוחות הביטחון לפגוע בכבוד האדם של החשוד" (לפי לאום; באחוזים)

פילוח התשובות לפי מיקום עצמי על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני העלה כי בימין ובמרכז יש רוב המסכימים עם ההיגד. לעומת זאת השמאל חצוי כמעט שווה בשווה בין המתנגדים להיגד ובין המסכימים עמו.

לוח 3.22 (באחוזים)

מסכים	לא מסכים	לא יודע	סך הכול
65.8	31.7	2.5	100
56.1	38.2	5.7	100
47.9	48.1	4.0	100

עברנו למישור היחסים האישיים כדי לברוק אם המרואיינים רואים בכבוד האדם ערך המושתת על הדריות או ערך העומד בפני עצמו ואינו תלוי בדבר.

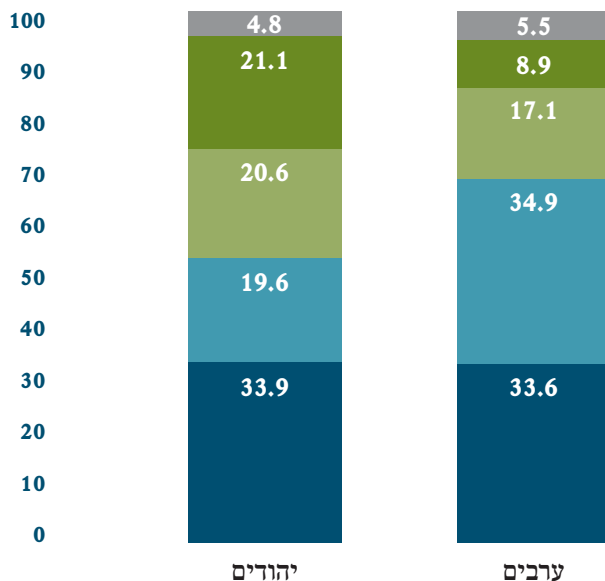
כבוד גורר כבוד?

שאלה 52

נספח 1, עמ' 228

שאלנו: "האם אתה מסכים או לא מסכים עם הדעה שאם מישהו פוגע בכבוד של אחרים לא צריך לכבד אותו?". כפי שמציג תרשים 3.17, הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים התפיסה של הרוב היא שרק מי שנותן כבוד ראוי לכבוד, כלומר אין מדובר בזכות בלתי מותנית. שיעור המסכימים לכך בקרב הערבים עולה במידה ניכרת על שיעורם בקרב היהודים (ערבים – 68.5%; יהודים – 53.5%).

תרשים 3.17: "אם מישהו פוגע בכבוד של אחרים לא צריך לכבד אותו" (לפי לאום; באחוזים)

■ די מסכים
 ■ מסכים מאוד
 ■ לא כל כך מסכים
 ■ בכלל לא מסכים
 ■ לא יודע / מסרב

השווינו בשאלה זו את תשובותיהן של המרואיינות לתשובות המרואיינים ומצאנו כי בשתי הקבוצות הרוב גורסים הדדיות בנתינת כבוד ובקבלתו. ואולם רוב זה גדול במידה ניכרת אצל הגברים (60.5%) לעומת מקבילו אצל הנשים (50.0%).

פילחנו את התשובות גם לפי מיקום על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני ומצאנו כי לא היה הבדל מובהק בנושא זה בין הימין, המרכז והשמאל.

פילוח לפי דתיות הראה כי הסכמה עם ההיגד הזה זכתה לתמיכה רבה יותר מאשר ההתנגדות לו בקרב החרדים, המסורתיים-דתיים והחילונים (49.7%, 56.2%, 56.6%, בהתאמה). הדתיים היו חצויים בשאלה זו (47% לכל צד), ואילו בקרב המסורתיים הלא-דתיים שיעור מי שהתנגדו להיגד עלה על שיעורם של מי שתמכו בו (49.5%). במילים אחרות, לא ניתן למצוא קשר שיטתי בין רמת הדתיות לעמדה בשאלה הנידונה.

קצת כמו בשאלה על מידת האמון שהמרואיינים רוחשים למוסדות שונים שנדונה בפרקים הקודמים, שאלנו כאן: "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קובע שאסור לפגוע בכבודו של אדם. לדעתך, באיזו מידה כל אחד מן המוסדות הבאים מכבד או לא מכבד את האזרחים שנמצאים אתו בקשר או נזקקים לשירותיו?". אפשרויות התשובה היו: מכבד מאוד, די מכבד, כמעט שלא מכבד, בכלל לא מכבד. המוסדות שביקשנו את התייחסות המרואיינים אליהם היו: המשטרה, המוסד לביטוח לאומי, משרד הפנים, צה"ל, בתי החולים, מערכת החינוך, בתי המשפט, בידוק בשדה התעופה והבנקים. תרשים 3.18 מציג את שיעור המרואיינים (בכלל המדגם) שאמרו כי המוסד מכבד מאוד או די מכבד את האזרחים הבאים בשעריי.

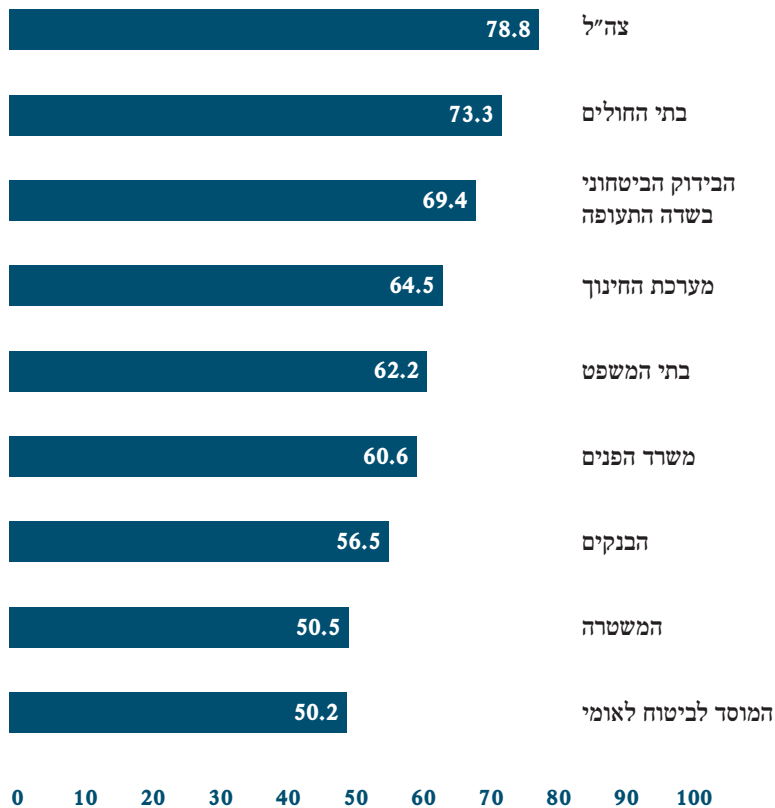
כפי שמראה התרשים, בנושא מתן כבוד למקבלי שירותים יש הבדלים גדולים בין המוסדות השונים, אבל בסך הכול יותר ממחצית מן הנשאלים מעריכים כי המוסדות מכבדים את האזרחים הבאים לקבל מהם שירות כזה או אחר. ההילה של צה"ל כמוסד המקבל אצלנו את האמון הגבוה ביותר כנראה מאצילה עליו מאורה גם כאן, והוא מופיע בראש המוסדות המכבדים את האזרחים הבאים בשעריהם (במובן מסוים צה"ל הוא לא בדיוק מוסד נותן שירות, ובכל זאת במובנים אחרים הוא אכן מקבל פני אנשים בלשכות הגיוס, בבסיסי קליטה ומיון, בענייני הגנת העורף וכדומה). מיד לאחריה באים בתי החולים, שאמנם לפי אמצעי התקשורת הם לכאורה לא מצטיינים ביחס שהם מעניקים לחולים ובני משפחותיהם, אך ככל הנראה רובם של הנזקקים לשירותיהם, במישורין או בעקיפין, לא מרגישים פגועים. בתחתית הרשימה אנחנו מוצאים את המשטרה והמוסד לביטוח הלאומי. אין ספק שמיקומם בתחתית צריך להדליק נורות אדומות אצל העומדים בראשם.

שמירת כבוד האדם של האזרח על ידי מוסדות שונים

שאלה 27

נספח 1, עמ' 216-217

תרשים 3.18: באיזו מידה כל אחד מן המוסדות הבאים מכבד או לא מכבד את האזרחים שנמצאים אתו בקשר או נזקקים לשירותיו? (מכבד מאוד או די מכבד; כלל המדגם; באחוזים)

כעת לקחנו את אותה השאלה ופילחנו אותה לפי לאום. מטרתנו הייתה לראות אם ההערכות של האזרחים היהודים וההערכות של האזרחים הערבים שונות זו מזו. כמעט בנוגע לרוב המוסדות (למעט חריגים שנציג מיד) אצל המרואיינים הערבים היה שיעור גבוה מהשיעור אצל היהודים שהרגישו שהמוסד דווקא מכבד את האזרחים הבאים בשעריו. ייתכן שיש לדבר שורשים בכך שהאזרחים היהודים מטפחים לעצמם ציפיות גבוהות יותר כלפי הכבוד שהם סבורים שהם ראויים לו, או, לחלופין, מפני שמדובר באוכלוסייה שמרגישה עצמה חזקה יותר בהקשר הישראלי ולכן גם מפתחת תובענות רבה יותר. מנגד, האזרחים הערבים, המרגישים חלשים יותר, מעריכים יותר התייחסות טובה ומכבדת אליהם ומציינים גבוה יותר את המוסד שעושה כן. הראיה שאין מדובר בניסיון של המרואיינים הערבים

למצוא חן בעיני המראיינים נמצאת בהבדלים הגדולים במיוחד בכיוון ההפוך, השלילי, שמצאנו, כצפוי, כאשר בדקנו את ההערכות לכידוק הביטחוני בשדה התעופה (73.5% מהיהודים מגדירים אותו מאוד מכבד או די מכבד, לעומת 48.6% בלבד מן הערבים), ואת ההערכות ליחס של צה"ל (יהודים – 83%; ערבים – 56.9%).

פילוח התשובות לשאלה זו לפי הרגשת המרואיין אם הוא עני או לא עני העלה כי מי שמרגישים עניים מעניקים, בשיעורים נמוכים יותר ממי שאינם מרגישים עניים, את הציון "מכבד מאוד" או "די מכבד" לכל אחד מן המוסדות שבדקנו. הסיבה לכך היא, ככל הנראה, משום שאכן מכבדים אותם פחות, או – לחלופין – שהם חושבים שבבואם במגע עם המוסדות הללו הם לא מקבלים את הכבוד שמגיע להם לעומת מה שחושבים באותו עניין מי שאינם מרגישים עניים.

לחתימת נושא הכבוד ובהמשך לאמור לעיל שאלנו: "ואתה באופן אישי, האם אתה מרגיש שבדרך כלל הכבוד שלך כאדם נשמר או לא נשמר?". בהתאמה למה שמצאנו בסקרים קודמים שביצענו במסגרת פרויקט "מחליטים: כבוד האדם" במכון הישראלי לדמוקרטיה, רוב בציבור דווקא מרגישים שכבודם האישי די נשמר או נשמר מאוד. ההבדל בין יהודים לערבים בשאלה זו ניכר, אם כי בשתי הקבוצות יש רוב לסבורים כי כבוד האדם האישי שלהם נשמר (יהודים – 82.2%; ערבים – 63.7%) (תרשים 3.19).

פילוח התשובות לפי הרגשת המרואינים אם הם עניים או לא עניים העלה הבדלים גדולים: מקרב מי שמרגישים עניים רוב לא גדול (57.1%) אומרים שהכבוד האישי שלהם די נשמר או נשמר מאוד לעומת רוב עצום (87%) ממי שאינם מרגישים עצמם עניים שסבורים כך.

בכל קטגוריות הדתיות נמצא רוב לסבורים כי כבודם נשמר, אבל רוב זה היה נמוך בקרב החרדים בהשוואה לשאר הקטגוריות (חרדים – 70.4%; דתיים – 84.7%; מסורתיים דתיים – 84.9%; מסורתיים לא דתיים – 88.6%; חילונים – 85.0%).

בעניין שמירת הכבוד האישי לא נמצאו הבדלים של ממש בין המרואיינים ממוצא שונה. הוא הדין בין נשים לגברים.

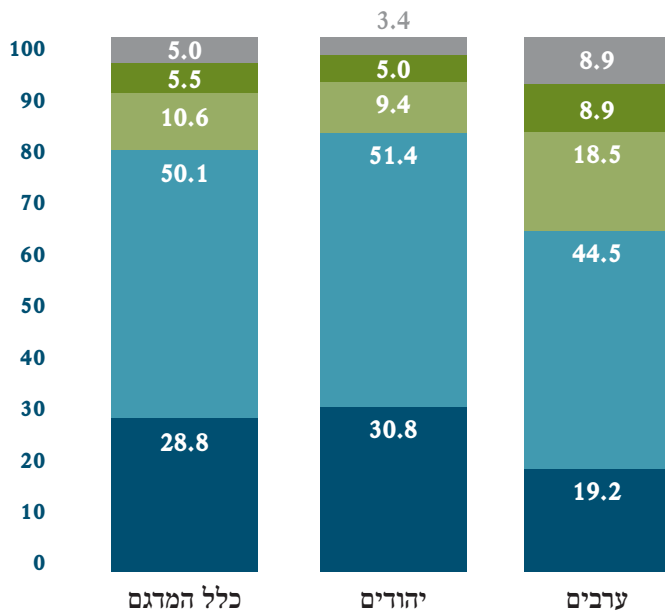
במילים אחרות, למרות האי-נחת שאבחנו, בסופו של דבר רוב הישראלים מרגישים שהדמוקרטיה הישראלית ומוסדותיה שומרים במידה מתקבלת על הדעת של כבודם האישי.

האם כבוד האדם שלך נשמר?

שאלה 53

נספח 1, עמ' 228

תרשים 3.19: האם אתה מרגיש שבדרך כלל הכבוד שלך כאדם נשמר או לא נשמר? (כלל המדגם ולפי לאום; באחוזים)

■ נשמר מאוד
 ■ די נשמר
 ■ לא כל כך נשמר
 ■ בכלל לא נשמר
 ■ לא יודע / מסרב

3.5 סיכום

סולידריות חברתית-לאומית

- < ההערכה גם לסולידריות בכלל החברה בישראל וגם לסולידריות בחברה הישראלית-יהודית בלבד אינה גבוהה. עם זאת הסולידריות הכללית מוערכת נמוכה יותר. נוסף על כך הערכה נמוכה יותר מתקבלת (עבור שני הסוגים של הסולידריות): בקרב ערבים; מי שמרגישים עצמם עניים; מי שלא מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה; מי שאינם גאים בישראליותם; ומי שממקמים את עצמם בשמאל המדיני-ביטחוני.
- < רוב המרווינים בכלל המדגם משייכים את עצמם לקבוצה חברתית חזקה או די חזקה, לעומת כשליש המשייכים את עצמם לקבוצה חלשה או די חלשה. המשתנה הכלכלי נמצא כאן חשוב במיוחד. כך למשל, כשלושה רבעים ממי שדיווחו על הכנסה גבוהה מהממוצע מיקמו את עצמם באחת הקבוצות החזקות, לעומת מעט למעלה ממחצית מבעלי הכנסה כמו הממוצע ופחות ממחצית ממי שהכנסתם מתחת לממוצע. מקרב הערבים פחות ממחצית משייכים את עצמם לקבוצות החזקות (לעומת כ-60% מקרב היהודים). עולים מחבר המדינות ויוצאי אסיה-אפריקה וילדיהם גם הם ממקמים את עצמם בשיעורים נמוכים יחסית בקבוצות החזקות.

שוויון זכויות לאזרחים הערבים

- < כשני שלישים מהמרווינים היהודים מתנגדים לטענה שליהודים במדינה צריכות להיות יותר זכויות מלערבים. עם זאת רוב זה נשחק כשמדובר בהקצאת תקציבים של המדינה ליהודים ולערבים – בעניין זה הציבור היהודי פחות או יותר חצוי. היפוך של ממש מצאנו כאשר שאלנו על קבלת החלטות גורליות: רוב היהודים סבורים כי החלטות כאלה – הן בנושאי שלום וביטחון (כ-74%) והן בנושאי ממשל, כלכלה וחברה (כ-61%) – צריכות להתקבל ברוב יהודי בלבד.
- < בבחינת התחושות כלפי אי-שוויון בפועל, רוב המרווינים הערבים סבורים כי הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים, לעומת רוב בקרב היהודים שאינם מסכימים עם טענה זו. לאי-הסכמה זו שותפים כשלושה רבעים מהממקמים את עצמם בימין המדיני-ביטחוני, לעומת כשלושה רבעים מהממקמים את עצמם בשמאל, המסכימים עם טענת הקיפוח. מצביעי המרכז חצויים בשאלה זו.

מתחים בחברה הישראלית

- < שלושה מתחים בחברה הישראלית נתפסים כחזקים בעיני רוב בכלל המדגם, והם המתחים בין שלוש קבוצות: יהודים-ערבים (58%), עשירים-עניים (54.5%) ורתיים-חילונים (כ-52%). רוב כזה אינו קיים כאשר מדובר במתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני, בין חרדים לציונים-רתיים ובין מזרחים לאשכנזים. השנה ההערכה של עוצמת המתחים חלשה מעט בהשוואה לשנה שעברה.

< אף שהמתח בין ערבים ליהודים מוערך כחזק בשיעור הגבוה ביותר בקרב מרואיינים ערבים ויהודים כאחד, הבחנה על פי לאום עדיין משמעותית כאן (כפי שנמצא גם בעבר): פחות ממחצית מהמרואיינים הערבים תופסים אותו כחזק, לעומת כ-61% מהמרואיינים היהודים.

כבוד האדם

< רוב המרואיינים סבורים כי רק במשטרים דמוקרטיים נשמר כבוד האדם במלוא משמעותו. נוסף על כך רוב המרואיינים סבורים כי כבוד האדם הוא אוניברסלי וכי תכניו אינם תלויי תרבות.

< עם זאת ישנה נטייה להטיל מגבלות על כבוד זה במקרים מסוימים: רוב בקרב כלל המרואיינים מסכים לטענה ש"אם משהו פוגע בכבוד של אחרים לא צריך לכבד אותו". יש גם רוב בקרב היהודים למתירים פגיעה בכבוד האדם של חשוד במסגרת חקירה המכוונת למניעת טרור. בקרב הערבים הרוב אינם מסכימים עם היתר זה.

< מה באשר לתחושות הציבור כלפי השמירה על כבוד האדם הלכה למעשה? ובכן, רוב בקרב המרואיינים מרגישים כי בסך הכול כבודם האישי נשמר. רוב זה מתקיים גם בקרב המרואיינים הערבים (אם כי קטן במידה ניכרת מהרוב שבקרב היהודים). בבדיקת ההערכה של נתינת הכבוד מצד מוסדות מדינתיים ספציפיים נמצא כי בנוגע לכל המוסדות, לפחות מחצית מהמרואיינים בכלל המדגם סבורים כי המוסדות הללו מכבדים (או די מכבדים) את האזרחים הבאים עמם במגע. בלטו לרעה המשטרה והמוסד לביטוח לאומי, שרק כמחצית מהמרואיינים סברו שהם מוסדות מכבדים.

< כלפי מרבית המוסדות גם בקרב המרואיינים הערבים היה רוב להערכה שהם מכבדים את האזרחים. עם זאת פחות ממחציתם סבורים כך בנוגע לבירוק בשדות התעופה.

פרק 4 הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

4.1 הצגת המדדים

מדי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים בינלאומיים השוואתיים במגוון היבטים של הדמוקרטיה במדינות השונות – מבניים, תפקודיים וערכיים. מדדים אלה נותנים ציון שנתי לכל מדינה ומציגים את הערכותיהם העדכניות של מכוני המחקר, כל אחד בתחומו, באשר למצבן הייחודי והיחסי של עשרות מדינות, לעתים מאות. ההערכות מבוססות על שילוב בין נתונים סטטיסטיים-כמותיים על המדינות, סקרי דעת קהל, מחקרים אקדמיים משניים והערכות של מומחים ואנשי מקצוע. בפרק זה נבחן את הציונים, וכנגזרת מהם – את המקומות היחסיים של הדמוקרטיה הישראלית.

השנה אנו מתייחסים ל-16 מדדים (מרוכזים בלוח 4.1), ובגלל נושא המחקר שנבחר לעמוד במוקד תשומת הלב הדגשנו מדדים שעניינם כלכלה וחברה: 7 מדדים עוסקים בתחומי משטר, משילות וזכויות; 8 נוספים מתמקדים בנושאי כלכלה וחברה; ו-1 עניינו רמת הקונפליקט הפנימי והחיצוני. הואיל והמדדים מחושבים על ידי מכונים שונים, נוצרת ביניהם לפעמים חפיפה מסוימת.

לוח 4.1

המדר	המכון המבצע	הגדרה
משטר, משילות וזכויות		
1. מדד חופש פוליטי ואזרחי (Freedom in the World Index)	Freedom House	נע בין הציונים 1 ל-7 (1 = רמה מרבית של חופש); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את רמת הזכויות הפוליטיות והחירויות האזרחיות שמהן נהנים תושבי המדינה.
2. מדד חופש העיתונות (Freedom of the Press Index)	Freedom House	נע בין הציונים 0 ל-100 (0 = חופש עיתונות מלא); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את מידת החופש שאמצעי התקשורת זוכים לה.
3. מדד תרבות פוליטית דמוקרטית (Democratic Political Culture Index)	Economist Intelligence Unit	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של תרבות פוליטית דמוקרטית); מבוסס על שאלון מומחים וסקרי דעת קהל ובוחר את מידת הדמוקרטיה של התרבות הפוליטית במדינה.

הגדרה	המכון המבצע	המדד
נע בין הציונים 0 ל-10 (10) = הרמה הגבוהה ביותר של שמירה על זכויות אזרחיות); מבוסס על שאלון מומחים וסקרי דעת קהל ובוחר את ההקפדה על זכויות אזרחיות בסיסיות במדינה.	Economist Intelligence Unit	4. מדד זכויות אזרחיות (Civil Liberties Index)
נע בין הציונים (-2.5) ל-2.5 (2.5) = הרמה הגבוהה ביותר של ייצוג וחופש ביטוי); מבוסס על סקרי דעת קהל ושאלוני מומחים ובוחר את התפיסות כלפי המידה שבה אזרחי המדינה יכולים להשתתף בבחירת הממשלה, וכן את חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות.	The World Bank	5. מדד ייצוג ואחריותיות (Worldwide Governance Indicators – Voice and Accountability)
נע בין הציונים (-2.5) ל-2.5 (2.5) = הרמה הגבוהה ביותר של יעילות הממשלה); מבוסס על סקרי דעת קהל ושאלוני מומחים ובוחר את התפיסות באשר לאיכות השירות הציבורי ומידת עצמאותו מלחצים פוליטיים, לאיכות עיצוב המדיניות ויישומה ולמידת המחויבות של הממשלה למדיניות זו.	The World Bank	6. מדד יעילות הממשלה (Worldwide Governance Indicators – Government Effectiveness)
נע בין הציונים 0 ל-10 (10) = הרמה הגבוהה ביותר של מעורבות אזרחית); בוחר את מידת האמון של האזרחים בשלטון ואת מידת יכולתם להשפיע על תהליכי חקיקה. מבוסס על אחוזי ההצבעה בבחירות ועל שאלון מומחים באשר להסדרים החוקיים המאפשרים או מונעים שקיפות והתייעצות של מקבלי ההחלטות עם האזרחים בתהליכי חקיקה.	OECD – Better Life Index	7. מדד מעורבות אזרחית (Civic Engagement Index)

הגדרה	המכון המבצע	המדד
כלכלה וחברה		
נע בין הציונים 0 ל-100 (100 = היעדר שחיתות פוליטית); בוחן את דעתם של מומחים באשר לניצול לרעה של כוח למטרות רווח אישי. מבוסס על שילוב של 13 סקרים ובוחר את דעתם של מומחים על מידת השחיתות במדינתם או במדינה אחרת.	Transparency International	8. מדד תפיסת השחיתות (Corruption Perception Index)
נע בין הציונים 0 ל-100 (100 = חופש כלכלי מלא); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את מידת ההתערבות של הממשלה בכלכלת המדינה.	Heritage Foundation	9. מדד חופש כלכלי (Index of Economic Freedom)
נע בין 0 ל-1 (0 = שוויון מלא בין נשים לגברים); מבוסס על הערכות מומחים ובוחר את רמת האפליה בין גברים לנשים במדינה ואת יישום השוויוניות של זכויות שני המינים, בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך.	Human Development Report	10. מדד (אי-)שוויון מגדרי (Gender Inequality Index)
נע בין הציונים 0 ל-1 (1 = הרמה הגבוהה ביותר של פיתוח אנושי); מבוסס על נתוני האו"ם העוסקים בשלושה היבטים בסיסיים של פיתוח אנושי: חיים ארוכים ובריאים, ידע וחינוך וכן רמת חיים סבירה.	Human Development Report	11. מדד פיתוח אנושי (Human Development Index)
נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של שביעות רצון מהחיים); בוחן את מידת שביעות הרצון של האזרחים מן החיים בכללותם. מדובר בהערכה סובייקטיבית של האזרחים, שנמדדה באמצעות סקרי דעת קהל שהכילו שאלות שונות בנושא זה.	OECD – Better Life Index	12. מדד שביעות רצון מהחיים (Life Satisfaction Index)

המדד	המכון המבצע	הגדרה
13. מדד קהילתיות (Community Index)	OECD – Better Life Index	נע בין הציונים 0 ל-10 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של תחושת קהילתיות); בוחן את רמת הפעילות הקהילתית-התנדבותית וקיומה של רשת תמיכה קהילתית לאזרחים במקרה הצורך. מבוסס על הערכה של האזרחים, שנמדדה באמצעות סקרי דעת קהל שהכילו שאלות שונות בנושאי התנדבות בקהילה, עזרה לזרים וידיעה שישנו מישהו שניתן להיעזר בו בשעת צרה.
14. מדד מדיניות כלכלית (Sustainable Governance Indicators – Economic Policies)	Bertelsmann Stiftung	נע בין הציונים 1 ל-10 (10 = האיכות הגבוהה ביותר של מדיניות כלכלית); מבוסס על הערכת מומחים ונתונים סטטיסטיים רשמיים ובווהן את הביצועים הכלכליים של המדינה, שוק העבודה, מדיניות המיסוי, המדיניות התקציבית, רמת המחקר והפיתוח והרגולציה הממשלתית.
15. מדד מדיניות חברתית (Sustainable Governance Indicators – Social Policies)	Bertelsmann Stiftung	נע בין הציונים 1 ל-10 (10 = האיכות הגבוהה ביותר של מדיניות חברתית); מבוסס על הערכת מומחים ונתונים סטטיסטיים רשמיים ובווהן את המדיניות והביצועים בתחומי החינוך, הבריאות והפנסיה. כמו כן בוחן את רמת האי-שוויון, מידת ההכלה החברתית, רמת האינטגרציה בין קבוצות שונות בחברה, רמת הביטחון האישי והתמיכה במשפחות.

המדרד	המכון המבצע	הגדרה
קונפליקט פנימי וחיצוני		
16. מדד יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור (Worldwide) Governance Indicators – Political Stability and Absence of Violence/ (Terrorism)	The World Bank	נע בין הצינונים (-2.5) ל-2.5 = הרמה הגבוהה ביותר של יציבות פוליטית); מבוסס על סקרי דעת קהל ושאלוני מומחים ובוחרן תפיסות בנוגע לרמת היציבות הפוליטית ורמת האלימות הפוליטית והטרור במדינה.

את מדדי הדמוקרטיה אנו בוחנים על שני צירי השוואה:

- < ציר איכות התפקוד והביצוע של ישראל בשנה החולפת בהשוואה למדינות אחרות.
- < הציר ההיסטורי, כלומר ההערכות של ישראל השנה בהשוואה לשנים עברו.

4.2 למי משווים?

לכל מכון רשימת מדינות משלו שאליהן מתייחסים המדדים שהוא מפרסם. מפאת קוצר היריעה לא נוכל להציג כאן את כולן, ולפיכך בחרנו לצמצם את מספר המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל ל-27. החלוקה הראשית היא גאוגרפית, כדי לתת ייצוג נאות לאזורים שונים בעולם. כמו כן החלטנו לכלול בקבוצה שאליה נשווה את ישראל גם מדינות שאינן דמוקרטיות אך נמצאות בסביבתה של ישראל או חולקות עמה מאפייני משטר משותפים. חשוב לדעתנו למקם את ישראל לא רק ב"משפחה הדמוקרטית הקלסית" אלא גם ב"משפחה המזרח תיכונית" וכן ב"משפחה הדמוקרטיות הצעירות".

רשימת המדינות על פי מקומן הגאוגרפי כוללת 5 מדינות ביבשת אמריקה (ארגנטינה, ארצות הברית, ברזיל, ונצואלה וקנדה); 9 מדינות ממערב ועד דרום מזרח אירופה (איטליה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, יוון, נורווגיה, ספרד, צרפת ושווייץ); 3 מדינות במרכז ובמזרח אירופה שהיו חלק מן הגוש הסובייטי (הונגריה, צ'כיה ורוסיה); 6 מדינות במזרח התיכון (טורקיה, ירדן, לבנון, מצרים, סוריה וסעודיה); ו-4 מדינות באסיה ובמזרח הרחוק (הודו, סין, יפן וניו זילנד).

בבחירת המדינות שאליהן אנו משווים את ישראל במובן של איכותן הדמוקרטית נעזרנו בהערכות של מכון Freedom House, האומדן מדי שנה את מידת החופש ב-195 מדינות בחלוקה לשלוש קטגוריות: מדינות

חופשיות (Free), מדינות חופשיות למחצה (Partly Free) ומדינות לא חופשיות (Not Free).²⁸ ברשימת המדינות שאנו משווים אליהן את ישראל כלולות לפי פרמטר זה 18 מדינות חופשיות (איטליה, ארגנטינה, ארצות הברית, בלגיה, ברזיל, בריטניה, גרמניה, הודו, הונגריה, יוון, יפן, נורווגיה, ניו זילנד, ספרד, צ'כיה, צרפת, קנדה ושווייץ), 3 מדינות חופשיות למחצה (ונצואלה, טורקיה ולבנון), ו-6 מדינות לא חופשיות (ירדן, מצרים, סוריה, סין, סעודיה ורוסיה). לפי הגדרות אלה, ישראל נמצאת בקטגוריית המדינות החופשיות.²⁹

4.3 מדרי הדמוקרטיה 2014: ישראל בהשוואה למדינות אחרות

תרשים 4.1 מציג את המקומות שישארל הגיעה אליהם בשנה החולפת בהשוואה ל-27 המדינות האחרות (ציר אופקי), בהתייחס ל-16 המדרים שבחרנו (ציר אנכי). מקום 1 בצד שמאל של התרשים הוא המקום הטוב ביותר מבחינת איכות הדמוקרטיה, ואילו מקום 28 בצד ימין של התרשים מציין את המקום הלוקי ביותר מאותה בחינה.³⁰ בשלושה מקרים שבהם בסולם המקורי ציון גבוה יותר מורה על איכות נמוכה יותר מבחינה דמוקרטית (במדד החופש הפוליטי והאזרחי, במדד חופש העיתונות ובמדד

28 להרחבה ראו אתר הארגון Freedom House.

29 לפי מיונים אחרים מזה של Freedom House, למשל זה שהציע פרופ' וולפגנג מרקל ממכון WZB בברלין, ישראל אינה שייכת לקטגוריית המדינות החופשיות אלא לקטגוריית "הדמוקרטיות הפגומות" (Defective Democracies). ראו Wolfgang Merkel, "Embedded and Defective Democracies: Where Does Israel Stand?," in: Tamar S. Hermann (ed.), *By the People, For the People, Without the People? The Emergence of (Anti) Political Sentiment in Western Democracies and in Israel*, Jerusalem: The Israel Democracy Institute, 2012, pp.183–225. ראו גם הסיווג של ישראל כדמוקרטיה פגומה (Flawed Democracy) במדד הדמוקרטיה של האקונומיסט (The Economist) לשנת 2013: www.eiu.com/DemocracyIndex2013 (כל אתרי האינטרנט המופיעים בפרק זה אוחדו לאחרונה בספטמבר 2014).

30 נציין כי ב-6 מדדים ההשוואה כוללת מספר נמוך יותר של מדינות. בשלושת מדדי Better Life Index של OECD (מדד המעורבות האזרחית, מדד שביעות הרצון מהחיים ומדד הקהילתיות) ההשוואה היא בין ישראל ל-18 מדינות נוספות שמשתייכות לארגון OECD. במדדים אלה גם לא ניתן להשוות את הדירוג והתוצאות לשנים עברו, שכן מדד זה עבר שינויים במהלך השנים ועורכו מצהירים במפורש כי זו הסיבה לכך שאי אפשר לערוך השוואות רב-שנתיות. ראו OECD *Better Life Index*: www.oecdbetterlifeindex.org/about/better-life-initiative. נוסף על כך, בשני מדדי Sustainable Governance Indicators של Bertelsmann Stiftung (מדד המדיניות הכלכלית ומדד המדיניות החברתית) ההשוואה היא בין ישראל ל-16 מדינות נוספות שמשתייכות ל-OECD או לאיחוד האירופי. גם במדדים אלה לא ניתן להשוות את הדירוג והתוצאות לשנים עברו, שכן ב-2009 לא ניתנו לישראל ציונים – הפעם הקודמת שבה פורסם מדד זה. לבסוף, במדד החופש הכלכלי ההשוואה היא בין ישראל ל-26 מדינות נוספות. סוריה הושמטה ממדד זה בגלל היעדר נתונים.

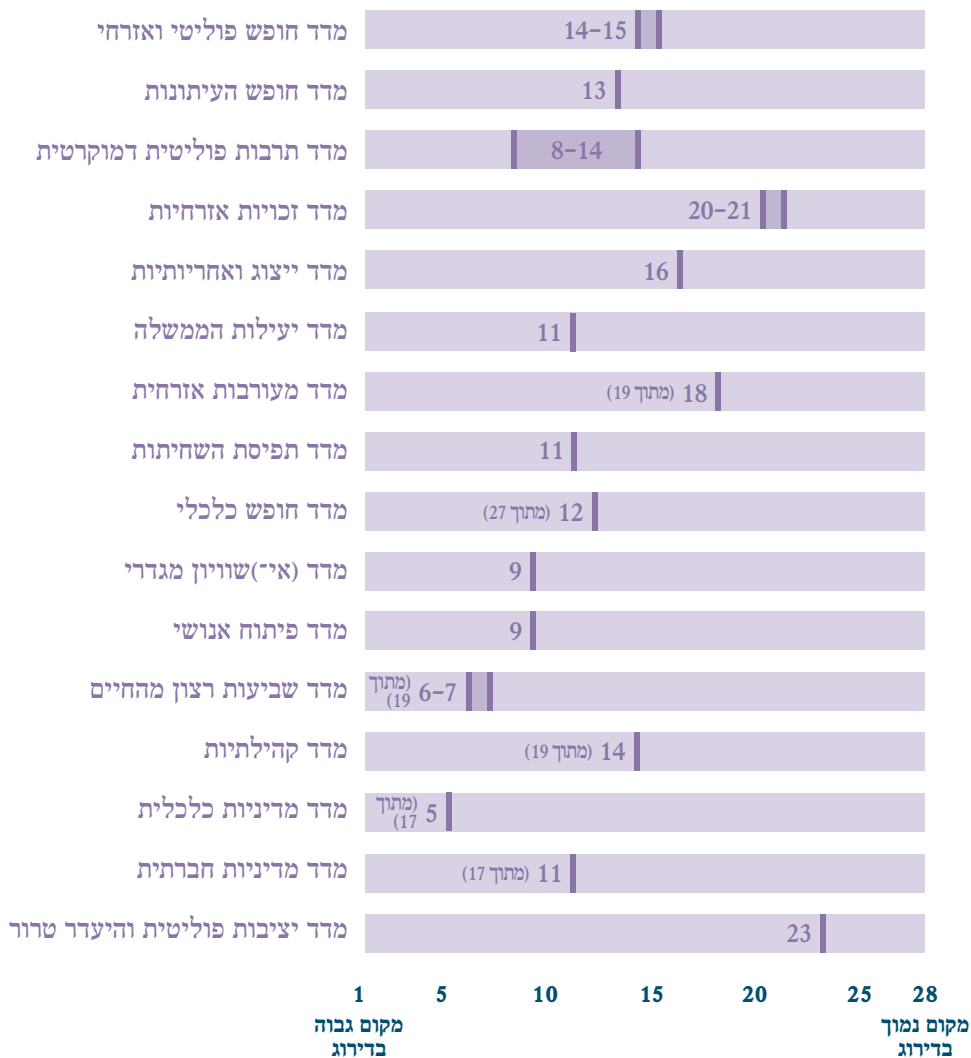
ה[אי"ש]שוויון המגדרי) הפכנו בשיטתיות את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. כך נהגנו בכל המדדים שיוצגו בפרק זה – ציון גבוה יותר מורה על איכות דמוקרטית גבוהה יותר.

יש לשים לב שלעתים ישראל חולקת את הציון עם מדינה או מדינות אחרות, ולפיכך היא חולקת גם את המקום הגרפי עם עוד מדינות, כך שכולן יחד, כקבוצה, תופסות תחום שלם בסולם, ולא מקום אחד בלבד. למשל, במדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית ישראל חולקת אותו ציון עם 6 מדינות נוספות: איטליה, בלגיה, יפן, ספרד, צ'כיה וצרפת. המדינות ממוקמות אפוא במקומות 8-14.

חשוב להבהיר כי השינויים במקום ובציון משנה לשנה אינם תואמים לגמרי זה את זה. הסיבה לכך היא שמדינה יכולה לקבל אותו ציון שנה אחר שנה, אך לעלות או לרדת במקומה היחסי בהשוואה למדינות אחרות, מפני שאם ציוני שאר המדינות עלו, היא עצמה יורדת בסולם ההשוואתי גם אם ציונה נשאר כשהיה, ולהפך: אם השאר ירדו בציוניהן, היא עולה במקום היחסי שלה על הסולם גם אם לא חל שיפור בביצועיה הדמוקרטיים.

נבהיר שכאשר נאמר "מדד 2014", מדובר במדד שפורסם אמנם ב־2014, אך הנתונים שבו הם למעשה נתוני 2013 (שלא כמו מדד 2014 שלנו, שהנתונים המופיעים בו נאספו ב־2014).

תרשים 4.1: מקומה של ישראל במדדי הדמוקרטיה 2014

הסבר לתרשים:

1. **מדד החופש הפוליטי והאזרחי:** ישראל מדורגת באמצע הסולם, במקום 14-15, יחד עם הונגריה.
2. **מדד חופש העיתונות:** ישראל מדורגת באמצע הסולם, במקום 13, לפני איטליה והונגריה ואחרי יפן וספרד.
3. **מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית:** ישראל מדורגת במקומות האמצעיים, 8-14, יחד עם איטליה, בלגיה, יפן, ספרד, צ'כיה וצרפת.
4. **מדד הזכויות האזרחיות:** ישראל מדורגת במקום 20-21, הנמוך למדי, יחד עם לבנון.
5. **מדד הייצוג והאחריות:** ישראל מדורגת במקום ה-16, מעט מתחת לאמצע הסולם, לפני הודו ואחרי יוון.
6. **מדד יעילות הממשלה:** ישראל מדורגת במקום ה-11, מעט מעל אמצע הסולם, לפני ספרד ואחרי צרפת.
7. **מדד המעורבות האזרחית:** מתוך 19 המדינות הנכללות במדד זה ישראל מדורגת במקום ה-18, הנמוך מאוד, לפני רוסיה ואחרי צ'כיה ושווייץ.
8. **מדד תפיסת השחיתות:** ישראל מדורגת מעט מעל אמצע הסולם, במקום ה-11.
9. **מדד החופש הכלכלי:** ישראל מדורגת במקום ה-12, מעט מעל אמצע הסולם.
10. **מדד ה(אי-)שוויון המגדרי:** ישראל מדורגת בשליש העליון של הסולם, במקום ה-9, לפני קנדה, בריטניה, ארצות הברית ומדינות מערביות נוספות.
11. **מדד הפיתוח האנושי:** ישראל מדורגת בשליש העליון של הסולם, במקום ה-9, בין יפן לבין צרפת.
12. **מדד שביעות הרצון מהחיים:** מתוך 19 המדינות הנכללות במדד זה ישראל מדורגת במקום 6-7, הגבוה יחסית, יחד עם בלגיה, לפני ארצות הברית ואחרי ברזיל.
13. **מדד הקהילתיות:** מתוך 19 המדינות הנכללות במדד זה ישראל מדורגת במקום ה-14, הנמוך יחסית, לפני הונגריה ואחרי ברזיל.
14. **מדד המדיניות הכלכלית:** מתוך 17 המדינות הנכללות במדד זה ישראל מדורגת במקום ה-5, הגבוה, לפני בלגיה וניו זילנד ואחרי גרמניה וקנדה.
15. **מדד המדיניות החברתית:** מתוך 17 המדינות הנכללות במדד זה ישראל מדורגת במקום ה-11, הבינוני-נמוך, לפני יפן וספרד ואחרי ארצות הברית ובלגיה.
16. **מדד הציביות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור:** ישראל מדורגת בשליש התחתון של הסולם, במקום ה-23, סמוך לוונצואלה, הודו וטורקיה.

כבשנה שעברה ובזו שלפניה גם השנה ישראל מדורגת ברוב המדדים באמצע הסולם או בקרבת האמצע. בולטים לטובה מקומה במדד שביעות הרצון מהחיים, במדד הפיתוח האנושי, במדד ה(אי-)שוויון המגדרי ובמדד המדיניות הכלכלית. בשלושה מדדים מקומה אינו מזהיר: במדד הזכויות האזרחיות, במדד המעורבות האזרחית ובמדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור. באשר למקומה היחסי של ישראל בהשוואה לשנים קודמות: בשלושה מדדים חלה עלייה במקומה היחסי במדרג המדינות (תפיסת השחיתות, החופש הכלכלי וה[אי-]שוויון המגדרי), אם כי מדובר בעלייה מתונה. השנה לא נרשמה ירידה בדירוג אף לא באחד מן המדדים.

לוח 4.2

השינוי	המקום ב-2013	המקום ב-2014	
=	15-11 (מתוך 28)	15-14 (מתוך 28)	1. מדד חופש פוליטי ואזרחי
=	13 (מתוך 28)	13 (מתוך 28)	2. מדד חופש העיתונות
=	14-9 (מתוך 28)	14-8 (מתוך 28)	3. מדד תרבות פוליטית דמוקרטית
=	21-20 (מתוך 28)	21-20 (מתוך 28)	4. מדד זכויות אזרחיות
=	16 (מתוך 28)	16 (מתוך 28)	5. מדד ייצוג ואחריותיות
=	11 (מתוך 28)	11 (מתוך 28)	6. מדד יעילות הממשלה
אינן נתוני עבר	אינן נתוני עבר	18 (מתוך 19)	7. מדד מעורבות אזרחית
▲	12 (מתוך 28)	11 (מתוך 28)	8. מדד תפיסת השחיתות
▲	14 (מתוך 27)	12 (מתוך 27)	9. מדד חופש כלכלי
▲	12 (מתוך 28)	9 (מתוך 28)	10. מדד (אי-)שוויון מגדרי
=	9 (מתוך 28)	9 (מתוך 28)	11. מדד פיתוח אנושי
אינן נתוני עבר	אינן נתוני עבר	7-6 (מתוך 19)	12. מדד שביעות רצון מהחיים
אינן נתוני עבר	אינן נתוני עבר	14 (מתוך 19)	13. מדד קהילתיות
אינן נתוני עבר	אינן נתוני עבר	5 (מתוך 17)	14. מדד מדיניות כלכלית
אינן נתוני עבר	אינן נתוני עבר	11 (מתוך 17)	15. מדד מדיניות חברתית
=	23 (מתוך 28)	23 (מתוך 28)	16. מדד יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור

▲ שיפור במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

= היעדר שינוי במקומה של ישראל ביחס להערכה הקודמת.

4.4 ישראל 2014 בהשוואה לישראל 2013

השוואת מצבה של ישראל ב-2014 למצבה בשנה שעברה תיעשה על פי הציונים שקיבלה בכל אחד מן המדדים השנה ובשנה שעברה. כפי שאפשר לראות בלוח 4.3, לא היו שינויים משמעותיים בציוניה של ישראל השנה במדדים השונים. עם זאת השנה נרשמה הרעה קלה בציון של ישראל במדד יעילות הממשלה ובמדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור. ב-6 מדדים ב-2014 חל שיפור לעומת הציונים במדדי 2013, אך שיפור ניכר התרחש רק במדד ה(אי-)שוויון המגדרי. בשאר המדדים השיפור זעיר.

לוח 4.3

המדד	הציון של ישראל ב-2014	הציון של ישראל ב-2013	הסולם	השינוי לעומת ההערכה הקודמת
1. מדד חופש פוליטי ואזרחי	6.5	6.5	7-1 (7 = חופש מלא)	=
2. מדד חופש העיתונות	70	69	100-0 (100 = חופש מלא)	▲
3. מדד תרבות פוליטית דמוקרטית	7.5	7.5	10-0 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של תרבות פוליטית דמוקרטית)	=
4. מדד זכויות אזרחיות	5.59	5.59	10-0 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של שמירה על הזכויות האזרחיות)	=
5. מדד ייצוג ואחריותיות	0.63	0.62	עד 2.5 (-2.5) (2.5 = הרמה הגבוהה ביותר של ייצוג וחופש ביטוי)	▲
6. מדד יעילות הממשלה	1.22	1.25	עד 2.5 (-2.5) (2.5 = הציון החיובי המרבי)	▼
7. מדד מעורבות אזרחית	2.3	אין נתונים	10-0 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של מעורבות אזרחית)	אין נתונים

המדד	הציון של ישראל ב-2014	הציון של ישראל ב-2013	הסולם	השינוי לעומת ההערכה הקודמת
8. מדד תפיסת השחיתות	61	60	100-0 (100 = היעדר שחיתות)	▲
9. מדד חופש כלכלי	68.4	66.9	100-0 (100 = חופש מלא)	▲
10. מדד (אי-) שוויון מגדרי	0.899	0.856	1-0 (1 = שוויון מלא)	▲
11. מדד פיתוח אנושי	0.888	0.886	1-0 (1 = רמת פיתוח אנושי מרבית)	▲
12. מדד שביעות רצון מהחיים	7.8	אין נתונים	10-0 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של שביעות רצון מהחיים)	אין נתונים
13. מדד קהילתיות	7.7	אין נתונים	10-0 (10 = הרמה הגבוהה ביותר של קהילתיות)	אין נתונים
14. מדד מדיניות כלכלית	6.5	אין נתונים	10-1 (10 = האיכות הגבוהה ביותר של מדיניות כלכלית)	אין נתונים
15. מדד מדיניות חברתית	6.1	אין נתונים	10-1 (10 = האיכות הגבוהה ביותר של מדיניות חברתית)	אין נתונים
16. מדד יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור	-1.09	-1.07	2.5 (-2.5) עד 2.5 (2.5 = הרמה הגבוהה ביותר של יציבות פוליטית)	▼

▲ שיפור בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

= היעדר שינוי בהערכה של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

▼ הרעה בציון של ישראל ביחס להערכה הקודמת שלה.

4.5 ניתוח הממצאים

חופש פוליטי ואזרחי. את מדד החופש (Freedom in the World Index) פיתח הארגון האמריקני הוותיק Freedom House, והוא מתפרסם מאז 1972. המדד מציג את הציונים של רמת הזכויות הפוליטיות והחירויות האזרחיות של תושבי מרבית מדינות העולם (מדד 2014 נותן ציונים ל-195 מדינות).³¹ המדד מבוסס על הערכות מומחים אשר נותנים ציונים בתבנית של סקר ל-25 מחוונים המביאים לידי ביטוי את רמת החופש הפוליטי וזכויות האזרח במדינה, ובכללם המבנה הפוליטי; רמת ההשתתפות הפוליטית; תפקוד הממשלה; חופש הביטוי; חופש ההתאגדות; שלטון החוק; ומידת האוטונומיה האישית של האזרחים. המדד נע בין הציון 1 – היעדר חופש פוליטי ואזרחי – לציון 7 – חופש פוליטי ואזרחי מלא.³² מדד החופש נחשב מדד "עמיד" יחסית, כלומר נרשמים בו שינויים קטנים יחסית בציוני המדינות משנה לשנה. תרשים 4.2 מציג את מדרג המדינות על פי הציון שהן קיבלו ב-2014.

ממצאי 2014 מראים כי מדינות מערב אירופה, צ'כיה, צפון אמריקה, יפן וניו זילנד הן המדינות שבהן קיים החופש הפוליטי והאזרחי הרב ביותר. בתחתית הרשימה נמצאות ירדן, מצרים, רוסיה, סין, סוריה וסעודיה. ישראל מקבלת ציון גבוה יחסית (6.5) וממוקמת באמצע הסולם, במקום 14-15, יחד עם הונגריה. הציון של ישראל השנה זהה לציון שלה במדד החופש מאז 2006 (תרשים 4.2 להלן).

חופש עיתונות. גם את מדד חופש העיתונות (Freedom of the Press Index) פיתח ארגון Freedom House, והוא מתפרסם מאז 1980. המדד מציג את הציונים של רמת חופש העיתונות במרבית מדינות העולם (מדד 2014 נותן ציונים ל-197 מדינות).³³ המדד מבוסס על הערכות מומחים אשר נותנים ציונים למחוננים רבים בשלושה ממדים עיקריים: התשתית החוקית המשפיעה על פעולתם של אמצעי התקשורת במדינה; האווירה הפוליטית, ובעיקר מידת השליטה של הממסד הפוליטי בתוכן החדשותי; והסביבה הכלכלית שבה פועלים אמצעי התקשורת, ובעיקר המידה שבה סביבה זו מגבילה את עצמאותם. המדד נע בין הציון 0 – היעדר חופש עיתונות, לציון 100 – חופש עיתונות מלא. הטווח 0-39 מגדיר מדינה שאין בה עיתונות חופשית; הטווח 40-69 מסמן מדינה שהעיתונות בה

31 לפירוט על Freedom House, מחקריו ופרסומיו ראו באתר האינטרנט של הארגון, שם גם מופיע מדד החופש לשנת 2014.

32 כפי שצוין לעיל, במדד המקורי ציון נמוך יותר משמעו חופש פוליטי ואזרחי רב יותר, אולם הפכנו בשיטתיות את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. וכך, בכל המדדים ציון גבוה יותר מורה על איכות דמוקרטית גבוהה יותר.

33 לנתוני המדד, ראו באתר של ארגון Freedom House.

חופשית למחצה; והטווח 70-100 מגדיר מדינה שהעיתונות בה חופשית.³⁴ תרשים 4.3 מציג את מדרג המדינות על פי הציון שקיבלו ב-2014.

הממצאים ל-2014 מראים כי ישראל נחשבת אמנם למדינה שיש בה עיתונות חופשית (ציון 70), אולם היא קרובה מאוד לקבוצת המדינות שהעיתונות בהן חופשית למחצה (ציון 69 ומטה). ישראל ממוקמת באמצע הסולם, במקום ה-13, בין ספרד לאיטליה. ישנו שיפור קל בציונה במדד חופש העיתונות ביחס לשנה שעברה, שבה קיבלה את הציון 69 (תרשים 4.3 להלן).

תרבות פוליטית דמוקרטית. מחלקת המחקר של כתב העת האקונומיסט מפרסמת מדי שנה מדד דמוקרטיה עולמי אשר נותן ציונים למידת הדמוקרטיה ל-167 מדינות ברחבי העולם. מדד זה מורכב מ-5 תת-מדדים עצמאיים: התהליך האלקטורלי; תפקוד הממשלה; ההשתתפות הפוליטית; התרבות הפוליטית הדמוקרטית; והחירויות האזרחיות. לדברי עורכיו, המדד משתמש בהגדרות רחבות ו"תובעניות" יותר למושג דמוקרטיה לעומת השימוש שעושה בהן ארגון Freedom House, ולכן התוצאה היא שבמדד של האקונומיסט מדינות רבות יותר מקבלות את התווית "דמוקרטיה פגומה".³⁵ בפרק זה אנחנו מביאים את ציוני המדינות בשני מדדים: מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית ומדד החירויות האזרחיות.

מדד התרבות הפוליטית הדמוקרטית (Democratic Political Culture Index) של האקונומיסט משקף ציון ממוצע ב-8 משתנים, כגון: קונסנזוס בקרב האזרחים באשר לערכים הדמוקרטיים; תפיסות בנוגע למעורבות הצבא בפוליטיקה; תמיכה כללית בדמוקרטיה; היעדר תמיכה ב"מנהיג חזק" או בממשלת טכנוקרטים; ומסורת של הפרדת הדת מהמדינה. הציון 10 בסולם מציין מדינה שיש בה תרבות פוליטית דמוקרטית מושרשת, והציון 0 מציין מדינה שערכיה איננה מבוססים על תרבות פוליטית דמוקרטית.

כפי שניתן ללמוד מתרשים 4.4 (להלן), את ארבעת המקומות העליונים בסולם התרבות הפוליטית הדמוקרטית ב-2014 תופסות נורווגיה, שווייץ, בריטניה וקנדה. סוגרות את הרשימה – ירדן, מצרים, סעודיה ורוסיה. במדד זה ישראל מקבלת את הציון הבינוני-גבוה 7.5, היא ממוקמת במקומות 8-14 יחד עם איטליה, בלגיה, יפן, ספרד, צ'כיה וצרפת, והיא נותרה במקום שבו הייתה בשנה שעברה.

34 במדד חופש העיתונות המקורי ציון נמוך יותר משמעו חופש עיתונות רב יותר, אולם גם במקרה זה הפכנו בשיטתיות את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. וכך, בכל המדדים ציון גבוה יותר מורה על איכות דמוקרטית גבוהה יותר.

35 למדד הדמוקרטיה של האקונומיסט – *The Democracy Index 2013: Democracy in Limbo* – ראו www.eiu.com/ Democracy Index 2013, *The Economist*. לדיון בהגדרות המחקר ובאופן המדידה ראו שם, עמ' 28 ואילך.

זכויות אזרחיות. מדד הזכויות האזרחיות (Civil Liberties Index) של האקונומיסט מבוסס על ממוצע של 17 פרמטרים, כגון: חופש העיתונות; חופש הביטוי; חופש המחאה; חופש הדת; חופש ההתאגדות; שוויון לפני החוק; ורמת הביטחון האישי. המדד נע בין הציונים 0 ל-10 – ציון 10 מעיד על כיבוד מלא של זכויות אזרחיות וציון 0 על אי-כיבוד זכויות אלה.

כפי שמראה תרשים 4.5 (להלן), את הציונים הגבוהים ביותר השנה קיבלו נורווגיה, ניו זילנד וקנדה, ואילו סין, סעודיה וסוריה קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא 5.59, זהה לזה שבשנה שעברה. מדובר בציון נמוך מאוד – ישראל ממוקמת יחד עם לבנון בשליש התחתון של הסולם, במקומות 20-21, במרחק ניכר ממדינות מרכז ומערב אירופה, צפון אמריקה, הודו ויפן.

ייצוג ואחריותיות. ארגון הבנק העולמי מפרסם מדי שנה נתונים השוואתיים על מרבית מדינות העולם ב-6 היבטים של משילות: ייצוג ואחריותיות; יציבות פוליטית והיעדר טרור או אלימות; יעילות הממשלה; איכות הרגולציה הממשלתית; שלטון החוק; והיעדר שחיתות.³⁶ השנה בחרנו להביא נתונים על שלושת היבטים הראשונים, אשר חסרים במידה מסוימת במדדים שנסקרו עד כה. מדד הייצוג והאחריותיות (Worldwide Governance Indicators – Voice and Accountability) בוחן את המידה שבה אזרחי המדינה יכולים להשתתף בבחירת הממשלה, וכן את חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות במדינה, שהם כידוע תנאים בסיסיים המאפשרים בחירה חופשית של הממשלה. ההערכה נעה לרוב בין הציון (-2.5), שפירושו הערכה נמוכה ביותר, לציון 2.5, שפירושו הערכה גבוהה ביותר.³⁷

כפי שמראה תרשים 4.6 (להלן), את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה, נורווגיה, שווייץ וניו זילנד, ואילו סין, סוריה וסעודיה קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא 0.63, כמעט זהה לציון שלה בשנה שעברה. מדובר בציון לא גבוה במיוחד – ישראל ממוקמת מעט מתחת לאמצע הסולם, במקום ה-16, בסמוך להונגריה, יוון, הודו וברזיל, ומתחת לכל מדינות מערב אירופה, צ'כיה וצפון אמריקה. בהשוואה לכלל 215 המדינות שאלהן מתייחס המדד, ישראל ממוקמת בעשירון ה-7, הבינוני-גבוה.

36 לנתוני המדד ראו באתר <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>

37 לפירוט המתודולוגיה שלפיה נבנה המדד ראו באתר <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>

יעילות הממשלה. מדד יעילות הממשלה (Worldwide Governance Indicators – Government Effectiveness) של ארגון הבנק העולמי בוחן את התפיסות של מומחים ואזרחים במדינות השונות בנוגע לאיכות השירות הציבורי ולמידת עצמאותו מלחצים פוליטיים, וכן את איכות עיצוב המדיניות ויישומה ואת מידת המחויבות של הממשלה למדיניות זו.³⁸ ההערכה נעה לרוב בין הציון (-2.5) – רמה נמוכה של יעילות הממשלה – לציון 2.5 – רמה גבוהה של יעילות הממשלה.

כפי שמראה תרשים 4.7 (להלן), את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה נורווגיה, שוויץ וקנדה, בעוד שמצרים, ונצואלה וסוריה קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא 1.22, נמוך מעט (אך במידה לא משמעותית) בהשוואה לציון שקיבלה בשנה שעברה. מדובר בציון גבוה יחסית – ישראל ממוקמת מעל אמצע הסולם, במקום ה-11, לפני ספרד וצ'כיה ואחרי בריטניה וצרפת. בהשוואה לכלל 215 המדינות שאליהן מתייחס המדד, ישראל ממוקמת בעשירון ה-9, הגבוה.

מעורבות אזרחית. השנה בחרנו לכלול בהשוואה שלנו שלושה מדדים חדשים יחסית בתחומי איכות החיים, שפורסמו על ידי מכון Better Life של OECD (הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי). OECD הוא ארגון בינלאומי של המדינות המפותחות המקבלות את עקרונות הדמוקרטיה הליברלית והשוק החופשי, וישראל צורפה אליו ב-2010. המדדים שכללנו השנה במדד הדמוקרטיה הישראלית הם מדד המעורבות האזרחית, מדד שביעות הרצון מהחיים ומדד הקהילתיות.³⁹ מדד המעורבות האזרחית בוחן את מידת האמון של האזרחים בשלטון ואת מידת יכולתם להשפיע על תהליכי חקיקה. המדד מבוסס על נתוני ההצבעה בבחירות ועל שאלון מומחים באשר להסדרים החוקיים המאפשרים או מונעים שקיפות והתייעצות של מקבלי ההחלטות עם האזרחים במהלך תהליכי חקיקה. הציונים במדד נעים בין 0 ל-10 – ציון 10 מלמד על רמה גבוהה של מעורבות אזרחית וציון 0 על רמה נמוכה של מעורבות שכזו.

תרשים 4.8 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD במדד 2014. כפי שניתן לראות, ניו זילנד, בריטניה ונורווגיה מקבלות ציונים גבוהים מאוד, כלומר יש בהן רמה גבוהה של מעורבות אזרחית. ישראל (ציון 2.3) ממוקמת במקום ה-18 (האחד לפני האחרון), המעיד על רמה נמוכה מאוד של מעורבות אזרחית כפי שהיא באה לידי ביטוי בהצבעה בבחירות ובשיתוף בתהליכי חקיקה. ישראל מקדימה רק את רוסיה בדירוג זה, והיא ממוקמת אחרי יוון, צ'כיה ושווייץ.

38 לנתוני המדד ראו באתר <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>

39 לנתוני המדד ראו *OECD Better Life Index* באתר ארגון OECD: www.oecdbetterlifeindex.org

שחיתות פוליטית. הארגון הנחשב למוכיל בעולם במאבק בנגע השחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומית (TI – Transparency International). אנו משתמשים במדד תפיסת השחיתות (Corruption Perception Index) שפותח על ידו. הציון במדד זה נע בין 0 ל-100. ככל שהוא גבוה יותר, המדינה מוערכת כנקייה יותר משחיתות.

כפי שאפשר לראות בתרשים 4.9 (להלן), את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה ניו זילנד, נורווגיה ושווייץ. רוסיה, ונצואלה וסוריה סוגרות את הרשימה עם הציונים הנמוכים ביותר. ישראל מקבלת ב-2014 את הציון 61, והיא ממוקמת במקום ה-40.11⁴⁰ מדובר בשיפור קל לעומת הציון שקיבלה אשתקד (60) וגם בשיפור בדירוג בהשוואה ל-27 המדינות האחרות שבמחקר.

חופש כלכלי. אחד המדדים השנתיים הנפוצים הוא מדד החופש הכלכלי (Index of Economic Freedom) שפיתחה קרן הריטג' (Heritage Foundation). שותף לה בשנים האחרונות בעניין זה העיתון הכלכלי *Wall Street Journal*. שני הגופים האלה דבקים, במוצהר, בעקרונות הנאו-ליברליים: שוק חופשי והתערבות מזערית של הממשלה בענפי הייצור, המסחר והשירותים.⁴¹ כל התערבות של הממשלה מעבר לחיוני ביותר לקיום המשק פוגעת לפי השקפה זו בחירויות דמוקרטיות בסיסיות, ובעיקר בערך הקניין. הציון שכל מדינה מקבלת מבוסס על צירוף של 10 מחוונים כלכליים: הערכות כמותיות של זכויות קניין; היעדר שחיתות כלכלית; מדיניות המיסוי; גובה ההוצאה הממשלתית; יעילות הממשלה בטיפול בעסקים; מדיניות וחקיקה בנוגע לשוק העבודה במדינה; יציבות המחירים; מדיניות המסחר; השקעות זרות; וזרימת הון ובנקאות ומימון. הציונים במדד החופש הכלכלי נעים בין 0 ל-100 – 0 מציין היעדר חופש כלכלי ו-100 מציין חופש כלכלי רב.

תרשים 4.10 (להלן) מראה כי המדינות החופשיות ביותר מבחינה כלכלית הן שווייץ, ניו זילנד וקנדה, ואילו רוסיה, ארגנטינה וונצואלה הן מדינות המוגדרות מדינות לא חופשיות מבחינה כלכלית. ב-2014 ישראל מדורגת במקום ה-12 (ציון 68.4), בין ספרד לירדן. בהשוואה לציון שקיבלה בשנה

40 הערכה זו מבוססת על 13 מקורות מידע שונים של מגוון מוסדות עצמאיים המתמחים בנושאי ממשל וניתוח האקלים העסקי. ראוי להדגיש כי במדד המלא של הארגון ממוקמת ישראל במקום ה-36 מתוך 177 המדינות שבמחקר, אולם כאן אנו משווים אותה רק ל-27 המדינות הנבחרות. המדד פורסם בשנת 2014 אך הנתונים מתייחסים לשנת 2013, ולכן שם הפרסום המקורי הוא *Corruption Perceptions Index 2013*.

41 המדד האחרון פורסם בחודש נובמבר 2013. להרחבה ראו The Heritage Foundation, in partnership with *Wall Street Journal*, 2014 *Index of Economic Freedom*, www.heritage.org/index

שעברה (66.9) ולמקום שדורגה (14) – מדובר בשיפור הן ביחס לעצמה והן לעומת המדינות האחרות.⁴²

(אי-שוויון מגדרי. מדד ה(אי-)שוויון המגדרי (Gender Inequality Index) שמפרסם מדי שנה האו"ם ברוח הפיתוח האנושי העולמי (Human Development Report) נועד לשקף את קיומה או היעדרה של אפליה בין גברים לנשים במדינה.⁴³ המדד מתמקד בשוויוניות של יישום זכויות בעיקר בתחומי העבודה, הפוליטיקה והחינוך, והוא נע על סולם שבין 0 (אי-שוויון מלא) ל-1 (שוויון מלא).⁴⁴

תרשים 4.11 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה בינלאומית במדד 2014. כפי שניתן לראות, המדינות המצטיינות בשוויון מגדרי הן שווייץ, גרמניה ואיטליה. בתחתית הסולם נמצאות מצרים, הודו וסוריה. ישראל (ציון 0.899) ממוקמת השנה במקום ה-9 – עלייה של שלושה מקומות לעומת המדד הקודם. ישראל ממוקמת במקום גבוה מאוד גם במדד הכללי: היא נמצאת במקום ה-17 מתוך 152 מדינות שנבדקו.

פיתוח אנושי. אחד המדדים החדשים שכללנו השנה מתייחס לרמת הפיתוח האנושי במדינה (Human Development Index). המדד מפורסם בכל שנה על ידי האו"ם ומטרתו לשקף את רמת השמירה על היבטים בסיסיים של הפיתוח האנושי בכל מדינה ומדינה בעולם: תוחלת החיים; איכות הבריאות; רמת הידע והחינוך; ושמירה על רמת חיים סבירה. המדד נע על סולם שבין 0 (רמת פיתוח אנושי נמוכה) ל-1 (רמת פיתוח אנושי גבוהה).⁴⁵

תרשים 4.12 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה בינלאומית במדד 2014. כפי שניתן לראות, המדינות המצטיינות ברמת הפיתוח האנושי הן נורווגיה, שווייץ וארצות הברית. בתחתית הסולם נמצאות סין, מצרים, סוריה והודו. ישראל (ציון 0.888) ממוקמת השנה, כמו בשנה שעברה, במקום ה-9. ישראל ממוקמת במקום גבוה מאוד גם במדד הכללי: היא נמצאת במקום ה-19 מתוך 187 מדינות שנבדקו.

42 סוריה לא קיבלה ציון במדדים בשנתיים האחרונות בשל היעדר נתונים, ומשום כך המיקום של ישראל הוא ביחס ל-26 מדינות. נדגיש כי במדד המלא של הארגון ישראל ממוקמת במקום ה-44 מתוך 178 המדינות שבמחקר. מדובר בעלייה, שכן בשנה שעברה מוקמה ישראל במקום ה-51 מתוך 177 מדינות.

43 ראו United Nations Development Programme, *Human Development Reports*, <http://hdr.undp.org/en/data>

44 גם במקרה זה, כדי להקל את הבנת הנתונים הפכנו את ציוני הסולם המקורי כך שציון גבוה יותר מסמל שוויון מגדרי רב יותר.

45 ראו United Nations Development Programme, *Human Development Reports*, <http://hdr.undp.org/en/data>

שביעות רצון מהחיים. מדד שביעות הרצון מהחיים הוא אחד ממדדי איכות החיים (Better Life) של ארגון OECD, והוא בוחן את מידת שביעות הרצון של האזרחים מן החיים בכללותם. היתרון במדד זה הוא המדידה הישירה של שביעות הרצון של אזרחי המדינות. רוצה לומר, מרבית המדדים הבינלאומיים שסקרנו עד כה מבוססים על נתונים סטטיסטיים "קשים" או על הערכת מומחים, אך אנו יודעים שישנו פער ביניהם ובין האופן שבו המציאות הפוליטית והחברתית נתפסת בעיני האזרחים. פעמים רבות התפיסה האישית של התושבים את איכות חייהם חשובה מבחינה דמוקרטית ומבחינת מידת הלגיטימיות של השלטון לא פחות, ואולי אף יותר, מן הנתונים הכלכליים או הפוליטיים ה"אובייקטיביים". הציונים במדד שביעות הרצון מהחיים נעים בין 0 ל-10 – ציון 10 מצביע על רמה גבוהה של שביעות רצון וציון 0 על רמה נמוכה של שביעות רצון.

תרשים 4.13 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD במדד 2014. כפי שניתן לראות, ישראל מקבלת ציון גבוה יחסית (7.8) וממוקמת במקום ה-6-7, המעיד על רמה גבוהה יחסית של שביעות רצון של אזרחי ישראל מחייהם. בראש הדירוג נמצאות שווייץ, נורווגיה וקנדה, ובתחתית הרשימה נמצאות הונגריה, טורקיה ויוון. אם כן, למרות הבעיות הלא פשוטות שעמן ישראל מתמודדת, ואשר באו לידי ביטוי בכמה מן המדדים הקודמים שהוצגו בפרק זה, מתברר שאזרחי ישראל מרוצים באופן כללי מחייהם, והם מביעים שביעות רצון גבוהה אפילו יותר מאזרחי מדינות מערביות אחרות דוגמת בריטניה, גרמניה, ארצות הברית וצרפת.

קהילתיות. מדד הקהילתיות, אף הוא אחד ממדדי איכות החיים (Better Life) של ארגון OECD, בוחן אם האזרחים חשים שקיימת רשת ביטחון קהילתית בעבורם בשעת הצורך ואם הם משתתפים בפעילויות קהילתיות. התנדבותיות ומוכנים לסייע לאנשים זרים. גם מדד זה מבוסס בעיקרו על הערכה ישירה של האזרחים, שנמדדה באמצעות סקרי דעת קהל, והוא חשוב בכך שהוא מודד היבט מרכזי בחיי האזרחים אשר לא תמיד בא לידי ביטוי במדדים סטטיסטיים "אובייקטיביים" פוליטיים או כלכליים. לתפיסת עורכי המדד, בהיעדר רשת ביטחון קהילתית האזרח עלול למצוא עצמו עם פחות הזדמנויות כלכליות ועם תחושת בדידות שעשויה להקשות עליו להשתלב בחברה הדמוקרטית כאזרח פעיל ומעורב. המדד נע בין הציונים 0 ל-10 – ציון 10 מורה על רמה גבוהה של קהילתיות וציון 0 על רמה נמוכה של קהילתיות.

תרשים 4.14 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD במדד 2014. כפי שניתן לראות, ישראל מקבלת את הציון 7.7 מתוך 10 ומדורגת במקום ה-14, הנמוך יחסית. כלומר, במרבית המדינות החברות ב-OECD האזרחים מדווחים על רמה גבוהה יותר של תחושת ביטחון קהילתית מדווחיהם של אזרחי ישראל. בראש הדירוג נמצאות ניו זילנד, שווייץ וקנדה, ובתחתית הרשימה נמצאות רוסיה, טורקיה ויוון.

מדיניות כלכלית. הארגון הגרמני Bertelsmann Stiftung פרסם השנה נתונים השוואתיים על מדינות האיחוד האירופי ומדינות OECD בתחומי ממשל בר־קיימא. הנתונים עוסקים בהיבטים האלה: המדיניות הכלכלית, המדיניות החברתית, המדיניות בתחום איכות הסביבה, איכות הדמוקרטיה, היכולת הביצועית של הממשלה ומידת האחראיות של הממשלה.⁴⁶ התפיסה העומדת ברקע המדד הזה היא שאיכות הממשל הדמוקרטי כוללת גם היבטים חברתיים, סביבתיים וכלכליים, ולא רק היבטים הקשורים למבנה הפוליטי ולזכויות האדם והאזרח. השנה בחרנו להביא נתונים על שני ההיבטים הראשונים, החסרים במידה מסוימת במדדים שנסקרו עד כה. מדד המדיניות הכלכלית (Economic Policies) בוחן את המידה שבה המדיניות הכלכלית של הממשלה נותנת מענה לאתגרים הניצבים לפני המדינה (sustainability challenges). מדד זה מורכב מ־6 מחוונים: הביצועים הכלכליים של המדינה (תוצר לאומי, ריבית, אינפלציה); שוק העבודה (אבטלה, מדיניות לעידוד עבודה); מדיניות המיסוי; המדיניות התקציבית; רמת המחקר והפיתוח; ואיכות הרגולציה הממשלתית. מדד זה נע בין הציונים 1 ל־10 – ציון 10 מעיד על מדיניות כלכלית באיכות גבוהה.

תרשים 4.15 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD והאיחוד האירופי במדד 2014. כפי שניתן לראות, המדינות שמקבלות את הציון הגבוה ביותר הן שווייץ, נורווגיה וגרמניה. ספרד, הונגריה ויוון קיבלו את הציונים הנמוכים ביותר. ישראל זוכה בציון בינוני־גבוה (6.5) ומדורגת במקום ה־5, כלומר היא נחשבת למדינה יציבה מבחינה כלכלית. יש לציין כי ישראל מקדימה במדד זה מדינות מערביות מפותחות רבות, דוגמת בריטניה, ארצות הברית, יפן וצרפת.

מדיניות חברתית. מדד המדיניות החברתית (Social Policies) של ארגון Bertelsmann Stiftung בוחן את המידה שבה המדיניות החברתית של הממשלה מעודדת את צמיחתה של חברה שוויונית והוגנת (equal and fair society). מדד זה מורכב מ־6 מחוונים: המדיניות והביצועים בתחומי החינוך, הבריאות והפנסיה; רמת האי־שוויון; מידת ההכלה החברתית (social inclusion); רמת האינטגרציה בין הקבוצות בחברה; רמת הביטחון האישי; ותמיכה של המדינה במשפחות. מדד זה נע בין הציונים 1 ל־10 – ציון 10 מלמד על איכות גבוהה של מדיניות חברתית.

תרשים 4.16 (להלן) מציג את מצבה של ישראל בהשוואה למדינות OECD והאיחוד האירופי במדד 2014. כפי שניתן לראות, המדיניות אשר זוכות בציון הגבוה ביותר הן ניו זילנד, נורווגיה ובריטניה. הונגריה, טורקיה ויוון מקבלות את הציונים הנמוכים ביותר. ישראל זוכה בציון בינוני (6.1) ומדורגת במקום ה־11, הבינוני־נמוך, כלומר המדיניות החברתית

של ממשלת ישראל אינה מעודדת במידה מספקת את צמיחתה של חברה שוויונית והוגנת. מתוך כלל המחווים אשר יוצרים את מדד המדיניות החברתית, בולט לרעה מבחינתה של ישראל מחוון ההכלה החברתית (social inclusion), שבו היא מקבלת ציון נמוך במיוחד (4.0) ומדורגת במקום האחד לפני אחרון (ראו תרשים 4.17 להלן). הדוח מציין כי בישראל יש רמה גבוהה יחסית של עוני, שיעור צעירים גבוה במיוחד ללא תעסוקה או השכלה, מדיניות של אי-שוויון על רקע מגדרי, לאומי (יהודים-ערבים) ואתני (מזרחים-אשכנזים), וכן פערים הולכים וגוברים בין עשירים לעניים.

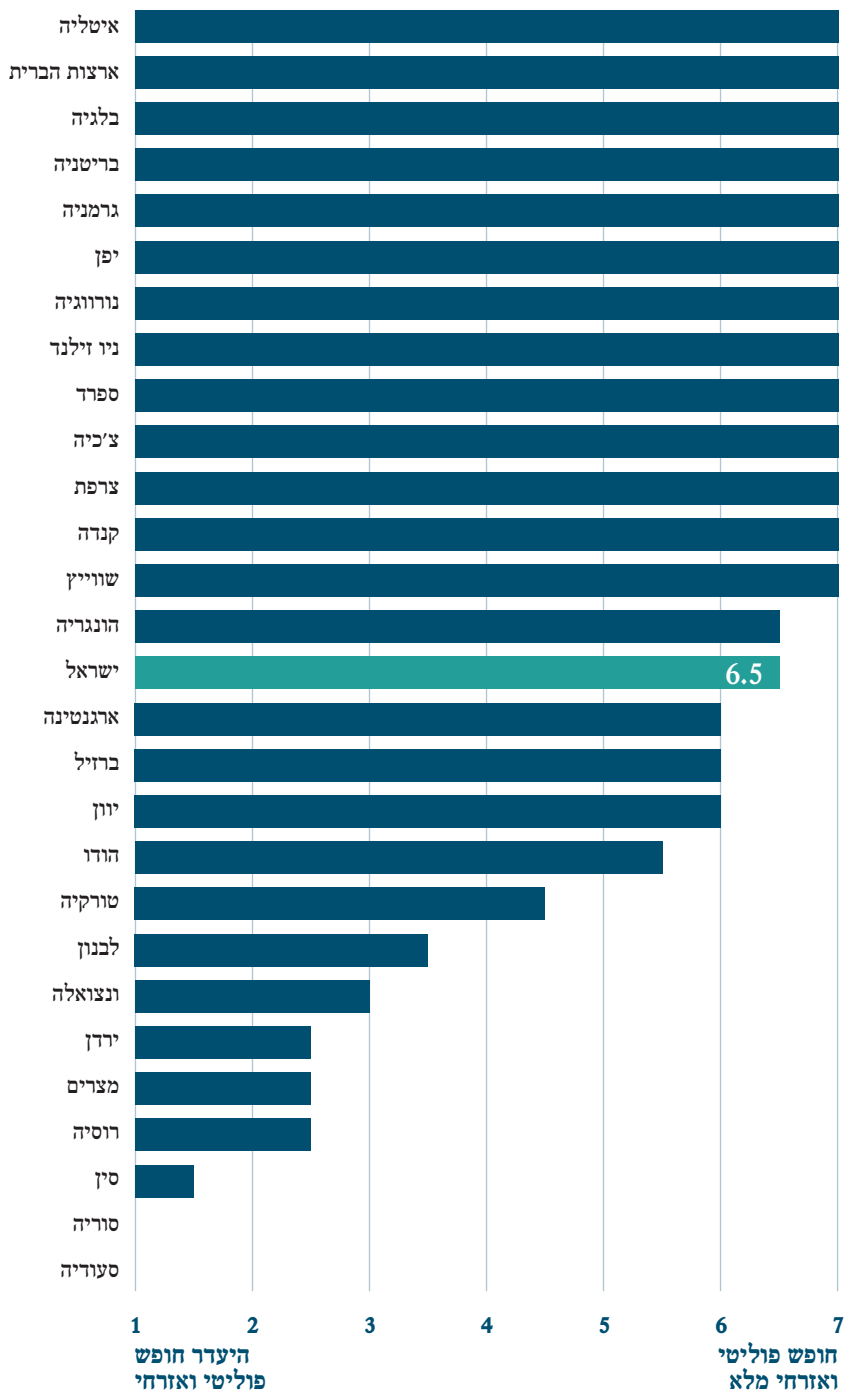
יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור. מדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור (Worldwide Governance Indicators – Political Stability and Absence of Violence/Terrorism) של ארגון הבנק העולמי בוחן את התפיסות של מומחים ואזרחים במדינות השונות כאשר לרמת היציבות הפוליטית ורמת האלימות הפוליטית והטרור במדינתם.⁴⁷ ההערכה נעה בדרך כלל בין הציון (-2.5) – רמה נמוכה של יציבות פוליטית, לציון 2.5 – רמה גבוהה של יציבות פוליטית.⁴⁸

כפי שמראה תרשים 4.18 (להלן), את הציונים הגבוהים ביותר קיבלו השנה ניו זילנד, שווייץ ונורווגיה, בעוד מצרים, לבנון וסוריה קיבלו, שלא במפתיע, את הציונים הנמוכים ביותר. הציון של ישראל השנה הוא (-1.09) – נמוך מעט (אך במידה לא משמעותית) מן הציון שקיבלה בשנה שעברה. מדובר בציון נמוך מאוד – ישראל ממוקמת לקראת תחתית הסולם, במקום ה-23, לפני הודו, טורקיה ומצרים ואחרי ירדן, רוסיה וונצואלה. בהשוואה לכלל 215 המדינות שאליהן המדד מתייחס, ישראל ממוקמת בעשירון השני, הנמוך מאוד.

47 לנתוני המדד ראו באתר <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>

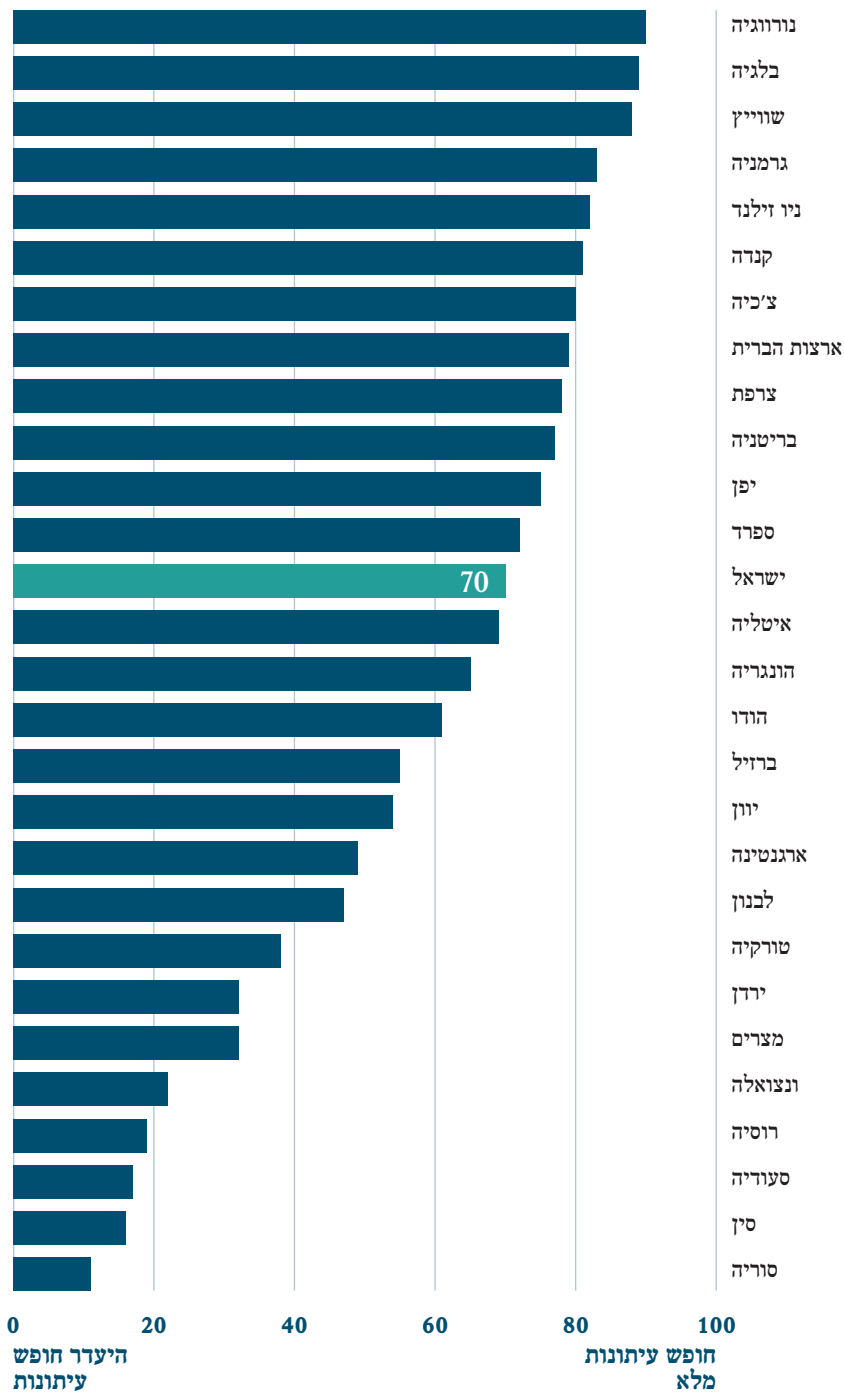
48 השיטה הסטטיסטית שלפיה הנתונים מאורגנים מאפשרת במקרים יוצאי דופן ציונים חריגים מעט כלפי מעלה או כלפי מטה, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בציון הנמוך מאוד (-2.68) שקיבלה מידת היציבות הפוליטית בסוריה כיום (ראו תרשים 4.18). לפירוט המתודולוגיה שלפיה נבנה המדד ראו באתר [Worldwide Governance Indicators: http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc](http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc)

תרשים 4.2: חופש פוליטי ואזרחי

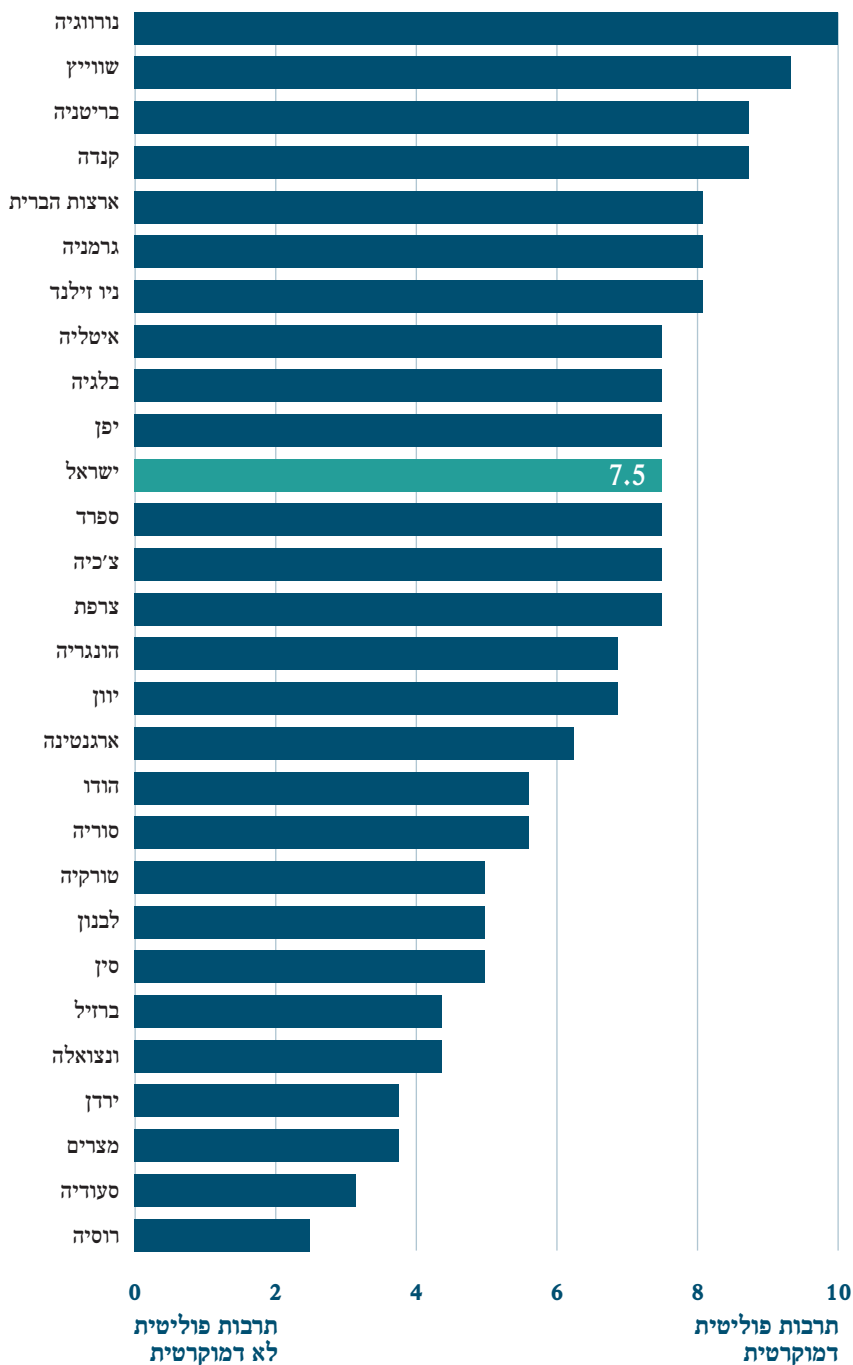

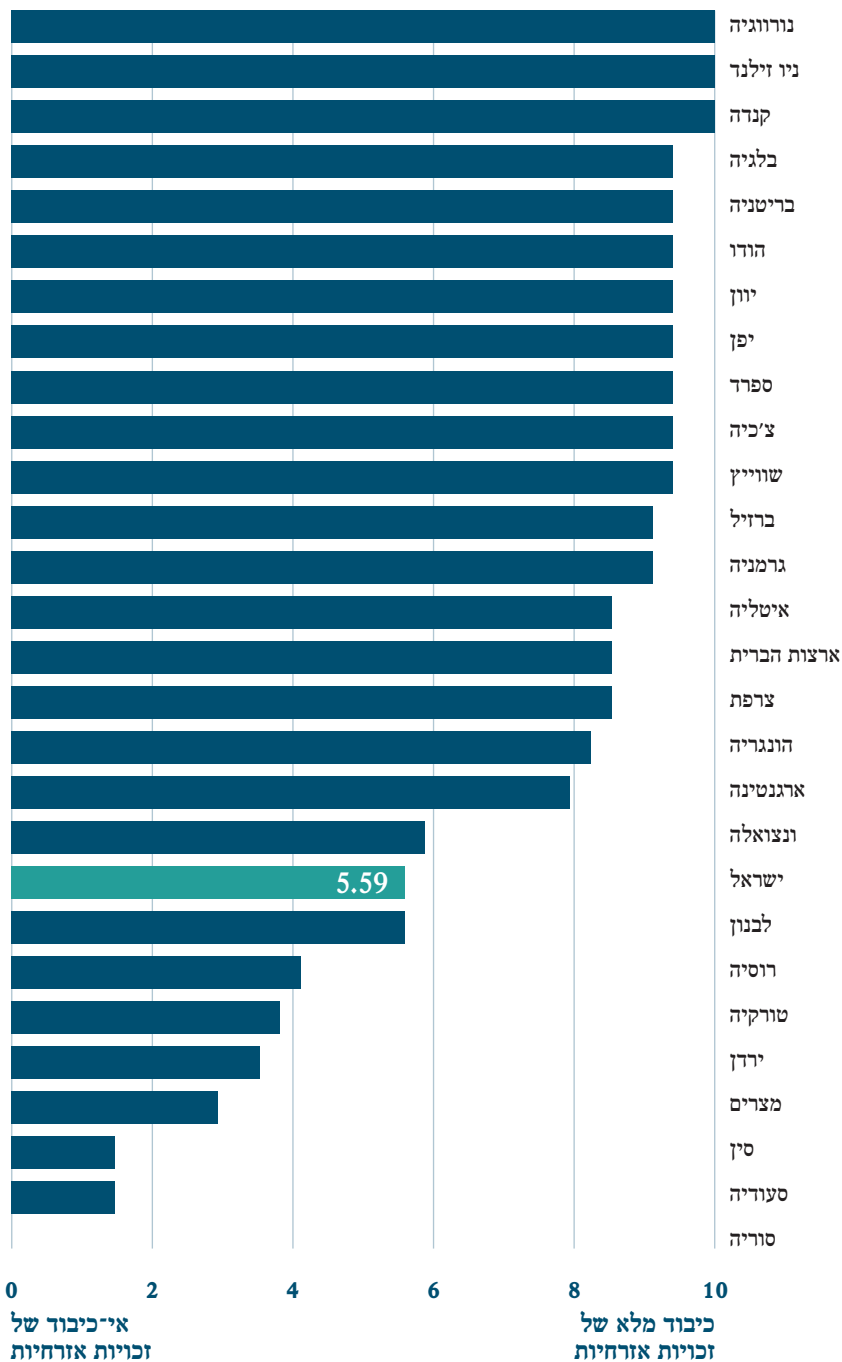
תרשים 4.3: חופש עיתונות

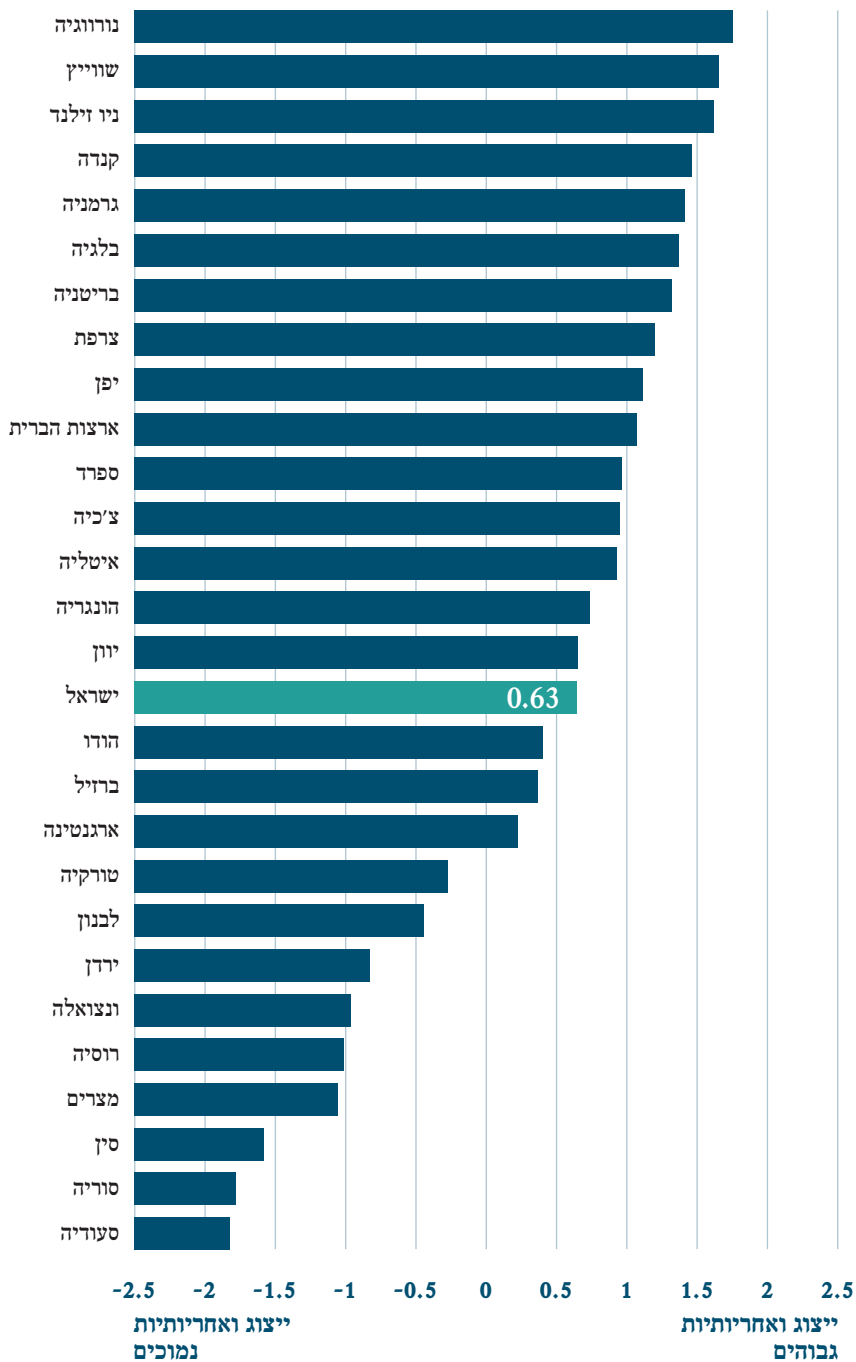
תרשים 4.4: תרבות פוליטית דמוקרטית

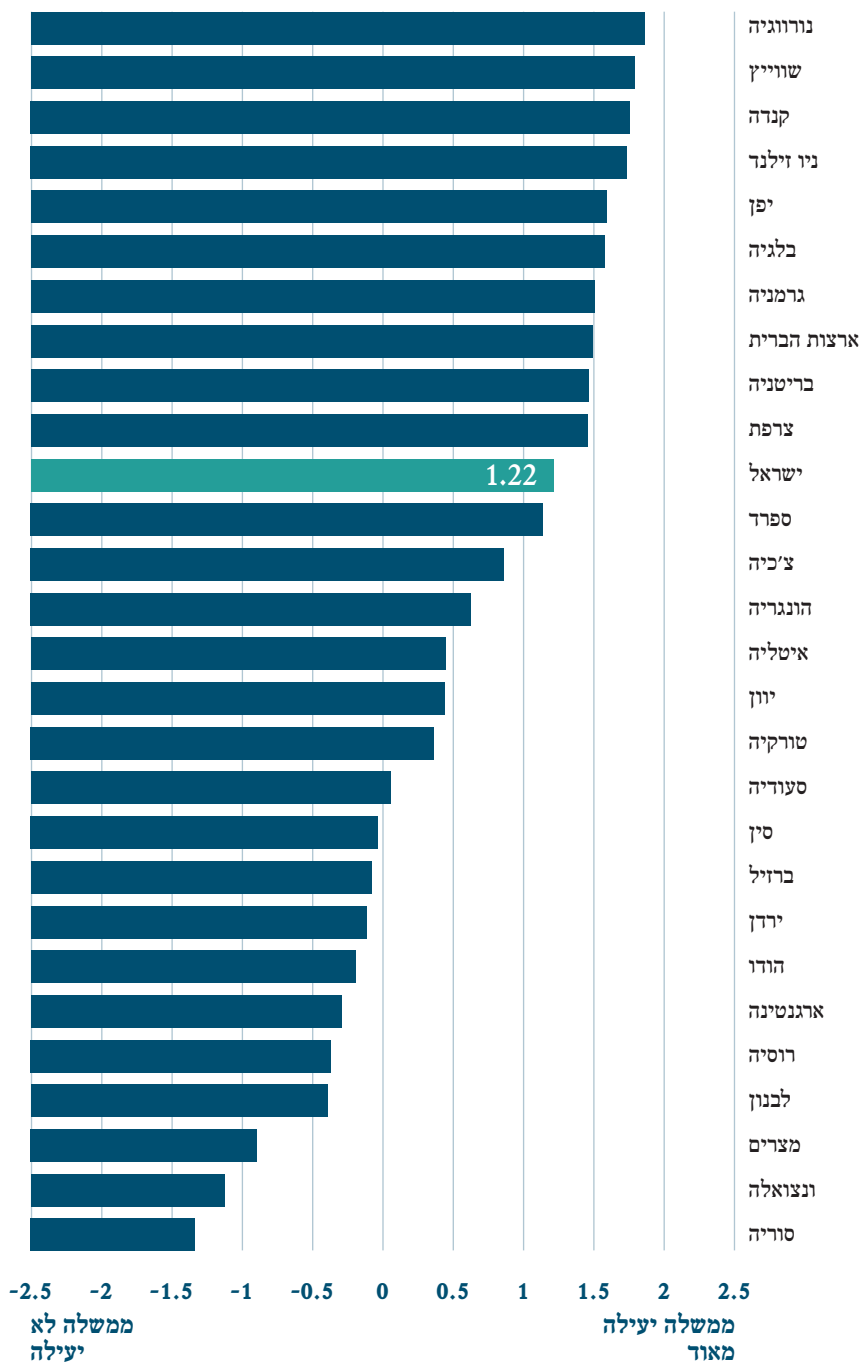
תרשים 4.5: זכויות אזרחיות

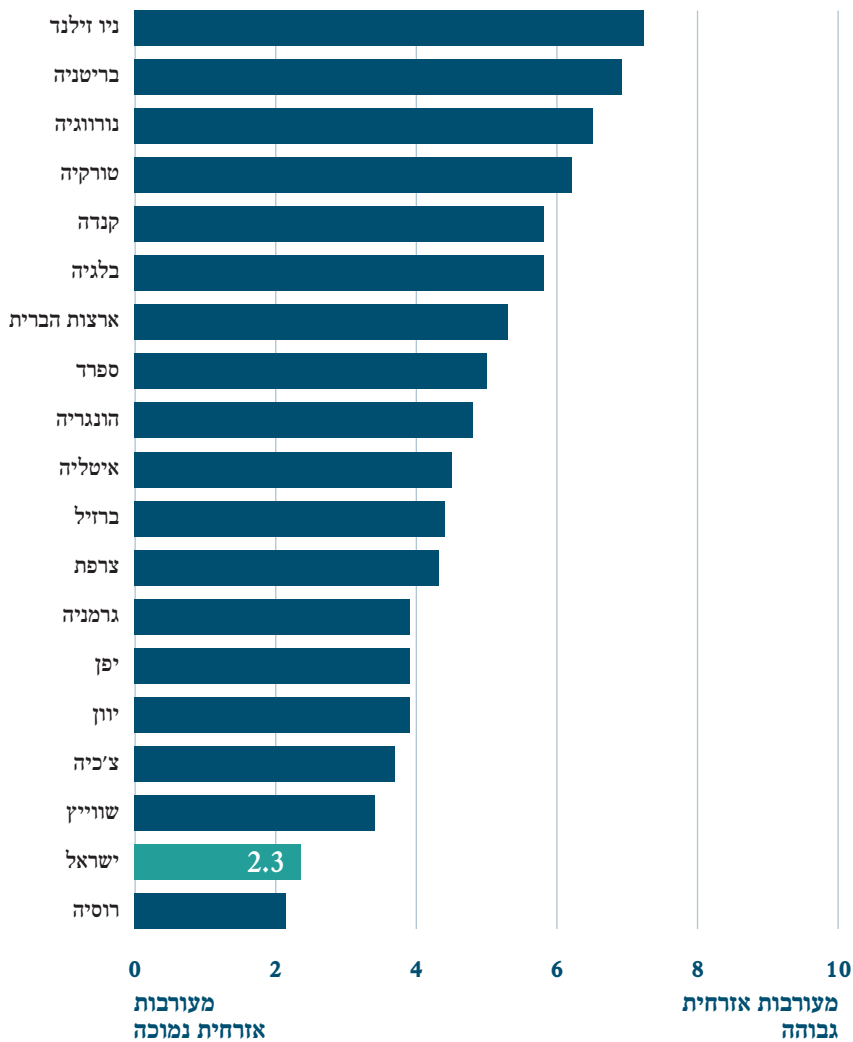
תרשים 4.6: ייצוג ואחריותיות

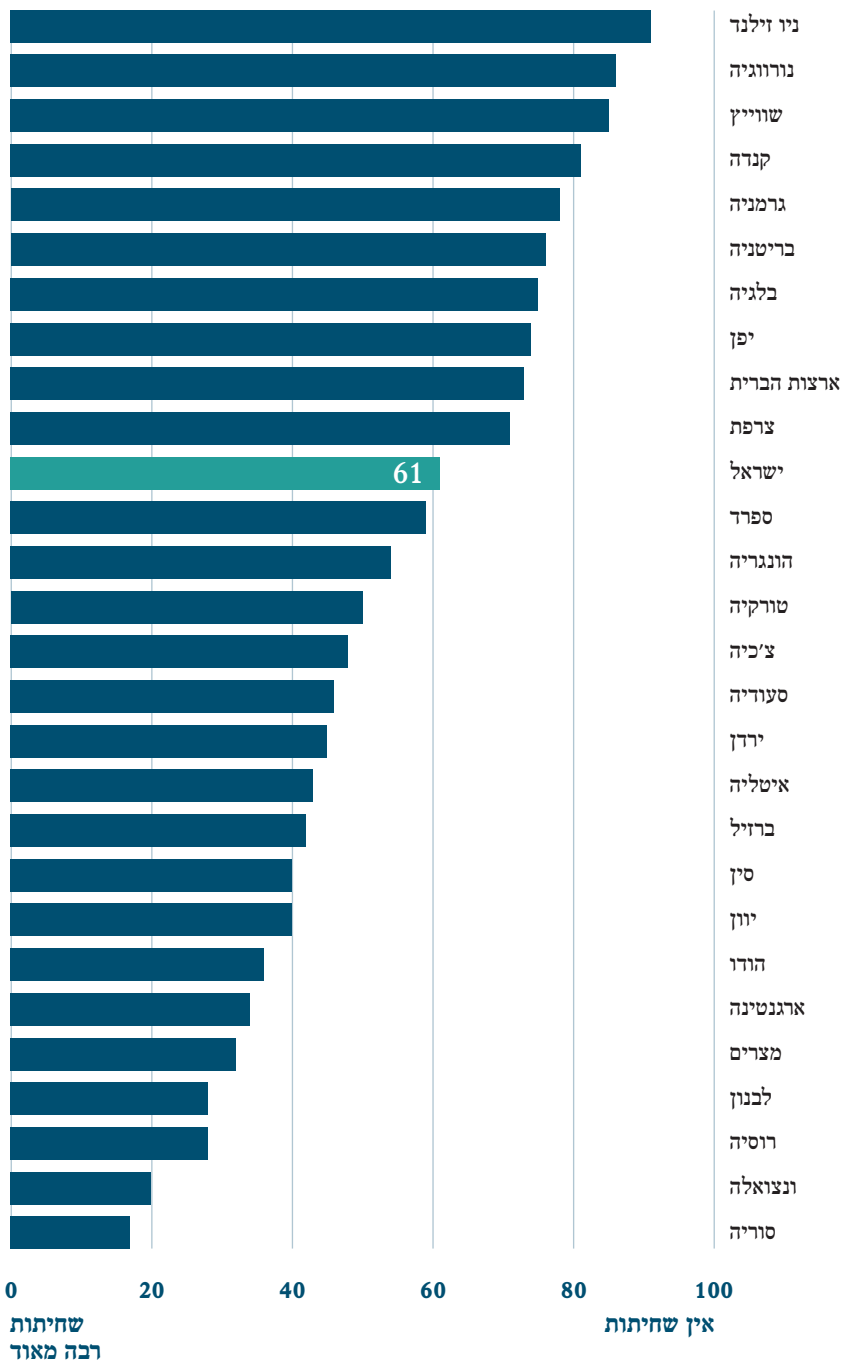
תרשים 4.7: יעילות הממשלה

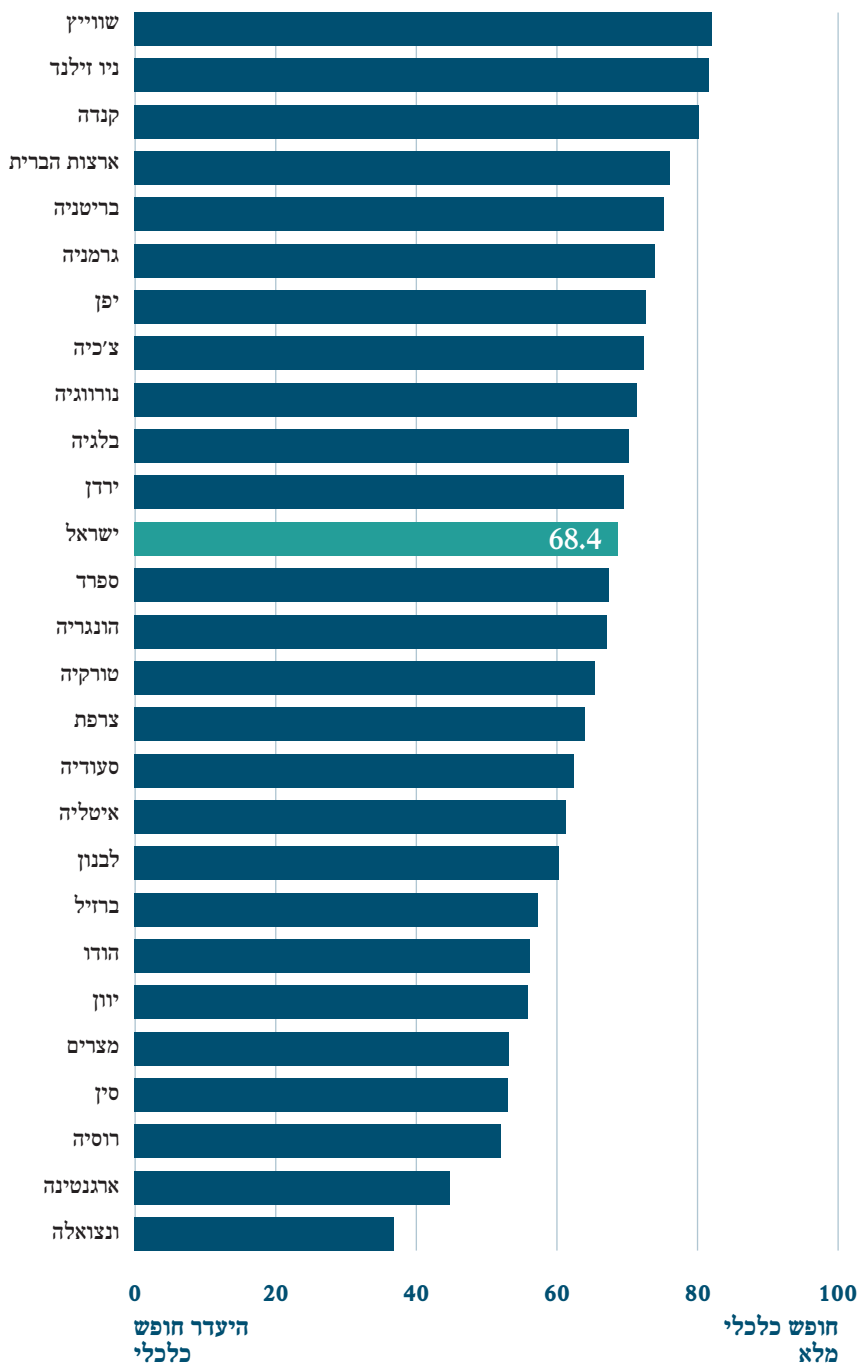
תרשים 4.8: מעורבות אזרחית

תרשים 4.9: שחיתות פוליטית

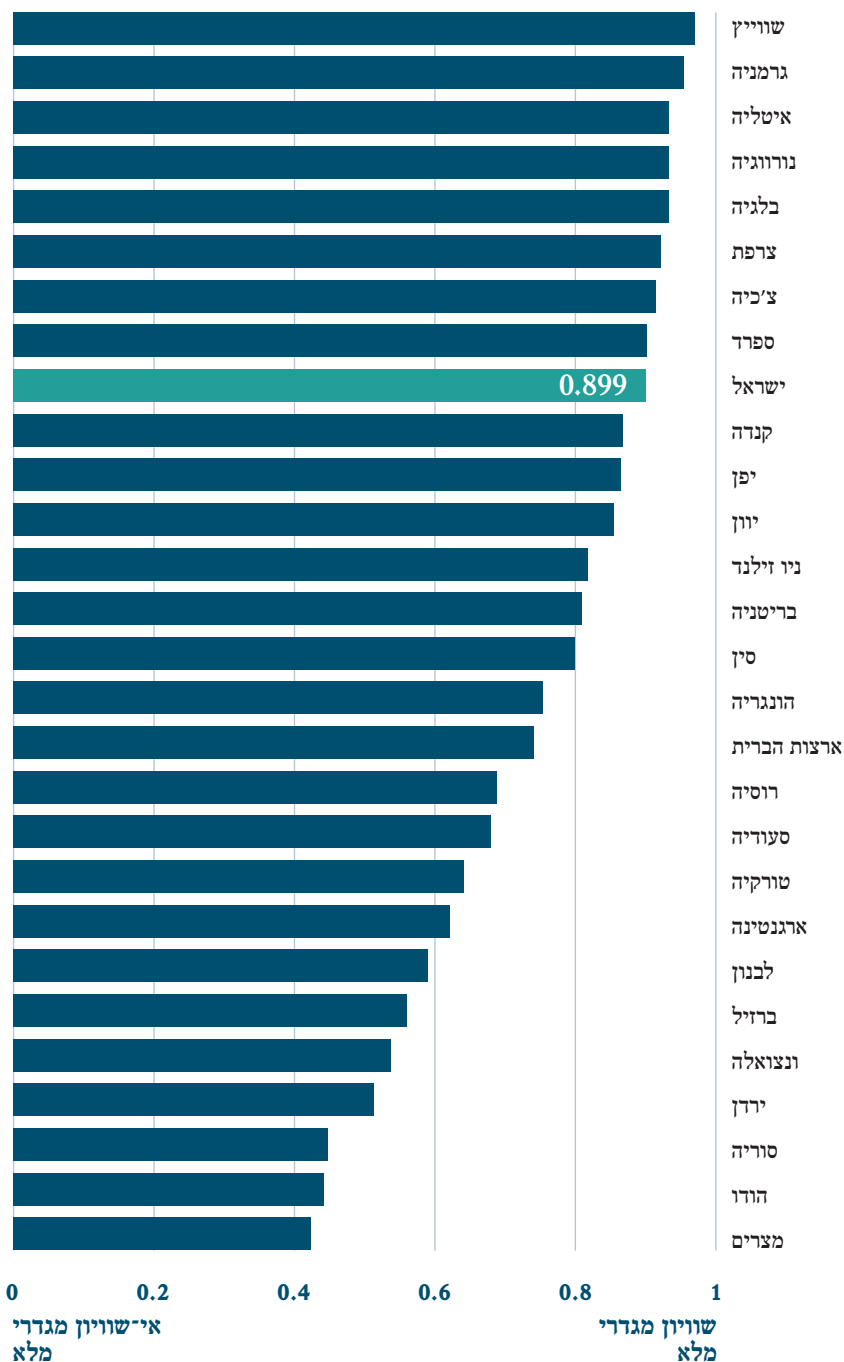

תרשים 4.10: חופש כלכלי

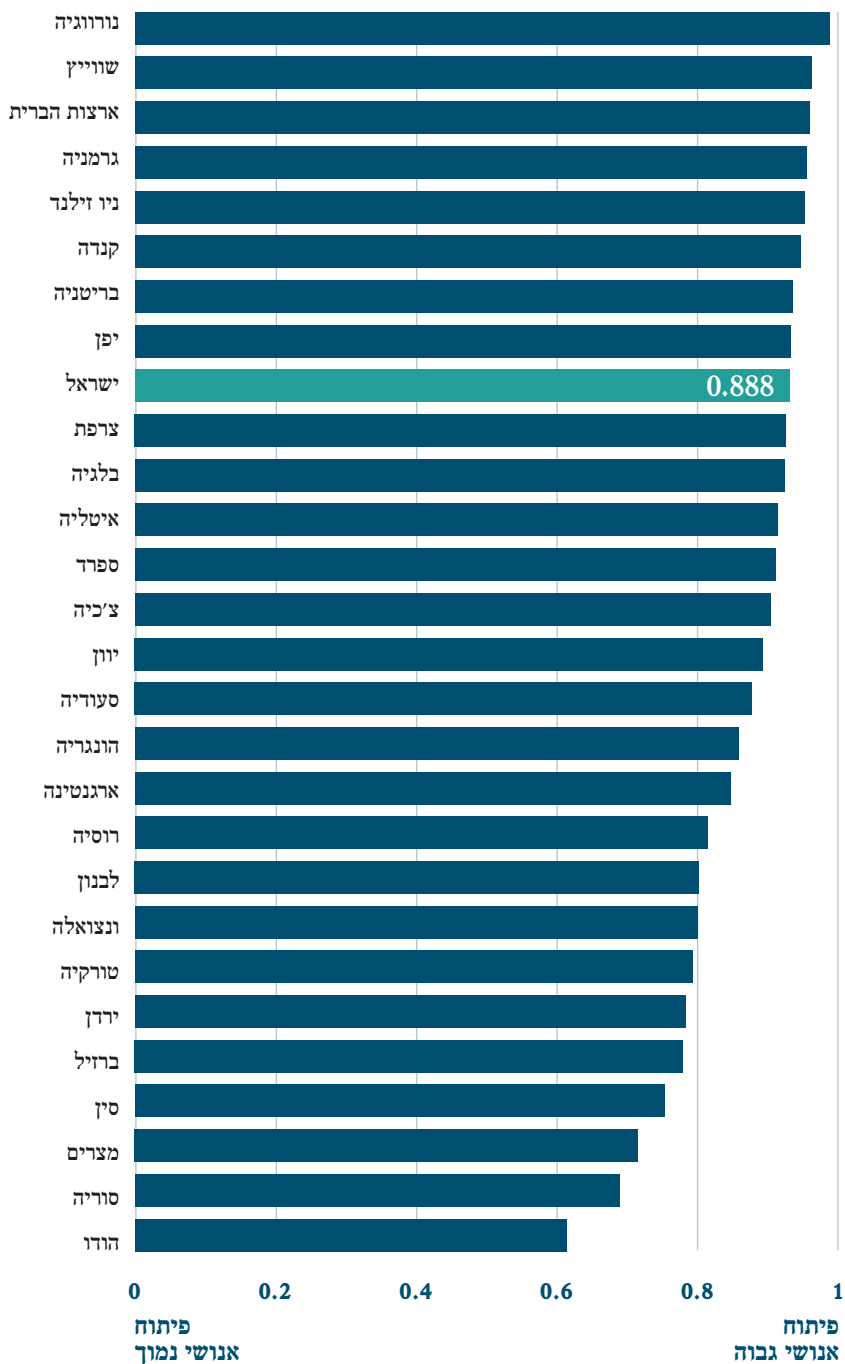

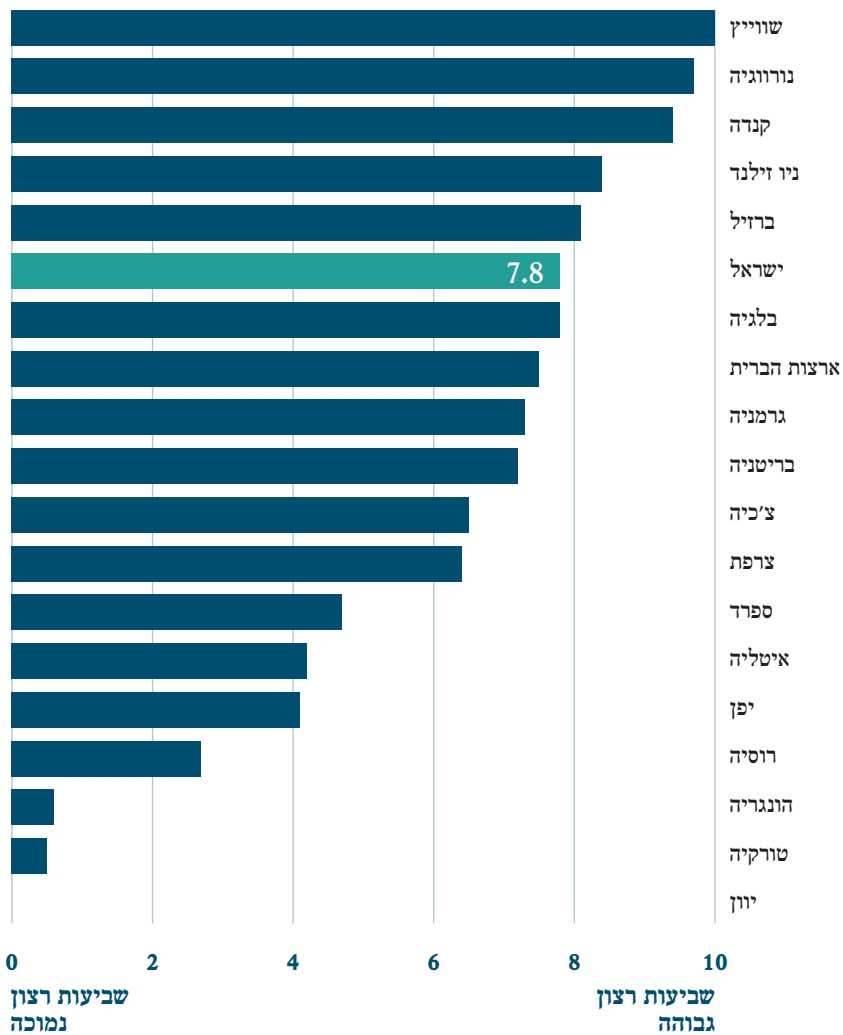
תרשים 4.11: אי-שוויון מגדרי

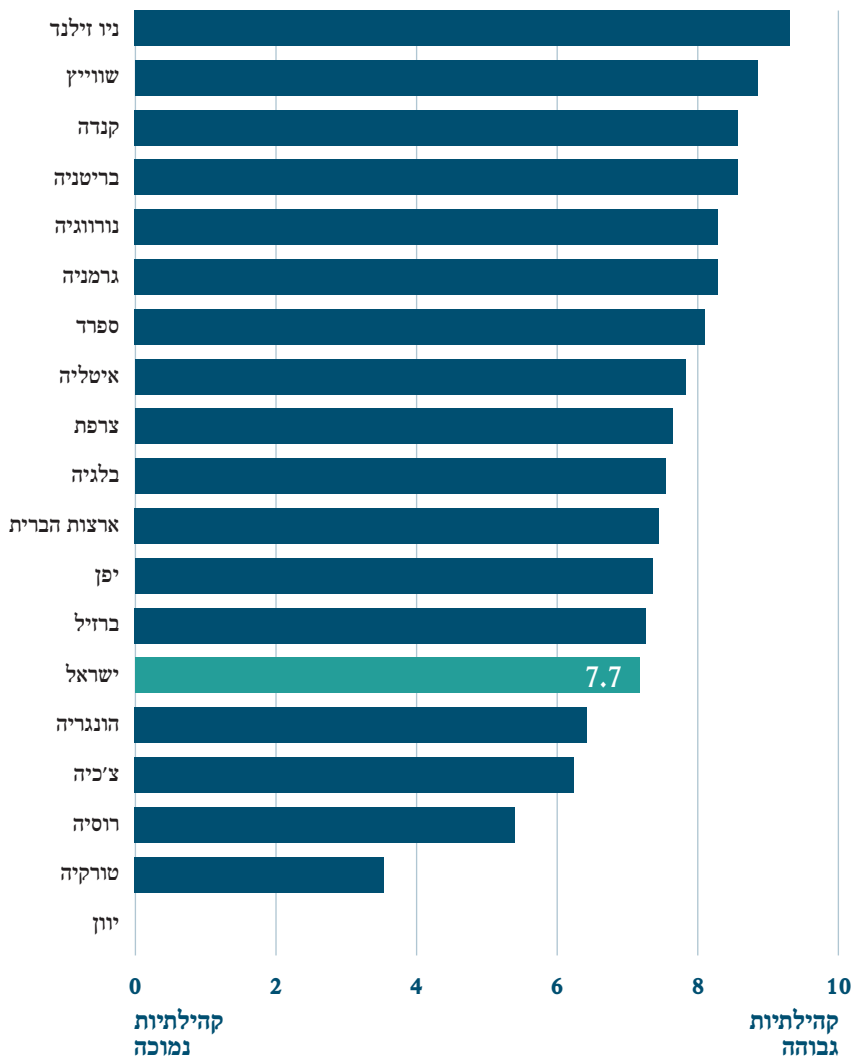
תרשים 4.12: מדר הפיתוח האנושי

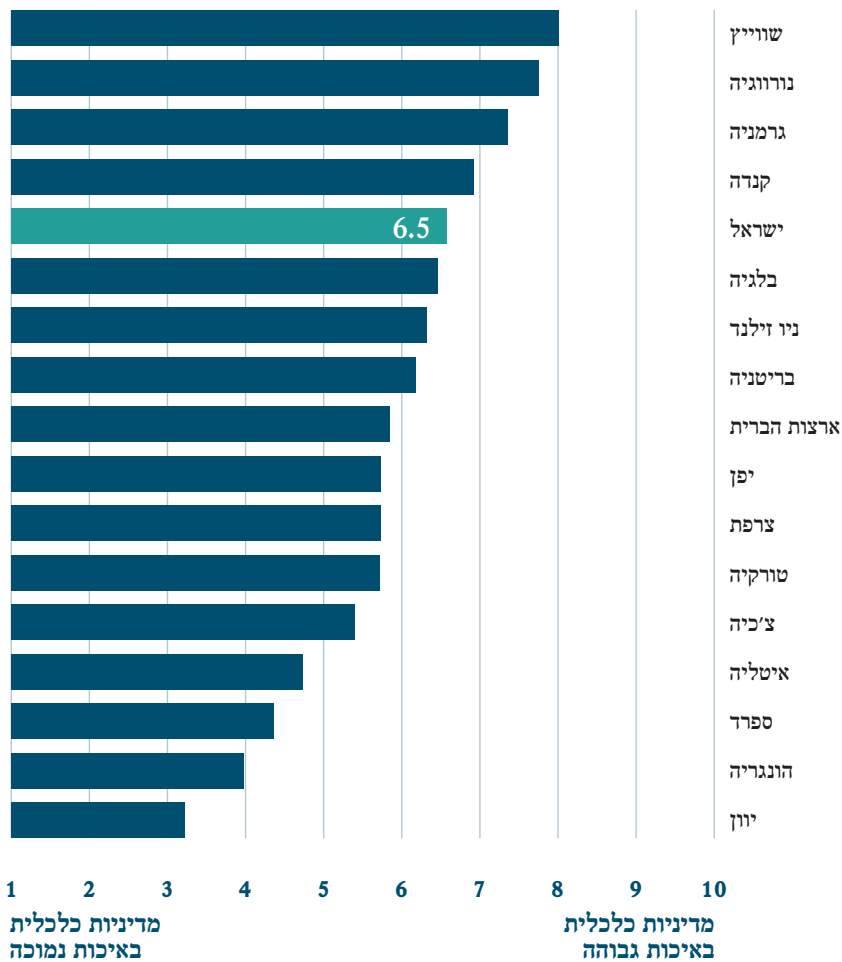
תרשים 4.13: שביעות רצון מהחיים

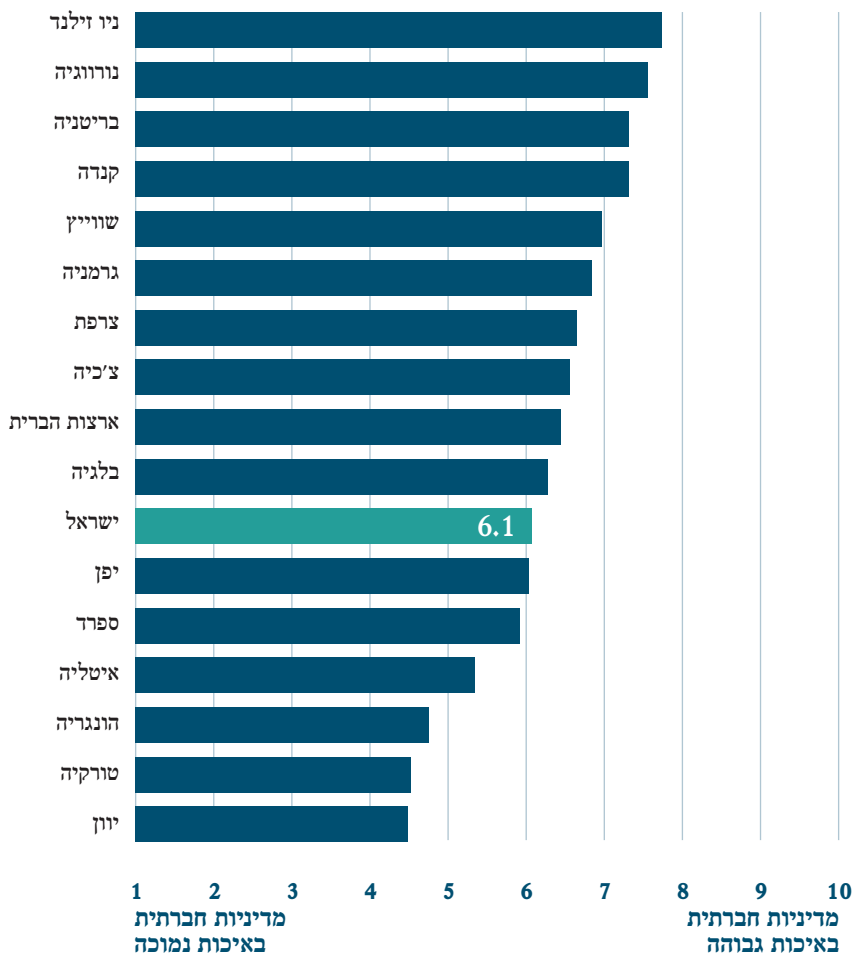
תרשים 4.14: קהילתיות

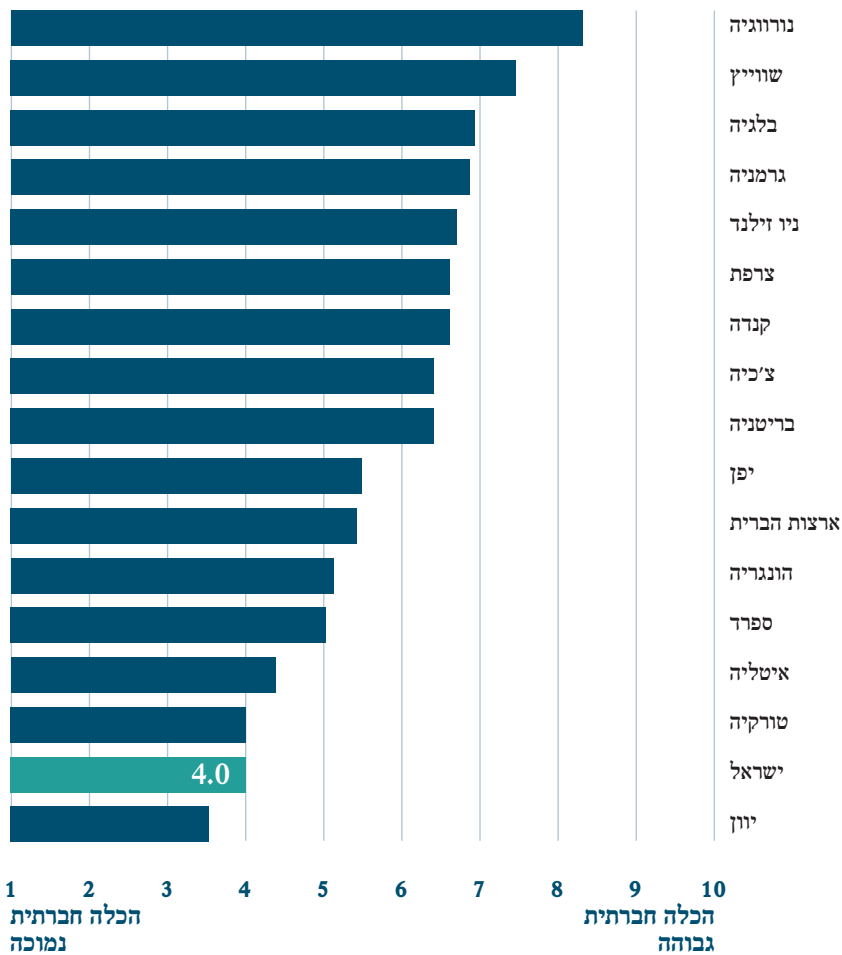
תרשים 4.15: מדיניות כלכלית

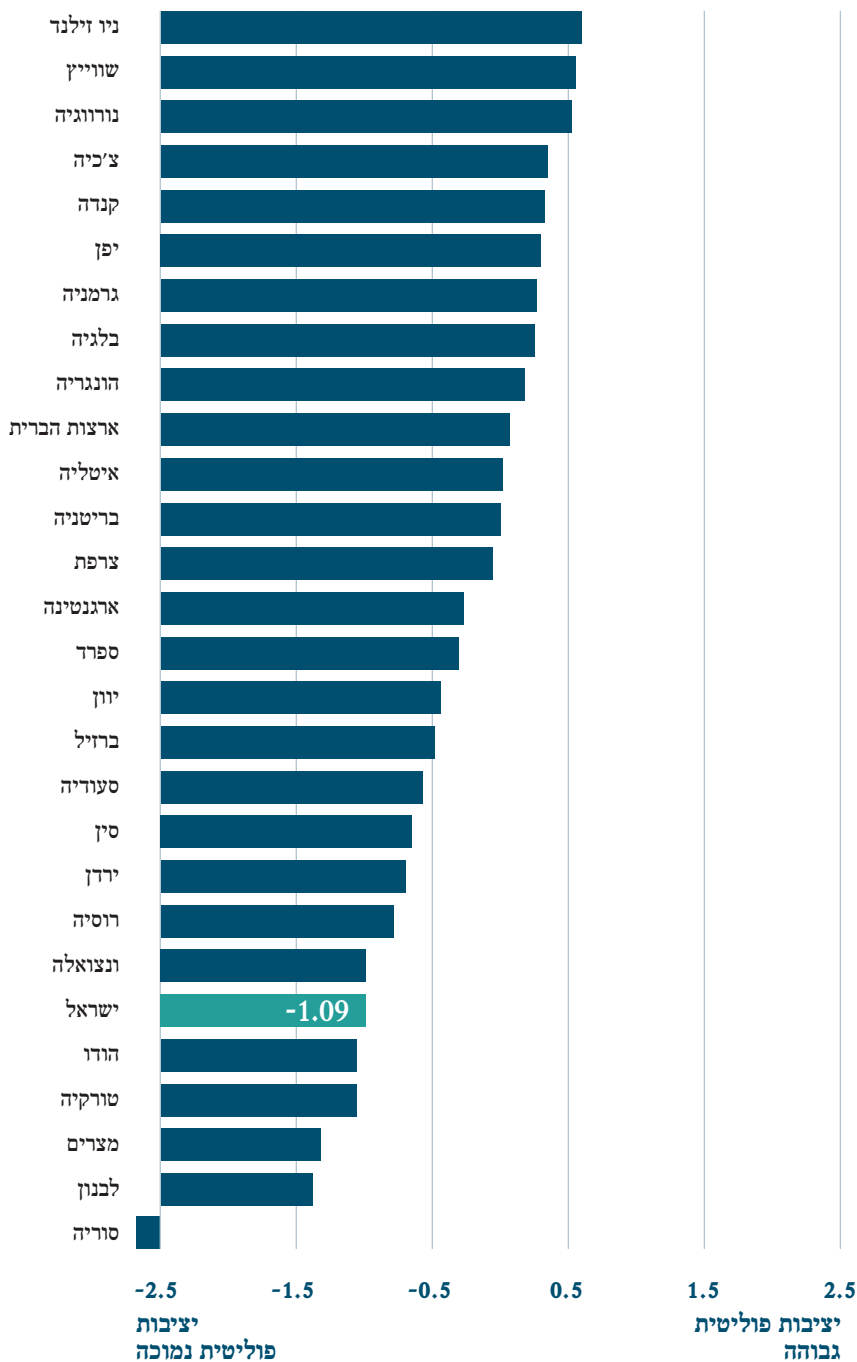
תרשים 4.16: מדיניות חברתית

תרשים 4.17: הכלה חברתית

תרשים 4.18: יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור

4.6 המדרים הבינלאומיים במבט משווה

כאמור, בחנו השנה 7 מדרים בתחומי המשטר, המשילות והזכויות, 8 נוספים בנושאי הכלכלה והחברה ו־1 בנושא הקונפליקט הפנימי והחיצוני.

בחינת המדרים בתחום המשטר, המשילות והזכויות מעלה את התמונה הזאת: מן הצד האחד, ישראל עומדת ללא ספק בדרישות ה"רזות" יחסית של מדד החופש של ארגון Freedom House ונחשבת מדינה חופשית. היא זוכה בציון גבוה ברמת היעילות של הממשלה (מדד של הבנק העולמי), כלומר מתקיים בה שירות ציבורי איכותי יחסית ועצמאי מלחצים פוליטיים, והממשלה שלה מסוגלת לעצב מדיניות ולהיות מחויבת אליה. ציון זה עומד, במידה מסוימת, בניגוד לממצאי סקר מדד הדמוקרטיה הישראלית 2014, שכן כפי שראינו בפרקים הקודמים, המדד שלנו הראה שהציבור הישראלי אינו נותן אמון ברבים ממוסדות השלטון, ובעיקר בפוליטיקאים, וסבור שהממשלה מטפלת בצורה לא טובה בבעיות הקיימות במדינה.

מן הצד האחר, בהיבטים דמוקרטיים נוספים ישראל מקבלת ציונים בינוניים: בישראל מתקיים חופש עיתונות (המדד של Freedom House), אם כי היא נמצאת ממש בתחתית קבוצת המדינות שמוגדרות מדינות שיש בהן עיתונות חופשית; יש בה רמה בינונית של תרבות פוליטית דמוקרטית (מדד של האקונומיסט), כלומר המצב טעון שיפור מבחינת התמיכה בערכים דמוקרטיים בקרב האזרחים ומבחינת היעדר הפרדת הדת מהמדינה; גם רמת הייצוג והאחריות היא בינונית (מדד של הבנק העולמי), כלומר המצב טעון שיפור מבחינת השתתפות האזרחים בבחירת הממשלה ומבחינת רמת חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות במדינה. ציונים אלה נהנים מתמיכה בממצאי הסקר שלנו (מדד הדמוקרטיה הישראלית 2014). כפי שראינו בפרקים הקודמים, רבים מן המשיבים בסקר הביעו תמיכה במנהיג חזק, סברו שיש לאסור על ביקורת חריפה נגד המדינה, ותמכו בקבלת החלטות ברוב יהודי בלבד – כלומר הביעו עמדות שאינן מלמדות על תרבות פוליטית דמוקרטית. כמו כן שיעור גבוה יחסית מהמשיבים דיווחו על אי־הצבעה בבחירות לרשויות המקומיות,⁴⁹ חוסר קשר למפלגה ואי־התנדבות בארגונים חברתיים – כלומר העידו על רמה נמוכה של השתתפות פוליטית.

ולבסוף, בשני היבטים נוספים בתחום המשטר, המשילות והזכויות ישראל נמצאת בטווח הציונים הנמוכים: בישראל מתקיימת רמה נמוכה של זכויות אזרחיות (על פי האקונומיסט), כפי שהדבר בא לידי ביטוי בהיבטים של חופש העיתונות, חופש המחאה, חופש הדת, חופש ההתאגדות, שוויון לפני החוק ורמת הביטחון האישי; כמו כן בישראל ישנה רמה נמוכה של מעורבות אזרחית (מדד של OECD), כלומר האמון של האזרחים בשלטון נמוך יחסית ויכולת ההשפעה שלהם על תהליכי חקיקה היא נמוכה. לסיכום, על אף סיווגה של ישראל כשייכת למשפחת המדינות הדמוקרטיות, הרי

49 ראו שאלה 26 בנספח 1 (עמ' 215).

המצב טעון שיפור מבחינת השמירה על החירויות הדמוקרטיות, מבחינת הפנמת הערכים הדמוקרטיים בקרב האזרחים ומבחינת רמת האמון של האזרחים בשלטון.

בחינת המדדים בתחומי הכלכלה והחברה מעלה תמונה מורכבת: ישראל זוכה בציון גבוה יחסית בתחום הפיתוח האנושי (מדד הפיתוח של האו"ם), כלומר היא מדינה שתוחלת החיים בה גבוהה בממוצע, רמת הבריאות והחינוך משביעה רצון, ורמת השוויון בין המינים גבוהה יחסית. גם ברמת החופש הכלכלי (מדד של קרן הרייטג') ישראל ממוקמת גבוהה יחסית, כלומר מתקיימים בה עקרונות השוק החופשי והכלכלה הנאו-ליברלית. נציין כי מי שאוחזים בגישה כלכלית סוציאל-דמוקרטית יראו בציון זה מגרעת ולא יתרון. שביעות הרצון של האזרחים מחייהם (מדד של OECD) גבוהה יחסית. כלומר, חרף הבעיות והאתגרים שעמם מתמודדים גם האזרחים כפרטים וגם והמדינה ככללה, אזרחי ישראל מדווחים על רמה גבוהה של שביעות רצון כללית מחייהם. ציון זה זוכה לתמיכה גם בסקר שלנו, שכן – כפי שראינו – רבים מאוד מן המשיבים מדווחים שמצבם האישי טוב, שהם מרגישים חלק ממדינת ישראל ובעיותיה ושהם גאים להיות ישראלים. ישראל זוכה גם בציון גבוה יחסית באיכות המדיניות הכלכלית של הממשלה (מדד של ארגון Bertelsmann Stiftung), כפי שהדבר בא לידי ביטוי בביצועים הכלכליים בהיבטים כמו רמת האינפלציה, התוצר הלאומי וגובה הגירעון הממשלתי.

עם זאת, בשלושה מדדים שעניינם כלכלה וחברה קיבלה ישראל ציונים בינוניים וטעוני שיפור: מדד השחיתות הפוליטית, מדד הקהילתיות ומדד המדיניות החברתית. מתברר כי אמנם רמת השחיתות הפוליטית (מדד של ארגון השקיפות הבינלאומית) לא נמוכה כאשר בוחנים את הדירוג ביחס לשאר המדינות, אך הציון עצמו בהחלט לא גבוה. ציון זה מקבל אישוש בסקר שלנו, שבו רבים מאוד מקרב המשיבים גרסו שהנהגת ישראל כיום מאוד מושחתת או מושחתת במידה בינונית. רמת הקהילתיות (מדד של OECD) אף היא נמוכה יחסית. כלומר, תחושת האזרחים שקיימת בעבורם רשת ביטחון קהילתית, רמת הנכונות שלהם לסייע לאנשים זרים ומידת ההשתתפות שלהם בפעילויות התנדבותיות הן נמוכות יחסית. לבסוף, המדיניות החברתית של הממשלה בתחומי החינוך, הבריאות, המשפחה והאי-שוויון טעונה שיפור, ובעיקר רמת ההכלה החברתית, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בפערים בין עניים לעשירים, בין יהודים לערבים, בין מזרחים לאשכנזים ובין גברים לנשים. גם ציון זה מקבל אישוש בסקר שלנו: כפי שראינו בפרקים הקודמים, רבים מאוד מקרב המשיבים סבורים שהמצב הכלכלי בישראל כיום מצדיק יציאה של הציבור להפגין ברחובות, רבים מאוד רואים במתח שבין יהודים לערבים ובין עשירים לעניים מתח חזק, ורבים טוענים שיש יותר מדי עניים בישראל.

לסיכום: לפי המדדים בתחום הכלכלי והחברתי, רמת הפיתוח האנושי בישראל גבוהה יחסית, יש שוויון גבוה יחסית בין המינים, מתקיים חופש כלכלי, אנשים מרוצים מחייהם, והביצועים הכלכליים של הממשלה משביעי רצון. ועם זאת נדרשים שיפור ברמת השחיתות ובתחושת הקהילתיות במדינה וכן טיוב המדיניות בתחומים החברתיים, ובעיקר בתחום האי־שוויון בין קבוצות ומגזרים בחברה.

בחינת המדד שבחן את רמת הקונפליקט הפנימי והחיצוני מעלה, שלא במפתיע, תמונה עגומה: במדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור ישראל מקבלת ציון נמוך מאוד גם יחסית ל־27 המדינות שנבדקו בפרק זה וגם יחסית לכלל מדינות העולם. אין ספק שהאי־יציבות הביטחונית בין ישראל לפלסטינים ובין ישראל לשכנותיה, ובכלל זה ארגוני הטרור השונים, היא מאפיין משמעותי של החיים במדינת ישראל, שיש לו השלכות פוליטיות, כלכליות וחברתיות מרחיקות לכת.

4.7 סיכום

- < בפרק זה מוצג מקומה של ישראל בהתייחס ל-16 מדדים. כל המדדים חושבו על ידי מכוני מחקר בינלאומיים, וכולם בוחנים את שלל ההיבטים של מידת הדמוקרטיה של המדינות הנבחנו.
- < ההשוואה היא ל-27 מדינות, בחלוקה אזורית ומשטרית.
- < הניתוח בפרק זה מתייחס לשני צירי השוואה: מקומה היחסי של ישראל לעומת 27 המדינות האחרות, והציונים שישראל קיבלה השנה בהשוואה לציונים שקיבלה בשנה שעברה.
- < 16 המדדים שכללנו השנה בניתוח הם: (1) בתחום המשטר, המשילות והזכויות: חופש פוליטי ואזרחי; חופש עיתונות; תרבות פוליטית דמוקרטית; זכויות אזרחיות; ייצוג ואחריותיות; יעילות הממשלה; ומעורבות אזרחית; (2) בתחום הכלכלה והחברה: תפיסת השחיתות; חופש כלכלי; (אי-)שוויון מגדרי; פיתוח אנושי; שביעות רצון מהחיים; קהילתיות; מדיניות כלכלית; ומדיניות חברתית; (3) בתחום הקונפליקט הפנימי והחיצוני: יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור.
- < ב-4 מדדים בולט לטובה מקומה של ישראל בשליש העליון של הסולם: שוויון מגדרי; פיתוח אנושי; שביעות רצון מהחיים; ומדיניות כלכלית.
- < ב-8 מדדים ישראל ממוקמת בשליש האמצעי של הסולם: חופש פוליטי ואזרחי; חופש עיתונות; תרבות פוליטית דמוקרטית; ייצוג ואחריותיות; יעילות הממשלה; תפיסת השחיתות; חופש כלכלי; ומדיניות חברתית.
- < ב-4 מדדים בולט לרעה מקומה של ישראל לקראת סוף הסולם: זכויות אזרחיות; מעורבות אזרחית; קהילתיות; ויציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור.
- < השוואת הציונים שקיבלה ישראל השנה עם ציוניה בשנה שעברה (2013) מלמדת שלא חלו שינויים מפליגים. ב-6 מדדים חל שיפור מסוים בציוניה של ישראל: חופש העיתונות; ייצוג ואחריותיות; תפיסת השחיתות; חופש כלכלי; שוויון מגדרי; ופיתוח אנושי. במדד יעילות הממשלה ובמדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור חלה השנה הרעה מסוימת בציוניה של ישראל.

נספח 1 שאלון 2014: התפלגות התשובות (באחוזים)

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

דיון בעמ' 70

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
19.2	9.3	10.7	טוב מאוד
35.6	33.4	33.6	טוב
26.7	38.2	36.6	ככה־ככה
6.8	9.1	8.8	רע
11.0	7.8	8.2	רע מאוד
0.7	2.2	2.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

2. והמצב שלך באופן אישי?

דיון בעמ' 71

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.3	20.9	19.5	טוב מאוד
37.7	48.2	46.4	טוב
28.1	20.9	22.3	ככה־ככה
10.3	5.6	6.4	רע
9.6	2.1	3.1	רע מאוד
2.0	2.3	2.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

3. מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

דיון בעמ' 85

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.0	4.7	5.5	מטפלת בדרך טובה מאוד
34.9	29.3	30.0	מטפלת בדרך די טובה
33.6	38.7	38.1	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
13.7	23.8	22.1	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
6.8	3.5	4.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 109

4. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.1	43.2	38.8	במידה רבה מאוד
41.8	35.2	36.3	במידה די רבה
22.6	11.5	13.4	במידה די מועטה
15.1	7.0	8.1	בכלל לא
3.4	3.1	3.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 109

5. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
26.0	66.2	59.8	מאוד גאה
39.0	19.3	22.0	די גאה
13.7	9.3	10.3	לא כל כך גאה
19.9	3.6	5.9	בכלל לא גאה
1.4	1.6	2.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 107

6. באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.8	22.7	21.6	במידה רבה מאוד
29.5	43.1	40.9	במידה די רבה
25.3	24.9	25.1	במידה די מעטה
27.4	8.3	11.0	בכלל לא
2.0	1.0	1.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 96

7. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.6	6.2	6.6	במידה רבה מאוד
25.3	11.6	13.5	במידה די רבה
27.4	45.0	42.2	במידה די מעטה
32.9	33.2	33.5	בכלל לא
4.8	4.0	4.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

8. האם אתה מסכים או לא מסכים לקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל?

דיון בעמ' 141

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.8	39.4	35.8	בכלל לא מסכים
23.3	20.2	20.7	לא כל כך מסכים
26.0	23.4	24.0	די מסכים
30.8	13.1	15.6	מסכים מאוד
4.1	3.9	3.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

9. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה: דיון בעמ' 117

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	3.6	5.9	23.8	44.3	22.4	9.1. התקשורת
100	7.4	27.4	33.5	21.4	10.3	9.2. בית המשפט העליון
100	4.3	11.5	35.0	32.4	16.8	9.3. המשטרה
100	6.8	38.6	30.0	12.8	11.8	9.4. נשיא המדינה
100	5.6	7.3	27.7	37.9	21.5	9.5. הכנסת
100	3.3	54.5	27.9	9.0	5.3	9.6. צה"ל
100	2.9	9.1	28.6	39.4	20.0	9.7. הממשלה
100	13.9	9.0	21.0	24.9	31.2	9.8. הרבנות / אנשי דת
100	5.1	8.2	24.9	38.8	23.0	9.9. הבנקים
100	11.3	7.6	21.8	36.5	22.8	9.10. משרד האוצר

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	3.6	4.6	23.8	46.8	21.2	9.1. התקשורת
100	7.4	28.7	33.3	20.8	9.8	9.2. בית המשפט העליון
100	4.3	11.0	34.1	34.9	15.7	9.3. המשטרה
100	7.1	40.7	30.5	11.6	10.1	9.4. נשיא המדינה
100	4.1	7.1	28.1	40.5	20.2	9.5. הכנסת
100	1.8	60.4	27.8	7.3	2.7	9.6. צה"ל
100	2.0	8.0	29.0	42.2	18.8	9.7. הממשלה
100	12.8	7.9	21.2	25.8	32.3	9.8. הרבנות הראשית
100	4.8	6.3	24.5	40.8	23.6	9.9. הבנקים
100	11.6	5.4	21.1	38.9	23.0	9.10. משרד האוצר

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	2.7	14.4	22.6	31.5	28.8	9.1. התקשורת
100	3.4	23.3	36.3	22.6	14.4	9.2. בית המשפט העליון
100	2.0	15.1	41.8	17.1	24.0	9.3. המשטרה
100	4.9	30.1	26.0	17.8	21.2	9.4. נשיא המדינה
100	11.6	9.6	26.7	21.9	30.1	9.5. הכנסת
100	10.9	21.9	29.5	17.8	19.9	9.6. צה"ל
100	7.6	17.1	26.0	21.2	28.1	9.7. הממשלה
100	17.2	16.4	19.9	20.5	26.0	9.8. אנשי דת
100	4.2	20.5	27.4	26.7	21.2	9.9. הבנקים
100	6.9	21.2	26.0	24.0	21.9	9.10. משרד האוצר

10. ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר?*

דיון בעמ' 75

יהודים	
38.9	מדינה יהודית
33.5	מדינה דמוקרטית
24.5	שניהם באותה מידה (לא הוקרא)
0.2	אף אחד לא חשוב (לא הוקרא)
2.9	לא יודע / מסרב
100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

דיון בעמ' 88

11. מבין היעדים הבאים בתחומי החברה והכלכלה – באיזה יעד הכי חשוב שהממשלה תתרכז בעדיפות ראשונה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
3.4	8.6	7.8	שילוב החרדים בשוק העבודה
19.2	47.1	42.5	צמצום הפערים החברתיים-כלכליים
40.4	3.8	9.3	שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים
12.3	2.6	4.0	חיזוק הקשר בין הפוליטיקאים הנבחרים לאזרחים
9.6	28.4	25.4	סיוע לאנשים צעירים להגיע לדירה משלהם
2.7	0.9	1.3	אף אחד מהיעדים האלה (לא הוקרא)
3.4	6.4	6.1	כולם באותה מידה (לא הוקרא)
9.0	2.2	3.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 91

12. ומבין היעדים הבאים בנושאי חוץ וביטחון – באיזה יעד הכי חשוב שהממשלה תתרכז בעדיפות ראשונה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
45.2	27.7	29.9	השגת שלום עם הפלסטינים
6.8	6.8	6.7	צמצום התלות בארצות הברית
11.0	14.3	13.9	הפסקת/חיסול תכנית הגרעין של איראן
18.5	20.7	20.4	חיזוק הכושר הצבאי של ישראל
7.5	20.0	18.3	שיפור הדימוי והמעמד הבינלאומי של ישראל
3.4	1.3	1.5	אף אחד מהיעדים האלה (לא הוקרא)
2.7	5.6	5.3	כולם באותה מידה (לא הוקרא)
4.9	3.6	4.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

13. ובאיזה משני היעדים שציינת חשוב יותר שהממשלה תתרכז?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
-	1.5	1.2	שילוב החרדים בשוק העבודה
3.4	22.6	19.6	צמצום הפערים החברתיים-כלכליים
4.1	1.2	1.6	שיפור היחסים בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים
-	0.5	0.4	חיוזק הקשר בין הפוליטיקאים הנבחרים לאזרחים
1.4	10.9	9.4	סיוע לאנשים צעירים להגיע לדירה משלהם
5.5	4.8	4.8	יעד חברתי-כלכלי (ללא פירוט)
8.9	7.6	7.7	השגת שלום עם הפלסטינים
-	0.7	0.6	צמצום התלות בארצות הברית
-	6.5	5.4	הפסקת / חיסול תכנית הגרעין של איראן
0.7	5.9	5.2	חיוזק הכושר הצבאי של ישראל
0.7	2.7	2.4	שיפור הדימוי והמעמד הבינלאומי של ישראל
3.4	5.3	5.0	יעד מדיני בטחוני (ללא פירוט)
39.0	25.7	27.8	שניהם באותה המידה (לא הוקרא)
32.9	4.1	8.9	לא יודע / אף אחד / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 92

14. (סיכום שאלה 13) באיזה משני היעדים שציינת חשוב יותר שהממשלה תתרכז?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.4	41.5	37.1	סך הכול יעד חברתי-כלכלי
13.7	28.7	26.3	סך הכול יעד מדיני-ביטחוני
39.0	25.7	27.9	שני סוגי היעדים באותה המידה
32.9	4.1	8.7	לא יודע / אף אחד / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 66

15. בישראל יש מצב חדש שבו נשים ממלאות היום תפקידים כלכליים בכירים ביותר (למשל, בבנק ישראל, במשרד האוצר ובבנקים הגדולים). איך, אם בכלל, ישפיע לדעתך המצב החדש הזה על עומק הפערים החברתיים-כלכליים בישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
21.9	49.9	45.6	לא ישפיע
58.2	35.2	38.7	ישפיע בכיוון של צמצום הפערים
14.4	6.5	7.5	ישפיע בכיוון של הרחבת הפערים
5.5	8.4	8.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 25

16. עד כמה אתה מרוצה או לא מרוצה מהמצב הכלכלי של המשפחה שלך? ציין את מידת שביעות הרצון שלך על סולם שבו 1 = לא מרוצה בכלל וציון גבוה יותר עד 10 = אם אתה מרוצה מאוד.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.7	9.9	10.3	1 – לא מרוצה בכלל
8.9	2.3	3.2	2
15.1	2.8	4.7	3
20.5	4.9	7.2	4
12.3	13.4	13.2	5
8.9	10.8	10.8	6
8.2	19.1	17.4	7
4.8	21.6	18.7	8
2.1	4.3	4.1	9
5.5	9.0	8.4	10 – מרוצה מאוד
-	1.9	2.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול
4.4	6.2	5.9	ממוצע בין 1 ל-10*
2.4	2.5	2.6	סטיית תקן

* p ≤ 0.000

באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

17. הפוליטיקאים לא מתחשבים בדעתו של האזרח ברחוב.

דיון בעמ' 100

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.3	10.7	10.8	בכלל לא מסכים
23.3	22.6	22.5	לא כל כך מסכים
33.6	31.0	31.4	די מסכים
20.5	32.5	30.6	מסכים מאוד
10.3	3.2	4.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 113

18. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל.

מסכים מאוד	כלל המדגם	יהודים	ערבים
27.4	30.0	14.4	
19.0	18.3	22.6	
21.7	20.8	27.4	
25.5	26.6	20.5	
6.4	4.3	15.1	
100	100	100	
סך הכול			

דיון בעמ' 151

19. רק במשטרים דמוקרטיים נשמר כבוד האדם במשמעות האמיתית של המושג.

מסכים מאוד	כלל המדגם	יהודים	ערבים
9.9	9.6	13.0	
17.6	16.3	24.7	
29.3	29.0	30.1	
37.5	40.0	26.7	
5.7	5.1	5.5	
100	100	100	
סך הכול			

דיון בעמ' 142

20. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וכיטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי.

מסכים מאוד	כלל המדגם	יהודים	ערבים
13.8	11.0	30.1	
13.1	10.5	27.4	
23.7	24.0	21.9	
44.0	49.8	13.7	
5.4	4.7	6.9	
100	100	100	
סך הכול			

21. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי.

דיון בעמ' 145

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.3	35.3	31.4	מסכים מאוד
24.0	25.8	25.3	די מסכים
23.3	18.6	19.3	לא כל כך מסכים
30.1	16.1	18.1	בכלל לא מסכים
10.3	4.2	5.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

22. הכנסת היא ראי מדויק של ההבדלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי.

דיון בעמ' 83

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
19.2	21.3	20.9	בכלל לא מסכים
24.0	27.0	26.4	לא כל כך מסכים
30.1	30.6	30.2	די מסכים
14.4	15.3	15.2	מסכים מאוד
12.3	5.8	7.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

23. מדינת ישראל היא לא דמוקרטיה אמיתית מפני שקבוצה קטנה של עשירים מצליחה להשפיע על ראשי השלטון לקבל החלטות לטובת העשירים ונגד האזרחים הפשוטים.

דיון בעמ' 52

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.5	34.1	32.0	מסכים מאוד
19.2	24.2	23.3	די מסכים
32.9	23.6	24.9	לא כל כך מסכים
17.8	14.1	14.5	בכלל לא מסכים
9.6	4.0	5.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 108

24. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
50.0	70.5	67.4	לא, אני לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה
17.8	21.4	20.5	אני אוהד של מפלגה אבל לא חבר בה
17.8	4.4	6.5	אני חבר המפלגה
7.5	1.8	2.6	אני חבר פעיל במפלגה
2.1	0.7	1.1	אני חבר ובעל תפקיד במפלגה
4.8	1.2	1.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

25. האם בשנים האחרונות התנדבת באופן סדיר במסגרת של ארגון חברתי כלשהו?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
14.4	29.7	27.2	כן
75.3	69.6	70.1	לא
10.3	0.7	2.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

26. האם הצבעת בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות למועצה או לעירייה ביישוב מגוריך?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
45.9	79.0	73.5	הצבעתי
50.7	19.6	24.3	לא הצבעתי
3.4	1.4	2.2	לא זוכר / לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

27. חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קובע שאסור לפגוע בכבודו של אדם. לדעתך, באיזו מידה כל אחד מן המוסדות הבאים מכבד או לא מכבד את האזרחים שנמצאים אתו בקשר או נזקקים לשירותיו?

דיון בעמ' 156

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	מכבד מאוד	די מכבד	כמעט שלא מכבד	בכלל לא מכבד	
100	8.4	10.2	40.2	27.1	14.1	27.1. המשטרה
100	9.0	10.7	39.5	23.2	17.6	27.2. המוסד לביטוח לאומי
100	18.5	10.5	50.1	11.6	9.3	27.3. משרד הפנים
100	7.9	41.2	37.6	8.3	5.0	27.4. צה"ל
100	4.9	25.8	47.5	13.9	7.9	27.5. בתי החולים
100	9.6	18.3	46.2	16.5	9.5	27.6. מערכת החינוך
100	14.4	23.0	39.2	14.7	8.6	27.7. בתי המשפט
100	15.3	24.8	44.6	9.4	5.9	27.8. בידוק בשרה התעופה
100	8.9	13.0	43.5	18.3	16.3	27.9. הבנקים

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	מכבד מאוד	די מכבד	כמעט שלא מכבד	בכלל לא מכבד	
100	8.5	9.0	41.0	27.9	13.6	27.1. המשטרה
100	9.4	8.7	39.6	23.0	19.3	27.2. המוסד לביטוח לאומי
100	20.2	9.2	50.8	10.7	9.1	27.3. משרד הפנים
100	7.3	44.4	38.6	6.3	3.4	27.4. צה"ל
100	4.4	25.3	49.4	13.5	7.4	27.5. בתי החולים
100	9.4	16.7	48.4	15.7	9.8	27.6. מערכת החינוך
100	14.3	22.7	40.1	14.5	8.4	27.7. בתי המשפט
100	15.1	25.8	47.4	7.7	4.0	27.8. בידוק בשרה התעופה
100	8.0	11.3	44.5	19.4	16.8	27.9. הבנקים

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	מכבד מאוד	די מכבד	כמעט שלא מכבד	בכלל לא מכבד	
100	4.1	17.8	35.6	23.3	19.2	27.1. המשטרה
100	3.4	23.3	38.4	24.7	10.3	27.2. המוסד לביטוח לאומי
100	6.8	19.2	48.6	14.4	11.0	27.3. משרד הפנים
100	8.8	24.7	32.2	19.9	14.4	27.4. צה"ל
100	5.5	28.1	37.0	17.8	11.6	27.5. בתי החולים
100	8.2	28.1	33.6	22.6	7.5	27.6. מערכת החינוך
100	11.0	26.7	34.9	17.1	10.3	27.7. בתי המשפט
100	15.1	18.5	30.1	19.9	19.9 16.4	27.8. בידוק בשדה התעופה
100	11.6	24.0	37.0	13.0	14.4	27.9. הבנקים

דיון בעמ' 60

28. האם אתה מסכים או לא מסכים לשלם מסים גבוהים יותר אם הם ישמשו לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.3	37.7	35.2	מסכים
59.6	54.1	54.8	לא מסכים
12.3	3.2	4.7	תלוי בגובה התוספת במסים (לא הוקרא)
4.8	5.0	5.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 127

29. איזה ציון אתה נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה הישראלית (יהודים, ערבים וכל שאר האזרחים)? תן ציון בסולם שבין 1 ל-10 שבו 1 = "אין בכלל סולידריות" וציון גבוה יותר עד 10 אם "יש סולידריות רבה מאוד".

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.5	12.2	13.2	1 – אין בכלל סולידריות / תחושת ביחד
8.9	6.1	6.5	2
14.4	9.1	10.0	3
14.4	9.7	10.2	4
15.1	20.9	20.0	5
8.9	16.0	14.8	6
5.5	12.6	11.6	7
4.8	7.8	7.2	8
0.7	0.7	0.7	9
3.4	2.1	2.4	10 – יש סולידריות רבה מאוד
3.4	2.8	3.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול
4.0	4.8	4.7	ממוצע בין 1 ל-10*
2.4	2.2	2.3	סטיית תקן

* $p \leq 0.000$

דיון בעמ' 131

30. איזה ציון אתה נותן לרמת הסולידריות (תחושת ה"ביחד") של החברה היהודית בישראל? תן ציון בסולם שבין 1 ל-10 שבו 1 = "אין בכלל סולידריות" וציון גבוה יותר עד 10 אם "יש סולידריות רבה מאוד".

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
5.5	7.2	7.0	1 – אין בכלל סולידריות / תחושת ביחד
4.8	1.8	2.2	2
6.2	4.6	4.7	3
9.6	7.4	7.7	4
19.9	13.1	14.1	5
11.0	14.0	13.6	6
11.0	19.8	18.4	7
12.3	18.4	17.2	8
5.5	4.8	4.8	9
6.2	6.1	6.0	10 – יש סולידריות רבה מאוד
8.0	2.8	4.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול
5.7	6.1	6.0	ממוצע בין 1 ל-10*
2.4	2.3	2.3	סטיית תקן

* $p \leq 0.053$

באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

דיון בעמ' 81

31. פעם ישראל הייתה הרבה יותר דמוקרטית מאשר היום.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.8	30.7	28.5	בכלל לא מסכים
17.8	24.3	22.9	לא כל כך מסכים
26.7	21.2	22.1	די מסכים
28.1	15.6	17.4	מסכים מאוד
9.6	8.2	9.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

32. מדינה שיש בה פערים גדולים מאוד ברמת ההכנסות של האזרחים לא יכולה להיות דמוקרטיה אמיתית.

דיון בעמ' 44

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
18.5	28.4	26.8	מסכים מאוד
21.9	26.2	25.3	די מסכים
31.5	22.5	23.7	לא כל כך מסכים
13.0	19.8	18.7	בכלל לא מסכים
15.1	3.1	5.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

33. בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים.

דיון בעמ' 136

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
37.7	42.0	41.4	בכלל לא מסכים
27.4	20.9	21.5	לא כל כך מסכים
15.1	15.2	15.1	די מסכים
8.2	19.8	18.0	מסכים מאוד
11.6	2.1	4.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

34. העניים אחראים במידה רבה למצב שלהם כי אם היו מתאמצים, הם היו יכולים לצאת מן העוני.

דיון בעמ' 55

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
19.9	34.4	32.0	בכלל לא מסכים
29.5	27.8	27.7	לא כל כך מסכים
26.7	23.3	23.6	די מסכים
15.1	10.9	11.7	מסכים מאוד
8.8	3.6	5.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 98

35. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
20.5	23.3	22.7	מסכים מאוד
21.9	23.3	22.7	די מסכים
26.7	20.4	21.5	לא כל כך מסכים
24.0	31.5	30.1	בכלל לא מסכים
6.9	1.5	3.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 154

36. בחקירה של קשר לטרור מותר לחוקרים מטעם כוחות הביטחון לפגוע בכבוד האדם של החשוד.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
28.1	19.3	20.4	בכלל לא מסכים
27.4	17.0	18.3	לא כל כך מסכים
23.3	25.4	25.2	די מסכים
11.6	33.5	30.1	מסכים מאוד
9.6	4.8	6.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 104

37. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
19.2	38.5	35.2	בכלל לא מסכים
26.0	18.6	19.5	לא כל כך מסכים
30.1	17.4	19.3	די מסכים
15.8	22.5	21.4	מסכים מאוד
8.9	3.0	4.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 59

38. כאשר מחשבים את מספר העניים בישראל צריך להוריד מהחשבון את הערבים והחרדים ואז יתברר לנו שבסך הכול אין כל כך הרבה עניים בישראל.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.6	12.0	11.5	מסכים מאוד
15.1	15.2	15.1	די מסכים
29.5	20.0	21.1	לא כל כך מסכים
32.2	45.4	43.3	בכלל לא מסכים
4.1	1.5	2.1	להוריד מהחשבון רק את הערבים (לא הוקרא)
-	0.6	0.5	להוריד מהחשבון רק את החרדים (לא הוקרא)
9.5	5.3	6.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

39. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם.

דיון בעמ' 101

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.0	5.3	6.1	בכלל לא מסכים
14.4	13.6	13.7	לא כל כך מסכים
30.8	28.8	28.9	די מסכים
32.9	48.4	46.0	מסכים מאוד
10.9	3.9	5.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 54

40. לוועדי העובדים הגדולים, למשל לוועד של חברת החשמל, רכבת ישראל, הנמלים והבנקים, יש יותר מדי כוח.

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
15.1	6.5	7.7	בכלל לא מסכים
18.5	5.7	7.5	לא כל כך מסכים
26.0	22.2	22.7	די מסכים
26.7	62.2	56.5	מסכים מאוד
13.7	3.4	5.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 138

41. מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים.

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
12.3	29.8	26.9	מסכים מאוד
20.5	17.4	17.6	די מסכים
26.0	23.8	23.9	לא כל כך מסכים
29.5	23.7	24.6	בכלל לא מסכים
11.7	5.3	7.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 115

42. כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחרי מה שאזרחיה כותבים באינטרנט.

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
25.3	33.6	32.0	מסכים מאוד
21.9	25.4	24.7	די מסכים
25.3	16.4	17.6	לא כל כך מסכים
22.6	18.1	18.8	בכלל לא מסכים
4.9	6.5	6.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

43. לדעתך, עד כמה ערכי כבוד האדם חשובים באמת להנהגה של מדינת ישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
21.2	33.8	31.5	חשובים מאוד
35.6	32.6	32.7	די חשובים
30.1	22.8	23.7	לא כל כך חשובים
5.5	7.8	7.6	בכלל לא חשובים
7.6	3.0	4.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

44. לדעתך, עד כמה שמירת האופי היהודי של מדינת ישראל חשובה באמת להנהגת המדינה?

דיון בעמ' 78

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
27.4	48.2	44.4	חשובה מאוד
28.1	32.1	31.2	די חשובה
23.3	11.2	13.2	לא כל כך חשובה
12.3	5.2	6.3	בכלל לא חשובה
8.9	3.3	4.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

45. לדעתך, עד כמה שמירת האופי הדמוקרטי של מדינת ישראל חשובה באמת להנהגת המדינה?

דיון בעמ' 78

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
29.5	40.6	38.6	חשובה מאוד
23.3	34.3	32.3	די חשובה
24.0	16.1	17.2	לא כל כך חשובה
12.3	5.1	6.2	בכלל לא חשובה
10.9	3.9	5.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 133

46. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.3	16.1	16.9	קבוצה חזקה
21.9	45.0	41.0	קבוצה די חזקה
22.6	17.8	18.5	קבוצה די חלשה
23.3	10.9	12.9	קבוצה חלשה
8.9	10.2	10.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 34

47. איך היית מגדיר את רמת ההבנה שלך בענייני כלכלה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.3	11.9	11.9	גבוהה
16.4	16.9	16.9	די גבוהה
37.0	51.1	48.3	בינונית
13.0	9.0	9.6	די נמוכה
11.6	9.7	10.1	נמוכה
9.7	1.4	3.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 46, 146 48. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום.

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע / מסרב	אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	8.1	2.7	28.6	36.1	24.5	48.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	6.6	1.9	8.9	30.4	52.2	48.2. המתח בין דתיים לחילונים
100	7.7	1.7	12.5	32.8	45.3	48.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	5.8	2.3	11.6	25.8	54.5	48.4. המתח בין עשירים לעניים
100	13.0	1.7	11.4	34.5	39.4	48.5. המתח בין החרדים לציונים-דתיים
100	5.1	1.7	5.5	29.7	58.0	48.6. המתח בין יהודים לערבים

יהודים

סך הכול	לא יודע / מסרב	אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	5.4	2.5	31.8	37.3	23.0	48.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	4.1	1.5	8.7	29.2	56.5	48.2. המתח בין דתיים לחילונים
100	5.7	0.9	11.9	33.8	47.7	48.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	4.0	1.9	11.1	24.9	58.1	48.4. המתח בין עשירים לעניים
100	11.6	1.2	11.5	35.6	40.1	48.5. המתח בין החרדים לציונים-דתיים
100	3.8	1.1	4.3	29.9	60.9	48.6. המתח בין יהודים לערבים

ערבים

סך הכול	לא יודע / מסרב	אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	20.6	2.7	12.3	28.8	35.6	48.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	17.8	3.4	9.6	36.3	32.9	48.2. המתח בין דתיים לחילונים
100	15.8	4.1	17.8	26.7	35.6	48.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	12.3	3.4	15.8	31.5	37.0	48.4. המתח בין עשירים לעניים
100	17.2	3.4	12.3	28.1	39.0	48.5. המתח בין החרדים לציונים-דתיים
100	9.6	4.1	12.3	28.8	45.2	48.6. המתח בין יהודים לערבים

דיון בעמ' 62

49. לדעתך, עד כמה המצב הכלכלי היום מצדיק או לא מצדיק יציאה של הציבור לרחובות כדי להפגין נגד הממשלה?

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
19.9	28.5	27.0	לא מצדיק
63.0	66.2	65.1	כן מצדיק
17.1	5.3	7.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 63

50. האם להערכתך, הפגנות מחאה יכולות או לא יכולות להשפיע על המדיניות הכלכלית של הממשלה?

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
54.1	64.1	61.8	יכולות להשפיע
34.2	30.2	30.7	לא יכולות
11.7	5.7	7.5	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 62

51. האם השתתפת או לא השתתפת באחת או יותר מן ההפגנות שהיו בקיץ 2011 (המחאה החברתית)?

ערכים	יהודים	כלל המדגם	
11.6	21.7	20.1	השתתפתי
79.5	76.5	76.3	לא השתתפתי
8.9	1.8	3.6	לא זוכר / לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

52. האם אתה מסכים או לא מסכים עם הדעה שאם מישהו פוגע בכבוד של אחרים לא צריך לכבד אותו?

דיון בעמ' 155

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
33.6	33.9	33.6	מסכים מאוד
34.9	19.6	21.6	די מסכים
17.1	20.6	20.2	לא כל כך מסכים
8.9	21.1	19.0	בכלל לא מסכים
5.5	4.8	5.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

53. ואתה באופן אישי, האם אתה מרגיש שבדרך כלל הכבוד שלך כאדם נשמר או לא נשמר?

דיון בעמ' 158

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
8.9	5.0	5.5	בכלל לא נשמר
18.5	9.4	10.6	לא כל כך נשמר
44.5	51.4	50.1	די נשמר
19.2	30.8	28.8	נשמר מאוד
8.9	3.4	5.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

54. עם איזו דעה אתה מסכים יותר?

דיון בעמ' 58

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
45.2	35.2	36.5	בטווח הארוך, אם עובדים קשה, מצליחים כלכלית
35.6	58.8	54.6	עבודה קשה לא מבטיחה הצלחה כלכלית
19.2	6.0	8.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

55. עם איזו דעה אתה מסכים יותר?

דיון בעמ' 152

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
24.7	34.1	32.2	לכל חברה ותרבות יש השקפה משלה על מהו כבוד האדם ויש לכבד את כל ההשקפות
60.3	56.3	56.2	כבוד האדם הוא אחד ויחיד, וכל החברות והתרבויות צריכות לכבד את ההשקפה הזאת
15.0	9.6	11.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

56. עם איזו דעה אתה מסכים יותר?

דיון בעמ' 50

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
39.7	50.0	48.1	הממשלה היא זו שצריכה לקחת אחריות לכך שלכל האזרחים תהיה רמת חיים טובה
32.9	20.1	21.7	האזרחים צריכים לדאוג בעצמם לרמת החיים שלהם
21.2	26.3	25.5	גם הממשלה וגם האזרחים אחראים באותה מידה (לא הוקרא)
6.2	3.6	4.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 102

57. איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 הוא "מאוד מושחתת" ו-5 הוא "בכלל לא מושחתת"?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
15.1	24.7	22.8	1 – מאוד מושחתת
22.6	19.4	19.8	2
39.0	30.5	31.4	3
12.3	15.8	15.2	4
3.4	4.4	4.2	5 – בכלל לא מושחתת
7.6	5.2	6.6	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול
2.6	2.5	2.5	ממוצע בין 1 ל-5*
1.1	1.2	1.1	סטיית תקן

* $p \leq .468$ (לא מובהק)

58. האם אתה מרגיש כיום שאתה עני או לא מרגיש כך?

דיון בעמ' 28

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
8.2	6.4	6.5	מרגיש מאוד שאני עני
25.3	10.8	12.9	די מרגיש שאני עני
36.3	28.0	29.0	לא כל כך מרגיש שאני עני
24.0	50.9	46.4	בכלל לא מרגיש שאני עני
6.2	3.9	5.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 35

כעת כמה שאלות על נושאים הקשורים לכלכלה בישראל. אנשים רבים לא יודעים את התשובות על שאלות אלו, ולכן אם לא תדע לענות על שאלה מסוימת, פשוט נעבור לשאלה הבאה.

59. מהו שכר המינימום לחודש לשכיר בישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.0	0.6	2.4	1,200 ש"ח
24.0	4.8	7.7	2,500 ש"ח
45.2	72.8	68.1	4,300 ש"ח
13.7	6.9	7.8	6,500 ש"ח
4.1	14.9	14.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 35

60. מהו, בערך, השכר הממוצע במשק, ברוטו?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
10.3	39.1	34.4	9,200 ש"ח
32.2	27.7	28.1	6,500 ש"ח
26.7	7.6	10.4	4,300 ש"ח
18.5	6.1	7.9	11,000 ש"ח
12.3	19.5	19.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 35

61. מהו חוק ההסדרים?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.1	13.2	11.6	חוק שמסדיר את מעמדם של בני הישיבות
21.2	2.0	4.7	חוק שמסדיר את הדרכים החוקיות לפתרון סכסוכים בין אזרחים
15.8	2.8	4.6	חוק שמסדיר את יחסי בית המשפט העליון והכנסת
13.0	34.4	30.9	חוק שנחקק יחד עם תקציב המדינה וכולל בדרך כלל רפורמות כלכליות שהכנסת מצביעה על כולן יחד באותה הצבעה
45.9	47.6	48.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

62. מיהו היום נגיד בנק ישראל?

דיון בעמ' 35

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.8	7.1	6.6	סטנלי פישר
12.3	1.9	3.4	יאיר לפיד
21.9	63.1	56.1	קרנית פלוג
13.0	6.0	7.2	גליה מאור
48.0	21.9	26.7	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

63. האם שיעור האבטלה בישראל בשנה הנוכחית הוא בערך:

דיון בעמ' 35

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
7.5	3.8	4.3	כ־1%
34.9	48.7	46.2	כ־7%
28.1	15.9	17.4	כ־10%
13.7	9.3	9.8	כ־20%
15.9	22.3	22.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

נספח 2 התפלגות נתוני מדד 2014 לעומת נתוני העבר (באחוזים)¹

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי? דיון בעמ' 70

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
10.7	9.5	9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
33.6	25.7	28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	טוב*
36.6	41.1	40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה־ככה
8.8	9.8	11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	רע*
8.2	11.8	8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
2.1	2.1	1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	-	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים קודמות הנוסח היה די טוב ודי רע, בהתאמה.

1 הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג את התפלגות התשובות של כלל המדגם (פרט לשאלות שהוצגו ליהודים בלבד ולכמה שאלות שבהן מובאות רק תשובות היהודים), ובכללן לא יודע / מסרב להשיב.
- נוסח השאלה וקטגוריות התשובה מוצגים לפי שאלון מדד 2014. הבדלים בנוסח ובקטגוריות בין מדד זה למדדי העבר, אם יש, או קטגוריה שלא הופיעה בשנה מסוימת מובאים לתשומת לב הקורא בהערות מתחת לכל לוח.
- משמעות הקיצור ל"נ היא שבשנה זו השאלה לא נשאלה (או שהקטגוריה המסומנת לא הוצגה).
- במשתנים אחדים הוצג בשאלון השנה מספר זוגי של קטגוריות לבחירה, ואילו בשנים קודמות הוצג בהם מספר לא זוגי. במקרים אלה בתרשימים בגוף הדוח המציגים השוואה לאורך זמן חולקה קטגוריית האמצע בשנים קודמות. לדוגמה, "במידה מסוימת" חולקה פרופורציונלית לשיעור המסכימים והמתנגדים באותה שנה.

3. מה דעתך על הדרך שהממשלה מטפלת בבעיות שיש כיום במדינה?

דיון בעמ' 85

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
5.5	ל"נ	5.6	2.3	2.0	ל"נ	2.2	1.6	2.7	1.8	1.6	2.0	מטפלת בדרך טובה מאוד
30.0		32.8	22.3	23.0		15.6	11.1	22.3	20.2	19.7	20.0	מטפלת בדרך די טובה
38.1		38.4	44.3	49.3		43.0	39.5	42.9	43.9	42.6	42.1	מטפלת בדרך לא כל כך טובה
22.1		20.6	27.2	22.2		37.1	46.3	31.3	32.5	33.3	35.1	מטפלת בדרך לא טובה בכלל
4.3		2.6	3.9	3.5		2.1	1.5	0.8	1.6	2.8	0.8	לא יודע / מסרב
100		100	100	100		100	100	100	100	100	100	100

4. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?*

דיון בעמ' 109

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
38.8	33.2	35.5	39.6	33.5	32.3	28.1	28.0	35.3	43.6	45.3	52.0	במידה רבה מאוד
36.3	27.4	29.6	29.9	30.8	31.4	27.0	30.3	33.6	29.0	27.4	26.2	במידה די רבה
ל"נ	21.1	20.8	18.2	22.0	23.6	27.6	25.3	20.5	14.4	16.8	12.7	במידה מסוימת
13.4	9.4	7.9	5.5	7.8	7.3	9.8	9.5	7.3	4.4	6.1	5.3	במידה די מועטה
8.1	6.6	4.7	6.7	4.8	4.7	6.2	5.7	3.1	3.0	3.6	3.5	בכלל לא
3.4	2.3	1.5	0.1	1.1	0.7	1.3	1.2	0.2	5.6	0.8	0.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2003-2013 הוצגו 5 קטגוריות תשובה: במידה רבה מאוד, במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, במידה מועטה מאוד. השנה הושמטה קטגוריית הביניים "במידה מסוימת".

5. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? דיון בעמ' 109

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
59.8	56.5	57.6	58.1	56.2	50.4	53.0	46.6	55.6	52.1	48.8	57.6	מאוד גאה
22.0	20.0	23.8	24.6	23.1	27.3	25.1	28.7	29.7	26.7	28.4	26.1	די גאה
10.3	10.5	9.8	8.8	12.7	12.7	13.2	13.9	8.5	12.8	13.7	9.2	לא כל כך גאה
5.9	10.7	6.8	7.2	5.9	8.0	6.9	9.3	5.6	7.3	7.5	6.9	בכלל לא גאה
2.0	2.3	2.0	1.3	2.1	1.6	1.8	1.5	0.6	1.1	1.6	0.2	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	100	100	סך הכול

6. באיזו מידה אתה מתעניין בפוליטיקה? * דיון בעמ' 107

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
21.6	31.0	28.4	37.7	23.3	28.9	22.6	ל"נ	35.7	28.9	28.6	36.3	במידה רבה מאוד
40.9	35.1	38.3	39.1	38.3	37.2	33.4		36.5	41.5	38.5	39.8	במידה די רבה
25.1	20.9	21.1	16.0	24.9	22.0	25.6		18.2	18.1	23.3	17.5	במידה די מעטה
11.0	12.0	12.0	7.1	12.9	11.3	16.6		7.8	11.4	9.4	6.0	בכלל לא
1.4	1.0	0.2	0.1	0.6	0.6	1.8		1.8	0.1	0.2	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	-	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים קודמות הקטגוריות היו: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, בכלל לא.

7. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? * דיון בעמ' 96

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
6.6	11.3	9.5	7.3	2.9	3.9	3.1	5.7	6.1	7.4	3.8	4.6	במידה רבה מאוד
13.5	23.7	25.4	21.1	16.1	12.4	15.4	17.1	21.3	23.4	13.8	15.2	במידה די רבה
42.2	28.0	34.9	35.3	31.5	31.6	31.2	30.6	36.5	32.3	32.4	40.1	במידה די מעטה
33.5	33.2	27.8	35.3	46.5	50.0	45.6	43.9	35.8	35.6	35.6	39.7	בכלל לא
4.2	3.8	2.4	1.0	3.0	2.1	4.7	2.7	0.3	1.3	14.4	0.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים קודמות הקטגוריות היו: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, בכלל לא.

8. האם אתה מסכים או לא מסכים לקביעה שהערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל? * דיון בעמ' 141

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
35.8	ל"נ	30.9	29.8	ל"נ	36.0	27.3	20.8	27.4	21.9	23.8	27.4	בכלל לא מסכים
20.7		21.2	17.2		20.3	19.7	22.4	18.1	21.7	10.8	17.1	לא כל כך מסכים
24.0		25.1	27.0		17.7	24.4	24.9	25.0	26.0	30.6	30.2	די מסכים
15.6		19.5	22.7		22.6	25.6	27.9	28.3	29.2	32.3	24.9	מסכים מאוד
3.9		3.3	3.3		3.4	3.0	4.0	1.2	1.2	2.5	0.4	לא יודע / מסרב
100		100	100		-	100	100	100	100	100	100	100

* במדד 2011 ולפניו קטגוריות התשובה (בהתאמה): בכלל לא מסכים, מסכים במידה מועטה, מסכים במידה מסוימת, מסכים במידה רבה.

9. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה?: * דיון בעמ' 117
9.1. התקשורת

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
22.4	25.9	25.7	24.4	34.5	30.3	30.4	26.5	28.9	24.3	23.8	28.1	אין לי בכלל אמון
44.3	24.2	26.1	22.8	30.3	34.1	31.9	27.3	27.0	25.2	24.8	23.3	יש לי די מעט אמון
23.8	32.5	32.3	37.4	24.1	26.7	28.7	31.9	32.6	35.0	36.3	36.8	יש לי די הרבה אמון
5.9	14.8	14.0	14.4	9.7	7.8	8.3	12.5	11.4	15.1	14.7	11.8	יש לי הרבה מאוד אמון
3.6	2.6	1.9	1.0	1.4	1.1	0.7	1.8	0.1	0.4	0.4	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים קודמות קטגוריות התשובה היו: בכלל אין לי אמון, במידה מועטה, במידה מסוימת, במידה רבה.

9.8. הרבנות הראשית*

דיון בעמ' 117

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
32.3	28.1	ל"נ	24.8	32.0	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	36.7	28.0	35.4	אין לי בכלל אמון
25.8	19.3		16.9	25.9					24.4	15.1	20.8	יש לי די מעט אמון
21.2	26.0		23.8	ל"נ 21.1					20.1	21.8	27.1	יש לי די הרבה אמון
7.9	17.0		24.4	10.7					16.4	14.0	14.9	יש לי הרבה מאוד אמון
12.8	9.6		10.1	10.3					2.4	21.1	1.8	לא יודע / מסרב
100	100		100	100					100	100	100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

10. ישראל מוגדרת גם מדינה יהודית וגם מדינה דמוקרטית. אישית, איזה חלק מההגדרה הזו חשוב לך יותר?*

דיון בעמ' 75

2014	2013	2012	2011	2010	
38.9	32.3	34.3	29.5	32.4	מדינה יהודית
33.5	29.2	21.8	22.9	17.0	מדינה דמוקרטית
24.5	37.0	41.9	46.1	48.1	שניהם באותה מידה (לא הוקרא)
0.2	0.6	0.5	1.0	1.7	אף אחד לא חשוב (לא הוקרא)
2.9	0.9	1.5	0.5	0.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	סך הכול

* שאלה זו הוצגה למרואיינים יהודים בלבד.

17. הפוליטיקאים לא מתחשבים ברעתו של האזרח ברחוב.* דיון בעמ' 100

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
10.8	ל"נ	ל"נ	13.1	16.3	15.6	14.0	16.7	16.4	17.5	12.1	14.4	בכלל לא מסכים	
22.5			28.2	18.8	20.8	16.7	13.1	21.4	24.3	25.2	23.9	לא כל כך מסכים	
			ל"נ			ל"נ			22.0	19.2	ל"נ	לא בטוח**	
31.4			33.2	23.0	23.9	28.3	25.0	24.1	26.8	32.1	32.2	די מסכים	
30.6			23.2	17.5	17.5	37.2	42.3	37.2	31.3	29.8	29.3	מסכים מאוד	
4.7			2.3	2.4	3.0	3.7	2.9	0.9	0.2	0.9	0.2	לא יודע / מסרב	
100			100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים קודמות הוצג הנוסח: "פוליטיקאי אינו נוטה להתחשב ברעתו של האזרח ברחוב."
 ** רק בשנים 2009 ו-2010 הוצגו 5 קטגוריות תשובה, לעומת 4 בסקרים אחרים.

18. יש לאסור על נואם לבטא בפומבי ביקורת חריפה נגד מדינת ישראל. דיון בעמ' 113

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	
27.4	37.1	28.8	27.5	ל"נ	35.4	12.4	12.0	מסכים מאוד
19.0	15.3	19.8	23.3		19.3	21.5	21.8	די מסכים
	ל"נ				ל"נ	19.8	18.5	לא בטוח*
21.7	13.2	15.1	23.6		18.0	24.7	24.4	לא כל כך מסכים
25.5	28.9	32.4	22.4		23.0	15.8	19.5	בכלל לא מסכים
6.4	5.5	3.9	3.4		4.6	5.7	3.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	100		100	100	100	סך הכול

* בשנים 2007 ו-2008 הוצגו 5 קטגוריות תשובה, ואילו בשנים האחרות היו 4 קטגוריות.

דיון בעמ' 142 20. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי (תשובות היהודים).

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
11.0	20.0	ל"נ	9.5	4.6	5.8	16.3	12.4	10.0	13.2	5.5	8.2	בכלל לא מסכים
10.5	9.9		10.8	9.0	10.6	19.5	17.4	12.7	17.8	9.7	14.5	לא כל כך מסכים
24.0	19.7		25.2	29.3	33.8	30.9	36.2	34.2	34.3	28.2	38.6	די מסכים
49.8	47.0		52.6	53.6	45.4	27.7	29.1	41.8	32.9	53.6	38.0	מסכים מאוד
4.7	3.4		1.9	3.5	4.4	5.6	4.9	1.3	1.8	3.0	0.7	לא יודע / מסרב
100	100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

דיון בעמ' 145 21. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי (תשובות היהודים).

2014	2013	2012	2011	
35.3	37.4	ל"נ	42.3	מסכים מאוד
25.8	19.5		27.2	די מסכים
18.6	15.7		16.1	לא כל כך מסכים
16.1	23.4		13.1	בכלל לא מסכים
4.2	4.0		1.3	לא יודע / מסרב
100	100		100	סך הכול

דיון בעמ' 83 22. הכנסת היא ראי מדויק של ההברלים וההסכמות בתוך הציבור הישראלי.*

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
20.9	10.4	ל"נ	8.5	ל"נ	ל"נ	12.0	12.1	11.8	10.8	ל"נ	8.7	בכלל לא מסכים
26.4	19.5		25.0			27.4	27.8	25.6	27.5		23.7	לא כל כך מסכים
30.2	34.2		33.3			38.0	35.2	43.7	43.6		45.6	די מסכים
15.2	24.7		26.0			14.5	15.1	15.3	15.4		20.5	מסכים מאוד
7.3	11.2		7.2			8.1	9.8	3.6	2.7		1.5	לא יודע / מסרב
100	100		100			100	100	100	100		100	100

* נוסח השאלה בעבר: "באיזו מידה יחסי הכוחות בין המפלגות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב?". קטגוריות התשובה היו: במידה רבה מאוד, במידה מסוימת, במידה מעטה, בכלל לא.

24. האם אתה אוהד או פעיל של מפלגה כלשהי? דיון בעמ' 108

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
67.4		75.2	69.3					64.8	77.6	70.6	74.8	לא אוהד ולא פעיל בשום מפלגה	
-		3.6	-					-	-	-	-	התפקדת למפלגה, אבל לא רואה עצמך חבר בה*	
20.5	ל"נ	14.2	23.2	ל"נ	ל"נ	ל"נ	ל"נ	28.7	14.4	21.6	17.1	אוהד של מפלגה אבל לא חבר	
6.5		2.7	5.4					3.8	3.0	3.3	4.3	חבר במפלגה	
2.6		1.3	1.3					1.9	1.6	2.8	1.7	חבר פעיל במפלגה	
1.1		0.2	0.4					0.3	0.3	0.3	0.2	חבר ובעל תפקיד במפלגה	
1.9		2.8	0.4					0.5	3.1	1.4	1.9	לא יודע / מסרב	
100		100	100					100	100	100	100	100	סך הכול

* קטגוריה זו הוצגה רק ב־2012.

דיון בעמ' 136

33. בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא יהודים (תשובות היהודים).*

2014	2013	2012	2011	2010	2009	
42.0	32.5	ל"נ	ל"נ	ל"נ	42.6	בכלל לא מסכים
20.9	14.8				19.4	לא כל כך מסכים
15.2	16.0				15.3	די מסכים
19.8	32.9				20.6	מסכים מאוד
2.1	3.8				2.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	סך הכול	

* בשנים 2003-2006 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט אחר: בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט.

35. לא חשוב למי מצביעים, זה לא משנה את המצב.

דיון בעמ' 98

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
30.1	19.7	22.6	ל"נ	28.0	29.2	ל"נ	ל"נ	16.9	ל"נ	15.7	10.8	מסכים מאוד
21.5	17.4	20.2		20.8	19.7			19.3		16.8	23.1	די מסכים
ל"נ	ל"נ	ל"נ		ל"נ	ל"נ			13.3		10.8	11.8	לא בטוח*
22.7	16.2	17.2		19.9	16.1			23.6		30.1	34.3	לא כל כך מסכים
22.7	41.9	33.9		28.0	31.7			26.5		26.2	19.9	בכלל לא מסכים
3.0	4.8	6.1		3.3	3.3			0.4		0.4	0.1	לא יודע / מסרב
100	100	100		100	100			100		100	100	סך הכול

* בשנים 2003, 2004 ו-2006 היו 5 קטגוריות תשובה ובנוסף מעט אחר: בהחלט לא מסכים, לא מסכים, לא בטוח, מסכים, מסכים בהחלט.

37. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא

דיון בעמ' 104

יתחשב בכנסת, בתקשורת וברעת הקהל.*

2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
35.2	ל"נ	61.1	40.2	30.3	19.9	17.4	14.9	18.4	20.3	23.2	17.4	בכלל לא מסכים	
19.5		23.5	23.2	15.3	16.1	14.1	20.6	21.5	17.4	26.0	לא כל כך מסכים		
19.3		31.8	21.6	22.8	22.4	27.3	28.6	29.2	27.8	25.0	35.7	די מסכים	
21.4		10.8	19.0	37.1	33.6	36.9	30.2	28.7	31.2	20.3	מסכים מאוד		
4.6		7.1	3.9	4.7	5.3	5.6	5.5	1.6	1.7	3.3	0.7	לא יודע / מסרב	
100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2003-2009 נוסחה השאלה כך: "מספר מנהיגים חזקים יכולים להועיל למדינה יותר מכל הריינים והחוקים". 4 קטגוריות התשובה היו "בכלל לא מסכים" ועד "מסכים בהחלט". בשנים 2010 ו-2011 הייתה שאלה דומה שנוסחה כך: "מה דעתך על מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב לא בכנסת ולא בבחירות כשיטה לניהול המדינה שלנו?", וקטגוריות התשובה היו: "שיטה רעה מאוד" ו"שיטה די רעה", שנרשמו לצורך השוואה לנוסח הנוכחי בתור "בכלל לא מסכים" ו"לא כל כך מסכים", בהתאמה; "שיטה די טובה" ו"שיטה טובה מאוד", שנרשמו לצורך השוואה לנוסח הנוכחי בתור "די מסכים" ו"מסכים מאוד", בהתאמה. בשנת 2012 הנוסח היה: "האם המשפט הבא נכון או לא נכון לדעתך: מה שישאל צריכה היום הוא מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות", והקטגוריות היו "נכון" (מושווה ל"מסכים מאוד" ו"די מסכים" בסקר הנוכחי) ו"לא נכון" (מושווה ל"בכלל לא מסכים" ו"לא כל כך מסכים" בסקר הנוכחי).

דיון בעמ' 101

39. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם.*

2014	2013	2012	2011	2010	2009	
6.1	12.2	5.4	2.7	11.1	11.1	בכלל לא מסכים
13.7	11.6	11.4	8.9	15.6	17.3	לא כל כך מסכים
	ל"נ		16.8	21.9	20.4	לא בטוח
28.9	24.6	30.3	28.1	26.3	29.4	די מסכים
46.0	46.9	49.9	42.5	22.8	19.5	מסכים מאוד
5.3	4.7	3.0	1.0	2.3	2.3	לא יודע / מסרב
100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2008 הוצגו נוסחים אחרים לשאלה זו.

דיון בעמ' 133

46. כל חברה בעולם מתחלקת לקבוצות חזקות וחלשות. להרגשתך, לאיזו קבוצה בחברה הישראלית אתה שייך?

2014	2013	2012	
16.9	20.2	21.1	קבוצה חזקה
41.0	34.5	43.8	קבוצה די חזקה
18.5	21.4	17.3	קבוצה די חלשה
12.9	15.2	11.7	קבוצה חלשה
10.7	8.7	6.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

דיון בעמ' 146

48. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום.

48.1. המתח בין מזרחים לאשכנזים

2014	2013	2012	
24.5	29.0	23.3	חזק
36.1	38.5	42.6	בינוני*
28.6	23.8	30.3	חלש
2.7	2.9	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
8.1	5.8	3.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* ב-2012 "ככה־ככה".

48.2. המתח בין דתיים לחילונים

2014	2013	2012	
52.2	55.7	59.7	חזק
30.4	30.6	28.9	בינוני*
8.9	7.9	9.5	חלש
1.9	1.9	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
6.6	3.9	1.9	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* ב-2012 "ככה־ככה".

48.3. המתח בין ימין לשמאל מדיני־ביטחוני

2014	2013	2012	
45.3	50.5	51.8	חזק
32.8	32.4	33.3	בינוני*
12.5	9.8	10.5	חלש
1.7	1.8	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
7.7	5.5	4.4	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* ב-2012 "ככה־ככה".

48.4. המתח בין עשירים לעניים

2014	2013	2012	
54.5	57.9	55.7	חזק
25.8	26.6	29.4	בינוני*
11.6	8.1	11.9	חלש
2.3	3.0	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
5.8	4.4	3.0	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* ב-2012 "ככה-ככה".

48.5. המתח בין החרדים לציונים-דתיים (תשובות היהודים)

2014	2013	2012	
40.1	38.3	ל"נ	חזק
35.6	36.1		בינוני
11.5	12.7		חלש
1.2	1.4		אין בכלל מתח (לא הוקרא)
11.6	11.5		לא יודע / מסרב
100	100		סך הכול

48.6. המתח בין יהודים לערבים

2014	2013	2012	
58.0	68.0	70.6	חזק
29.7	23.8	21.8	בינוני*
5.5	3.2	5.5	חלש
1.7	1.3	ל"נ	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
5.1	3.7	2.1	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

* ב-2012 "ככה-ככה".

נספח 3 הרכב החברתי-דמוגרפי של כלל המדגם (באחוזים)

מדגם 2014	מין
45.9	גברים
54.1	נשים
100	סך הכול
	גיל
12.1	24-18
21.7	34-25
19.8	44-35
15.9	54-45
14.6	64-55
15.8	+65
100	סך הכול
	השכלה
13.7	יסודית או תיכונית חלקית
13.6	תיכונית מלאה ללא תעודת בגרות
16.5	תיכונית מלאה עם תעודת בגרות
10.6	על-תיכונית (סמינר למורים, בית ספר לאחיות, בית ספר להנדסאים, ישיבה)
7.0	השכלה אקדמית חלקית (ללא תואר)
33.2	תואר אקדמי מלא, תואר ראשון ומעלה
5.4	לא השיבו
100	סך הכול
	הכנסה חודשית למשק הבית
17.5	הרבה מתחת לממוצע
20.0	קצת מתחת לממוצע
19.2	כמו הממוצע
18.6	מעט מעל הממוצע
8.6	הרבה מעל הממוצע
16.1	לא השיבו
100	סך הכול

לאום	
83.6	יהודים ואחרים ¹
14.5	ערבים
1.9	הגדרה לא ברורה
100	סך הכול
דת (ערבים)	
73.3	מוסלמים
14.4	נוצרים
12.3	דרוזים
100	סך הכול
מוצא עדתי (יהודים) – לפי יבשת הלידה של המרוואיין; ילידי ישראל – לפי יבשת לידת האב)²	
20.7	ישראל-ישראל
25.5	ילידי אירופה-אמריקה
17.9	ילידי ישראל – אירופה-אמריקה
11.5	ילידי אסיה-אפריקה
16.4	ילידי ישראל – אסיה-אפריקה
8.0	לא יודע / מסרב
100	סך הכול
ותק בארץ (יהודים)	
86.0	ילידי הארץ או ותיקים (שהגיעו לפני 1990)
14.0	עולים (1990 ואילך)
100	סך הכול

1 ה"אחרים" מוגדרים על ידי הלמ"ס "נוצרים לא ערבים" או "חסרי דת" או "ללא סיווג דת במשרד הפנים".

2 כל ילידי חבר המדינות וילידי ישראל שאביהם נולד שם נכללו בלוח זה בקטגוריית ילידי אירופה-אמריקה וילידי ישראל – אירופה-אמריקה, בהתאמה. כאשר משווים את מדגם 2014 לפי מקום לידה ומוצא האב לנתוני הלמ"ס, יש חוסר מסוים של ילידי אסיה-אפריקה וצאצאיהם ילידי ישראל ועודף קטן בילידי אירופה-אמריקה וצאצאיהם ילידי ישראל. ייתכן שפער זה נוצר מפני שבחישוב המוצא במדגם צירפנו כל מי שמוצאו מחבר המדינות למוצא אירופה-אמריקה, מאחר שלא נבדקה בסקר רפובליקת המוצא בחבר המדינות.

נספח 4 התפלגות ההגדרות העצמיות (באחוזים)

לוח 1: מידת דתיות (יהודים)

10.1	חרדי
10.4	דתי
13.2	מסורתי-דתי
23.1	מסורתי לא-דתי
42.9	חילוני
0.3	אחר (רשום כחסר דת, נוצרי שאינו ערבי)
100	סך הכול

לוח 1א: גיל והגדרת דתיות (יהודים)

סך הכול	חילוני	מסורתי לא-דתי	מסורתי-דתי	דתי	חרדי	גיל
100	33.8	22.9	12.0	10.8	20.5	24-18
100	40.3	21.8	12.1	11.4	14.4	34-25
100	50.0	18.4	11.2	9.2	11.2	44-35
100	43.5	23.2	14.2	10.8	8.3	54-45
100	44.9	26.0	14.2	9.4	5.5	64-55
100	43.3	26.6	15.4	11.9	2.8	+65

לוח 2: הגדרה עצמית על הרצף ימין-שמאל מדיני-ביטחוני

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.1	23.3	20.2	ימין
3.4	23.5	20.3	ימין מתון
13.7	26.8	24.4	מרכז
13.7	9.0	9.5	שמאל מתון
11.6	6.1	6.8	שמאל
53.5	11.3	18.8	לא יודע / מסרב
100	100	100	סך הכול

לוח 2א: מחנה פוליטי והגדרת דתיות (יהודים)

מחנה פוליטי	חרדי	דתי	מסורתי- דתי	מסורתי לא-דתי	חילונים	סך הכול
ימין	12.8	26.3	17.9	21.2	21.8	100
ימין מתון	8.7	13.3	17.9	32.7	27.4	100
מרכז	5.9	3.2	8.7	23.7	58.5	100
שמאל מתון	5.6	1.4	2.8	8.5	81.7	100
שמאל	0	4.0	8.0	16.0	72.0	100

לוח 3: מיקום עצמי על רצף תפיסה כלכלית-חברתית מ-1:
 סוציאל דמוקרטיה – תמיכה רבה במעורבות הממשלה
 בשוק, עד 5: קפיטליזם – תמיכה רבה בשוק חופשי ללא
 מעורבות ממשלתית בנושאים כלכליים-חברתיים

כלל המדגם	יהודים	ערבים
1 – סוציאל-דמוקרטיה: שיטה שבה המדינה מתערבת מאוד בנושאים כלכליים-חברתיים	23.7	15.8
2	12.4	12.3
3	33.1	36.3
4	11.0	12.3
5 – קפיטליזם: שיטה שבה הממשלה כלל לא מתערבת בנושאי כלכלה וחברה, והשוק חופשי	7.4	8.2
לא יודע / מסרב	12.4	15.1
סך הכול	100	100
ממוצע בין 1 ל-5	2.6	2.8
סטיית תקן	1.2	1.2

לוח 4: התפלגות קבוצות המשנה במדגם לפי השאלה האם מרגיש עני או לא מרגיש עני.

מאוד עני מרגיש	די מרגיש עני	לא כל כך מרגיש עני	בכלל לא מרגיש עני	לא יודע / מסרב	סך הכול	
6.5	12.9	29.0	46.4	5.2	100	כלל המדגם
לאום						
6.4	10.8	28.0	50.9	3.9	100	יהודים
8.2	25.3	36.3	24.0	6.2	100	ערבים
ותק בארץ (יהודים)						
8.6	11.9	33.7	43.5	2.3	100	עולים מ-1990 ואילך
4.3	10.0	27.6	55.1	3.0	100	ילידי ישראל וותיקים שעלו לפני 1990
גיל						
5.8	18.2	30.6	38.8	6.6	100	24-18
7.3	12.8	32.1	44.0	3.8	100	34-25
5.5	14.1	30.2	44.7	5.5	100	44-35
6.3	12.5	30.0	43.1	8.1	100	54-45
5.4	10.9	23.8	53.7	6.2	100	64-55
8.2	10.1	25.8	54.7	1.2	100	+65
מין						
6.6	14.7	28.3	45.0	5.4	100	נשים
6.5	10.8	29.9	48.1	4.7	100	גברים
השכלה						
11.3	22.9	24.0	38.9	2.9	100	עד תיכונית ללא בגרות
4.1	10.5	33.1	46.8	5.5	100	תיכונית מלאה + על-תיכונית ואקדמית חלקית
5.1	7.2	29.9	56.4	1.4	100	תואר אקדמי מלא
הכנסה משפחתית						
21.3	26.4	24.7	24.2	3.4	100	הרבה מתחת לממוצע
6.4	20.8	40.6	30.2	2.0	100	מעט מתחת לממוצע
2.6	9.2	34.4	52.3	1.5	100	כמו הממוצע

מרגיש מאור עני	די מרגיש עני	לא כל כך מרגיש עני	בכלל לא מרגיש עני	לא יודע / מסרב	סך הכול	
2.7	4.3	26.1	67.0	0	100	מעט מעל הממוצע
2.3	8.1	11.6	76.7	1.3	100	הרבה מעל הממוצע
מחנה פוליטי						
12.8	13.3	30.1	41.8	2.0	100	ימין
5.1	8.6	30.8	53.3	2.2	100	ימין מתון
3.1	9.7	27.0	58.0	2.2	100	מרכז
2.6	9.2	26.2	61.8	0.2	100	שמאל מתון
1.9	11.5	23.1	61.5	2.0	100	שמאל
דתיות (יהודים)						
4.0	7.2	27.7	57.5	3.6	100	חילונים
5.9	12.4	25.3	51.6	4.8	100	מסורתיים לא־דתיים
5.7	6.6	34.9	50.0	2.8	100	מסורתיים־דתיים
5.3	9.2	28.9	53.9	2.7	100	דתיים
4.9	24.7	30.9	35.8	3.7	100	חרדים
מוצא (יהודים)						
2.3	10.9	25.7	59.4	1.7	100	ילידי ישראל, אב יליד ישראל
5.1	10.2	35.0	48.2	1.5	100	ילידי ישראל, אב יליד אסיה־אפריקה
2.0	7.8	26.1	58.2	5.9	100	ילידי ישראל, אב יליד אירופה־אמריקה
7.2	16.5	23.7	51.5	1.1	100	ילידי אסיה־אפריקה
7.4	8.7	31.1	50.8	2.0	100	ילידי אירופה־אמריקה ותיקים (לא כולל עולים מ־1990 ואילך)

1 שאלת מידת הדתיות לא הופנתה למי שבשאלה מקדימה לא הגדירו עצמם יהודים (1.9% נוספים מכלל המדגם הגדירו עצמם "אחר" לפי ההגדרה לעיל, ועוד 1.9% סירבו להשיב לשאלת הדת שלהם).

צוות המחקר

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת האקדמית של מרכז גוטמן לסקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה, עמיתה בכירה במכון ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה. מומחית לחקר דעת קהל ולחברה אזרחית ופוליטיקה חוץ-פרלמנטרית.

גלעד בארי הוא חבר בצוות מרכז גוטמן לסקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה ובפרויקטים נוספים של המכון. מוסמך תכנית המצטיינים במדיניות ציבורית ובוגר תכנית פכ"מ (פילוסופיה, כלכלה ומדע המדינה) באוניברסיטה העברית בירושלים.

אלה הלר היא רכזת הסקרים של מרכז גוטמן לסקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעבר היא שימשה מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת. מומחית לסקרים ודעת קהל.

חנן כהן הוא חבר בצוות מרכז גוטמן לסקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה ודוקטורנט במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים. תחומי העניין שלו הם זהויות אתניות ולאומיות, פוליטיקה מקומית בישראל, אלימות פוליטית ומתודולוגיה של מחקר במדעי החברה.

יובל לבל, לשעבר חבר בצוות מרכז גוטמן לסקרים במכון הישראלי לדמוקרטיה, הוא מרכז קורסים בתחום מדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה. עוסק בעיקר בפוליטיקה חוץ-ממסדית.

تبصّرات ونتائج رئيسية

خلفية

مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية 2014 هو المؤشر الـ 12 في سلسلة من مؤشرات الديمقراطية التي بدأت في عام 2003. هدفه، كما هو الحال في السنوات السابقة، الفحص وبتيرة ثابتة عن الجوانب الهيكلية والإجرائية والإدراكية ذات الصلة بالديمقراطية الإسرائيلية. يتيح هذا الفحص عرض السيرورات التي تمرّ بها الديمقراطية الإسرائيلية بمنظور زمني. بالإضافة إلى ذلك، يوفر هذا المؤشر مقارنة بواسطة مؤشرات دولية تتناول ما يحدث في ديمقراطيات أخرى في جميع أنحاء العالم. ركّز استطلاع مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية لهذا العام على الشأن الاقتصادي - الاجتماعي، الذي كرس له الفصل الأول من التقرير؛ أمّا في الفصل الثاني فتتناول الجوانب المختلفة للنظام السياسي والسلطوي؛ في الفصل الثالث نتناول المواضيع المتعلقة بالمجتمع، وخاصة مسألة المساواة في الحقوق المدنية وقضية كرامة الإنسان؛ في الفصل الرابع والأخير نعرض 16 مؤشر ديمقراطية، جرى تحليلها من قبل معاهد بحوث دولية ونفحص مكانة إسرائيل بينها، مقارنة بمكانتها في الماضي وبمكانة دول أخرى في العالم في الوقت الراهن.

يستند مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية 2014 على استطلاع أجري في آذار ونيسان 2014 وشمل عينة تمثيلية من السكان البالغين في إسرائيل.

الاقتصاد والمجتمع

الموضوع المحوري في مؤشر الديمقراطية الإسرائيلية 2014 هو آراء الجمهور حول جوانب مختلفة في الوضع الاجتماعي - الاقتصادي في إسرائيل وتأثيرها في وضع الديمقراطية. إنّ الدافع الذي كان وراء تسليط الضوء على هذا الموضوع هو الظهور المتزايد لهذه المسألة في الخطاب العام في السنوات الأخيرة، وخاصة منذ الاحتجاجات الاجتماعية - الاقتصادية التي وقعت في صيف عام 2011. كانت لهذا الظهور إشارات في استطلاعات المؤشر التي أجريت خلال السنوات السابقة، والتي تعزّزت بشكل أكبر في مؤشر عام 2014: عندما طلبنا من المستطلعين اختيار أهمّ هدف في نظرهم من بين الهدفين الاجتماعي - الاقتصادي والعلاقات الخارجية والأمن، كانت الإجابة الأكثر شيوعاً في مجمل الاستطلاع تفضيل الهدف الاجتماعي - الاقتصادي. وعلاوة على ذلك، فإنّ غالبية المستطلعين حدّدوا التوتر بين الأغنياء والفقراء في إسرائيل اليوم، كثنان من حيث شدته بعد التوتر بين اليهود والعرب، وهو أشدّ من توترات أخرى كانت في الماضي سيّدة الموقف، كالتوتر في المجالين السياسي - الأمني بين اليمين واليسار.

إذن كيف يشخّص مواطنو إسرائيل الوضع الاجتماعي - الاقتصادي؟

بالنسبة للوضع الشخصي، فإنّ شريحة لا بأس بها من السكان أبلغت عن وجود صعوبات: صرّح ثلث العينة عن دخل أسري دون المتوسط. تبرز الصعوبات الاقتصادية

الكبيرة في أوساط الجمهور العربي، إذ هناك أفادت الغالبية عن دخل دون المتوسط. وقال حوالي خمس من إجمالي العينة إنهم يشعرون بأنهم فقراء - شعور الفقر حاداً نسبياً بين العرب (مقارنة باليهود); بين المستطلعين اليهود من أصول آسيوية وأفريقية، وبدرجة أقل بين اليهود القادمين من الاتحاد السوفييتي السابق (مقارنة باليهود من أبناء الجيل الثاني من مواليد إسرائيل واليهود القادمين من دول أوروبا وأمريكا); وكذلك بين أولئك الذين ينسبون أنفسهم لليمين السياسي (مقارنة بالوسط واليسار).

ومع ذلك، صرّح الكثيرون عن دخل متوسط وما فوق، في حين أنه فيما يتعلق بردهم على مسألة الرضا عن الوضع الاقتصادي في الأسرة - مال المجيب العادي إلى الإبلاغ عن درجة معتدلة من الرضا. لاحقاً، عندما سألنا المستطلعين عن مشاعرهم الشخصية عموماً (وليست فقط الاقتصادية)، وجدنا أنّ غالبية مطلقة 65.9% من المستطلعين من بين مجمل السكّان عرّفوا وضعهم الشخصي على أنه "جيد" أو "جيد جداً"، على الرغم من ذلك، وبصورة غير مفاجئة، إنّ نسبة أكثر ممّن يشعرون بأنهم فقراء - مقارنة بأولئك الذين لا يشعرون بأنهم فقراء - صرّحوا عن حالة شخصية غير جيدة.

أما بالنسبة للنظام الاجتماعي-الاقتصادي العام، فإنّ معظم الجمهور يعبر عن عدم الثقة في اللاعبين الرئيسيين فيه: وزارة المالية والبنوك ولجان الموظفين الكبيرة. وفي هذا السياق فإنّ غالبية المستطلعين يعتبرون تأثير أصحاب رؤوس الأموال في اتخاذ القرارات من قبل الهيئات السلطوية مساساً بالديمقراطية، وفي الوقت نفسه، ليست كلّ إشكالية في السياق الاقتصادي تُعتبر مساساً بالديمقراطية. فعلى سبيل المثال، حوالي نصف الجمهور فقط يعتبر الفجوات الاقتصادية بحدّ ذاتها مساساً بالديمقراطية.

إذا كان الجمهور يعتقد بالفعل أنّ هناك حاجة إلى إجراء إصلاح جوهري في المجال الاقتصادي-الاجتماعي، فبأيّ اتجاه يجب أن يُجرى هذا الإصلاح وبأيّ طريقة؟ غالبية المشاركين ليست على استعداد لدفع المزيد من الضرائب لتقليص الفجوات، ويعتقد ثلثا المستطلعين أنّ الوضع يبرّر المزيد من الاحتجاجات الاجتماعية، ومن بينهم أغلبية تظن أنّ لمثل هذه الاحتجاجات تأثير في سياسة الحكومة. يبدو، إذن، أنّ الجمهور يميل إلى الاعتقاد بأنّ مفتاح الحلّ بيد الحكومة وليس بيد "المواطن العادي". تتفق هذه النتيجة مع النتائج الأخرى في الاستطلاع التي تشير إلى أنّ الميل السائد هو إلقاء المسؤولية عن مستوى معيشة المواطنين على الحكومة، لا على المواطنين أنفسهم، كما تشير إلى وجود معارضة جارية للموقف القائل إنّ الفقراء مسؤولون عن وضعهم المتدنّي، ولو أنّهم عملوا بجدّ أكثر، لكان وضعهم أفضل بكثير.

لم نكتفِ بفحص مواقف الجمهور العامة وحدها، بل أضفنا إليها "النظرات" التي يضعها الجمهور عندما ينظر إلى الساحة الاجتماعية-الاقتصادية. عنصر هامّ من عناصر هذه "النظرات" هو المعرفة الاقتصادية. حاولنا تقييم مستوى المعرفة هذا من خلال مجموعة من خمسة أسئلة وتكوين سلم لمستويات المعرفة. تبين لنا أنّ مستوى المعرفة الأكثر انتشاراً هو المستوى المتوسط. لدى ثلث السكّان مستوى معرفة متدنّ، وحوالي الربع مستوى معرفة عالٍ. كذلك تبين أنّ المعرفة الاقتصادية هي عامل يعزّز مستوى النقد الموجّه للوضع الاجتماعي-الاقتصادي: يعتقد ذوو المعرفة الاقتصادية العالية المستوى، أكثر من غيرهم، أنّ التوتّر بين الأغنياء والفقراء حادّ، ولديهم ثقة قليلة باللاعبين الرئيسيين في النظام الاقتصادي، وهم أقلّ انقاداً للفقراء في سياق المسؤولية عن أوضاعهم.

نتبين لنا أيضاً أنه بموجب المعايير التي اختبرناها، فإن مجموعات فرعية معينة بين السكان تتميز بمستوى معرفة اقتصادية منخفض نسبياً: العرب، النساء، اليهود من أصول آسيوية وأفريقية، القادمون الجدد من دول الاتحاد السوفييتي السابق، ذوو مستوى التعليم المتدني، المصوتون للحزبين شاس والليكود-إسرائيل بيننا. بإمكاننا التقدير أن عدم المعرفة الاقتصادية، يُثقل هذه المجموعات السكانية في تصرفاتها الاقتصادية وهي مجمعات غير حصينة على أية حال.

موضوع آخر اختبرناه هذا العام هو التصورات القيمية والأيدولوجية لدى الجمهور في المجال الاجتماعي-الاقتصادي. النتيجة الأبرز في هذا الصدد هي أن معظم الجمهور - وبغض النظر عن وضعه المالي - يتماثل مع النهج الاقتصادي الديمقراطي-الاجتماعي، أي تدخل حكومي حقيقي في الساحة الاقتصادية. فقط حوالي الخمس من بين المحييين يدعمون النهج الرأسمالي الذي يتبنى مبادئ السوق الحرة ويدعم تدخل الحكومة بمستوى منخفض. المثير للاهتمام هو أن أغلبية معارضي التوجه الرأسمالي الواضح موجودة بين صفوف الممثلين مع اليمين السياسي-الأمني، وكذلك في صفوف مصوتي الأحزاب التي يعبر منبرها الاقتصادي مواقف ليبرالية جديدة (نيوليبرالية). أي، أغلبية الجمهور بكل أطرافه تريد تدخل ما بين التدخل المعين وحتى التدخل العميق من جانب الدولة في الشؤون الاقتصادية ولا نثق بـ "اليد الخفية" التي توجه اقتصاد الدولة في الاتجاه الصحيح، أو تنظم رفاه مواطنيها.

الدولة والحكم

حتى في هذا العام طلبنا من الجمهور تقييم الوضع العام في الدولة. يعتقد ما يقارب نصف المستطلعين أن وضع دولة إسرائيل "جيد" (بدرجات مختلفة)، ويعتقد حوالي ثلث من المحييين بأن الوضع في البلاد "بين - بين". وفي هذا السياق نحن بصدد توجه إيجابي في تقييم الوضع في البلاد، وهو مستمر منذ السنوات الخمس الماضية. على ما يبدو فإن الجمهور الإسرائيلي يقدّر الوضع الشخصي والوطني بمدى أكثر إيجابياً مما ينعكس في وسائل الإعلام ومما يقدره بعض الخبراء من مختلف المجالات. في هذا السياق تجدر الإشارة إلى أن تقييم الوضع العام للدولة كان أقل إيجابياً لدى النساء، اليهود المتزمتين ("الحريديم")، العلمانيين وأولئك الذين يعتبرون أنفسهم كمنتمين إلى اليسار السياسي - الأمني.

ييدي الجمهور مستوى عالٍ من الوطنية: أغلبية كبيرة من المشاركين فخورون بكونهم إسرائيليين، ويفيدون أنهم يشعرون بأنهم جزء من هذه الدولة ومشاكلها. تجدر الإشارة إلى أنه نتبين في هذه الأسئلة وجود أغلبية أيضاً بين المستطلعين العرب، حتى لو كانت الأغلبية أقل بكثير.

على الرغم من التوجه الإيجابي في التقييم العام، إلا أنه يتبين أن لدى الجمهور مستويات منخفضة من الثقة بمؤسسات الدولة والحكم. نرصد انخفاضاً في الثقة بجميع المؤسسات التي شملتها الدراسة مقارنة بعام 2013. المؤسسات الثلاث الوحيدة التي تحظى بثقة الغالبية العظمى من السكان اليهود هي: جيش الدفاع الإسرائيلي، المحكمة العليا ورئيس الدولة. في المقابل، أعربت الأغلبية عن ثقة متدنية في الحكومة،

الشرطة، الكنيسة، المؤسسة الدينية (الحاخامية الكبرى/رجال الدين) وفي "حارس الديمقراطية"، أي وسائل الإعلام. يختلف تدرج الثقة لدى المستطلّعين العرب عن تدرج الثقة عند اليهود، إذ نجد في أعلاه المحكمة العليا، ويلها -بترتيب تنازلي- الشرطة، رئيس الدولة وجيش الدفاع الإسرائيلي. أمّا في أدنى هذا التدرج، فنجد الحكومة، ووسائل الإعلام والكنيسة.

عندما قسّمنا مجموعة العينة اليهودية وفقاً لمستوى التدين، وجدنا، بشكل غير مثير للعجب، أنّ المحكمة العليا هي المؤسسة التي كانت الاختلافات في الراي بشأنها أشدّ ما يمكن. علماً بأنّ المحكمة العليا تحظى بثقة كبيرة جداً في أوساط العلمانيين والتقليديين وبثقة منخفضة في أوساط المتديّنين واليهود المتمتّنين. في المقابل يبدي المتديّون ثقة بمستوى عال نسبياً بالحاخامية الكبرى، في حين يبدي المتمتّون والتقليديون مستوى منخفض من الثقة بها، وأقلّ ثقة بالحاخامية الكبرى نرى عند العلمانيين.

تندمج مستويات ثقة الجمهور المنخفضة بهذه المؤسسات مع الشعور بضعف القوة السياسية (أو أنها مشنقة منها). تشعر الغالبية العظمى من الجمهور أنّها غير قادرة على التأثير في سياسة الحكومة، ممّا قد يؤدي إلى اللامبالاة المدنية، وحتّى إلى نزاع الشرعية عن السلطة الحاكمة. نلاحظ أنّه في السنوات الثلاث 2011-2013 رُصد انخفاض ما في شعور المواطنين بقدرة القدرة على التأثير. أمّا في هذا العام فيبرز، كما ذكرنا، ازدياد حدّة هذه المشاعر بقدر يشبه السنوات التي سبقت اندلاع الاحتجاجات الاجتماعية.

بعد ذلك وجدنا أنّ غالبية الجمهور تعتقد أنّ السياسيين لا يأخذون بعين الاعتبار رأي الرجل العادي كما أنّه تُحركهم المصالح الشخصية. كذلك، تعتقد نسبة كبيرة أنّ النظام السياسي في الدولة يعاني من الفساد. ومع ذلك، هنالك أغلبية في أوساط الجمهور اليهودي (لا في الجمهور العربي) لا تزال تُصرّح بأنّها تهتمّ بالسياسة، وهنالك أغلبية في مجمل العينة تعارض الموقف القائل إنه لا معنى للتصويت في الانتخابات، وتعتقد أنّ التصويت بشكل مختلف قد يغيّر الوضع. نشير هنا إلى أنّه قد طرأ على هذا الجانب الأخير تدهوراً إلى حدّ ما مقارنة بمؤشر العام الماضي، حيث كان عدد كبير من المجيبين متفائلين بشأن إمكان التصويت في الانتخابات من أن يؤدي إلى تغيير الوضع في الدولة.

إنّ التصوّر السائد بالنسبة للهوية وأهداف الدولة ومدى التلاؤم بين إدارتها والهوية وهذه الأهداف، هو محفّز هامّ لقضية التماثل مع الدولة على المدى الطويل. تُعرّف إسرائيل في بطاقة هويتها الحالية، كما ير دفي قوانين الأساس، بتعريف مزدوج "يهودية وديمقراطية". ومع ذلك، فقط حوالي ربع المستطلّعين في استطلاع المؤشر يتعاملون مع هذين المركبين سواء بسواء. يفضّل معظم الذين تمّت مقابلتهم أحد مكونات هذا التعريف، مع أفضلية طفيفة لـ "اليهودية" على "الديمقراطية" (38.9% مقابل 33.5%).

يستمرّ في هذا المعطى التّوجه التنازلي الذي رصدناه في السنوات الأخيرة في التأييد الشعبي للتعريف المزدوج ولازدياد قوة التعريف الذي يعتمد على عنصر واحد فقط. يبرز دعم المركب "اليهودي" في الدولة بوضوح خاصّة لدى المجيبين الذين يعرفون أنفسهم مع اليمين السياسي والأمني ولدى المتمتّنين، المتديّنين، والتقليديين-المتديّنين. أمّا دعم

المركب الديمقراطي في الدولة، فإنه يبرز بوضوح لدى الميبيين من الوسط واليسار السياسيين وأيضاً لدى العلمانيين. يسود التأيد للتعريف المختلط في أوساط التقليديين غير المتدينيين. تكشف النظرة إلى التطبيق الفعلي لهذه الهويات أن أغلبية كبيرة تعتقد أن تعزيز العنصر اليهودي مهم بشكل حقيقي لقيادة البلاد. أما بالنسبة للمركب الديمقراطي، فإن أغلبية كبيرة من الجمهور اليهودي تعتقد أنه من المهم لقيادة البلاد، مقارنة بحوالي نصف السكان العرب فقط.

فحصنا أيضاً سلم أولويات الجمهور بالنسبة لمواضيع تقع ضمن مسؤولية الحكومة. تبين لنا أنه في المجال الاجتماعي-الاقتصادي هناك فرق كبير بين العرب واليهود: كانت الإجابة الأكثر شيوعاً لدى اليهود تقليص الفجوات الاجتماعية-الاقتصادية. في المقابل، كانت الإجابة الأكثر شيوعاً لدى العرب تحسين العلاقات بين اليهود والعرب في إسرائيل - هدف لم يحظ تقريباً بأي دعم لدى اليهود. في مجال الخارجية والأمن كان التوصل إلى اتفاق سلام شامل مع الفلسطينيين، الإجابة الأكثر شيوعاً في كافة العينات. كان هذا التفضيل سائداً لا سيما في أوساط الجمهور العربي. ومع ذلك، من بين ذوي المواقف السياسية-الأمنية اليمينية، حصل تحقيق السلام مع الفلسطينيين على دعم منخفض جداً، بينما نال الهدفان تعزيز قوة إسرائيل العسكرية وتحسين مكانتها الدولية الدعم الأكثر.

المجتمع، المساواة في الحقوق وكرامة الإنسان

حاولنا أن نقف في هذا الفصل على تقييم درجة تماسك المجتمع في إسرائيل. بشكل عام، يمنح الجمهور التماسك الاجتماعي في إسرائيل تقيماً متديناً. كانت المشاعر الأكثر سلبية عند أولئك الذين يشعرون أنهم خارج التيار الرئيسي في المجتمع: العرب، المستطعمون الذين ينتسبون أنفسهم إلى اليسار السياسي-الأمني، وكل من يشعر بأنه فقير. على الرغم من هذه الاختلافات، تجدر الإشارة إلى أن مستوى التضامن في المجتمع الإسرائيلي اليهودي يسجل، وبشكل منهجي، أعلى الدرجات في مستوى التضامن في المجتمع الإسرائيلي بأجمعه.

كما هو متوقع، وجدنا أن الوضع الاقتصادي للمستطعمين يتعلق بانتسابهم وانتمائهم الذاتي للمجموعات القوية أو الضعيفة، إذ يوضع الفقراء أنفسهم في الفئات الاجتماعية الضعيفة. ومع ذلك، هنالك أغلبية في الجمهور تموضع نفسها في الوسط، أي الفئات القوية في المجتمع أو القريبة منها، وليس على الهامش. تنتمي إلى هذا أيضاً نتيجة ذكرناها سابقاً، وهي أن الصدع الثاني من ناحية شدته في نظر المستطعمين فهو التوتر بين الأغنياء والفقراء.

على الرغم من الأهمية المتزايدة للصدع الاقتصادي، لا يزال يُنظر إلى التوتر بين اليهود والعرب كخط الصدع الأقوى في الدولة، إذ يعرفه اليهود، وبمعدلات أعلى من العرب، على أنه "قوي". تجدر الإشارة إلى أن التوتر بين اليهود والعرب يحتل الصدارة في الشدة والقوة في كافة مؤشرات الديمقراطية في السنوات الأخيرة. بالإضافة إلى ذلك، وجدت الدراسة هذا العام أن أقل من نصف المستطعمين العرب تموضعوا أنفسهم في مجموعات قوية. ربما تعكس هذه النتيجة شعوراً بعدم المساواة من جانب الأقلية العربية مقارنة بالأغلبية اليهودية في الدولة.

بالنسبة للسؤال هل يدعم الجمهور اليهودي المعاملة التمييزية بحق السكان العرب، تبين أنّ ثلثي المستطلّعين اليهود يعارضون القول إنّ حقوق اليهود في الدولة يجب أن تكون أكثر من حقوق العرب. في القضايا العملية المتعلقة بالتوتر بين اليهود والعرب، تبين أنّ مواقف الجمهور اليهودي هي أقل وضوحاً. وبالتالي، يختلف الجمهور في آرائه بالنسبة لمسألة إذا كان على إسرائيل كدولة يهودية أن تخصص أموالاً للبلدات اليهودية أكثر من الأموال التي تخصصها للبلدات العربية؛ هناك أغلبية للموقف القائل إنّ القرارات المصرية في الدولة بشأن السلم والأمن يجب أن تتخذ من قبل الأغلبية اليهودية (موقف يدعمه حتى الكثيرون ممن يعرفون أنفسهم على أنّهم يسار سياسي - أممي)؛ هناك أيضاً أغلبية في أوساط اليهود تؤيد الموقف القائل إنّ حتى في المسائل المتعلقة بشكل نظام الحكم وبنيّة الاقتصاد والمجتمع، يجب أن تتخذ القرارات المصرية بأغلبية يهودية.

استمرراً لمشروع كبير في موضوع كرامة الإنسان الذي بادر إليه المعهد الإسرائيلي للديمقراطية خلال العام الماضي، فحصنا في مؤشر الديمقراطية للعام 2014 مواقف الجمهور تجاه مكونات مختلفة في كرامة الإنسان - سواء من الناحية النظرية والعملية. وعليه، من حيث المبدأ اتضح أنّ الجمهور الإسرائيلي يبنى مواقف تتعلق بكرامة الإنسان تتسق مع مبادئ الديمقراطية الليبرالية. وبالتالي، فإن معظم المستطلّعين يعتقدون أنّ هنالك علاقة حتمية بين الديمقراطية وكرامة الإنسان وأنّ كرامة الإنسان هي مفهوم عالمي لا علاقة بين مضامينه وبين نوع الحضارة. ومع ذلك، فإن غالبية المستطلّعين تؤيد فرض قيود على احترام الفرد. على سبيل المثال، عند انعدام التبادلية في إبداء الاحترام وتوفير الكرامة؛ في حالات تناقض قيمة كرامة الإنسان مع قيمة أخرى مهمة، مثل الأمن الوطني؛ وفي حالات التحقيق الأمني الذي يهدف الى منع عمل إرهابي. يجدر بنا أن ننتبه إلى أنّه في مسألة التحقيق الأمني لمنع الإرهاب، لم نجد في أوساط الجمهور العربي اتفاقاً مع الادعاء القائل إنّ في هذه الحالة يُهمش مبدأ الكرامة الإنسانية.

ومن النظرية إلى التطبيق: ما هو رأي مواطني إسرائيل بالنسبة لمدى حماية كرامتهم الإنسانية في حالات التواصل والاحتكاك مع السلطات المختلفة؟ يتضح مرة أخرى، على عكس ما يمكن أن يستدل من تقارير وسائل الإعلام، أنّه في المجمل معظم الإسرائيليين - والعرب أيضاً، مع أنّهم بدرجة أقل - يشعرون أنّ كرامتهم الشخصية محفوظة خلال تعاملهم مع السلطات. فإن جيش الدفاع الإسرائيلي والمستشفيات هي من أبرز المؤسسات وهي تتصدّر القائمة في هذا المجال في استطلاع العام 2014. أمّا المؤسسات التي تتدبّل القائمة هي البنوك ومؤسسة التأمين الوطني والشرطة (ورغم ذلك فإن نسب غير منخفضة من المستطلّعين صرّحت أنّ هذه المؤسسات تحافظ على كرامة الإنسان لجميع من يتلقون الخدمات منها). حصل كل من جيش الدفاع الإسرائيلي وسلطات النفتيش في المطارات على درجات أقل بين العرب المستطلّعة آراؤهم في هذه المسألة.

فحصنا هذا العام سبعة مؤشرات دولية في مجالات نظام الحكم، الحاكمية والحقوق؛ ثمانية مؤشرات في مجالي المجتمع والاقتصاد؛ ومؤشر واحد في موضوع الصراع الداخلي والخارجي. أجريت في هذه الاستطلاعات مقارنة بين إسرائيل و-27 دولة أخرى، ومقارنة بين الدرجات التي حصلت عليها إسرائيل في هذه المؤشرات في العام

إسرائيل 2014، مقارنة
دولية

الماضي (2013) والدرجات التي حصلت عليها هذا العام (في المؤشرات التي تسنت فيها هذه المقارنة، في حال يوفر قياسين متتاليين).

في المؤشرات في مجالات نظام الحكم، والحاكمية والحقوق، ظهرت الصورة التالية: من جهة، لا شك أنّ إسرائيل تستوفي المتطلبات "الأولية" لمؤشر الحرية لمنظمة Freedom House، وتعتبر وفقاً لمعايير دولة حرة. كما أنّها تحصل على درجة عالية في مستوى النجاعة الحكومية (مؤشر البنك الدولي). أي تتوفر فيها خدمات عامة ذات جودة عالية نسبياً، ومستقلة عن الضغوط السياسية وحكومتها قادرة على صياغة السياسات والالتزام بها.

ومن جهة أخرى، تحصل إسرائيل في جوانب ديمقراطية أخرى على درجات متوسطة: أظهرت مقارنة دولية أنّ في إسرائيل حرية صحافة (مؤشر Freedom House)، إلا إنّها تقع في أسفل مجموعة الدول التي تعرّف على أنّها حرة، كذلك تبين أنّ فيها مستوى متوسطاً من الثقافة السياسية الديمقراطية (مؤشر *The Economist*)، والتمثيل والمساءلة (مؤشر البنك الدولي)، في جوانب مشاركة المواطنين في اختيار الحكومة ومستوى حرية التعبير، حرية الانتظام وحرية الصحافة في الدولة.

في جانبين آخرين في مجال الحكومة والحاكمية تحصل إسرائيل على درجات منخفضة: فيها مستوى متدنٍ من حماية حقوق المواطنين (وفقاً لـ *The Economist*) بالنسبة لحرية الاحتجاج، حرية الدين، حرية تكوين الجمعيات، المساواة أمام القانون والأمن الشخصي. تبين أيضاً أنّ في إسرائيل تدنّ في مستوى المشاركة المدنية (مؤشر OECD)، الأمر الذي يعني أنّ ثقة المواطنين بالحكومة منخفضة نسبياً، وقدرة تأثيرهم على إجراءات التشريع ضعيفة.

وهكذا، على الرغم من تصنيف إسرائيل بوضوح كجزء من أسرة الدول الديمقراطية، فإنّ الوضع يحتاج إلى تحسين من حيث حماية الحريات الديمقراطية، تدويت المواطنين القيم الديمقراطية، ومستوى ثقة المواطنين في الحكومة (كما رأينا في نتائج استطلاع الرأي الذي أجريناه).

يعرض فحص المؤشرات في مجالي الاقتصاد والمجتمع صورة مركبة: تحصل إسرائيل على درجات مرتفعة نسبياً في مجال التنمية البشرية (مؤشر التنمية للأمم المتحدة) وبعبارة أخرى، هي دولة متوسط العمر المتوقع فيها عال نسبياً، مستوى الصحة والتعليم فيها يبعث على الرضا ومستوى المساواة بين الجنسين مرتفع نسبياً. تحلّ إسرائيل مكانة متقدمة نسبياً أيضاً بمستوى الحرية الاقتصادية (مؤشر صندوق Heritage) أي أنّه فيها يتمّ تنفيذ مبادئ اقتصاد السوق الحرة والاقتصاد النيولبيرالي. نود الإشارة هنا إلى أنّ من يتبنون النهج الاقتصادي الاجتماعي - الديمقراطي سيعتبرون الدرجة التي حصلت عليها إسرائيل عيباً لا ميزة. مستوى رضا المواطنين (من مؤشرات الـ OECD) عال نسبياً (نتيجة تشبه استطلاع الرأي الذي أجريناه). كذلك حصلت إسرائيل على درجة عالية نسبياً في مجال جودة السياسات الاقتصادية للحكومة (مؤشر منظمة Bertelsmann Stiftung)، كما يتجلى في جوانب مثل مستوى التضخم، وحجم العجز الميزاني الحكومي ومستوى الناتج القومي وحجمه.

ومع ذلك، في المؤشرين اللذين يتناولان الاقتصاد والمجتمع، تحصل إسرائيل على درجات متوسطة فقط: مستوى الفساد السياسي (مؤشر منظمة الشفافية الدولية) ومستوى المجتمعة المحلية (من مؤشرات الـ OECD)، أي شعور المواطنين بالثقة أن هنالك شبكة أمان اجتماعية مهيأة لهم، مستوى استعدادهم لمساعدة الغرباء ومدى مشاركتهم في الأنشطة التطوعية - كلها منخفضة نسبياً. وأخيراً، سياسة الحكومة في القضايا الاجتماعية-الاقتصادية، ولا سيما في مجالات التعليم والصحة والأسرة وتقليص عدم المساواة، كلها بحاجة إلى تحسين. الأمر ذاته بالنسبة لمستوى الاحتواء الاجتماعي كما ينعكس في عدم المساواة بين الأغنياء والفقراء، بين اليهود والعرب، بين اليهود من أصل شرقي ("السفارديم") واليهود من أصل غربي ("الأشكناز") وبين الرجال والنساء.

كما هو متوقّع، تتبيّن صورة قائمة من إنعام النظر في المؤشرات التي تفحص مستوى الصراعات الداخلية والخارجية: إذ إنه في مجال مؤشر الاستقرار السياسي وغياب الإرهاب تحصل إسرائيل على درجة منخفضة جداً. لا شك أن الصراع بين إسرائيل والفلسطينيين الذي ما زال دون حلّ والتوتر المستمر بين إسرائيل وجاراتها، بما في ذلك المنظمات الإرهابية، هي أهمّ سمة من سمات الحياة في دولة إسرائيل. لا شك أن لهذه السمة، بكلّ مكوناتها، انعكاسات سياسية وديمقراطية، إقتصادية واجتماعية بعيدة المدى.

The Israeli Democracy Index 2014

Tamar Hermann

Ella Heller | Chanan Cohen | Gilad Be'ery | Yuval Lebel

THE ISRAEL
DEMOCRACY
INSTITUTE

Text Editor (Hebrew): Dafna Lavi
Field Work: Dialogue Research Institute
Series Design: Stephanie and Ruti Design
Cover Design: Tartakover Design, Tal Harda
Cover: Yossi Arza
Typesetting: Irit Nachum
Printed by Offset Natan Shlomo, L.T.D.

ISBN 978-965-519-152-3

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optic, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express permission in writing of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2014 by The Israel Democracy Institute (R. A.)
Printed in Israel

The Israel Democracy Institute
4 Pinsker st., P.O.B. 4702, Jerusalem 9104602
Tel: (972)-2-5300-888
Website: <http://en.idi.org.il>

To order books:

Online Book Store: <http://tinyurl.com/en-idi-store>

e-mail: orders@idi.org.il

Tel: 1-800-20-2222, (972)-2-530-0800; Fax: (972)-2-530-0867

The Israel Democracy Institute is the recipient of the 2009 Israel Prize for Lifetime Achievement – Special Contribution to Society and State.

All IDI publications may be downloaded for free in full or in part at our website.

Major Insights and Findings

The 2014 *Israeli Democracy Index* is the twelfth in a series of reports published since 2003 that seek to examine the institutional, procedural, and perceptual aspects of Israeli democracy. Exploring these factors on a regular basis enables us to observe the processes experienced by Israeli democracy over time, and allows for comparison with other democracies by means of international indicators.

This year's *Democracy Index* survey focused on social and economic concerns, which are also the subject of the first chapter. In the second chapter, we address various aspects of the country's political and government systems. The third chapter deals with Israeli society, in particular the subject of equal rights and human dignity. In the fourth and final chapter, we present 16 democracy indicators compiled by international research institutes, and examine Israel's ranking compared with its own performance in past years and with other countries throughout the world at present.

The *Israeli Democracy Index 2014* is based on a survey conducted in March–April 2014 among a representative sample of adults living in Israel.

This year's *Democracy Index* centers on the views of the Israeli public regarding the country's economic/social situation and its effect on Israel's democracy. It was decided to highlight this subject due to its growing centrality in public discourse over the past several years, in particular since the wave of social/economic protests in the summer of 2011. The importance of this topic was alluded to in previous Democracy Surveys and corroborated by this year's findings: When interviewees were asked to choose between a social/economic objective and a foreign affairs/security objective as the top priority in their eyes, the most frequent response in the total sample was the social/economic one. Moreover, a majority of the respondents characterized the level of tension between rich and poor in Israel as "high" (second only to the friction between Jews and Arabs, and greater than the

Background

Economy and society

tensions that once headed the list, such as that between right and left on political/security issues).

How then do Israeli citizens characterize their social/economic situation?

With regard to their **personal situation**, a sizeable segment of the population reported facing difficulties: Roughly one third of the total sample indicated that their family income was below the national average. The financial hardships were more pronounced in the Arab public, where a majority reported incomes below the national average. One fifth of the total sample stated that they consider themselves poor. In particular, we found a relatively strong feeling of poverty among Arabs (as opposed to Jews); Jews of Asian/African origin; and, to a somewhat lesser degree, immigrants from the Former Soviet Union (as compared with second-generation Israelis, and immigrants from Europe and the Americas) as well as those who identify with the political right (in contrast with the center and left). At the same time, no small number reported incomes around or above the national average, and a moderate level of satisfaction with their family's financial situation. In a similar vein, when asked about their personal situation in general (not only in a financial context), an unequivocal majority (65.9%) of the total sample classified it as "good" or "very good." However, not surprisingly, many more of those who feel poor reported that their personal situation is not good, compared with those who do not feel poor.

With regard to the **social/economic system as a whole**: For the most part, the public expressed a lack of trust in the major players: the Finance Ministry, the banks, and the large labor unions. Similarly, a majority of the respondents viewed the influence of the wealthy on government decision making as harmful to democracy. At the same time, not all problems in the economic sphere were seen as damaging to democracy. Thus for example, only one half of respondents viewed great income disparity as inherently harmful to democracy.

If in fact the public believes that there is a need for **fundamental improvement** in the social/economic space, what steps should be taken? A majority of respondents are unwilling to pay higher taxes in order to reduce disparity. Meanwhile, roughly two

thirds feel that the situation justifies engaging in another round of social protests, and a majority hold that actions of this type have a genuine effect on government policy. It would seem, then, that the public is inclined to believe that the key lies with the government and not in the hands of the “ordinary citizen.” This is consistent with other findings in the survey, which show a tendency to **hold the government responsible** for citizens’ standard of living (rather than the citizens themselves); likewise, there is widespread opposition to the view that poor people are responsible for their situation, and that if they only worked harder, they could pull themselves out of poverty.

We did not confine ourselves to examining the opinions of the public but also explored the prism through which social/economic issues are viewed. An important aspect of this “lens” is **knowledge of economic affairs**. We sought to assess this through a series of five questions, creating a range of levels. The most frequent finding was a moderate level of knowledge. One third of the population ranked low in this variable, and a fourth scored high. Level of economic understanding was found to increase the extent of criticism of the economic/social situation: Those with a high level of economic knowledge were more inclined than others to label the tension between rich and poor as high; to have less faith in the key players in the economic system; and to be less critical of the poor in terms of their responsibility for their situation. We also found that according to the parameters that we tested, certain subgroups of the population exhibit a relatively low level of economic knowledge: Arabs, women, Jews of Asian/African origin, FSU immigrants, those with a low level of education, and voters for the Shas and Likud-Yisrael Beitenu parties. It is reasonable to assume that their lack of economic knowledge exacerbates the financial difficulties of these groups, who are vulnerable in any case.

Another topic that we addressed this year was **ideological and value-based perspectives** of the public on economic/social matters. The most salient finding in this regard is that a majority of the public—regardless of their personal financial status—identifies with a social-democratic economic approach, that is, substantial government intervention in the economy. Only one fifth support the capitalist system of a free market and a low level

of government intervention. Interestingly enough, we found a majority who were opposed to the classic capitalist model also among those who identify with the right on political/security matters, and those who voted for parties whose platforms included a neoliberal approach. In other words, a majority of the Israeli public, with all its diversity, is interested in moderate to intensive state involvement in the economy, and is not prepared to rely on “the invisible hand” to properly regulate the state’s economy or see to the welfare of its citizens.

State and government

This year as well, we asked the public to characterize Israel’s **overall situation**. Nearly half of the respondents held that the country’s situation is “good” (to varying degrees), while roughly one third classified it as “so-so.” This finding echoes the positive trend of the past five years. It seems that the Israeli public takes a more favorable view of the situation, at both the personal and national levels, than what we see reflected in the media and than the assessments of some of the experts in various fields. It should be noted in this context that the characterization of Israel’s overall situation is slightly less positive among women, Haredim, secular Jews, and those who identify with the left on political/security issues.

The public exhibits a **high degree of patriotism**: A sizeable majority of respondents are proud to be Israeli, and report that they feel part of the state and its problems. It is noteworthy that we found a majority on these questions among Arab interviewees as well, albeit a much smaller one.

Despite the favorable trend in the overall assessment of the state, the public displays a **low level of trust in state and government institutions**. We recorded a decline in the level of trust in all institutions surveyed, in comparison with the 2013 survey. The only three institutions that enjoy the trust of a majority of the Jewish public are the IDF, the Supreme Court, and the president of the state, with a majority of Jews expressing a low level of trust in the government, police, Knesset, religious establishment (Chief Rabbinate), and the “watchdog of democracy”—the media. The scale of trust of the Arab interviewees differs from that of the Jews: At the top of the list is the Supreme Court, followed (in

descending order) by the police, the president of the state, and the IDF. The institutions least trusted by the Arab respondents are the government, the media, and the Knesset. When we broke down the Jewish sample by level of religiosity, we discovered (not surprisingly) that the institution that evoked the strongest differences of opinion was the Supreme Court, which garnered a very high level of trust among secular and traditional Jews, and a low level among the religious and Haredi respondents. The religious subgroup, on the other hand, felt a relatively high level of trust in the Chief Rabbinate, while Haredim and traditional Jews expressed a moderate level of trust, and the secular, extremely little.

The low level of public trust in these institutions goes hand in hand with (and possibly stems from) a **feeling of lack of political influence**. A very large majority of the public feel incapable of influencing government policy—a situation liable to spark civic apathy and even delegitimization of government. It should be noted that this feeling declined somewhat from 2011 to 2013; however, this year saw an increase in the sense of lack of influence to a level reminiscent of the period prior to the social protests. We found further that a majority of the public hold that **politicians do not care about the opinions of the man in the street**, and are **motivated by personal interests**. A large percentage also feel that **the political system is corrupt**. At the same time, a majority of the Jewish public (though not the Arab public) nevertheless assert that they are **interested in politics**. A majority (of the total sample) disagree with the position that voting has no impact, and believe that voting can change things. Let us note that on this last point, there has been a slight downturn compared with last year's *Democracy Index*, in which many were optimistic about the chances that voting could change the country's situation.

An important catalyst for identification with the state is the prevailing view of its character and goals, and the extent to which it is run in a manner compatible with them. The present “ID card” of the State of Israel, as reflected in the Basic Laws, carries the dual definition of “**Jewish and democratic**.” Nonetheless, only about a quarter of those surveyed ascribe equal importance to both components. Most of the respondents favor one of the two elements, with a slight preference for “Jewish” over “democratic”

(38.9% versus 33.5%). This continues the decline that we have recorded in recent years in public support for the dual identity, and the ascendance of the definitions that rest on one element alone. Support for the “Jewish” component of the state stands out in particular among those who identify with the right, and among Haredi, religious, and traditional-religious Jews. Support for the “democratic” aspect is predominant on the center and the left and among secular Jews. Preference for the mixed definition is especially strong among the traditional non-religious.

Examining the practical expression of these identities, we find that a large majority feel that promoting the Jewish component is truly important to the state’s leaders. As for the democratic element, a large majority of the Jewish public hold that it is important to the leadership, as opposed to only about half the Arab public.

We also examined the public’s **order of priorities** in matters that fall under the responsibility of the government. In the **social/economic sphere**, a significant difference was found between Arabs and Jews: Jewish respondents assigned top priority to narrowing social/economic gaps, whereas the most common response among Arab interviewees was improving relations between Jews and Arabs in Israel—a goal that received almost no support among Jews.

With respect to **foreign affairs and security**, the most frequent response in the total sample was achieving a peace agreement with the Palestinians. This choice of priority was especially widespread in the Arab public. Meanwhile, peace with the Palestinians received extremely low support among Jewish respondents identified with the right on political/security issues, who gave greater priority to strengthening Israel’s military capabilities and improving its international standing.

In this chapter, we sought to assess the **cohesiveness** of Israeli society. Generally speaking, the public perceives the level of social “togetherness” in Israel as not high. The most negative responses came from those who consider themselves outside the mainstream of society: Arabs, those who identify with the left (on political/security issues), and those who feel poor. Despite

Society, equal rights, and human dignity

these differences, it should be stated that the level of solidarity in Israeli-Jewish society was seen, across the board, as higher than that of Israeli society as a whole.

As might be expected, we found that financial status correlated with the sense of belonging to either strong or weak elements of society, with the poorer respondents (by reported income) placing themselves in the weaker groups. Nonetheless, a majority of the public situate themselves at the center of society, that is, in or near the stronger groups and not on the margins. This is in line with the finding above that the tension between rich and poor is seen by interviewees as the second most profound cleavage in Israel society.

Despite the growing importance of the economic divide, **Jewish-Arab tensions** are still seen as the greatest major fault line in Israel; Jews, more than Arabs, define the level of tension in this context as “high.” It should be recalled that Jewish-Arab tensions have consistently topped the list in terms of severity on all Democracy Indexes over the past several years. In addition, we found in this year’s survey that less than half the Arab respondents placed themselves in the strong group. This finding presumably reflects the Arab minority’s sense of inequality vis-à-vis the Jewish majority.

As for whether the Jewish public supports discrimination against the Arab population, our findings are that roughly two thirds of the Jewish interviewees disagree with the statement that **Jewish citizens of the state should have greater rights than non-Jewish citizens**. However, on practical questions relating to Jewish-Arab tensions, the opinions of the Jewish respondents are less unequivocal. Thus, the public is split on the question of whether Israel, as a Jewish state, should allocate more funding to Jewish localities than to Arab ones. Likewise, there is an overwhelming majority who take the view that decisions crucial to the state on issues of peace and security should be made by a Jewish majority (a position supported even by many who identify with the left on political/security issues). A majority of Jews also support the position that on matters of governance, society, and economy as well, crucial decisions should be made by a Jewish majority.

In the wake of the large-scale project on human dignity initiated

by the Israel Democracy Institute this past year, we examined the public's views on various aspects of human dignity in theory and in practice. On the theoretical level, it emerges that the Israeli public holds opinions with regard to human dignity that are consistent with liberal democratic principles. Accordingly, a majority of the respondents hold that dignity and democracy are necessarily connected, and that human dignity is a universal concept whose meaning is not culture-dependent. At the same time, a majority of respondents favor imposing restrictions on the dignity extended to an individual, for instance in cases where dignity is not mutually respected; where there is a conflict between human dignity and another important value, for example, national security; and in cases of interrogation aimed at preventing an act of terror. It should be noted that on the issue of security interrogations to prevent terrorist attacks, we did not find agreement in the Arab public with the argument that in this situation the principle of human dignity must take a back seat.

Moving from the theoretical to the practical: To what extent do Israeli citizens feel their dignity is maintained in their contacts with the authorities? Once again, in contrast to what we might conclude from the media, it seems that an overall majority of Israelis—including Arab citizens, though to a lesser degree—feel that their personal human dignity is maintained in their contacts with official bodies. In the 2014 survey, the noteworthy institutions in this regard are the IDF and hospitals. At the bottom of the list (and even here, with fairly high percentages who report that these institutions do maintain the dignity of citizens who use their services) are the banks, police, and National Insurance Institute. Among Arab respondents, the army and airport security earned lower scores on this question.

Israel 2014: An international comparison

This year we examined seven international indicators dealing with government, governance, and rights; an additional eight addressing economic and social topics; and one dealing with internal and external conflict. We compared Israel with 27 other countries and with its scores in 2013 (for those indicators where such a comparison was possible, given two consecutive assessments).

In the indicators relating to government, governance, and rights, the following picture emerged: On the one hand, Israel certainly meets the somewhat “meager” requirements of Freedom House’s *Freedom in the World* index, earning it the designation of a free country. It also wins a high score in government effectiveness (a World Bank indicator), meaning that its civil service performs relatively well and is not subject to political pressures, and that the government is capable of shaping policy and committing to it. On the other hand, Israel earned only moderate scores this year in other aspects of democracy: A comparison with other countries shows that Israel upholds freedom of the press (an indicator of Freedom House), though it is ranked at the very bottom of the group of countries classified as having a free press. Israel’s political culture (an indicator of *The Economist*’s Intelligence Unit) is considered democratic to a middling extent. The country scores in the medium range on voice and accountability (the World Bank) in terms of voter turnout as well as freedom of expression, of assembly, and of the press.

Israel scored poorly in two other aspects of government, governance, and rights: It ranked low in civil liberties (*The Economist*) with respect to freedom of protest, freedom of religion, freedom of assembly, equality before the law, and personal security, and showed a low level of civic engagement (an OECD indicator), that is, trust by citizens in the government, and perceived ability to influence the legislative process.

Thus although Israel is clearly classified as belonging to the family of democratic nations, there is need for improvement in the following areas: upholding democratic freedoms, internalizing democratic values, and raising the level of trust in the government (as demonstrated in the present survey as well).

The social/economic indicators produce a more complicated portrait: Israel scores relatively high in the area of human development (the UN’s Human Development Index), meaning that its average life expectancy is comparatively high, its health and education are satisfactory, and the level of equality between the sexes is relatively high. In terms of economic freedom (Heritage Foundation), Israel also ranks fairly high, indicating that it upholds free-market and neoliberal economic principles.

(Proponents of the social-democratic approach will of course view this as worrisome, and not as cause for celebration.) Israelis' life satisfaction (the OECD's Better Life Index) is comparatively high (as found in our survey as well). Israel also scores relatively high in the area of economic policy (an indicator of the Bertelsmann Stiftung), as reflected in government performance in such areas as inflation, state deficit, and GNP.

However, Israel received mediocre scores in two social/economic indicators: perception of political corruption (Transparency International), and community support network (OECD - Better Life Index), that is, the sense of having a social "safety net"; willingness to help strangers; and degree of participation in volunteer activities.

Finally, the government's social policies, particularly in the areas of education, health, family, and inequality are lacking (Bertelsmann Stiftung). The same holds true for the level of social inclusion, as reflected in the gap between rich and poor, Jews and Arabs, Mizrahim and Ashkenazim, and men and women.

As expected, the index assessing the level of internal and external conflict in Israel yields a gloomy picture: In the indicator of political stability and absence of violence/terrorism, Israel earns a very poor score. There is no question that the unresolved conflict between Israel and the Palestinians, and the ongoing tensions between Israel and its neighbors (including the various terror organizations), are a major feature of life in Israel that has far-reaching political, democratic, economic, and social ramifications.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי, לא מפלגתי, הממוקם בתפר שבין האקדמיה לפוליטיקה. הוא עוסק בתכנון מדיניות ובעיצוב רפורמות בממשל, במינהל הציבורי ובמוסדות הדמוקרטיה.

בתכניותיו ובמפעליו המכון חותר לחזק את מוסדות הדמוקרטיה המתהווה בישראל ולגבש את ערכיה. בהמשך לעבודת מחקר מעמיקה הוא מגיש המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של משטר דמוקרטי יציב, המותאם למבנה, לערכים ולנורמות של החברה הישראלית. המכון שואף לקדם בישראל שיח ציבורי בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליוזם רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות, לשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולקהל הרחב, לספק מידע ולהציג מחקר משווה.

מרכז גוטמן לסקרים הוקם במתכונתו הנוכחית בשנת 1988, כאשר מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי עבר למכון הישראלי לדמוקרטיה. המכון המקורי הוקם בשנת 1949 בידי פרופ' אליהו (לואי) גוטמן כמרכז חלוצי למחקרי דעת קהל וקידום מתודולוגיה במדעי החברה. יעדו של מרכז גוטמן הוא להעשיר את הדיון הציבורי בסוגיות מדיניות ציבורית באמצעות מידע שאוב מבסיסי הנתונים של המרכז ומסקרי דעת הקהל שהוא עורך.

מדד הדמוקרטיה הישראלית מתקיים במסגרת מרכז גוטמן לסקרים ומציע הערכה שנתית של איכות הדמוקרטיה הישראלית. לצורך זה נערך מדי שנה בשנה, שתים עשרה שנים ברציפות, סקר רחב במדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית. מטרתו של הסקר לעמוד על המגמות בחברה הישראלית בשאלות כבדות משקל הקשורות להגשמת הערכים והיעדים הדמוקרטיים ולתפקוד של מערכות השלטון וממלאי התפקידים הנבחרים. ניתוח התוצאות מבקש לתרום לדיון הציבורי במצב הדמוקרטיה בישראל וליצור מאגר מידע רחב שיעמיק את הדיון בנושא.

מחיר מומלץ: 82 ש"ח
דצמבר 2014
מסת"ב: 3-152-519-965-978

www.idi.org.il

0 4500001131 1
דאנאקוד 450-1131

